

หอสมุดแห่งชาติ

สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑)
กลุ่มออมทรัพย์

339.45
ส 413
จ.1ค.1

นาหว้า
คลองเปรี๊ยะ
หน้าขาว
กลุ่มพระสุบิน
ร่มเกล้า
อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่

นางศรี เพ็ชรประเสริฐ
บรรณาธิการ

สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑)

กลุ่มออมทรัพย์

ออกนันทนาการจาก

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เจ้าของ ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

สถานที่ติดต่อ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์/โทรสาร 218-8294 e-mail:pec@chula.ac.th

บรรณาธิการ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์

กองบรรณาธิการ กนกศักดิ์ แก้วเทพ กัญญา ลีลาลักษณ์ เสนอวีร์ เจริญเมือง
ปราณี ขัตติยศ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ พินิต วงษ์ยี่กุล
แล ดิลกวิทย์รัตน วรวิทย์ เจริญเลิศ อุกฤษณ์ ปัทมานันท์

ภาพประกอบ ปรับปรุงจาก เบ็ญจมาศ ศิริภัทร (2544) ประชาคมรากหญ้า
กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ครั้งที่พิมพ์ ครั้งแรก เดือนเมษายน 2544
จำนวน 3,000 เล่ม

พิมพ์ที่ บริษัทเอดิชั่นเพรส โปรดักส์ จำกัด โทรศัพท์ 971-7018-24

จัดจำหน่ายโดย บริษัท อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์ จำกัด
85/80-82 ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170
โทรศัพท์ 882-1010 โทรสาร 494-1384

ราคาเล่มละ 170 บาท

ข้อเขียนทั้งหมดที่ปรากฏในหนังสือ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียนโดยเฉพาะ มิใช่เป็นทัศนะของ
ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือทางคณะ
บรรณาธิการ ผู้ประสงค์จะนำข้อความใดๆไปพิมพ์เผยแพร่ต่อไปต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตาม
กฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ และแจ้งให้ทางวารสารทราบตามวิธีปฏิบัติ

เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 17

สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑)

กลุ่มออมทรัพย์

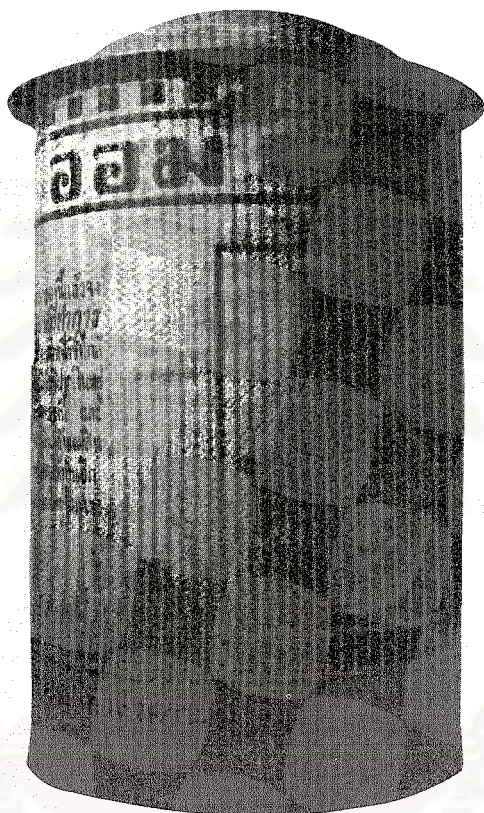
ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

บรรณาธิการ

ISBN 974-03-0095-2

1968.2207

28 พ.ย. 2544

คลังออมสินสำหรับบ้าน หรือ Home Savings Bank

นับเป็นกระป๋องออมสินรุ่นแรกที่ทำขึ้น

จำลองแบบจากตู้ตั้งจดหมายของกรมไปรษณีย์โทรเลข

จำหน่ายครั้งแรกในวันที่ 11 พฤษภาคม 2478 ราคาใบละ 10 สตางค์

(เอื้อเพื่อภาพจากพิพิธภัณฑ์ธนาคารออมสิน)

สารบัญ

สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑)

กลุ่มออมทรัพย์

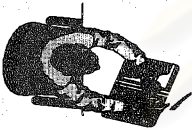
	หน้า
บรรณาธิการสนทนา	7
บทสังเคราะห์ ๑๑ กรณีศึกษา	11
รูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ	
กลุ่มออมทรัพย์อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา: กรณีศึกษานานาหว่า คลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ	43
กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต พระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด ชัตติยา กรรณสูต	123
กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเพื่อนคร่อมเกล้า โชน ๘ จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร	173
กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์	209
ภาคผนวก	248

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
339.A3
๔43
ค.1๘.2

บรรณาธิการสนทนา

ส

สวัสดิ์ครับท่านผู้อ่านและสมาชิกทุกท่าน เศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับนี้ยังคงออกล่าช้าตามเคยครับ แต่นับจากเดือนมิถุนายนเป็นต้นไป ทุกฉบับก็จะกลับเข้าสู่กำหนดเดิม เหตุก็เพราะว่าเดือนมิถุนายนนี้ทางกองบรรณาธิการออกหนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองสองเล่มรวด เป็นฉบับของเดือนเมษายน-มิถุนายน และเดือนกรกฎาคม-กันยายน 2544 เนื่องจากว่าทั้งสองเล่มนี้ได้นำเอางานวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดระบบโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) โดยภาคชุมชน เล่มแรกคือ การจัดสวัสดิ์การโดยภาคชุมชน (๑) : กลุ่มออมทรัพย์ เล่มที่สองคือ การจัดสวัสดิ์การโดยภาคชุมชน (๒) : กลุ่มผลิตภัณ์

งานวิจัยมีทั้งหมด 11 กรณีศึกษา ใช้เวลาศึกษาวิจัยประมาณ 5 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2543 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2544 และได้จัดสัมมนานำเสนอรายงานการวิจัยเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2544 หลังจากนั้นจึงได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะนำมาพิมพ์เป็นหนังสือเศรษฐศาสตร์การเมือง การจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) และ (๒)

โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้รับเงินทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) การจัดพิมพ์เป็นหนังสือเศรษฐศาสตร์การเมือง ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจาก สกว. ด้วยทางกองบรรณาธิการและคณะวิจัยจึงขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงที่ สกว. ได้ให้การสนับสนุนโครงการนี้ทั้งด้านการวิจัยและด้านการจัดพิมพ์ และขอขอบพระคุณทุกๆ ท่านที่มีส่วนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลต่างๆ ของกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มผลิตภัณฑ์ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ทีมงานวิจัย ให้รายละเอียดและข้อมูล ตลอดจนคำแนะนำดีชมต่างๆ รวมไปถึงผู้ให้คำวิจารณ์และให้ข้อคิดเห็นในงานสัมมนาเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2544 ด้วย

แม้ว่าเศรษฐศาสตร์การเมืองเล่มที่ 17 และเล่มที่ 18 จะมีเนื้อหาที่เป็นงานวิจัยล้วนๆ แต่เนื้อหาสาระก็มีได้ยากเกินไปที่จะทำความเข้าใจได้ ที่สำคัญที่สุดก็คือ ผลของการศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านและชุมชนหลายๆ ส่วนในประเทศนี้มีศักยภาพในการรวมกลุ่มจัดการสร้างสวัสดิการระบบช่วยเหลือตนเอง เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของตนเองได้ แม้ว่าการช่วยเหลือตนเองนี้จะไม่ได้เพียงส่วนหนึ่งของระบบที่จำเป็นทั้งหมด และระบบที่จำเป็นทั้งหมดก็หมายถึงระบบการจัดการศึกษา ระบบการสาธารณสุข ระบบประกันสังคม ฯลฯ เป็นต้น

ซึ่งระบบเหล่านี้ด้านหลักยังคงต้องอาศัยการจัดการโดยรัฐ

กระนั้นก็ตาม 11 กรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมโดยเน้นการพึ่งตนเองมากกว่าการพึ่งพาผู้อื่นนั้นมีความเป็นไปได้ ถ้าแนวทางการพัฒนานั้นเน้นการพัฒนาที่ฐานราก โดยการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ใช้ทุนทางสังคมที่สะสมกันมาอย่างยาวนานควบคู่ไปกับการใช้ทุนทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจภาคธุรกิจกับเศรษฐกิจภาคประชาชน สร้างดุลยภาพทางอำนาจระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจของประชาชน อำนาจของผู้ "มี" กับผู้ที่ "ไม่มี" ให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกส่วนทางเศรษฐกิจ-การเมือง-สังคม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาโดยใช้พลังทุกส่วนของแผ่นดิน โอกาสที่ประเทศไทยจะรอดพ้นจากหายนะทางเศรษฐกิจและสังคม และก้าวสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ก็ย่อมจะสามารถมองเห็นจุดหมายปลายทางเด่นชัดอยู่ข้างหน้า

สวัสดิ์ศรีวัชร

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสังเคราะห์ ๑๑ กรณีศึกษา

รูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน

ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. วัตถุประสงค์ของการจัดสวัสดิการ

แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับสวัสดิการ (Welfare) ดุออกจะ
บิดแยกไปจากความเข้าใจของคนทั่วไป เช่น เห็นว่าสวัสดิการของผู้
บริโภคคือการที่ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าในราคาที่ต่ำกว่าที่ตนพอใจจะ
จ่าย ตัวอย่างเช่น ถ้าใครคนหนึ่งยินดีที่จะซื้อของชิ้นหนึ่งในราคา 100 บาท แต่
ครั้งเมื่อซื้อจริงก็จ่ายเพียง 90 บาท เพราะของชิ้นนั้นลดราคา ภาษาเศรษฐศาสตร์
จะบอกว่า ใครคนนั้นได้สวัสดิการมากกว่าเดิม 10 บาท

นี่ก็หมายความว่า "สวัสดิการ" ในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ (กระแส
หลัก) ถือเอาความพอใจของผู้บริโภคเป็นตัวกำหนด ไม่ได้ถือเอาคุณสมบัติของ

สินค้าที่จะทำให้เกิดผลดีหรือเสียทางกายภาพ หรือถ้าเป็นของที่กินเข้าไป ไม่ได้ถือเอาคุณสมบัติที่จะทำให้เกิดผลดีผลเสียต่อร่างกายโดยตรง แต่ถือเอาความเชื่อและความพอใจของผู้บริโภคเป็นสำคัญ

ถ้ามองสวัสดิการในแง่นี้ ดูเหมือนว่าอาจจะไม่จำเป็นต้องมาจัดระบบสวัสดิการอะไรให้ยุ่งยาก ปล่อยให้กลไกตลาดมันทำงานอย่างเสรี เมื่อใดที่คนได้บริโภคสินค้าที่เท่ากับหรือต่ำกว่าราคาที่ดินยินดีจะซื้อ สวัสดิการก็เกิดขึ้นได้แล้ว

แต่เนื่องจากปรัชญาความคิดเรื่องสวัสดิการมิได้ถูกผูกขาดอยู่เฉพาะนักเศรษฐศาสตร์ (กระแสหลัก) เท่านั้น จึงต้องพิจารณาสวัสดิการในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณาสวัสดิการในมิติทางสังคม ที่เรียกกันว่า *สวัสดิการสังคม* หรือ Social Welfare ที่ไม่ได้พิจารณาสวัสดิการเพียงมิติของความพอใจของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการพิจารณาความจำเป็นของสังคมโดยส่วนรวม เช่น การรักษาพยาบาลไม่เป็นเพียงเพื่อความต้องการและความพอใจของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เพื่อความจำเป็นทางสังคมที่ต้องทำให้คนในสังคมทุกคนมีสุขภาพดี หรือถ้าเป็นกรณีผู้ป่วยโรคติดต่อ ก็มีความจำเป็นทางสังคมที่จะจัดโรคนั้นหรือรักษาโรคนั้นให้หายไปจากผู้ป่วย สะกดกันมิให้ไปติดต่อผู้อื่น เป็นต้น หรือถ้าเป็นการศึกษา นอกจากสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลแล้ว ก็เป็นความจำเป็นของสังคมที่จะต้องทำให้คนมีความรู้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ดังนั้น ในหลายๆสังคมจึงเห็นกันว่า *สวัสดิการจะต้องเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเข้าถึง จะต้องได้รับ เพราะมันเป็นเรื่องของสิทธิพื้นฐานทางสังคม (social basic right) ของทุกคน (Neuhaus, 1979: 13-14) โดยเฉพาะในประเทศสังคมนิยมและประเทศที่มีรัฐบาลสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social democratic state) เช่น กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย ประเทศเยอรมัน ประเทศเนเธอร์แลนด์ หรือประเทศที่*

มีรัฐบาลเป็นพรรคแรงงาน ก็มีแนวความคิดเช่นนี้ และมีระบบสวัสดิการโดยรัฐที่เข้มแข็ง หรือยอมรับว่าถ้าต้องทำให้ทุกคนได้รับสวัสดิการ รัฐจะต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการ

แต่ในประเทศที่รัฐบาลยึดแนวทางทุนนิยมเสรี หรือแนวทางตลาดเสรี หรือเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) ก็มักจะเห็นว่า จะต้องให้กลไกตลาดทำงานมากกว่ารัฐ หรือถ้าต้องจัดสวัสดิการก็ต้องให้ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ มีบทบาทสำคัญ รัฐจะเข้าไปจัดการเฉพาะส่วนที่ภาคประชาชนและภาคเอกชนไม่สามารถจัดการได้จริงๆ แนวคิดเช่นนี้เรียกกันว่า ระบบสวัสดิการเสรีนิยม (liberal welfare system) ตัวอย่างที่กล่าวถึงกันทั่วไปคือ ระบบของประเทศสหรัฐอเมริกา (Goodin et.al., 1999: 244)

วัตถุประสงค์ของการจัดสวัสดิการสังคมพอจะรวบรวมได้ดังนี้

- ส่งเสริมประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (โดยทำให้คนมีการศึกษาดีและมีสุขภาพดีถ้วนหน้า)

- ลดความยากจน (เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย)

- ส่งเสริมความเท่าเทียมกันในสังคม (โดยเฉพาะความเท่าเทียมในโอกาส)

- ส่งเสริมให้ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ได้รับการยอมรับจากสังคม

ไม่ถูกปฏิเสธจากสังคม

- ส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม ความมีเสถียรภาพทางสังคม

- ส่งเสริมความเป็นอิสระและการมีสิทธิและเสรีภาพ (เล่มเดียวกัน: 22)

ตัวอย่างเช่น พรรคแรงงานของอังกฤษได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดสวัสดิการสังคมไว้ว่า

- ป้องกันความยากจนเท่าที่จำทำได้ และบรรเทาปัญหาต่างๆของชีวิต

ตามความจำเป็น

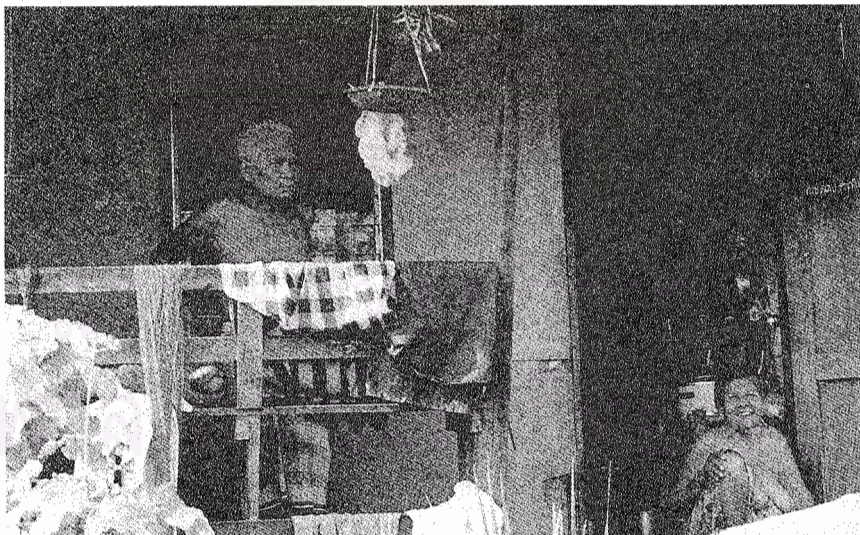
- ปกป้องมิให้ประชาชนมีความเสี่ยงในชีวิตการทำงานในตลาดแรงงานและการเปลี่ยนแปลงในครอบครัว

- กระจายรายได้และทรัพยากรจากคนร่ำรวยสู่คนที่ยากจนในสังคม

- สนับสนุนให้บุคคลมีอิสระและพึ่งตนเองได้

- ส่งเสริมความสมานฉันท์ในสังคม (Commission on Social Justice, 1994: 8)

แต่ในประเทศที่ใช้แนวทางสวัสดิการเสรีนิยม วัตถุประสงค์ของสวัสดิการจะถูกลดทอดลงมา เหลือเพียงบรรเทาปัญหาความยากจนและปัญหาต่างๆของชีวิตเท่าที่จำเป็นสำหรับกลุ่มคนที่อยู่ในภาวะที่รัฐต้องช่วยเหลือจริงๆ ซึ่งสวัสดิการเช่นนี้เรียกว่า social safety net หรือ *การจัดโครงสร้างความปลอดภัยทางสังคม* ให้แก่ผู้ที่จำเป็นจะต้องจัดให้ และในการจัดนั้นก็ต้องอาศัยทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (รวมถึงภาคประชาชนเอง)

ในสังคมไทยขณะนี้ เรากำลังเดินตามแนวทางสวัสดิการเสรีนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดของพวกเสรีนิยมใหม่ ดังนั้น ความปรารถนาที่จะให้ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนจัดสวัสดิการสังคมจึงมีสูงมาก และอาจจะเป็นการโชคดีของสังคมไทยที่ถึงแม้รัฐบาลจะไม่ได้รณรงค์เรียกร้องสิ่งเหล่านี้ แต่ภาคชุมชนต่างๆก็ได้ลงมือปฏิบัติสิ่งเหล่านี้เองอย่างเอาการเอางาน และในหลายๆชุมชนในขอบเขตทั่วประเทศกำลังทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้อย่างเป็นจริงและสัมฤทธิ์ได้

แรงผลักดันที่ทำให้ชุมชนต้องหันมาพัฒนาระบบสวัสดิการให้กันและกันก็เพราะว่า ระบบสวัสดิการจากรัฐไม่ทั่วถึง ไม่เพียงพอ ไม่สม่ำเสมอ ตัวอย่างเช่น หลักประกันในการรักษาพยาบาล ก่อนนี้ก็จำกัดอยู่เพียงในระบบราชการ และในบริษัทใหญ่ๆเท่านั้น บรรดาลูกจ้างแรงงานเพียงมีหลักประกันแน่นอนในเรื่องการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย (ทั่วไป) ก็ต่อเมื่อได้มีการเรียกร้องให้มีการประกันสังคมและได้เริ่มเป็นจริงตั้งแต่ปี 2534 แต่นี่ก็เป็นจริงได้เฉพาะลูกจ้างที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงลูกจ้างทุกคนที่อยู่ในสถานประกอบการที่มีลูกจ้างต่ำกว่า 10 คน ยิ่งกว่านั้นคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยไม่ได้เป็นลูกจ้าง

พรรคไทยรักไทยมีสัญญาับคนงานว่า เมื่อเป็นรัฐบาลจะต้องให้มีการประกันสังคมครอบคลุมถึงสถานประกอบการที่มีคนงาน 1 คน แต่รัฐมนตรีแรงงานจากพรรคชาติไทยก็ไม่เห็นด้วย ก็ยังดีที่นโยบาย 30 บาทรักษาได้เกือบทุกโรคกำลังประกาศใช้ คงทำให้ระบบการดูแลสุขภาพของประชาชนทั่วไปดีขึ้นกว่าก่อน

อย่างไรก็ตาม จากอดีตถึงปัจจุบัน ประชาชนในชนบทขาดสวัสดิการทุกๆด้าน ที่พอมีอยู่บ้างก็ไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรักษาพยาบาล เรื่องการศึกษาของคนยากจน เรื่องคนพิการ เรื่องคนชรา ฯลฯ เหล่านี้

โดยทั่วไปครอบครัวจะต้องช่วยดูแลกันเอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ระบบสวัสดิการในสังคมไทยส่วนใหญ่พึ่งพาระบบครอบครัวและญาติพี่น้อง ไม่ใช่ระบบที่ได้รับการเกื้อกูลจากรัฐอย่างพอเพียง สถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นแรงกดดันให้ครอบครัวชนบทและชุมชนชนบทแสวงหาแนวทางในการช่วยเหลือตนเอง ทั้งด้านการเงิน การผลิต และสวัสดิการชุมชน ดัง 11 กรณีศึกษาต่อไปนี้

2. สวัสดิการโดยภาคชุมชน จาก 11 กรณีศึกษา

แบบแผนของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรในชุมชน อาจจำแนกได้ดังนี้ (1) การเริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ (2) การเริ่มต้นจากหน่วยผลิตแล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ และ (3) การเริ่มต้นจากความเชื่อและอุดมการณ์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

2.1 การเริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

แบบแผนนี้แพร่หลายในทางภาคใต้ เงื่อนไขหลักที่จะทำให้เกิดแบบแผนนี้ได้คือ

(1) ระดับการครองชีพของประชาชนเพียงพอที่จะทำให้มีเงินออมได้อย่างสม่ำเสมอ

ในชุมชนภาคใต้และชุมชนภาคตะวันออก ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิตเพียงพอที่จะทำให้ผู้ที่ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อุดม และตั้งใจ สามารถที่จะมีการเลี้ยงชีพได้อย่างพอเพียงและมีเงินออมสะสมได้ ดังนั้น เมื่อมีผู้กล้าคิด กล้าริเริ่ม กล้าผลักดัน กลุ่มออมทรัพย์ในภาคใต้จึงเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าใน

ภาคอื่นๆ และสามารถเพิ่มขนาดของเงินออมสัจจะได้ดี เมื่อมีกองทุนเงินออมสัจจะเพียงพอ ก็สามารถที่จะนำเงินออมนี้ไปจัดทำสวัสดิการเงินกู้ ดอกผลจากการจัดเงินกู้มีเพียงพอที่จะนำไปจัดสวัสดิการด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการรักษาพยาบาลและกองทุนสวัสดิการอื่นๆ

บางกลุ่มออมทรัพย์จำกัดกิจกรรมของกลุ่มไว้เพียงสวัสดิการเงินกู้และสวัสดิการด้านรักษาพยาบาล แต่บางกลุ่มออมทรัพย์ขยายผลไปสู่การจัดสวัสดิการด้านการผลิตและการค้า คือ ส่งเสริม ช่วยเหลือ สนับสนุน ให้เกิดการผลิตของครัวเรือน บางกลุ่มขยายผลไปสู่การลงทุนโดยกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อให้สมาชิกมีโอกาสใช้สินค้าราคาถูก หรือนำสินค้าจากสมาชิกรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และถ้าพอจะมีกำไรจากการผลิต กำไรนั้นส่วนหนึ่งก็จะถูกนำมาสมทบเป็นกองทุนสวัสดิการต่อไป เช่น กรณีนาหว้าและคลองเปรี๊ยะ เป็นต้น

(2) การมีผู้นำที่กล้าคิดกล้าริเริ่ม ไม่ติดอยู่กับแบบแผนที่เคยทำๆ กันมา

กรณี ครูชบ ยอดแก้ว ที่สามารถปรับปรุงพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ให้ก้าวพ้นจากขอบเขตกิจกรรมตามแบบแผนของกรมพัฒนาชุมชน กรณี พระสุบิน ปณีโต จากจังหวัดตราด ที่ศึกษากลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิตแนวครูชบ แล้วนำมาพัฒนาเป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครอบครัวของชีวิต โดยการใช้เงื่อนไขของกลุ่มออมทรัพย์เป็นเครื่องมือจูงใจให้คนปรับวิถีชีวิตเข้าสู่วิถีธรรม ซึ่งพระสุบินกล่าวว่า "กิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครอบครัวชีวิต จึงเป็นกิจกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในชนบท ซึ่งมีทั้งการปฏิบัติ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ศาสนา จิตใจ การเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่บูรณาการเชื่อมโยงกันไปหมด" (คณะกรรมการโครงการคนดีศรีสังคม, 2541: 18)

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต มีเครือข่ายในจังหวัดตราดถึง 30 ตำบล 151 กลุ่ม สมาชิก 28,711 คน และกองทุนรวม (ทุนออมสัจจะ+สวัสดิการ) 123,389,630 บาท (ดู ชัตติยา, 2544: 18) เป็นการพัฒนารูปแบบที่แตกต่างไปจากกลุ่มน้ำชาวน้ำนาโดยครูชบ ซึ่งเน้นให้มีการกระจายกลุ่มเป็นกลุ่มออมทรัพย์ขนาดเล็ก เพื่อให้มีการดูแลตรวจสอบได้ง่าย และทั่วถึง

นายรื่น จันทรเกิด ผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อย ที่ปล่อยให้กู้เพื่อการค้าขายและผ่อนส่งเป็นรายวัน ให้หลักการรวมกลุ่มๆละ 5 คน ให้กู้โดยการให้กลุ่มค้ำประกัน

ผู้นำเหล่านี้ก็กล้าคิดกล้าริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาของเศรษฐกิจชุมชน

(3) การทำให้เกิดผลตามเป้าหมายและตามความต้องการของสมาชิก

ถ้าการดำเนินงานไม่บังเกิดผลที่เห็นได้ หรือไม่ตรงกับความต้องการของสมาชิก ทางกลุ่มจะเติบโตไม่ได้ เพราะกลุ่มถูกสร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาให้สมาชิก ดังนั้น นโยบายและกิจกรรมจะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้จะทราบได้และทำได้ก็ด้วยการให้มีส่วนร่วมจากสมาชิก ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมเสวยผลต่างๆอันเกิดจากการกระทำนั้นๆ

ความต้องการของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในชนบทโดยทั่วไปคือ สวัสดิการ เงินกู้ สวัสดิการบริการ และการช่วยเหลือการผลิต แต่ในกรณีของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ความต้องการหลักของสมาชิกอาจจำกัดอยู่ที่สวัสดิการเงินกู้เป็นสำคัญ คงเป็นเพราะว่าสวัสดิการด้านอื่นๆคนงานสามารถที่

จะได้จากระบบประกันสังคมและสวัสดิการของโรงงานแล้ว (ดู กิติพัฒน์, 2544) ในกรณีชุมชนเมือง ความต้องการสินค้าราคาถูกเพื่อบรรเทาปัญหาค่าครองชีพก็เป็นเรื่องจำเป็น กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนพื้นนคร่วมเกล้าจึงต้องมีกิจกรรมร้านค้า (ดู จตุรงค์, 2544)

2.2 การเริ่มต้นจากหน่วยผลิตแล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

แบบแผนนี้เกิดจากการที่ชุมชนมีรายได้ไม่พอเพียง ไม่พอกินไม่พอใช้ จึงมีความพยายามที่จะให้เกิดอาชีพเสริม หรือหากิจกรรมที่ช่วยบรรเทาภาวะการไม่พอกินไม่พอใช้ เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกชุมชน ครั้นต่อมาเมื่อการประกอบอาชีพเสริมทำให้เกิดกิจกรรมการรวมกลุ่มที่แน่นอน ถาวร และมีรายได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กลุ่มการผลิตก็จะขยายตัวเติบโต รายได้จากการผลิตมีมากขึ้นปริมาณกำไรมากขึ้น ก็สามารถจะจัดสรรกำไรจากการผลิตนั้นไปจัดสวัสดิการให้สมาชิกในรูปของการประกันชีวิต เป็นค่ารักษาพยาบาล และอื่นๆ กรณีตัวอย่างคือ กลุ่มแม่หญิง (ส่วนของกลุ่มแพรวพรรณ) (ดู อภิญา, 2544) กลุ่มโรงสีชมรมรักษารมชาติ ชุมชนนาไร่ อำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร (ดู กนกศักดิ์, 2544ก) และต่อมากลุ่มการผลิตเหล่านี้ได้พัฒนาระบบแหล่งเงินทุนของตนเองโดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกทำการออมและทำการกู้ดอกเบียดำ เป็นการเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินให้แก่สมาชิก

กลุ่มกิจกรรม ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ก็มีแบบแผนคล้ายๆกับที่กล่าวมา คือ เริ่มจากกิจกรรมออมข้าว เพื่อลดการเอาัดเอาเปรียบของพ่อค้า แล้วพัฒนาไปสู่กิจกรรมการผลิตกระดาษสา ไปสู่การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน จากนั้นเมื่อกิจกรรมเกิดดอกออกผลก็นำดอกผลนั้นมาจัดสวัสดิการให้ชุมชน (ดู กนกศักดิ์, 2544ข) กลุ่มสถาบันการเงินชุมชน

จังหวัดพะเยา ก็เริ่มต้นจากการตั้งกองทุนข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ขาดแคลนข้าวเช่นกัน (ดู กนกศักดิ์, 2544ค)

เงื่อนไขหลักของแนวทางนี้ นอกจากจะต้องมีผู้กล้าคิดกล้าริเริ่มแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็มีความจำเป็นยิ่ง นั่นคือ จะต้องมีการผลิตและมีทักษะการผลิตในชุมชน เงื่อนไขประการต่อมาคือ ตลาด จะต้องมีการรองรับผลิตภัณฑ์ การเติบโตของกลุ่มแม่หญิง กลุ่มโรงสีชมรมรักษาระบบนิเวศชุมชนนาใส่ ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน อำเภอดอกคำใต้ หรือแม้แต่สถาบันการเงินชุมชน จังหวัดพะเยา ก็พัฒนามาตามแนวทางนี้

การเริ่มจากแนวทางนี้มีความซับซ้อนและยากลำบากกว่าแนวทางอ้อมทรัพย์ แต่เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมมากกว่า ที่ว่ายากลำบากกว่าก็เพราะว่าการเริ่มจากหน่วยผลิตต้องอาศัยความสามารถทางการผลิต เทคโนโลยี การค้า และการตลาด ซึ่งทั้งด้านการผลิตและการค้าจำเป็นจะต้องแข่งขันกันในระบบเศรษฐกิจโดยรวม ผู้ผลิตและผู้ค้าที่มีทุนมากกว่า เทคโนโลยีดีกว่า บุคลากรมีความรู้ความสามารถสูงกว่า และที่สำคัญที่สุดคือ การตลาดดีกว่า จะได้เปรียบ

จุดอ่อนที่สำคัญยิ่งของหน่วยผลิตชุมชนคือ ด้านมาตรฐานของคุณภาพผลิตภัณฑ์และระบบตลาดที่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตผู้ค้าปัจเจกบุคคลและบริษัทได้ กรณีศึกษานานว่า คลองเประเยาะ และน้ำขาว ก็ให้เห็นได้ว่า แม้ 3 กรณีนี้ประสบความสำเร็จสูงยิ่งในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มอ้อมทรัพย์จนสามารถมีกำไรไปจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อสมาชิกได้หลากหลายกองทุนสวัสดิการ แต่ทั้งสามกลุ่มก็ยังคงต้องประสบความล้มเหลวในเรื่องการจัดการการผลิตและการค้าที่ไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตผู้ค้าทั่วไปได้ (ดู ณรงค์, 2544) และจากกรณีศึกษา 11 กรณี ก็พบว่า การบริหารกลุ่มอ้อมทรัพย์ให้มีกำไรแล้วนำกำไรไปจัดสวัสดิการ น่าจะทำ

ได้ง่ายกว่าการบริหารหน่วยผลิตให้มีกำไรแล้วนำกำไรไปจัดสวัสดิการ

แต่ที่กล่าวว่าการเริ่มจากหน่วยผลิตเกิดผลดีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมมากกว่าก็เพราะว่า หน่วยผลิตได้ก่อให้เกิดการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ เพิ่มการจ้างงาน (หรือการทำงาน) เพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) ให้แก่ชุมชน ทั้งในส่วนที่เป็นการผลิตและการค้า

2.3 การเริ่มต้นจากความเชื่อและอุดมการณ์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

แบบแผนเช่นนี้เป็นลักษณะพิเศษ เพราะเป็นการจัดตั้งชุมชนใหม่ที่ต้องการปฏิรูปวิถีชีวิตของชุมชนให้แตกต่างไปจากชุมชนทั่วไป ไม่ใช่กิจกรรมที่มุ่งจะยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกชุมชนที่มีอยู่เท่านั้น แต่เป็นการสร้างสรรค์สังคมใหม่ตามอุดมคติ ตามความเชื่อและศรัทธา ที่มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการใช้ชีวิต การบริโภค การผลิต และการค้ารวมไปถึงความคิด จิตสำนึก และความเชื่อ เกี่ยวกับชีวิต

แนวทางนี้เป็นแนวทางของชุมชนศรัทธาอโศก หรือแนวทางของกลุ่มอโศก ซึ่งเป็นกลุ่ม "ลัทธิความเชื่อ" แม้ว่าผลที่เกิดขึ้นสามารถจะช่วยสร้างชุมชนแนวใหม่ที่มีความพอเพียงด้านการผลิต การบริโภค และยกระดับความคิดและจิตสำนึกของสมาชิก แต่ไม่อาจประยุกต์ใช้กับชุมชนพื้นฐานทั่วไปได้ เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นเพียงกิจกรรมองค์ประกอบของการดำรงชีวิตเพื่อให้บรรลุการปฏิบัติธรรม เป้าหมายหลักคือจิตใจที่ฝึกฝนทางธรรม ไม่ใช่การยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้พอเพียง หรือกล่าวโดยรวม แนวทางนี้ต้องการบรรลุเป้าหมายที่สูงกว่าฆราวาสวิถีทั่วไป (ดูรายละเอียดใน กนกศักดิ์,

ยิ่งกว่านั้น แนวทางอโคสของกลุ่มเป็นการจัดตั้ง "ชุมชนปฏิบัติธรรม" ช้อนชุมชนที่มีอยู่ หมายความว่า ไม่ใช่ทุกคนจะเข้าเป็นสมาชิกชุมชนปฏิบัติธรรมได้ทุกคน เพราะชุมชนปฏิบัติธรรมมีกฎเกณฑ์เข้มงวดและแน่นอนในการควบคุมวิถีชีวิตที่ผิดแผกไปจากฆราวาสวิถีโดยทั่วไป ดังนั้น การบรรลุมรรคผลของชุมชนปฏิบัติธรรมตามแนวทางของกลุ่มอโคสจึงยังไม่ใช่ความสำเร็จโดยรวมของชุมชนสามัญ

จึงแตกต่างไปจากกลุ่มออมทรัพย์และหน่วยการผลิต ที่สามารถขยายไปสู่สมาชิกชุมชนทั่วๆไปได้ง่ายกว่า เช่น กรณีกลุ่มออมทรัพย์นำหน้า คลองเปรี๊ยะที่สมาชิกในหมู่บ้านและตำบลประมาณร้อยละ 90 สามารถเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ และได้รับผลจากกิจกรรมของกลุ่มโดยตรง ไม่ค่อยมีลักษณะชุมชนช้อนชุมชนเหมือนชุมชนปฏิบัติธรรมของชาวอโคส เหตุก็เพราะว่า ชุมชนของกลุ่มอโคสเน้นการปฏิบัติธรรมและลดละฆราวาสวิถี แต่กลุ่มออมทรัพย์และหน่วยผลิตพัฒนาขึ้นมาเพื่อยกระดับการดำรงชีพภายใต้ฆราวาสวิถี ที่ไม่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติธรรมแต่ยึดเอา "ฆราวาสธรรม" ระดับพื้นฐาน เช่น การมี "สังจาจะ" การพึ่งตนเอง การรู้ประมาณ (มัตตัญญุตตา) เป็นแนวทางของการอยู่ร่วมกันและสร้างสรรค์ชุมชน

อย่างไรก็ตาม ผลได้จากแนวทางนี้ก็สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งระดับกายภาพและจิตภาพของชุมชนที่มีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี รูปแบบบางอย่างก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของฆราวาสทั่วๆไปได้ เช่น แนวทางของพุทธเกษตร แนวทางการผลิตการค้าสาธารณโภคี คือ มุ่งประโยชน์ของสาธารณะ ไม่ใช่มุ่งกำไรเป็นที่ตั้ง ทั้งพุทธเกษตรที่เน้นความสมดุลของธรรมชาติ และสาธารณโภคีที่เน้นประโยชน์ของสาธารณะ เป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความสมดุลและเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม) มนุษย์กับมนุษย์ (ไม่เบียดเบียนกัน) จิตมนุษย์กับกายมนุษย์ (คือลดโลภจริต)

3. เงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่ และพัฒนา

เรื่องนี้จะพิจารณาในกรอบของ "ไตรวิถน์ของการจัดตั้ง" คือ การนำและความคิด จิตวิญญาณ และการบริหารจัดการ

3.1 การนำและความคิด

อาจจำแนกได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ได้จากราชการ ส่วนที่มาจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และส่วนที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในชุมชน

ส่วนที่มีการเสนอแนะความคิดจากคนของราชการ เช่น กรณีกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนพื้นนครูมเกล้า เริ่มขึ้นจากการเคหะแห่งชาติ หรือกรณีกลุ่มโรงสีชมรมรักษัธรรมชาติชุมชนนาโสที่ก่อกำเนิดมาตามลำดับจากชมรมหมอยา ซึ่งเป็นชมรมที่ถือกำเนิดมาจากความคิดของกระทรวงสาธารณสุข อย่างนี้เป็นต้น

ส่วนที่ริเริ่มมาจากคนในชุมชน เช่น แนวคิดออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการที่ริเริ่มจากครูชบ ยอดแก้ว ชุมชนอโคกที่เริ่มจากสมณะโพธิรักษ์ หรือสถาบันการเงินชุมชนที่เริ่มต้นจากกิจกรรมรวมทุนเพื่อแก้ไขความขาดแคลนข้าวโดยคุณพ่อนิพนธ์ เทียนวิหาร เป็นต้น

ส่วนที่เป็นการริเริ่มความคิดและแนะนำให้เกิดขึ้นโดยเอ็นจีโอ เช่น กลุ่มแม่หญิง และกลุ่มอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ เป็นต้น

ถ้าพิจารณาตัวอย่างที่ได้ศึกษามาก็คงจะสรุปได้ว่า กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนนั้น ลำพังแต่จะอาศัยความคิดความอ่านจากชุมชนเพียงฝ่ายเดียวคงจะไม่พอและไม่ทั่วถึงทุกชุมชน จะต้องอาศัยความคิดความอ่านจากคนนอกชุมชนด้วย

3.2 จิตวิญญาน

การเกิดขึ้น คงอยู่ และพัฒนาของทุกองค์กรในกรณีศึกษา อาศัยความเชื่อมั่น ความเสียสละ การทุ่มเทร่างกายและแรงใจของผู้นำ เป็นปัจจัยบุกเบิก การที่ผู้นำหรือกรรมการของกลุ่มทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทนในช่วงเริ่มต้นและรับผลตอบแทนเพียงเล็กน้อยในระยะต่อมา เป็นการบอกว่า กรรมการเหล่านั้นได้แปรแรงงานของตนเอง (ร่างกายและแรงสมอง) ออกมาเป็นผลผลิตและบริการให้แก่ชุมชน ถ้าใช้แรงงานมากก็จะได้ผลผลิตออกมามาก มีมูลค่ามาก สอดคล้องกับทฤษฎีมูลค่าแรงงานของ อดัม สมิท ที่ว่า มูลค่าของสิ่งของหรือสินค้าก็คือมูลค่าของปริมาณแรงงานที่ถูกใช้เพื่อการผลิตสินค้าและบริการนั้นๆ (Meek, 1973: 67) ความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์นำหน้า คลองเปรี๊ยะ น้ำขาว และกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนอื่นๆ ใน 11 กรณีศึกษา ล้วนแต่เติบโตและพัฒนาได้ด้วยเงื่อนไขของ "การใช้แรงงานฟรี" ของผู้นำและกรรมการทั้งสิ้น นี่ก็หมายความว่า จิตวิญญานเพื่อองค์กรของกรรมการและผู้นำคือเงื่อนไขเบื้องต้นที่จำเป็นที่สุดของกลุ่มเหล่านี้

ในประเด็นนี้ขอขยายความคำว่า "การใช้แรงงานฟรี" คำพูดประโยคนี้พูดในกรอบความคิดทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ ในทางเศรษฐศาสตร์นั้น ไม่มีอะไรที่จะได้มาฟรี การที่จะได้สิ่งใดมาสนองความต้องการของมนุษย์นั้น ล้วนแต่ต้อง "ลงแรง" และหรือต้องลงทุนด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น คำว่า "การใช้แรงงานฟรี" ในที่นี้จึงหมายถึง การที่ใครคนใดคนหนึ่ง "ลงแรง" ทำอะไรให้เกิดผลออกมาเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นแล้วไม่ได้รับค่าตอบแทนโดยตรง ค่าตอบแทนที่ว่านี้คือค่าตอบแทนที่คิดมูลค่าได้ เช่น ค่าจ้าง เงินเดือน หรือสิ่งของตอบแทน อย่างไรก็ตาม บุคคลผู้นั้นก็อาจจะได้รับค่าตอบแทนอย่างอื่นที่ไม่ใช่ค่าตอบแทนตามกรอบความคิดทางเศรษฐศาสตร์ เช่น ได้รับการนิยมนยกย่อง ได้รับความไว้วางใจให้

เป็นผู้นำ ผู้ลงแรงนั้นได้รับความภูมิใจและพอใจ เป็นต้น คำตอบแทนประเภทนี้ เรียกว่า "คำตอบแทนทางสังคม" ดังนั้น คำว่า "ฟรี" ในที่นี้จึงหมายถึงไม่มีคำตอบ แทนตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น

3.3 การบริหารจัดการ

การคิดเป็นและเสียสละด้วยจิตวิญญาณ ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้กลุ่ม เติบโตและพัฒนาถ้าบริหารจัดการไม่เป็น คำถามทั่วไปของการบริหารคือ จะทำอะไร ทำไม่ต้องทำ ทำอย่างไร ให้ใครทำมากน้อยแค่ไหน เวลาเท่าไร และค่าใช้จ่ายเท่าไร การบริหารเกี่ยวข้องกับสามระบบ คือ ระบบงาน ระบบเงิน และระบบ บุคลากร

สำหรับองค์กรในชุมชนนั้น ในคำถามที่ว่า "ให้ใครทำ" เป็นคำถามที่สำคัญมาก เพราะองค์กรชุมชนโดยทั่วไป มักจะไม่มีอำนาจบังคับบัญชา (authority) มีแต่ต้องใช้อำนาจบารมี (power) ชักจูงและผลักดัน กิจกรรมใดๆขององค์กรจึงต้องอาศัย "การร่วมมือร่วมใจ" หรือการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นสำคัญ การมีผู้ร่วมมือร่วมใจมาก มีเครือข่ายมาก จึงเป็นหลักประกันที่สำคัญของความเจริญเติบโตของกลุ่ม การร่วมมือร่วมใจนั้น มีทั้งการร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนและนอกชุมชน เช่น ราชการ เอ็นจีโอ และนักวิชาการ เป็นต้น งานวิจัยทั้ง 11 กรณีศึกษา ได้ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขดังกล่าวนี้

ในการบริหารจัดการองค์กรเศรษฐกิจชุมชนจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงกรอบสามด้าน ได้แก่

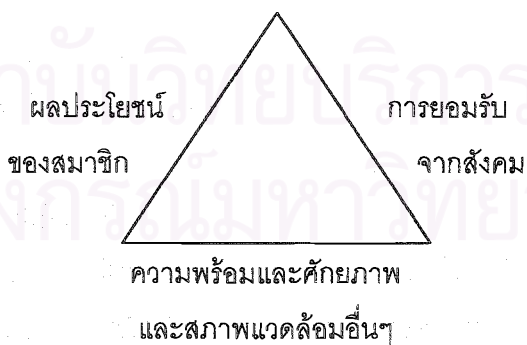
ด้านแรก ผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของสมาชิก ถ้าไม่สนองตอบต่อผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของสมาชิก กลุ่มหรือองค์กรก็จะอ่อนแอ เพราะจะมีสมาชิกน้อย สมาชิกที่มีอยู่แล้วก็มักจะไม่ให้ความร่วมมือ บทเรียนจากพัฒนาการ

ของกลุ่มออมทรัพย์น้ำข้าวยุคก่อนครูชบและกลุ่มคลองเปรี๊ยะยุคก่อตั้งใหม่ๆ เป็นบทเรียนที่ให้ประสบการณ์เรื่องนี้

ด้านที่สอง กลุ่มและองค์กรจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนทุกวงการ ไม่ว่าจะ เป็นราชการ นักวิชาการ และกลุ่มคนอื่นๆในสังคม ถ้าไม่เป็นที่ยอมรับก็จะไม่ได้รับความร่วมมือจากคนกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะราชการ เอ็นจีโอ และสถาบัน วิชาการ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรเศรษฐกิจชุมชน

ด้านที่สาม ศักยภาพและความพร้อมของกลุ่มและองค์กรในขณะนั้น หมายความว่า กิจกรรมใดที่จัดทำขึ้นจะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ คำนึงถึง ทรัพยากรและศักยภาพที่มีอยู่จริง รวมถึงพิจารณาข้อจำกัดอันเกิดจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองด้วย ประสบการณ์ของการจัดสวัสดิการ ประกันชีวิตของเครือข่ายแม่หญิง (กลุ่มแพรวพรรณ) ที่จัดขึ้นแล้วต้องเลิกล้มลงไป ก็เพราะเป็นเรื่องเกินศักยภาพที่มีอยู่จริง กล่าวคือ ทรัพยากรและขีดความสามารถไม่เพียงพอที่จะให้บริการการประกันชีวิตแก่สมาชิกทุกคนได้ แม้เป็น ความปรารถนาดี แต่ถ้าเกินกำลังก็ย่อมจะประสบปัญหาในที่สุด ยิ่งต้องประสบ ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ปัญหาก็ยิ่งหนักหน่วง

กรอบสามด้านของการบริหารจัดการ

องค์กรเศรษฐกิจชุมชนจะต้องอาศัยการร่วมมือร่วมใจเป็นปัจจัยหลักในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย การร่วมมือร่วมใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสามารถ "ปลุกจิตวิญญาณ" ของสมาชิกทุกคนให้ตื่นขึ้น จิตวิญญาณในที่นี้คือ สปิริต (spirit) ที่อยู่ในจิตใจของแต่ละคน เมื่อเกิดขึ้นแล้ว รวมกันแล้ว มันจะกลายเป็นพลังขับเคลื่อน ประดุงพลังงานที่ทำให้จักรกลและเครื่องยนตร์ทำงานได้ สปิริตหรือจิตวิญญาณจะเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัย 5 ประการ คือ

(1) การมีผู้นำที่มีความคิด อุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ ที่ชัดเจน สามารถทำให้ทุกคนเห็นประโยชน์ร่วมกัน อย่างกรณีครูชบ ยอดแก้ว หรือมีอุดมการณ์และความเชื่อร่วมกัน อย่างกรณีกลุ่มสันติอโศก จึงสามารถผลักดันให้ทุกคนเกิดความร่วมมือร่วมใจปฏิบัติภารกิจเพื่อบรรลุผลประโยชน์และอุดมการณ์นั้น

(2) การกำหนดเป้าหมายที่แน่นอน เป็นเป้าหมายที่ทุกคนพร้อมจะไปให้ถึง เช่น การตั้งเป้าว่าจะต้องทำให้ทุกคนครบครัวในหมู่บ้านเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ดังกรณีของนาหว่า คลองเปรี๊ยะ จงสงขลา และกลุ่มพระอาจารย์สุบิน จ.ตราด เป็นต้น หรือตั้งเป้าหมายว่าลูกหนี้ทุกคนต้องส่งเงินคืนครบไม่เกิดหนี้สูญเลย ฯลฯ

(3) ภารกิจ (mission) ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด ปฏิบัติได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด เช่น กรณีของคลองเปรี๊ยะ ในการทำให้บรรลุภาวะการปลอดหนี้สูญ ก็โดยการกำหนดให้กรรมการประจำหมู่บ้านมีอำนาจปล่อยกู้ให้สมาชิก ขณะเดียวกันต้องรับผิดชอบทำสัญญา เก็บ และดูแลรักษาสัญญากู้เงินทุกราย ทำรายงานส่งคณะกรรมการกลางทุกเดือน ติดตามหนี้สิน รับผิดชอบหนี้สินที่มีปัญหา รวมทั้งต้องขอใช้เงินที่ขาดบัญชีด้วย ดังนั้น กรรมการประจำหมู่บ้าน 1 คน รับผิดชอบสมาชิกไม่เกิน 100 คน ดูแลยอดเงินกู้ของสมาชิกไม่เกิน 200,000 บาทต่อเดือน เป็นต้น

(4) ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อกัน นั่นคือ เชื่อมั่นในความคิดและการนำ ดังเช่นสมาชิกชาวอโศกเชื่อมั่นในความคิดและการนำของสมณะโพธิรักษ์ ชาวคลองเปรี๊ยะเชื่อมั่นในการนำของนายอัมพร ดั่งวงปาน ของนาหว่าเชื่อมั่นในการนำของนายเคล้า แก้วเพชร กลุ่มออมทรัพย์ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เชื่อมั่นในแนวทางการออมทรัพย์เพื่อสร้างสวัสดิการตามแนวคิดของครูชบ ยอดแก้ว เป็นต้น และทุกคนที่เชื่อมั่นในความคิดและการนำนั้นต่างก็เชื่อมั่นในเป้าหมายว่าสามารถที่จะไปให้ถึงได้ เชื่อมั่นในภารกิจว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นถูกต้อง ชอบธรรม เป็นประโยชน์ เกิดประสิทธิผล ทุกคนที่ร่วมงานกันมีความไว้วางใจกัน เกิดความสมานสามัคคี เกิดจิตวิญญาณร่วมที่เป็นพลังงานยิ่งใหญ่ขับเคลื่อนให้ภารกิจบรรลุเป้าหมาย

(5) มีปัจจัยร้อยรัดอารมณ์ร่วมหรือความต้องการร่วม ปัจจัยที่จะร้อยรัด "อารมณ์ร่วมและความต้องการร่วม" ของคนในโลกนี้ดูเหมือนจะมีเพียง 3 ประการ คือ

- ตัวบุคคลหรือความศรัทธาในตัวบุคคลหรือตัวผู้นำ
- อุดมการณ์และความเชื่อ เช่น เชื่อในศาสนาเดียวกัน ในลัทธิการเมืองเดียวกัน เชื่อในประเพณีเดียวกัน เป็นต้น
- มีผลประโยชน์ร่วมกัน

ทั้งสามประการนี้อาจจะเรียกรวมกันว่าเป็น *ทุนทางสังคม* (social capital) หรือเครื่องร้อยรัดสังคม องค์กรเศรษฐกิจชุมชนหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้สูง จะมีปัจจัยสามประการนี้พอเพียง

4. ข้อเสนอและบทสรุป

4.1 ข้อเสนอของ ครูชบ ยอดแก้ว

ครูชบเป็นคนที่กล้าคิดกล้าเสนอ ครูชบเห็นว่า การที่จะทำให้งบการเงิน ออมเติบโตเร็วและสามารถนำไปพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนได้อย่างถ่วงน้ำหนักทางหรือรัฐบาลควรจะมีงบประมาณให้แก่ออมทรัพย์ (เพื่อสวัสดิการ) โดยใช้แนวคิดที่ว่า ถ้าสามารถจัดตั้งกองทุนสวัสดิการได้มาก รัฐบาลก็จะสมทบให้มากเป็นเท่าตัว เช่น ถ้ากลุ่มออมทรัพย์ใด มีกองทุนสวัสดิการ 1 ล้านบาท รัฐบาลควรสมทบให้ครั้งแรก (ปีแรก) 1 ล้านบาท เท่ากับจำนวนเงินกองทุนที่มีอยู่ ต่อมาปีที่สองก็จ่ายสมทบให้ร้อยละ 80 ของปีแรก คือ 800,000 บาท แล้วให้กลุ่มออมทรัพย์สมทบเพิ่มร้อยละ 20 ของกองทุนปีแรก คือ 200,000 บาท ดังตาราง

เงินสมทบ

คิดเป็นร้อยละของเงินกองทุนสวัสดิการเมื่อเริ่มต้นโครงการสมทบ

หน่วย: ร้อยละ

ปีที่	เงินกองทุน สวัสดิการ	เงินสมทบ จากรัฐบาล	เงินสมทบ จากกลุ่มออมทรัพย์
1.	100	100	-
2.	100	80	20
3.	100	60	40
4.	100	40	60
5.	100	20	80
6.	100	10	90
ปีถัดๆไป	100	10	-

ข้อเสนอของครูขบ ยอดแก้ว มีข้อดีคือ

(1) ทำให้กองทุนสวัสดิการเติบโตเร็ว สามารถจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนได้มาก และมีปริมาณสูงพอ

(2) เป็นการกระตุ้นให้กลุ่มออมทรัพย์เร่งรัดจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและขยายกองทุนให้เติบโต เพราะถ้าเติบโตมากก็จะได้เงินสมทบมาก เนื่องจากให้รัฐบาลสมทบอีกเท่าตัว (ของกองทุนที่มีอยู่) ในปีแรก และร้อยละ 80, 60, 40, 20 และ 10 ในปีถัดๆไป

(3) กระตุ้นให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ หรือกระตุ้นให้องค์กรเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน จัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อชุมชน

แต่ข้อเสียก็มี นั่นคือ จะเป็นการขยายช่องว่างทางรายได้ของชุมชน

หมายความว่า กลุ่มที่มีเงินอยู่แล้วจะได้เงินมากขึ้น ส่วนกลุ่มที่ออมเงินไม่ได้ จัดตั้งกองทุนสวัสดิการไม่ได้ ก็ยิ่งจะไม่ได้เงินสมทบ ผู้ที่เดือดร้อนและต้องการสวัสดิการจริงๆ ก็อาจจะไม่ได้รับสวัสดิการ

กล่าวในทางรูปธรรม แนวคิดเช่นนี้กลุ่มทางใต้จะได้ประโยชน์มาก แต่กลุ่มทางอีสานจะเสียเปรียบเพราะเงินออมต่ำ

อย่างไรก็ตาม ความคิดของครูชนมีสาระประการหนึ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์มาก คือ การทำให้กลุ่มองค์กรเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนมีบทบาทในการจัดสวัสดิการ โดยบขชของรัฐควรนำไปใช้ผ่านองค์กรเหล่านี้แทนที่รัฐจะทำเอง

การจัดสรรเงินให้ชุมชนจัดการเอง น่าจะทำให้ต้นทุนการดำเนินงานต่ำกว่าและกระจายถึงชาวบ้านได้ดีกว่า ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ดีกว่า ซึ่งแนวคิดนี้ถ้าประยุกต์ใช้กับโครงการของรัฐบาลใหม่ (ภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทย) คือโครงการ 1 หมู่บ้าน 1 ล้านบาท น่าจะเหมาะสมกว่าที่จะให้รัฐบาลมีการจัดตั้งกรรมการกองทุนหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ตามกฎหมายใหม่ หรือถ้าจะจัดตั้งตามกฎหมายใหม่กลุ่มเหล่านี้ก็ควรเป็นกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากกลุ่มและองค์กรที่มีอยู่แล้วได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่าสามารถบริหารกองทุนของชาวบ้านมีมูลค่าหลายล้านบาทอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ถ้าแปรแนวความคิดจากการให้รัฐบาลสมทบเงินกองทุนสวัสดิการมาเป็นให้บริหารเงิน 1 หมู่บ้าน 1 ล้านบาท ดูจะสอดคล้องกับสถานการณ์และมีความเป็นจริงได้มากกว่า ส่วนกรณีหมู่บ้านใดยังไม่เกิดองค์กรการผลิต องค์กรการออม ก็ต้องช่วยกันพยายามผลักดันและกระตุ้นให้มีการจัดตั้งขึ้น โดยการระดมผู้นำองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่และพัฒนาไปแล้วขั้นหนึ่ง มาช่วยกันทำงานในขอบเขตทั่วประเทศร่วมกับรัฐบาลอย่างเต็มความสามารถ และค่อยๆ ขยายการดำเนินงานไปที่ละขั้นตอน ทีละช่วง จนครอบคลุมได้ทั่วประเทศในที่สุด

4.2 บทสรุปสุดท้าย

ถ้าจะถามว่า เท่าที่เป็นอยู่นี้องค์กรเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนสามารถจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนได้อย่างเพียงพอหรือไม่

คำตอบก็คือ ยังไม่พอ ที่ทำได้ดีที่สุดและปริมาณมากที่สุด คือ ค่ารักษาพยาบาลของกลุ่มออมทรัพย์ในภาคใต้ แต่ไม่ใช่ว่าจะสามารถทำได้ทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน บางกลุ่มทำได้มาก บางกลุ่มทำได้น้อย บางกลุ่มยังทำไม่ได้ ส่วนสวัสดิการอื่นๆ เช่น กองทุนการศึกษา เงินช่วยเหลือคนชรา เงินช่วยเหลือคนพิการ เงินช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาสังคม (ติดเอดส์ ติดยา) ยังคงต้องพึ่งงบประมาณจากรัฐเป็นด้านหลัก

คำว่า "สวัสดิการ" ณ ที่นี้จะใช้ในความหมายกว้าง คือ ทั้งสวัสดิการตามนัยทางเศรษฐศาสตร์และตามนัยทางสังคม

ตามนัยทางเศรษฐศาสตร์นั้น จะเห็นได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ได้จัดสรรเงินกู้เชิงสวัสดิการให้แก่สมาชิก ที่ว่า เชิงสวัสดิการ ก็เพราะดอกเบี้ยต่ำกว่ากู้จากนายทุนเงินกู้ ซึ่งตามนัยทางเศรษฐศาสตร์ การที่สมาชิกจ่ายดอกเบี้ยต่ำกว่าที่ตนเคย (พอใจ) จ่ายให้นายทุนเงินกู้ ถือว่าได้สวัสดิการเพิ่มขึ้น เงินกู้จากกลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นเงินกู้ที่เพิ่มสวัสดิการให้สมาชิก กิจกรรมร้านค้าเพื่อสวัสดิการสมาชิกก็เป็นการเพิ่มสวัสดิการตามนัยเศรษฐศาสตร์

ส่วนสวัสดิการตามนัยทางสังคมหมายถึง สิทธิและประโยชน์ทางสังคม (social right) บางประการที่สมาชิกมีสิทธิได้รับจากกลุ่ม เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าฌาปนกิจ เงินช่วยเหลือคนชรา กองทุนเพื่อการศึกษาของเยาวชน เป็นต้น (ดู Neuhaus, 1979: 13-14)

ความพยายามในการจัดสวัสดิการขององค์กรเหล่านี้ บางกลุ่มจัดทำขึ้นแล้วก็อาจประสบความล้มเหลวในการบริหาร เช่น กลุ่มแพรวพรรณ ส่วนกลุ่ม

นาหน้า กลุ่มน้ำขาว ก็เคยล้มเหลวมาแล้วในกิจการร้านค้าสวัสดิการ (ศูนย์สวัสดิการตลาด)

อย่างไรก็ตาม การจัดสวัสดิการในภาคชุมชนมีความสำคัญต่อชุมชนในแง่ที่ชุมชนพยายามช่วยเหลือตัวเองในระดับหนึ่ง เป็นความช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของรัฐไปบ้าง แต่ด้านหลักแล้ว การจัดสวัสดิการที่จำเป็นให้แก่ประชาชนยังต้องเป็นภาระของรัฐอย่างเลี่ยงไม่ได้ ระบบสวัสดิการเสรีนิยม ในสหรัฐ ในญี่ปุ่น ในเกาหลี ในไต้หวัน ฯลฯ ก็ล้วนแต่ต้องอาศัยงบประมาณและการจัดการของรัฐเป็นด้านหลัก

และโดยปรัชญาของสวัสดิการเสรีนิยม การจัดสวัสดิการให้แก่ประชาชนคือการลงทุนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการลงทุนทางสังคมที่มีผลตอบแทนต่อสังคมสูงกว่าการลงทุนในตัวสินค้า เพราะเป็นการแก้ไข เสริมสร้าง และพัฒนาทุนมนุษย์ ให้มีสมรรถภาพในการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นต่อมา ถ้าจะถามว่า 11 กรณีศึกษา จะสามารถนำไปขยายผลได้หรือไม่

คำตอบคือ ได้ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด เช่น รูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ภาคใต้สามารถนำไปใช้ในพื้นที่และชุมชนที่ไม่ขาดแคลนทรัพยากรและไม่ขาดแคลนปัจจัยการผลิตมากเกินไป เช่น นำไปใช้ที่จังหวัดตราดดังกรณีศึกษากลุ่มสังจะสะสมทรัพย์ที่นำโดยพระอาจารย์สุบินได้ ส่วนรูปแบบกลุ่มการผลิต สามารถนำไปใช้กับพื้นที่และชุมชนที่มีทักษะการผลิตบางอย่าง มีปัจจัยการผลิตพิเศษบางอย่าง (เช่น สมุนไพร ไหม เป็นต้น)

หากพิจารณาเป็นรายกรณี กลุ่มออมทรัพย์น้ำขาว นำเอากำไรครึ่งหนึ่งจากการดำเนินงานการออมทรัพย์มาสร้างสวัสดิการต่างๆ โดยสวัสดิการที่ชัดเจน

ที่สุดคือการรักษาพยาบาลและฉาปนกิจ แต่กลุ่มน้ำขาวไม่มีนโยบายชัดเจนด้านสวัสดิการการผลิต ขณะที่นาหว่าและคลองเปรี๊ยะได้แบ่งสรรกำไรประมาณร้อยละ 2-3 ของกำไรทั้งหมดมาจัดสวัสดิการ โดยพยายามครอบคลุมสวัสดิการด้านการผลิตและการค้าด้วย แต่ด้านหลักก็ยังคงเป็นด้านการรักษาพยาบาล และที่สมาชิกใช้สิทธิเบิกจ่ายมากที่สุดก็เป็นค่ารักษาพยาบาล

โดยข้อเท็จจริง ทั้งสามกรณี การที่สมาชิกกู้เงินจากกลุ่มไป เงินกู้ของแต่ละราย ส่วนหนึ่งก็นำไปพัฒนาอาชีพ พัฒนาการผลิตของครัวเรือน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า "สวัสดิการเงินกู้" เป็นการส่งเสริมด้านการผลิตโดยอ้อมอยู่แล้ว เพียงแต่กรณีของนาหว่าและคลองเปรี๊ยะมีการช่วยเหลือพิเศษเพื่อส่งเสริมการผลิตโดยตรง ทั้งนี้เพราะทั้งคลองเปรี๊ยะและนาหว่ามีกองทุนขนาดใหญ่พอที่จะทำเช่นนั้นได้ ขณะที่น้ำขาว กลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่มมีกองทุนขนาดเล็กเมื่อเทียบกับคลองเปรี๊ยะและนาหว่า

กรณีกลุ่มของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด ได้ถอดแบบการจัดสวัสดิการมาจากครูชบ ยอดแก้ว คือ นำเอากำไรครึ่งหนึ่งไปจัดสวัสดิการ โดยเน้นการรักษาพยาบาลและฉาปนกิจ ยังไม่มีนโยบายที่จะส่งเสริมการผลิตและการค้าโดยตรง ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับกลุ่มน้ำขาว

กลุ่มออมทรัพย์ของคณงานอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ด้านหลักอยู่ที่สวัสดิการเงินกู้ กำไรจากดอกเบี้ยร้อยละ 60 เป็นเงินปันผล ที่เหลือร้อยละ 35 เป็นกองทุนเพื่อการพัฒนา ทั้งพัฒนาบุคลากรและกิจกรรม อีกร้อยละ 5 ทำร้านค้าสวัสดิการหรือการขายข้าวสารราคาถูกให้สมาชิก เหตุที่สวัสดิการของสมาชิกรเน้นด้านเงินกู้และร้านค้าก็เนื่องจากสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลของคณงานมีอยู่แล้วในรูปของการประกันสังคมและกองทุนเงินทดแทน สวัสดิการที่กลุ่มจัดขึ้นจึงเป็นการเติมเต็มส่วนที่ยังขาด โดยเฉพาะส่วนที่เป็นกองทุนพัฒนาสังคมที่ส่งเสริมการ

เคลื่อนไหวของขบวนการแรงงานอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่

กลุ่มออมทรัพย์ ชุมชนพื้นนครร่วมเกล้า โชน 8 มีสวัสดิการฌาปนกิจ
ร้านค้าสวัสดิการ และสวัสดิการเงินกู้ แต่ไม่มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล
ส่วนสวัสดิการส่วนรวมมีกองทุนสาธารณประโยชน์ของชุมชนอยู่แล้ว

ข้อแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนเมืองและชุมชน
ชนบทคือ กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเมืองไม่เน้นสวัสดิการรักษาพยาบาล อาจจะเป็น
เพราะว่าคนส่วนหนึ่งเป็นลูกจ้าง จึงได้สวัสดิการค่ารักษาพยาบาลจากระบบ
ประกันสังคม ส่วนชุมชนชนบทส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ไม่มีระบบประกันสังคม
จึงมีความต้องการสวัสดิการรักษาพยาบาล

ชุมชนนาไผ่ อำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร จัดสวัสดิการชุมชนโดยเริ่มจาก
หน่วยผลิตและบริการของชุมชนหมอยา ต่อมาก็เป็นหน่วยผลิตของโรงสีชมรม
รักษารวมชาติ สวัสดิการของชุมชนนี้มีทั้งสวัสดิการตามนัยทางเศรษฐศาสตร์
คือ ส่วนที่ได้จากการบริโภคสินค้าราคาถูก การขายข้าวในราคายุติธรรม และมี
สวัสดิการสังคมด้านรักษาพยาบาล ฌาปนกิจ ทุนการศึกษา และการช่วยเหลือ
ผู้ขาดผู้อุปการะและผู้พิการ ชุมชนนาไผ่มีการดำเนินกิจกรรมทั้งด้านการเงิน
(ออม-ให้กู้) การผลิต และการค้า ครบทั้งสามด้านของระบบทุนนิยม แต่ด้านหลัก
อยู่ที่การผลิตและการค้า เป็นชุมชนที่ได้รับเงินจาก SIF (Social Investment Fund
= กองทุนการลงทุนเพื่อสังคม) เข้าไปเสริมด้านสวัสดิการต่างๆของชุมชนเหมือน
กรณีนาหว้า คลองเปรี๊ยะ และน้ำขาว ปัญหาระยะยาวของระบบสวัสดิการชุมชน
นาไผ่ก็คือ ยังต้องการทุนช่วยเหลือจากภายนอก

กลุ่มแม่หญิง เป็นกลุ่มการผลิตที่มีเครือข่ายกว้างขวาง ต้องสะสมทุน
จากหน่วยการผลิตของผู้หญิงในจังหวัดต่างๆของภาคอีสาน ซึ่งมีเครือข่ายใหญ่ๆ
คือ กลุ่มพรรณไม้และกลุ่มแพรรณ กลุ่มพรรณไม้ไม่ประสบความสำเร็จในการ

จัดสวัสดิการฌาปนกิจและการประกันชีวิต เพราะทรัพยากรและความพร้อมไม่เพียงพอ ต้องหยุดชะงักงันลงไป ทั้งๆที่ทางกลุ่มสมาชิกต้องการหลักประกันทางด้านสุขภาพ กลุ่มแพรรรณจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้ดีกว่ากลุ่มพรรรณไม้ ทั้งในเรื่องการรักษาพยาบาลและฌาปนกิจ แต่ปริมาณสวัสดิการก็ยังจำกัด เนื่องจากเงินสวัสดิการนี้หักมาจากส่วนแบ่งของกำไร กำไรของกลุ่มยังไม่มากพอที่จะเพิ่มปริมาณสวัสดิการได้

ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เป็นกลุ่มที่ดำเนินงานทั้งด้านการเงิน (ออมและให้กู้) การค้า และการผลิต ครอบคลุมด้านของระบบทุนนิยม สวัสดิการสังคมที่จัดขึ้นมีสามด้าน คือ การรักษาพยาบาล ฌาปนกิจ และทุนการศึกษา กลุ่มนี้เริ่มจากหน่วยการผลิต คือ ออมข้าว แล้วพัฒนาขึ้นมาจนครบสามด้าน ดูเหมือนจะจัดการได้ทั้งสามด้าน เหมือนกลุ่มคลองเปรี๊ยะ และนาหว้า ประสบการณ์ที่เหมือนคลองเปรี๊ยะ นาหว้า และน้ำขาว ก็คือ ไม่สามารถบริหารกิจการร้านค้าให้ประสบความสำเร็จ คืออยู่ได้เพียงปีเดียวก็ต้องล้มเลิกไป

อย่างไรก็ตาม เงินสวัสดิการสังคมส่วนใหญ่มาจากธนาคารหมู่บ้าน แต่ฐานะของธนาคารหมู่บ้านยังไม่เข้มแข็งนัก เงินที่ได้จากการดำเนินงานจึงยังคงมีน้อย ปริมาณสวัสดิการที่จัดให้แก่สมาชิกจึงอยู่ในระยะเริ่มต้น มีระดับต่ำกว่ากลุ่มนาหว้า คลองเปรี๊ยะ น้ำขาว และพระอาจารย์สุบิน

สถาบันการเงินชุมชน จังหวัดพะเยา เป็นสถาบันการเงินที่พัฒนามาจากหน่วยผลิต คือ การออมข้าว เพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนข้าวของบางครอบครัวในชุมชน ธนาคารข้าวได้รวมข้าวจากคนที่มืพอเพื่อจัดสรรให้ผู้ที่ขาดแคลนกู้ยืมไปใช้ ต่อมาก็พัฒนาขึ้นมาเป็นการออมเงินด้วย การออมเงินนำไปสู่การกู้ยืมเพื่อสวัสดิการเงินกู้ ต่อมาก็มีการระดมทุนโดยการทอดผ้าป่าเพื่อนำข้าว

และเงินจากการทอดผ้าป่ามาจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อฌาปนกิจและกองทุนการศึกษาบุตรหลาน สวัสดิการของกลุ่มนี้จึงมีลักษณะที่อ่อนไหวเพราะไม่สามารถระดมทุนสวัสดิการได้แน่นอน

กลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มศิระะอโศก หากจะนับความรอบด้านและหลากหลายของสวัสดิการชุมชนแล้ว กลุ่มศิระะอโศกน่าจะจัดได้ว่าครบวงจรที่สุด เพราะมีทั้งด้านการผลิต การค้า การเงิน เทคโนโลยี และการจัดการที่เหมาะสม แต่กลับเป็นกลุ่มที่เน้นการพัฒนาวิถีชีวิตและลดการบริโภค เป็นกลุ่มชุมชนใหม่ที่ซ้อนชุมชนเดิม เพราะชุมชนศิระะอโศกไม่รับสมัครทุกคนเข้าสู่ชุมชนศิระะอโศก กิจกรรมด้านสวัสดิการทั้งหมดจึงจำกัดอยู่เฉพาะสมาชิกที่ผ่านการคัดเลือกเข้าสู่ชุมชนเท่านั้น ไม่ใช่สวัสดิการที่มุ่งจะให้ครอบคลุมทุกคนในชุมชน และไม่ได้มุ่งจะขยายสมาชิกให้ครอบคลุมทุกคนในชุมชน แบบแผนของศิระะอโศกจึงเป็นแบบแผนพิเศษ ไม่อาจจะนำไปใช้เป็นแบบทั่วไปได้ อย่างไรก็ตาม ผลจากกิจกรรมของศิระะอโศกก็มีส่วนที่ช่วยเกื้อกูลต่อชุมชนโดยส่วนรวมด้วย

ประเด็นสุดท้าย ถ้าจะถามว่า องค์การเศรษฐกิจของชุมชนสามารถจะบริหารจัดการระบบสวัสดิการแทนรัฐได้หรือไม่

คำถามนี้น่าจะตอบว่า "สามารถเป็นองค์ประกอบหลักของระบบการจัดสวัสดิการ" หมายความว่า จำเป็นต้องอาศัยงบประมาณหลายๆส่วนจากรัฐ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น แต่ในการระดมความร่วมมือจากชุมชนและการจัดสวัสดิการเข้าสู่ชุมชน องค์การเหล่านี้น่าจะทำได้ดีกว่าภาครัฐ เพราะอยู่ใกล้ชิดชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สมาชิกชุมชน (แม้ไม่ทั้งหมด) เป็นเจ้าของ

ที่ให้คำตอบเช่นนี้ก็เพราะว่า ประเทศไทยค่อนข้างจะเดินตามนโยบายของสหรัฐอเมริกา ที่ปรึกษาส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะในด้านเศรษฐกิจและสังคม ก็มักจะเป็นผู้เชี่ยวชาญอเมริกันเป็นส่วนใหญ่ ระบบสวัสดิการในประเทศสหรัฐอเมริกา

ถ้าใช้ภาษาของกู๊ดดินและคณะ (Goodin et.al.) ก็ต้องบอกว่า เป็นระบบสวัสดิการตามแบบแผนของสวัสดิการแนวเสรีนิยม ที่พยายามลดบทบาทของรัฐในการจัดสวัสดิการ แล้วส่งเสริมให้เอกชนมีบทบาทมากขึ้น จำกัดระดับสวัสดิการให้เหลือพอที่จะดำรงชีพอยู่ได้เท่านั้น และจำกัดกลุ่มผู้รับสวัสดิการให้อยู่ในกลุ่มคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จริงๆ ซึ่งวิธีการจัดสวัสดิการแบบนี้เรียกว่า การสร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ซึ่งกู๊ดดินและคณะบอกว่า ในบรรดาประเทศทั่วโลก สหรัฐอเมริกายึดแนวทางนี้มากที่สุด (หน้า 85)

กู๊ดดินและคณะวิจารณ์ว่า แม้ว่าวิธีนี้จะทำให้ต้นทุนการจัดสวัสดิการต่ำ ไม่กระทบกระเทือนต่อการทำงานของกลไกตลาด แต่จำนวนคนยากจนยังคงมีจำนวนมาก (หน้า 245) ทั้งๆที่สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ร่ำรวยมากที่สุดในโลก มีความเจริญทางด้านวัตถุมากที่สุดในโลก มีกองทุนและมูลนิธิเอกชนใหญ่ที่สุดในโลก ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิฟูไลเบอร์ มูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิรอกกี้เฟลเวอร์ มีหน่วยงานเอ็นจีโอที่ช่วยเหลือสังคมใหญ่ที่สุดในโลก ไม่ว่าจะเป็น แคทอลิก รีลิว เซอร์วิส (Catholic Relief Services = CRS) แครี (CARE) เซอร์ช เวิลด์ เซอร์วิส (Church World Service = CWS) และ เวิลด์ วิชัน (World Vision) แต่การดูแลสวัสดิการชุมชนโดยหน่วยงานประเภทนี้ก็ไม่เพียงพอที่จะช่วยคนยากจนในสหรัฐอเมริกา ระบบสวัสดิการส่วนใหญ่ยังคงมาจากระบบประกันสังคมและการช่วยเหลือโดยตรงจากรัฐ

ดังนั้น กู๊ดดินและคณะจึงสรุปว่า การช่วยเหลือโดยตรงจากรัฐเป็นสิ่งจำเป็นในการลดความยากจนของประชาชน กรณีของประเทศเนเธอร์แลนด์และเยอรมัน ที่รัฐบาลให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนโดยตรงในอัตราที่สูงกว่าประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้ทั้งเยอรมันและเนเธอร์แลนด์ลดอัตราส่วนประชากรที่ยากจนได้มากกว่าในสหรัฐอเมริกา (หน้า 263)

ประเทศไทยเราพยายามจะเดินตามสหรัฐอเมริกา แต่บทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือโดยตรงแก่ประชาชนก็ยิ่งต่ำกว่ามาตรฐานของสหรัฐอเมริกามาก ในภาคเอกชน ขอบเขตและปริมาณของสวัสดิการก็ยังคงจำกัดกว่าเอกชนและเอ็นจีโอในสหรัฐอเมริกา นี่ยังไม่ต้องไปเทียบกับเยอรมันและเนเธอร์แลนด์ ที่สถานภาพของสวัสดิการสังคมสูงกว่าสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นสวัสดิการที่จัดโดยรัฐหรือสวัสดิการที่จัดโดยเอกชน ดังนั้น สำหรับสังคมไทยแล้ว ยังต้องการสวัสดิการโดยรัฐอีกมาก ทั้งด้านความครอบคลุมและระดับสวัสดิการ สวัสดิการที่จัดโดยเอกชน เอ็นจีโอ และชุมชน เป็นเพียงส่วนเสริม หรือเป็นความพยายามท่ามกลางความขาดแคลน เอ็นจีโอในสังคมไทยยังมีขนาดเล็ก ที่สามารถพึ่งตนเองได้และช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยตนเองยังมีน้อย ที่ดำเนินงานกันอยู่ส่วนใหญ่ต้องพึ่งทุนจากต่างประเทศ

ตลอดระยะเวลา 40 กว่าปีที่ผ่านมา สังคมไทยไม่พ้นทะเลเหวที่ยานที่จะก้าวสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมให้สมบูรณ์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตั้งแต่แผนที่ 1-7 ก็เน้นที่จะส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม และบางครั้งเราก็พากันหลงใหลได้ปลื้มว่า ประเทศไทยได้ก้าวสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่แล้ว แต่โดยแท้จริงรากฐานทางอุตสาหกรรมของไทยอ่อนแอมาก เพราะต้องพึ่งพาต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ รากฐานและความพร้อมที่แท้จริงของเรากลับอยู่ที่ภาคเกษตรและอุตสาหกรรมการเกษตร แต่เรากลับละเลยจนกระทั่งเกิดภาวะวิกฤติ เราจึงได้ตระหนักว่าสังคมอุตสาหกรรมของเราอ่อนแอ ภาคเกษตรต่างหากที่กลับแข็งแกร่งกว่า กลับเป็นภาคที่ช่วยลดความรุนแรงของภาวะวิกฤติ เพราะคนตกงานจากภาคอุตสาหกรรมยังมีที่พึ่งพาด้านอาหาร ภาคเกษตรที่ยังแข็งแกร่งช่วยให้เราไม่ประสบภาวะขาดแคลนอาหารเหมือนบางประเทศ

ยิ่งกว่านั้น ในขณะที่เรามุ่งหน้าเข้าหาอุตสาหกรรม ผลักดันและดึงดูดให้แรงงานเคลื่อนจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ผลผลิตภาคอุตสาหกรรมเติบโตอย่างรวดเร็วโดยการใช้แรงงานราคาถูก โดยการลงทุนจากต่างประเทศ โดยการนำเข้าสินค้าทุนต่างๆ แต่สิ่งที่พัฒนาช้าที่สุดในภาคอุตสาหกรรมก็คือ "สวัสดิการสังคม" อุตสาหกรรมไทยจึงเติบโตขึ้นมาบนความแตกสลายและยากจนของครอบครัวชนบท บนความยากไร้และอ่อนล้าของชนชั้นกรรมกรไทย บนความอึดคึดสวัสดิการทั้งในภาคเมืองและชนบท

กล่าวโดยสรุป ระบบการจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทยยังอ่อนด้อยในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านผู้จัด (รัฐ-เอกชน-ชุมชน) ด้านความครอบคลุม (ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง) และด้านระดับสวัสดิการ ส่วนที่ได้รับสวัสดิการไปแล้วก็เป็นสวัสดิการระดับต่ำ ไม่เพียงพอ จึงเป็นการกักจั่นหนักหน่วงของสังคมไทยที่จะยกระดับและพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544ก) โรงสีชมรมรักษัธรรมชาติ ชุมชนนาไผ่ อำเภอ
กุดชุม จังหวัดยโสธร.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544ข) ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน อำเภอดอกคำใต้
จังหวัดพะเยา.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544ค) สถาบันการเงินชุมชน จังหวัดพะเยา.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544ง) ชุมชนศิระชะอโศก จังหวัดศรีสะเกษ.
- กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ (2544) กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนคนงานย่านอ้อม
น้อย-อ้อมใหญ่.
- ชัตติยา วรรณสุด (2544) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบ
วงจรของชีวิต พระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด.
- คณะกรรมการคนดีศรีสังคม (2541) คนดีสังคมประจำปี 2540. กรุงเทพฯ.
- จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (2544) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนพื้นนคร่อมเกล้า โซน 8.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544) กลุ่มออมทรัพย์อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา:
กรณีศึกษา บ้านนาหว้า คลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว.
- อภิญา เวชชัย (2544) เครือข่ายหัตถกรรมและพัฒนาสตรีอีสาน "กลุ่ม
แม่หญิง".
- Goodin, Robert E,et.al (1999) The Real World of Welfare Capitalism.
Cambridge, Cambridge University Press.
- Meek, R. L. (1973) Studies in the Labour Theory of Value. London,
Lawrence & Wishart.
- Neuhaus, R. (1979) Social Security. Germany, Fes Brunswick.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มออมทรัพย์

อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา :

กรณีศึกษา บ้านนาหว้า คลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว

ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ความเป็นมาของกรณีศึกษา

การศึกษาของกลุ่มออมทรัพย์สามกลุ่มดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเศรษฐกิจชุมชน 11 กรณี เพื่อค้นหาคำตอบว่า จะมีกรณีใดที่พอจะนำมาขยายเป็นแม่แบบ (model) ของเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถจัดสรรสวัสดิการให้แก่สมาชิกชุมชนได้อย่างพอเพียง ทัวถึง และเป็นแบบอย่างของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ดีที่สุด

2. ทิมศึกษาวิจัย 11 กรณีศึกษา

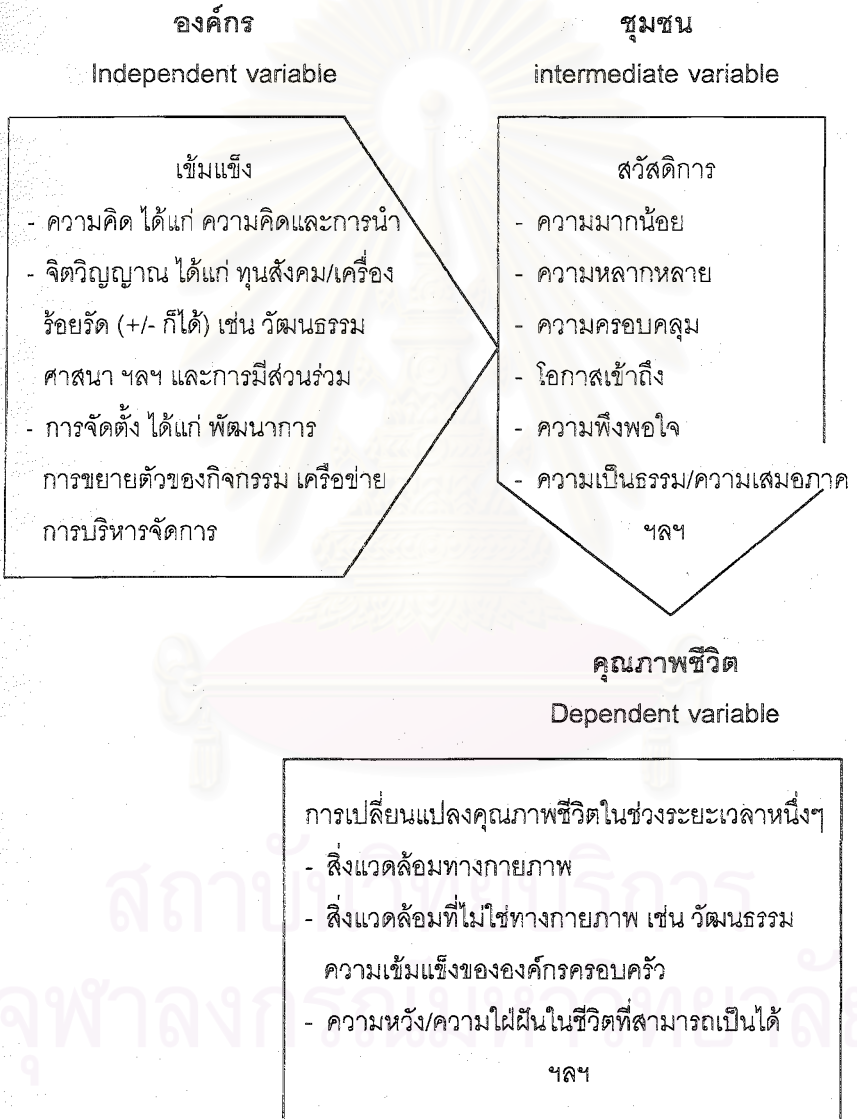
มีแนวความคิดเบื้องต้นว่า เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้และสามารถจัดสรรสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้อย่างพอเพียงนั้นควรจะเกิดขึ้นจากความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และเศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่การสร้างสวัสดิการต่างๆจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคุณภาพของชีวิต ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ขณะเดียวกัน ความพอเพียงของสวัสดิการก็ต้องพิจารณาจากปัจจัยหลายด้าน ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน สวัสดิการชุมชน และคุณภาพของชีวิต ดังแผนภูมิที่ 1

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่น่ามาใช้ศึกษาวิเคราะห์ประกอบด้วย

- (1) ข้อมูลจากการเข้าร่วมประชุมสัมมนาต่างๆ
- (2) ข้อมูลจากเอกสาร ทั้งเอกสารเบื้องต้นและเอกสารชั้นสอง
- (3) ข้อมูลจากการเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชนทั้งสามพื้นที่
- (4) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แนวคิดกับบุคคลในชุมชนและบุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่มออมทรัพย์

แผนภูมิที่ 1 ตัวแปรแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร ชุมชน และคุณภาพชีวิต

4. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

4.1) สภาพทั่วไป

อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ระหว่างจังหวัดสงขลาและปัตตานี โดยมีพื้นที่ติดต่อกับปัตตานี อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวจังหวัดสงขลา มีพื้นที่รวมกันประมาณ 314,000 ไร่ เป็นภูเขาประมาณร้อยละ 20 อีกร้อยละ 80 เป็นที่ราบลุ่มและชายทะเล มีพื้นที่ทำกินของประชาชนประมาณ 180,000 ไร่ ประกอบด้วย สวนยางพาราประมาณ 120,000 ไร่ นาข้าวประมาณ 53,000 ไร่ และสวนผลไม้ประมาณ 4,000 ไร่ การเลี้ยงชีพของประชากรในแต่ละครัวเรือน มักจะมีลักษณะผสมผสาน คือ มีสวนยางพารา มีนาข้าว และมีสวนผลไม้ สวนผลไม้ก็มักจะเป็น "สวนสมรม" สมรมแปลว่าผสมปนเป สวนสมรม คือ สวนที่มีผลไม้หลายชนิดคละกันไป ลักษณะสวนสมรมที่โดดเด่นที่สุดจะอยู่ในตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะประกอบด้วย 14 ตำบล 133 หมู่บ้าน ประชากรรวมกันประมาณ 70,000-80,000 คน

อำเภอจะนะอาจจะเรียกได้ว่าเป็นอำเภอของกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มออมทรัพย์ที่ว่านี้คือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของชาวบ้าน¹ ที่ใช้หลักการจัดตั้งของสหกรณ์ แต่ไม่จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ ไม่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่ในยุคการริเริ่มก่อตั้งมีความสัมพันธ์กับกรมพัฒนาชุมชน กระทรวง

¹ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกที่ให้สัจจะว่าแต่ละเดือนจะส่งเงินออมเข้ากลุ่มเท่าไร ซึ่งจะต้องส่งเท่ากันทุกเดือนตลอดปี ครบรอบปีก็มาทำสัจจะกันใหม่ว่าปีต่อไปจะให้สัจจะส่งเงินออมเข้ากลุ่มเดือนละเท่าไร

มหาดไทย และคงเป็นเพราะมีความสัมพันธ์กับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีนี้ที่จดทะเบียน

มีการประมาณกันว่า กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในอำเภอจะนะรวมกันแล้วน่าจะมียุอยู่สูงถึง 100 กลุ่ม แต่ตัวเลขที่นายเคล้ำ แก้วเพชร ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้า และครูชบ ยอดแก้ว ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว รวบรวมได้เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2544 มีทั้งหมด 51 กลุ่ม ถ้ารวมกับกลุ่มเครือข่ายในอำเภอนาหม่อม 13 กลุ่ม อำเภอเมือง 10 กลุ่ม และอำเภอรัตภูมิอีก 1 กลุ่ม รวมเป็น 77 กลุ่ม ในจำนวนนี้มีกลุ่มที่มีเงินกองทุนต่างๆรวมกันเกิน 1 ล้านบาท จำนวน 36 กลุ่ม โดยกลุ่มที่มีเงินกองทุนต่างๆรวมกันเกิน 10 ล้านบาท มีถึง 6 กลุ่ม และกลุ่มที่มีเงินกองทุนรวมกันสูงสุดคือ กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะ มีเงินกองทุนรวมสูงถึง 70,019,380 บาท กลุ่มที่มีเงินกองทุนรวมต่ำสุดคือบ้านทุ่งขมิ้น มีเงิน 21,600 บาท (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์ในอำเภอจะนะและเครือข่ายค่อนข้างจะมีความเข้มแข็งมั่นคง โดยมีถึง 36 กลุ่ม ที่สามารถบริหารกองทุนมากกว่า 1 ล้านบาท และมีถึง 6 กลุ่ม ที่สามารถบริหารเงินกองทุนที่มีจำนวนสูงกว่า 10 ล้านบาท และเป็นที่น่าสนใจว่า กลุ่มออมทรัพย์เหล่านี้สามารถจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อสมาชิกได้อย่างเป็นล่ำเป็นสัน โดยมีถึง 14 กลุ่ม ที่สามารถจัดตั้งกองทุนสวัสดิการมีมูลค่าเกินกว่า 500,000 บาท และในจำนวนนี้มีถึง 6 กลุ่ม ที่มีกองทุนสวัสดิการมากกว่า 1 ล้านบาท กลุ่มที่มีเงินกองทุนสวัสดิการสูงที่สุดคือกลุ่มคลองเปรี๊ยะ มีเงินทุนสวัสดิการ 5,842,043 บาท รองลงมาคือกลุ่มนาหว้า 5,769,202 บาท

เงินกองทุนสวัสดิการ ส่วนใหญ่เป็นสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นรูปแบบที่แพร่ขยายมาจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต

ที่พัฒนาขึ้นมาโดย ครูชบ ยอดแก้ว แห่งบ้านน้ำขาว ตามหลักการนี้สมาชิกกลุ่มบุกเบิกจะได้รับสวัสดิการสูงสุด สมาชิกกลุ่มต่อมาได้รับสวัสดิการน้อยกว่า สมาชิกกลุ่มใหม่สุดได้รับน้อยที่สุด และโดยทั่วไปต้องเป็นสมาชิกมาแล้วอย่างน้อย 6-12 เดือน จึงจะมีสิทธิได้รับสวัสดิการ

เงินสวัสดิการเพื่อการรักษาพยาบาลที่แต่ละกลุ่มจัดให้สมาชิกมีจำนวนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับกองทุนสวัสดิการที่จัดตั้งขึ้น ถ้ากองทุนมีขนาดใหญ่เงินสวัสดิการก็มีมาก เงินกองทุนน้อยเงินสวัสดิการก็น้อย เช่น กรณีของกลุ่มสังจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต สมาชิกกลุ่มแรก (เป็นสมาชิกมาตั้งแต่ปี 2527-2528) กรณีคนป่วยใน เบิกค่ารักษาพยาบาลได้คืนละ 120 บาท แต่ไม่เกิน 2,400 บาทต่อปี หรือกรณีของบ้านนาหว้า เบิกได้ร้อยละ 50 ของค่ารักษาพยาบาล แต่วงเงินไม่เกิน 3,000 บาท เป็นต้น

เงินปันผลจากกองทุนสวัสดิการเกิดขึ้นได้อย่างไร? ตามรูปแบบของสังจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิตนั้น มีหลักการว่า ถ้าไรของกลุ่มสังจะออมทรัพย์นั้น ครั้งหนึ่งจะจัดสรรเป็นเงินปันผลให้แก่สมาชิก อีกครั้งหนึ่งนำเข้ากองทุนสวัสดิการ แต่เงินที่นำเข้ากองทุนสวัสดิการนี้ก็คิดตามสัดส่วนของสังจะของสมาชิกแต่ละราย หมายความว่า ถ้าใครมีเงินออมสังจะมากก็ย่อมมีส่วนในเงินกองทุนสวัสดิการมาก เพราะการจัดสรรเงินเข้ากองทุนสวัสดิการถือหลักการเดียวกันกับการจัดสรรเงินปันผล ต่างกันเพียงแต่ว่าเงินปันผลจ่ายให้สมาชิกไปครอบครอง ส่วนเงินสวัสดิการนำไปรวมกันจัดตั้งเป็นกองทุน แล้วเอาเงินกองทุนทั้งหมดไปฝากไว้กับกลุ่มสังจะออมทรัพย์ เงินกองทุนสวัสดิการจึงมีดอกเบี้ยรับ และดอกเบี้ยรับนี้ก็กลายเป็นผลตอบแทนหรือเงินปันผลของสมาชิกทุกคนต่อไปอีก

สรุปว่า ผลตอบแทนของการ "ลงเงินออมสังจะ" คือ (1) ได้เงินปันผลตามสัดส่วนของเงินออม เช่น ร้อยละ 10-13 (2) ได้มีส่วนเป็นเจ้าของในเงินกอง

ทุนสวัสดิการ จึงสามารถใช้บริการสวัสดิการจากเงินกองทุนสวัสดิการนั้น และ (3) ได้เงินปันผลจากกองทุนสวัสดิการ (ตามจำนวนหุ้นหรือสัดส่วนของเงินออม สัจจะ)

เงินกองทุนสวัสดิการนี้จะถูกนำไปจัดสวัสดิการให้สมาชิกอย่างน้อยที่สุด 2 ประเภท คือ สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล และสวัสดิการเพื่อฌาปนกิจ คือ จ่ายค่าทำศพให้แก่สมาชิกที่เสียชีวิตทุกรายตามอายุสมาชิก เช่น ถ้าเป็นสมาชิกใหม่ โดยทั่วไปจะจ่ายให้รายละ 500 บาท ถ้าเป็นสมาชิกเก่าก็ลดหลั่นกันไป เช่น กรณีบ้านน้ำขาว สมาชิกที่เป็นสมาชิกมาแล้ว 7-8 ปี จะได้รับเงินช่วยเหลือ ฌาปนกิจรายละ 1,400 บาท เป็นต้น

เกือบทั้งหมดของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในอำเภोजะนะเป็นกลุ่มที่เน้นการออมเพื่อรวบรวมเงินออมปล่อยกู้แก่สมาชิก การระดมเงินออมมี 2 ประเภท คือ "เงินออมสัจจะ" ซึ่งสมาชิกทุกรายจะต้องส่งเข้ากลุ่มในจำนวนที่เท่ากันทุกเดือน เช่น เดือนละ 100 หรือ 200 บาท เงินออมสัจจะไม่มีดอกเบี่ย แต่ได้รับเงินปันผล หมายความว่า ถ้ากลุ่มมีกำไรมากก็ได้รับเงินปันผลมาก ถ้าขาดทุนก็ไม่มีเงินปันผล เงินออมอีกประเภทหนึ่งคือ "เงินฝาก" ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์จะจ่ายดอกเบี่ยให้รายละ 8-10 และกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆมักจะกำหนดว่า ถ้าใครกู้เงินวงเงินที่กำหนดจะต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน และเงินฝากก็เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันชั้นหนึ่งของสมาชิก ส่วนเงินกู้ จะกู้ได้มากน้อยขึ้นอยู่กับอายุการเป็นสมาชิกและเงินออมสัจจะที่สมาชิกลงทุนทำการออม ส่วนอัตราดอกเบี่ยเงินกู้ โดยทั่วไปก็คิดในอัตราร้อยละ 15 แม้ว่าดอกเบี่ยในตลาดมีการลดลงหลายครั้ง แต่ดูเหมือนว่าดอกเบี่ยเงินกู้ส่วนใหญ่ของกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในอำเภोजะนะมิได้ลดตาม เหตุก็เพราะว่ากำไรที่กลุ่มพึงได้จะถูกจ่ายกลับมายังสมาชิกในรูปของเงินปันผลและเงินกองทุนสวัสดิการ

จากสภาพทั่วไปดังกล่าว ถ้าจะถามว่าเป็นที่พอใจของสมาชิกหรือไม่? ความพอใจของสมาชิกน่าจะวัดได้จากการสมัครเข้าเป็นสมาชิก เพราะกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นตามความสมัครใจ จำนวนสมาชิกของแต่ละกลุ่มจึงน่าจะเป็นตัวชี้วัดได้ ถ้าค่าเฉลี่ยของประชากรในแต่ละหมู่บ้านประมาณคร่าวๆหมู่บ้านละ 500-600 คน (รวมลูกเล็กเด็กแดงด้วย) ถ้าครอบครัวหนึ่งเฉลี่ยมี 5 คน หมู่บ้านหนึ่งๆจะมี 100-120 ครอบครัว กลุ่มออมทรัพย์ที่มีสมาชิกล้นสุดตามตัวเลขที่นายเคล้า แก้วเพชร และครูชบ ยอดแก้ว รวบรวมได้คือ กลุ่มออมทรัพย์ "บ้านเกาะกาไก่" มีสมาชิก 25 คน เพิ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2543 อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม "บ้านทุ่งขมิ้น" (อำเภอนาหม่อม) มีสมาชิก 25 คนเท่ากัน และเพิ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2543 เหมือนกัน นี่เป็นตัวเลขที่รวบรวมเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2544

ส่วนกลุ่มที่มีสมาชิกมากที่สุดคือ กลุ่มบ้านคลองเปรี๊ยะ มีสมาชิกทั้งหมด 4,278 ราย ที่มีจำนวนสูงเพราะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล รองลงมาได้แก่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า มีสมาชิก 1,696 ราย กลุ่มนี้มีสมาชิกจาก 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 และ 12 ของตำบลนาหว้า แต่ต่อมาหมู่ 12 ก็จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง ชื่อว่า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแม่เตย เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2539 ปัจจุบันมีสมาชิก 167 ราย ลำดับถัดไปเป็นกลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งหวัง (อำเภอเมือง) มีสมาชิก 1,399 ราย ทุ่งหวังเป็นตำบลใหญ่ อยู่ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ประมาณ 10 กิโลเมตร ในตำบลทุ่งหวังมีกลุ่มออมทรัพย์ถึง 8 กลุ่ม สมาชิกรวมกัน 6,900 ราย มีชุมชนขนาดใหญ่ประมาณ 200 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม

ถ้าจะพิจารณาจากกลุ่มที่ก่อตั้งมาเกิน 10 ปี ก็พอจะประมาณได้ว่ากว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนในหมู่บ้านต่างๆที่มีกลุ่มออมทรัพย์ เป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ ในแต่ละครอบครัวที่เป็นสมาชิกนั้น มีสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์อย่างน้อย 1 คน และจำนวนมากมีมากกว่า 2 คน และถ้าดูจากรรณितिภาวะลูกคนนั้นก็มักจะเป็นสมาชิกด้วย ดังนั้น ในบางกลุ่มออมทรัพย์ ร้อยละ 90 ของประชากรในหมู่บ้านเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ เช่น ครัวบ้านนาหว้า บ้านทุ่งหวัง บ้านคลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว เป็นต้น

จากตัวเลขที่รวบรวมได้พบว่า กลุ่มออมทรัพย์ที่มีสมาชิกเกิน 300 คน มีถึง 32 กลุ่ม (จาก 77 กลุ่ม) และกลุ่มที่มีสมาชิกเกิน 500 คน มีถึง 21 กลุ่ม ก็พอจะแสดงให้เห็นได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในอำเภोजะนะและอำเภอใกล้เคียงได้รับการยอมรับจากชุมชนต่างๆเป็นอย่างดี จึงมีสมาชิกเข้าร่วมขบวนการอย่างหนาแน่น และค่อนข้างจะเชื่อได้ว่าคงจะมีการจัดตั้งกลุ่มใหม่ๆขึ้นมาอีก เพราะในช่วงปี 2543 ที่ผ่านมาก็มีการจัดตั้งขึ้นมา (เท่าที่รวบรวม

รวมได้ 5 กลุ่ม คือ บ้านพิจิตร (4 มกราคม 2543) บ้านเกาะกากใต้ (10 มีนาคม 2543) บ้านทุ่งขมิ้น (10 มีนาคม 2543) บ้านสกอม (1 พฤษภาคม 2543) และ บ้านโน (12 พฤศจิกายน 2543)

4.2 กลุ่มออมทรัพย์ที่แตกต่าง

ในตลาดอำเภอจะนะจะมีกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งเพิ่งจัดตั้งขึ้นมาเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2542 (แต่ยังไม่ได้เข้าร่วมในเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์อำเภอจะนะ) กลุ่มนี้มีชื่อว่า "กลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อยตลาดจะนะ" เมื่อเริ่มก่อตั้งใหม่ๆ กลุ่มนี้มีกิจกรรมเหมือนกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ คือ ระดมเงินออม ปล่อยเงินกู้ และต้องการนำกำไรมาจัดสวัสดิการ แต่จุดกำเนิดของกลุ่มนี้ก็มีความแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ นั่นคือ สมาชิกทุกคนเป็นผู้ค้ารายย่อยเท่านั้น ไม่รับผู้ที่มีอาชีพอื่นเข้ากลุ่ม ตัวประธานกลุ่มชื่อ นายรีน จันทร์เกิด เป็นเจ้าของร้านอาหาร ชื่อร้านเดวิด ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ และร้านเดวิดก็เป็นที่ตั้งสำนักงานของกลุ่มด้วย

จุดแตกต่างที่สำคัญอยู่ที่กลุ่มนี้เริ่มดำเนินการคล้ายธนาคารกรามีน (Grameen Bank²) ในบังคลาเทศ กล่าวคือ ทางกลุ่มได้ปล่อยเงินกู้รายวันให้แก่

² Grameen Bank แปลว่า ธนาคารหมู่บ้าน จัดตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อปี 1983 ในบังคลาเทศ โดยอาจารย์เศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยจิตตอง ชื่อ Muhammad Yunus ซึ่งเขาได้จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านยากจนและให้สินเชื่อจุลกิจ (micro credit) เพื่อให้นำไปสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ครอบครัว โดยให้แม่บ้านเหล่านั้นค้ำประกันและควบคุมดูแลกันเอง ปรากฏว่า วิธีนี้เกิดหนี้สูญน้อยมาก และแม่บ้านเหล่านี้สามารถนำเงินกู้ไปใช้เกิดประสิทธิผลดีมาก จึงทำให้ Grameen Bank ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วทั่วบังคลาเทศ ซึ่งในปี 1997 มีสาขาถึง 1,084 แห่ง มีพนักงาน 12,500 คน มีลูกค้า 2.1 ล้านราย กระจายอยู่ใน 37,000 หมู่บ้าน แต่ละสัปดาห์สามารถรวบรวมเงินได้ (เงินชำระเงิน

สมาชิกผู้ค้ารายย่อย โดยมีระเบียบว่า ผู้ที่ต้องการกู้จะต้องมีการรวมกลุ่มกันกลุ่มละ 5 คน มีหัวหน้ากลุ่ม 1 คน และสมาชิกของกลุ่มทุกคนจะต้องส่งเงิน "ออมสัจจะ" ให้กลุ่มออมทรัพย์อย่างสม่ำเสมอ ถ้าขาดส่งติดต่อกัน 3 งวด จะขาดสมาชิกภาพทันที และถ้ากลุ่ม 5 คนนี้มีคนใดคนหนึ่งออกไปหรือหมดสมาชิกภาพ หัวหน้ากลุ่มจะต้องหาคนใหม่มาทดแทนภายใน 1 เดือน มิฉะนั้นจะหมดสิทธิกู้

ในการให้กลุ่ม 5 คน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งกู้ มีกฎเกณฑ์ว่า ถ้าคนหนึ่งกู้ อีก 4 คน จะต้องค้า และผู้กู้คนแรกจะต้องผ่อนส่งแล้วอย่างน้อย 3 งวดติดต่อกัน โดยมีขาด คนที่ 2 จึงจะกู้ได้ และคนที่ 2 จะต้องผ่อนส่งแล้ว 3 งวดติดต่อกัน คนที่ 3 จึงจะกู้ได้ กฎเกณฑ์นี้จะหมุนวนไปจนครบ 5 คน ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับที่ธนาคารกรามีนใช้ ความคล้ายคลึงกับกรามีนอีกอย่างหนึ่งก็คือ สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เพราะผู้มีอาชีพเป็นผู้ค้ารายย่อยในตลาดจะนะส่วนใหญ่ก็คือ แม่ค้าหาบเร่ แผงลอย และร้านอาหาร จากสมาชิกก่อตั้ง 80 คน ในเดือนมกราคม 2544 มีสมาชิกเพิ่มเป็น 300 คนแล้ว

วัตถุประสงค์ของเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆในจะนะโดยทั่วไปคือ

- (1) เพื่อส่งเสริม/เพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวสมาชิกและบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก
- (2) ส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่ม
- (3) เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัดและรู้คุณค่าของเงิน

กู้) ประมาณ 1.5 ล้านดอลลาร์ ร้อยละ 94 ของลูกค้าเป็นผู้หญิง อัตราชำระคืนเงินกู้ร้อยละ 98 หรือมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่เป็นหนี้สูญ (ดู Muhammad Yunus, 1998 Bank of the Poor London, Aurum Press, Introduction)

(4) เพื่อให้สมาชิกใช้เงินให้เป็นประโยชน์

(5) เพื่อให้สมาชิกมีความสามัคคีและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

แต่วัตถุประสงค์ของเงินกู้กลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อยตลาดจะนะ นอกจากจะมีวัตถุประสงค์อื่นๆเหมือนกลุ่มออมทรัพย์ทั่วไปแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เฉพาะของกลุ่มที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ นั่นคือ เงินกู้ที่ให้ไปนั้นเพื่อให้สมาชิกนำไปลงทุนขยายกิจการค้าของตนเองและครอบครัว เป็นการระบุชัดเจนว่าเงินกู้ที่ให้ไปนั้นจะต้องนำไปพัฒนาการค้าและการลงทุน เป็นการใช้เงินกู้ (จากเงินออม) เพิ่มผลิตผลหรือเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ หรือที่ภาษาเศรษฐศาสตร์เรียกว่า การเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Products = GDP) ของชุมชน เป็นการระดมเงินออมและนำเงินออมไปใช้ตรงวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องตามระบบทุนนิยมหรือระบบเศรษฐกิจตลาด แม้อาจจะตีความได้ว่า การเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวและการส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกคือการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชน แต่ไม่ชัดเจนเท่ากับการนำเงินกู้ไปใช้เพื่อขยายการค้าและการลงทุน เพราะมันหมายถึงต้องการให้เพิ่มรายได้และกำไรทางธุรกิจที่จะส่งผลต่อเนื่องไปถึงการเพิ่มผลิตภัณฑ์ที่ต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับกิจการนั้น เช่น การขยายกิจการร้านขายข้าวขาหมู มันหมายถึงการเพิ่มปริมาณขาหมูและการเลี้ยงหมู เป็นต้น

การให้กู้ของกลุ่มออมทรัพย์นี้ ถ้าพิจารณาจากระยะเวลาการผ่อนส่ง ก็อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทผ่อนส่งรายเดือน และผ่อนส่งรายวัน

เงินกู้ผ่อนส่งรายเดือนก็เหมือนกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ คือ ผ่อนส่งเดือนละครึ่ง ดอกเบี้ยร้อยละ 14.5 ต่อปี ซึ่งเงินกู้ประเภทนี้ให้กู้มาตั้งแต่ต้นปี 2543

ส่วนเงินกู้รายวัน หรือเงินกู้ที่ให้ผ่อนส่งรายวัน เริ่มเปิดให้กู้เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2543 โครงการนี้เริ่มขึ้นเมื่อธนาคารออมสิน สาขาจะนะ ต้องการ

ดำเนินธุรกิจสินเชื่อจุลกิจ (micro credit) ให้แก่ผู้ประกอบการรายเล็กรายน้อย แต่ไม่สามารถจัดการควบคุมดูแลระบบสินเชื่อให้เกิดประสิทธิผลได้ ต่อเมื่อได้เห็นกลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อยตลาดจะนะสามารถดำเนินงานได้ จึงได้คิดโครงการทดลอง โดยเสนอเงินกู้ให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ 200,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี แล้วให้กลุ่มไปปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกที่เป็นผู้ค้าย่อย เพื่อให้เป็นเงินทุนหมุนเวียน และแนะนำให้ลูกค้าผ่อนส่งรายวัน

กลุ่มออมทรัพย์ฯ ได้เงินกู้งวดแรก 200,000 บาท จากธนาคารออมสิน สาขาจะนะ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2543 มีกำหนดชำระคืนทั้งหมดภายในเวลา 3 ปี โดยทางกลุ่มออมทรัพย์ฯ จะต้องผ่อนส่งให้แก่ธนาคารออมสินทุกๆ 6 เดือน ทั้งต้นทั้งดอกงวดละ 36,920 บาท ในรอบ 6 เดือนแรกที่ได้เงินมา ยังไม่มีการปล่อยกระแสรายวัน แต่หลังจากได้ศึกษาแล้วเห็นว่าสมาชิกสามารถผ่อนส่งรายวันได้ ดังนั้นในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2543 ทางกลุ่มจึงเริ่มโครงการให้กู้และผ่อนส่งรายวัน โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ขณะที่นายทุนเงินกู้รายอื่นคิดร้อยละ 20 ต่อเดือน

ตัวอย่างการกู้เงินจากกลุ่ม เช่น ถ้าสมาชิกรายใดกู้เงิน 10,000 บาท เวลา 3 เดือน ดอกเบี้ยทั้งหมด 1,500 บาท ทั้งต้นทั้งดอก 11,500 บาท ต้องผ่อนส่งวันละ 128 บาท จนครบ 90 วัน เป็นต้น ถ้าไรจากการปล่อยกู้จะนำไปจัดสวัสดิการเรื่องค่ารักษาพยาบาล กองทุนการศึกษา และสวัสดิการอื่นๆ ต่อไป

เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2544 ผู้วิจัยได้กลับไปเยี่ยมกิจการของกลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อยตลาดจะนะอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้เคยไปมาแล้วเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2543 นายรีน จันทรเกิด ประธานกลุ่มได้แจ้งให้ทราบว่า ผู้กู้รายวันของกลุ่มมีจำนวน 35 ราย หรือ 5 กลุ่มผู้กู้แล้ว ยอดเงินได้เติบโตมาจากเงินกู้ออมสิน 200,000 บาท เพิ่มเป็น 332,000 บาทแล้ว

ความแตกต่างของกลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อยเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า จะสามารถพัฒนาเติบโตต่อไปได้เหมือนธนาคารกรามีนหรือไม่ แต่ถ้านับจากวันก่อตั้ง เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2542 มาถึงปัจจุบัน ก็นับได้ว่าประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในแง่ของการระดมเงินทุนและการบริหารเงินกู้ แต่ประเด็นที่ครูชบ ยอดแก้ว ตั้งข้อสังเกตไว้ก็เป็นสิ่งที่น่าคิด เพราะครูชบเห็นว่า กลุ่มออมทรัพย์ที่ต้องพึ่งเงินกู้จากผู้อื่น ไม่พึ่งเงินออมสัจจะของสมาชิก จะมีปัญหาพึ่งตนเองไม่ได้ การที่กลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อยตลาดจะนะพึ่งเงินกู้จากออมสิน ตั้งแต่เริ่มต้นถึง 200,000 บาท เพื่อนำมาปล่อยกู้ให้สมาชิก ก็ต้องติดตามศึกษา กันต่อไปว่าจะสามารถเติบโตพึ่งตนเองโดยไม่ต้องกู้จากออมสินอีกได้หรือไม่? เพราะนี่คือการแหวกประเพณีของกลุ่มออมทรัพย์ในจะนะ ทั้งด้านที่มาของเงินทุนและวัตถุประสงค์ของการให้กู้ รวมไปถึงผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ที่เป็นกลุ่มเฉพาะผู้ค้ารายย่อยเท่านั้น

5. กรณีศึกษา บ้านนาหว้า คลองเปรี๊ยะ และน้ำขาว

เหตุที่เลือกศึกษา 3 กลุ่มนี้เป็นพิเศษก็ด้วยเหตุผลว่า

(1) ทั้งสามกลุ่มเป็นกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่เป็นตัวแทนของรูปแบบกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในอำเภอจะนะที่ใช้หลักการ "ออมสัจจะ" ปล่อยกู้ให้สมาชิก เอากำไรจากสมาชิกไปสร้างสวัสดิการให้สมาชิก

(2) เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่กลุ่มออมทรัพย์อื่นๆในจะนะยึดถือเป็นแบบอย่าง

(3) ผู้นำของทั้งสามกลุ่มได้รับการยอมรับจากกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในจะนะ รวมถึงได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรวมด้วย กล่าวคือ นายเคดำ แก้วเพชร

ผู้นำกลุ่มนาหว่า เป็นคนดีศรีสังคม ปี 2540 นายอัมพร ด้วงปาน ผู้นำกลุ่มคลองเปรี๊ยะ เป็นคนดีศรีสังคม ปี 2538 และนายชบ ยอดแก้ว ผู้นำกลุ่มบ้านน้ำขาว เป็นคนดีศรีสังคม ปี 2535 (สวช., 2541)

(4) ในความเห็นของผู้วิจัยที่ได้ไปสังเกตการณ์มาหลายครั้ง เห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว่ามีการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากที่สุด ส่วนกลุ่มคลองเปรี๊ยะเป็นกลุ่มที่มีเครือข่ายกว้างขวางที่สุด และกลุ่มบ้านน้ำขาวเป็นกลุ่มที่มีความคิดริเริ่มและพัฒนาดีที่สุด

(5) ทั้งสามกลุ่มนี้เป็นกลุ่มออมทรัพย์ในภาคใต้ที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดในวงวิชาการที่ศึกษาเรื่องชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน จึงสามารถที่จะศึกษาข้อมูลและระดมความคิดเห็นจากส่วนต่างๆ ได้กว้างขวาง

จากเหตุผลทั้ง 5 ประการดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเลือกเอา 3 กลุ่มนี้เป็นกรณีศึกษา เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ว่า จะสามารถนำเอารูปแบบ (model) หรือบางส่วนของรูปแบบทั้งสามกลุ่มนี้ไปขยายผลให้เป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบสวัสดิการชุมชนในชุมชนอื่นๆ ได้หรือไม่ อย่างไร และมากน้อยเพียงไร

6. กรณีศึกษานาหว่า

6.1) วิธีการผลิตและวิถียังชีพ

ตำบลนาหว่ามี 12 หมู่บ้าน อาชีพหลักของประชาชนคือการเกษตร ประชาชนมีที่ทำกินของตัวเอง สภาพทางธรรมชาติไม่กั้นดารเมื่อเทียบกับพื้นที่ทางภาคอีสาน กล่าวคือ มีถนนหนทางเข้าถึงหมู่บ้านได้สะดวก แม้ยังไม่มีประปา

แต่น้ำกินน้ำใช้พอเพียง เพราะมีคลอง มีหนอง และมีบ่อ ไร่นาก็ไม่ค่อยประสบปัญหาภัยแล้งเหมือนทางอีสาน แต่ในช่วงเดือนธันวาคมที่ผ่านมาประสบภาวะน้ำท่วม ซึ่งเป็นการท่วมที่ผิดปกติ สร้างความเสียหายให้แก่ครัวเรือน

อาชีพเกษตรของนาหว่ามีทั้งสวนยางพารา นาข้าว สวนผลไม้ และพืชอายุสั้นอื่นๆ เช่น ผักสวนครัวต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนประเภท วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ สำหรับการเลี้ยงวัวมีการจัดตั้งเป็นสหกรณ์เลี้ยงโคเนื้ออย่างเป็นทางการเป็นลำเป็นสัน รวมทั้งทางกลุ่มมีการส่งเสริมการเลี้ยงในครัวเรือนโดยให้เงินกู้และเงินช่วยเหลือ

พื้นที่ทำกินของชาวนาหว่าประมาณครึ่งหนึ่งเป็นนาข้าว อีกประมาณ 1 ใน 3 เป็นสวนยางพารา ที่เหลือเป็นสวนผลไม้ที่ปลูกผลไม้รวมๆกันหลายชนิด ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "สวนสมรม"

วิถียังชีพของชาวนาหว่า ณ ปัจจุบัน ด้านเศรษฐกิจพยายามที่จะยกระดับการยังชีพให้มีความพอเพียง พอกินพอใช้ ลดภาระหนี้สินที่ไม่ใช่หนี้กลุ่มออมทรัพย์ พยายามทำให้สมาชิกในชุมชนมีปัจจัยการผลิตอย่างพอเพียง ไม่ว่าจะเป็นที่ทำกิน น้ำ ปุ๋ย และพันธุ์พืช

ในวิถีทางสังคม พยายามสร้างสรรค์ให้สมาชิกของชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ไขปัญหาการยังชีพทั้งระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ให้สมาชิกชุมชน 3 รุ่น คือ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ และลูกๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดด้วยกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมสวัสดิการและกิจกรรมทางการผลิตเป็นปัจจัยเชื่อมโยงทางวัตถุ เช่น โครงการสวัสดิการคนชรา โครงการคนชราปลูกผักสวนครัว เป็นต้น

ชุมชนนาหว่า เป็นชุมชนเปิดที่เชื่อมต่อกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม แม้จะยังไม่มีโทรศัพท์ตามสาย แต่ก็ยังมีผู้ใช้มือถือ มีรถกระบะและรถจักรยานยนต์ ซึ่งมี

กันแทบทุกครัวเรือน นานาว่าจึงมีปืมน้ำมันในหมู่บ้านของตัวเอง ปัจจุบันยังมีพืชหลากหลายชนิดได้มาจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า อาหาร วัสดุก่อสร้าง และยารักษาโรค แต่เป็นความพยายามของชุมชนที่จะลดการพึ่งพาดตลาดบางส่วนลง เช่น ปุ๋ย ก็พยายามผลิตปุ๋ยธรรมชาติขึ้นใช้เองด้วย ยารักษาโรค ก็พยายามใช้สมุนไพรด้วย เป็นต้น และในการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็พยายามรวมกลุ่มรวมสินค้า ทำการซื้อขายเพื่อไม่ให้เสียเปรียบ หลักการรวมกลุ่มนี้มักจะใช้หลักการ "รวมกันคิดแล้วแยกกันทำ" หมายความว่า คิดร่วมกัน จากนั้นแต่ละคนก็แยกย้ายกันไปทำตามที่ได้ร่วมกันคิดแล้วนั้น เช่น คิดร่วมกันว่าชุมชนควรจะ ต้องมีการปลูกอ้อยครบครัวละ 20 ต้น แต่แต่ละครัวเรือนก็แยกย้ายกันไปทำ จะปลูกตรงไหนอย่างไรก็ได้แต่จะคิดเอาเอง เป็นต้น

6.2) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ในกรอบการวิเคราะห์ของกรณีศึกษา นี้ การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนพิจารณาจาก 3 ด้าน คือ ด้านความคิด จิตวิญญาณ และการจัดตั้ง เรียกว่า "ไตรรัตน์" ของการจัดตั้ง (องค์ประกอบ 3 ด้านนี้ยังไม่ใช่การสร้างตัวชีวิต)

(1) ความคิด

ความคิดในอันที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ อาจมีได้ในหลายรูปแบบ หลายวิธีการ แต่หนึ่งในหลายวิธีที่กำลังแพร่หลายคือ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์

ความคิดในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า หมู่ 1 ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา แรกเริ่มเดิมทีได้รับการแนะนำส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาชุมชน เมื่อปี 2519 ซึ่งในช่วงก่อนหน้านั้นเป็นช่วงที่ "กลุ่มคริสเตียน" มีการเคลื่อนไหวจัดตั้ง "เครดิตยูเนียน" กันอย่างแพร่หลาย

เครดิตยูเนียนเป็นระบบที่จัดการให้คนในชุมชนพื้นที่เดียวกันนำเงินมาสร้างกองทุนร่วมกัน โดยสมาชิกแต่ละคนส่งเงินเข้ากองทุนในจำนวนที่ตนสมทบได้เท่าๆกันทุกๆเดือน คล้ายๆการลงแชร์ แล้วพิจารณาให้ผู้ที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินกู้เงินจากกองทุนไปใช้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำโดยไม่ต้องทำการประมูลดอกเบี้ยเหมือนวงแชร์ ซึ่งทางการไทยโดยกรมพัฒนาชุมชนขณะนั้นเห็นว่าเป็นระบบที่ดี เพราะเป็นระบบที่ให้สมาชิกจัดการกันเอง จัดตั้งได้ง่าย ไม่ต้องจดทะเบียน ไม่ต้องอิงกับกฎหมายของสหกรณ์ออมทรัพย์ จึงได้มีการปรับปรุงพัฒนาและแนะนำให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆจัดตั้งขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งทุนดอกเบี้ยถูก ช่วยบรรเทาภาวะเดือดร้อนจากการที่ต้องไปกู้เงินดอกเบี้ยแพงจากนายทุนเงินกู้

ดังนั้นกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในชุมชนชนบทต่างๆจึงมีลักษณะคล้ายๆกลุ่มเครดิตยูเนียนที่ทางกลุ่มคริสเตียนนำเข้ามาเผยแพร่ แต่ปัจจุบันนี้กลุ่มเครดิตยูเนียนได้ถูกทางการกำหนดให้เป็นสหกรณ์เครดิตยูเนียนไปแล้ว ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎหมายสหกรณ์ ต้องจดทะเบียนเป็นทางการ ขณะที่กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ยังคงเป็นองค์กรอิสระ สร้างกฎระเบียบบริหารด้วยตนเองตามมติของกรรมการ

หลังจากที่ได้มีการอบรมแนะนำให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ นายเคล้า แก้วเพชร และ นายสุนิตย์ กาญจนวัฒน์ ก็คิดที่จะตั้งกลุ่ม โดยมีจุดประสงค์หลักในการระดมเงินออมและปล่อยเงินกู้ให้สมาชิก เพราะคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยากจน ไปกู้เงินเขามากก็ต้องจ่ายดอกเบี้ยแพง ไปกู้ธนาคารเขาก็ไม่ยอมให้กู้ แม้จะประสบความยากลำบากเพราะประชาชนไม่เข้าใจและไม่เชื่อถือ แต่นายเคล้าและนายสุนิตย์ก็ไม่ย่อท้อ อดทนฝ่าฟันจนจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาจนได้ โดยการระดมสมาชิกจากชาวบ้านหมู่ 1 ได้ 56 คน มีเงินออมสัจจะ 860 บาท จัดตั้งกลุ่ม "ออมทรัพย์เพื่อการผลิต"

เป็นที่ตระหนักกันทั่วไปในกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ต่างๆว่า ระยะเริ่มต้นของการก่อตั้งเป็นระยะที่มีความยากลำบาก คือ หากคนเข้าร่วมได้ยาก ความไม่ไว้วางใจกันมีสูง ผู้เข้าร่วมมีความลังเลที่จะร่วมลงทุนหรือลงเงินออมสัจจะ ผู้เข้าร่วมใจร้อนอยากเห็นผลเร็วๆ เข้าทำนองกล้วยยังไม่ทันจะสุกก็นำไปรับประทานแล้ว แต่ความสำเร็จของบ้านนาหว้าที่สามารถผ่านช่วงนั้นมาได้ก็ด้วยความสามารถของผู้นำ โดยเฉพาะนายเค้ลา แก้วเพชร ความสามารถที่ว่าคือ ความอดทน ไม่ย่อท้อที่จะทำความเข้าใจ พุดภาษาชาวบ้านก็คือ "ดื้อไม่หยุด" ดังปรากฏบันทึกในรายงานคนดีศรีสังคม 2540 ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติว่า "สมาชิกเหล่านั้นนำเงินมาฝากกับกลุ่มก็เพราะสงสารที่ลุงเค้ลาและเพื่อนๆที่พยายามชักชวนเกือบทุกวัน ..." (สวช., 2541: 46)

นอกจากการดื้อแล้ว ก็พยายามทำตัวอย่างที่เป็นจริงให้ประจักษ์ เช่น ช่วงเริ่มก่อตั้งที่พอจะรวบรวมเงินได้ 4,000-5,000 บาท มีสมาชิกรายหนึ่งเป็นหนี้ 3,000 บาท แต่ต้องจ่ายดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อเดือน ทางกลุ่มจึงอนุมัติเงินกู้ให้สมาชิกรายนี้ 3,000 บาท ไปชำระหนี้นายทุนเงินกู้ แล้วมาผ่อนส่งให้กับกลุ่มแทนในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1.25 ต่อเดือน ทำให้สมาชิกรายนี้พอใจมาก เป็นตัวอย่างขยายผลให้สมาชิกอื่นๆพากันสมัครเข้าเป็นสมาชิก และกว่าที่กลุ่มออมทรัพย์นาหว้าจะยืนหยัดขึ้นมาได้อย่างสง่าผ่าเผยก็ต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆนานาถึง 10 ปี จึงสามารถจัดสรรดอกผลมาเป็นกองทุนสวัสดิการต่างๆให้สมาชิกได้

เริ่มแรกของการก่อตั้งก็คล้ายๆเครดิตยูเนียน คือ จัดตั้งกองทุนเพื่อให้สมาชิกกู้ยืม ผู้ยืมจะต้องจ่ายดอกเบี้ย (ร้อยละ 15) รายได้จากดอกเบี้ยจะนำไปจัดสรรเป็นเงินปันผลให้แก่สมาชิกผู้ออกเงินสมทบ (ร้อยละ 13) ส่วนที่เหลือจากเงินปันผล (ร้อยละ 2) กลายเป็นกำไรสะสม

10 ปีผ่านไป กำไรสะสมก็มากขึ้นๆ จากจุดนี้เองที่ได้เกิดความคิดนำเอา

เงินสะสมมาจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งความคิดแรกเริ่มของการนำเอาเงินกำไรมาจัดสวัสดิการชุมชนเกิดขึ้นจากความคิดของ ครูชบ ยอดแก้ว แห่งบ้านน้ำขาว ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ ครูชบได้จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิตเมื่อปี 2526 และแบ่งกำไรออกเป็นสองส่วนเท่าๆกัน คือ ครึ่งหนึ่งของกำไรจ่ายเป็นเงินปันผล และอีกครึ่งหนึ่งของกำไรนำไปจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน

นายเคล้า แก้วเพชร ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า จึงได้จัดตั้งกองทุนชุมชน เมื่อปี 2533 การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของหมู่ 1 ตำบลนาหว้า นอกจากจะได้คำแนะนำจากครูชบแล้ว ยังเกิดขึ้นตามสถานการณ์ความจำเป็นของชุมชน กล่าวคือ ในชุมชนมักจะมีการจัดงานประเพณีบ่อยๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น ในการจัดงานจำเป็นต้องใช้เงินทุนเข้ามาทำเป็นปะรำพิธี ชาวบ้านต้องวิ่งหาเข้ามาด้วยราคาแพง นายเคล้าจึงเกิดความคิดจัดตั้งกองทุนเดินท์ โดยนำเอาเงินกองทุนกลางที่เกิดจากกำไรสะสมมาลงทุนซื้อเดินท์ให้สมาชิกเช่าในราคาถูกลงกว่าการเช่าจากที่อื่นๆ กำไรจากการให้เช่าเดินท์ก็นำมาสะสมเข้ากองทุนเดินท์ต่อไป และกองทุนเดินท์นี้ก็ฝากไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ มีดอกเบ็ญรับเพิ่มพูน ดังนั้น ในปัจจุบันแหล่งที่มาของกองทุนเดินท์จึงมาจากสามแหล่ง คือ (1) เงินจัดสรรจากกำไรของกองทุนสัจจะออมทรัพย์ (2) เงินกำไรจากการให้เช่าเดินท์ และ (3) ดอกผลจากกองทุนเดินท์

เมื่อกองทุนเดินท์ประสบความสำเร็จ กรรมการของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านนาหว้าก็คิดจัดตั้งกองทุนอื่นๆเพื่อเป็นสวัสดิการของชุมชนต่อไป โดยการกันเงินร้อยละ 2 ของกำไรทั้งหมดมาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการต่างๆ ซึ่งจวบจนถึงสิ้นปี 2543 มีกองทุนหลักๆ 8 กองทุน และกองทุนย่อยอีกหลายกองทุน (ไม่รวมกองทุนสวัสดิการเพื่อการรักษาพยาบาลที่เป็นสวัสดิการหลักของกลุ่ม)

**โครงการส่งเสริมอาชีพและสวัสดิการของกองทุนชุมชน
หมู่ 1 ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา**

ลำดับที่	รายละเอียดของโครงการ	งบประมาณ	หมายเหตุ
1.	โครงการผู้ยากไร้ พักการ ขรฯ จำนวน 15 ท่าน จ่ายคนละ 200 บาท/เดือน เดือนละ 3,000 บาท ตลอดปี	36,000.-	รับใหม่เมื่อตาย
2.	โครงการผู้พิการและผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 82 คน จ่ายคนละ 20 บาท/เดือน เดือนละ 1,640 บาท ตลอดปี	19,680.-	รับเพิ่มเมื่อ อายุครบ 60 ปี
3.	โครงการพิเศษผู้สูงอายุ ให้ปลูกผักสวนครัว คือ พริก 9 ต้น, ขมิ้น 4 กอ, ตะไคร้ 3 กอ, กลั้ว 2 กอ ให้สวัสดิการเป็นเงิน 100 บาท	9,400.-	จ่ายเมื่อปลูกครบ พริกเป็นดอก
4.	โครงการโรงงานผลิตปุ๋ยธรรมชาติ 1 ให้เลี้ยงแม่วัวจำนวน 200 ตัว เมื่อเกิดลูกให้สวัสดิการตัวละ 100 บาท	20,000.-	จ่ายเมื่อ ลูกวัวเกิด
5.	โครงการโรงงานผลิตปุ๋ยธรรมชาติ 2 ให้เลี้ยงโคขุนจำนวน 80 ตัว ให้สวัสดิการตัวละ 500 บาท ตอนเข้าโครงการตัวละ 200 บาท เมื่อขาย 300 บาท ถ้าเลี้ยงให้วัวนมหรือตายไม่จ่าย 300 บาทหลัง	40,000.-	จ่ายเมื่อ เข้าโครงการ และเมื่อขาย
6.	โครงการโรงงานผลิตปุ๋ยธรรมชาติ 3 ให้เลี้ยงไก่บ้านจำนวน 2,000 ตัว ให้สวัสดิการตัวละ 5 บาท ตอนเข้าโครงการตัวละ 2 บาท ตอนขายตัวละ 3 บาท ถ้าเลี้ยงแล้วตายเหลือ 5 ตัวไม่จ่าย 3 บาทหลัง เหลือ 6 ตัวจ่าย 6 ตัว	10,000.-	จ่ายเมื่อ เข้าโครงการ และเมื่อขาย
7.	โครงการส่งเสริมอาชีพให้ปลูกอ้อย จำนวน 2,000 กอ ให้สวัสดิการกอละ 5 บาท ให้ครอบครัวละ 20 กอ	10,000.-	จ่ายเมื่ออ้อย สูงได้ 1 เมตร
8.	โครงการสวัสดิการเยี่ยมไข้ ผู้ป่วยอยู่โรงพยาบาลเกิน 3 คืนขึ้นไป จ่ายคนละ 500 บาท โรงพยาบาลของรัฐ	15,000.-	จ่ายเมื่อ อยู่โรงพยาบาล เกิน 3 คืน
	ตลอดโครงการในประจำปี 2543 เป็นจำนวนเงิน	160,080.-	ตลอดปี 2543

หมายเหตุ นายเคล้ำ แก้วเพชร ผู้คิดโครงการ

โครงการทั้ง 8 โครงการดังกล่าวเป็นโครงการสวัสดิการล้วนๆ หมายความว่า ได้นำเอากำไรจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์มาจัดเป็นสวัสดิการให้สมาชิกฟรีๆ

จากรูปแบบและพัฒนาการของกลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้า จะเห็นได้ว่าเป็นการพัฒนากระบวนการทำมาหากิน "3 ขา" ตามแนวทางของเศรษฐกิจตลาด คือ การเงิน (กลุ่มออมทรัพย์) การผลิต (โครงการอาชีพ) และการขาย (คือขายผลผลิตที่ได้) สำหรับด้านการขายนั้น ขณะนี้ทางกลุ่มกำลังกำเนิดธุรกิจการค้าเล็กๆขึ้นที่สำนักงาน โดยการไปซื้อของจากในเมืองมาบริการขายให้แก่สมาชิก แต่ก็ไม่มั่นใจว่ากิจการนี้จะเติบโตได้หรือไม่ เพราะยังเป็นระยะเริ่มต้นและไม่ค่อยเป็นระบบ

กลุ่มการขายนี้ เริ่มจัดทำขึ้นมาอีกครั้งหลังจากที่ศูนย์สวัสดิการตลาดของกลุ่มออมทรัพย์ประสบความสำเร็จพอสมควร ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ทั้งกลุ่มนำพานาหว้า และแม้แต่คลองเปรี๊ยะ (ซึ่งยังมีศูนย์สวัสดิการตลาดควนมิดดำเนินการอยู่) ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้าน "ธุรกิจการขาย" เป็นการแสดงให้เห็นชัดเจนว่า การบริหารกิจการค้าขายให้พอเลี้ยงตัวเองได้นั้นทำได้ยากกว่าการบริหารเงินออมสัจจะและการบริหารเงินกู้ เพราะการบริหารการขายต้องบริหารทั้ง "สินค้า" และ "เงิน" ที่สำคัญ ธุรกิจการขายมีการแข่งขันสูง ขณะที่การบริหารเงินสัจจะบริหารเงินอย่างเดียวและเป็นเงินของสมาชิกที่ไม่ต้องกังวลภาวะแข่งขัน เพราะในตลาดเงินกู้ชนบท กลุ่มออมทรัพย์บริหารเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำสุดเมื่อเทียบกับบรรดาแหล่งเงินกู้เอกชนทั่วไป

แต่สำหรับธุรกิจการขาย ผู้ขายรายใหญ่สามารถซื้อสินค้ามาขายคราวละมากๆ มีส่วนลดมาก สามารถขายได้ในราคาต่ำกว่าศูนย์สวัสดิการตลาด ในเงื่อนไขดังกล่าวนี้จึงทำให้ศูนย์สวัสดิการตลาดสู้ร้านค้าของเอกชนรายใหญ่ๆไม่ได้ นอกจากนี้ ทักษะในการค้าขายของกลุ่มก็สู้พ่อค้าทั่วไปไม่ได้ ศูนย์สวัสดิการตลาด

จึงไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน กลุ่มน้ำขาวจึงยกเลิกกิจกรรมด้านนี้ กลุ่มนาหว้าหยุดกิจการไปนานและกำลังเริ่มทดลองกลุ่มค้าขายขึ้นมาใหม่โดยให้เป็นการลงทุนของครัวเรือนสมาชิกเอง แต่ทางกลุ่มสนับสนุนด้านเงินทุน อาจกล่าวได้ว่า จนถึงขณะนี้ ทางกลุ่มออมทรัพย์ทั้งสามกลุ่มหลักของอำเภอจะนะยังแก้ปัญหา "กิจกรรมการค้าขาย" ไม่ได้ แต่ทั้งทดลองเปรี๊ยะและนาหว้ากำลังค้นหาและทดลองโครงการใหม่ๆ เพื่อให้กิจกรรมด้านการผลิตและการค้าเป็นกิจกรรมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ หรืออย่างน้อยเป็นส่วนหนึ่งของระบบสวัสดิการเพื่อสมาชิก

โดยภาพรวม กล่าวได้ว่า พัฒนาการของความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการจนประสบความสำเร็จเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนในหมู่ 1 และบางส่วนของหมู่ 12 ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ มีรายได้ดีขึ้น พึ่งตนเองได้มากขึ้น มีหลักประกันของชีวิตดีขึ้น

กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการได้กลายเป็นสายใยร้อยรัดสมาชิกของชุมชนให้มีความกลมเกลียวเหนียวแน่นกว่ายุคก่อนๆ เนื่องจากมีผลประโยชน์ร่วมกันและต้องร่วมแรงร่วมใจกันรักษามลประโยชน์เหล่านี้ให้คงอยู่และเติบโตต่อไป จึงสรุปได้ว่า ความคิดเรื่องกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นความคิดที่มุ่งทำให้ชุมชนบ้านนาหว้าเข้มแข็ง ซึ่งความเข้มแข็งนี้หมายถึงความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการให้กู้ของกลุ่มว่า

- (1) เพื่อส่งเสริม ช่วยเหลือ เพิ่มพูน รายได้ของครอบครัว และบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก
- (2) ส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่ม
- (3) เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัดและรู้สำนึกในการใช้จ่ายเงิน
- (4) เพื่อให้สมาชิกรู้จักใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์

- (5) เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ
- (6) เพื่อให้สำนึกว่าได้อาศัยซึ่งกันและกันในหมู่คณะ
- (7) เพื่อให้รู้ว่าตนเองมีเพื่อน

(2) จิตวิญญาณ

จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึง ความเชื่อ ความศรัทธา ความมุ่งมั่น ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ซึ่งสิ่งที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดสิ่งเหล่านี้คือ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อุดมการณ์ ตัวบุคคล และภูมิปัญญา สิ่งเหล่านี้อาจเรียกรวมๆกันว่า ทูทางสังคมหรือเครื่องร้อยรัดทางสังคม ที่ทำให้สังคมมีพลังขับเคลื่อนไปสู่จุดหมายได้

ตัวจิตวิญญาณของชุมชนบ้านนาหว้า น่าจะเกิดจากความเชื่อมั่นและศรัทธาในระบบสังคมจะอุดมทรัพย์และตัวผู้นำของกลุ่ม เมื่อความเชื่อมั่นและศรัทธาได้เกิดขึ้นแล้ว การร่วมมือร่วมใจภายใต้การนำของกรรมการกลุ่มสังคมก็จะเป็นไปได้ง่าย เมื่อเกิดการร่วมมือร่วมใจ พลังขับเคลื่อนก็เกิดขึ้นได้ ความสำเร็จก็ตามมา

อย่างไรก็ตาม หน่ออ่อนของจิตวิญญาณกลุ่มก่อกำเนิดมาจากผู้นำและสมาชิกกลุ่มน้อยที่เริ่มก่อตั้ง ผู้บุกเบิกริเริ่มนี้มีจิตวิญญาณที่แข็งแกร่ง คือ เชื่อมั่นในหลักสังคมและส่วนรวม ซึ่งเป็นหลักธรรมของกลุ่มสังคม หลักธรรมนี้มีองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ (1) ซื่อสัตย์ (2) เสียสละ (3) รับผิดชอบร่วมกัน (4) เห็นอกเห็นใจกัน และ (5) ไว้วางใจกัน

ผู้บุกเบิกและผู้ก่อตั้งจึงต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาหลักธรรม 5 ประการอย่างแรงกล้า จึงจะมีจิตวิญญาณที่เข้มแข็งจนสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ในการจัดตั้งกลุ่มอุดมทรัพย์ให้สำเร็จ ดังนั้น การที่นายเคล้า แก้วเพชร และคณะกรรมการ รวมถึงสมาชิกกลุ่มอุดมทรัพย์ต่างๆ สามารถร่วมกันสร้างสรรคให้กลุ่ม

ออมทรัพย์บ้านนาหว้าและกองทุนสวัสดิการชุมชนเติบโตขึ้นมาได้ จากเงินออม
 สัจจะ 860 บาท ในวันก่อตั้ง จนมีเงินกองทุนรวมกันถึง 32 ล้านบาท ในเดือน
 กุมภาพันธ์ 2544 ก็ยอมนับได้ว่าแกนนำและสมาชิกต่างๆมีจิตวิญญาณที่แข็ง
 กล้า เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนพัฒนาและเข้มแข็ง เพราะจากการที่นายเคล้า
 เล่าให้ฟัง ก่อตั้งครั้งแรกผู้เข้ามาร่วมก็คือคนที่สนิทกัน ที่เข้ามาร่วมบางทีก็เพราะ
 เกรงใจกัน แถมยังถูกบางคนปรามาสดูแคลนเสียอีก ถ้าไม่อดทนพยายามก็คงไม่
 สามารถเพิ่มสมาชิกจาก 56 คน ในวันก่อตั้งมาเป็น 1,896 คนในปัจจุบันได้

(3) การจัดตั้งและการจัดการ

การจัดตั้ง ในที่นี้หมายถึง การระดมคนเข้ามาปฏิบัติภารกิจเพื่อให้บรรลุ
 วัตถุประสงค์ ส่วนการจัดการคือการกำหนดภารกิจด้านระบบงาน ระบบเงิน และ
 ระบบบุคลากร ว่ามีอะไรบ้าง มีลักษณะเป็นอย่างไร ภารกิจและหน้าที่ความรับ
 ผิดชอบในสามระบบดังกล่าวจะปฏิบัติให้ลุล่วงและเกิดประสิทธิภาพและประ
 สติธิผลตามเป้าหมายได้อย่างไร

ในกรณีของกลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้า การจัดตั้งก็คือการจัดตั้งกลุ่ม
 ออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการชุมชนต่างๆ ถ้าพิจารณาจากความต่อเนื่องยาว
 นานและการขยายตัวเติบโตทั้งระดับสมาชิกและกองทุน ก็น่าจะกล่าวได้ว่าบรรลุ
 เป้าหมายไปหลายระดับ เพราะสมาชิกได้ขยายตัวจากหมู่บ้าน 1 ไปหมู่บ้าน 12 ชุมชน
 ใน 2 หมู่บ้านนี้ประมาณร้อยละ 90 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ มีเงินกองทุน
 ออมทรัพย์ประมาณ 32 ล้านบาท

ด้านกองทุนสวัสดิการชุมชนก็มีกองทุนต่างๆหลากหลาย ครอบคลุมกิจ
 กรรมทั้งด้านการเงิน การผลิต และการค้า ด้านตัวบุคคลครอบคลุมคนชรา คน
 พิการ คนป่วย และผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานของชุมชน ถ้าวัตถุประสงค์ของการจัด
 ตั้ง คือ การยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของชุมชน ก็คงจะกล่าวได้ว่า การจัด

ตั้งนี้ได้รับรางวัลวัตถุประสงค์เป็นที่น่าพอใจ

แต่การที่การจัดตั้ง "กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้า" สามารถบรรลุวัตถุประสงค์อย่างน่าพอใจนั้น ปมเงื่อนไขสำคัญนอกจากความคิดและจิตวิญญาณแล้ว วิธีการจัดการและการบริหารก็เป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง แกนนำของกลุ่ม โดยเฉพาะนายเคล้า แก้วเพชร เป็นคนที่ช่างสังเกต จดจำ และกล้าที่จะลองผิดลองถูก เพื่อค้นหาวิธีบริหารและการจัดการที่เหมาะสมกับสภาพของเงื่อนไขและปัญหาของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งเป็นแกนกลางขององค์กรจัดตั้งในชุมชน ข้อสรุปของผู้วิจัยตรงกันกับการสังเกตศึกษาของ วัฒนา สุกัณศิลป์ ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง "กองทุนและการจัดการสวัสดิการสุขภาพของชุมชน: บทบาทและทางเลือกในการพัฒนา กรณีศึกษาชุมชนภาคใต้"

นายเคล้า แก้วเพชร แม้จะเป็นคนที่มีการศึกษาน้อย คือแค่ ป.4 แต่พยายามศึกษาทำความเข้าใจว่างานที่จำเป็นต้องทำให้กลุ่มมีอะไรบ้าง งานนั้นจะทำให้สำเร็จได้อย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร ใช้อุปกรณ์เครื่องมืออะไร อย่างไร มีใครทำได้ จะให้ใครทำ จะสอนงานให้เข้าใจกันได้อย่างไร

การระดมสมอง ขบคิดร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเห็นกัน เป็นจักรกลสำคัญของการคิดงานและปฏิบัติงาน เมื่อคิดร่วมกันได้แล้ว ตกงกันได้แล้ว แต่ละคนก็แยกย้ายกันไปทำตามที่ได้ร่วมกันคิดมา เรียกว่า "ร่วมกันคิด แยกกันทำ" ถ้างานบางอย่างต้องอาศัยการทำงานร่วมกันก็อาศัยการระดมกำลังกัน ดังนั้นกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ ของชุมชนจึงมีอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ตกผลึกก็จะถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นโครงการถาวรและมีการจัดตั้งกองทุนขึ้นมารองรับ

องค์กรของประชาชนจะเติบโตและเข้มแข็งได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากสมาชิก และการมีส่วนร่วมจากสมาชิกจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าสมาชิกไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจ ต่อองค์กรที่ตนเป็นสมาชิก ดังนั้น เพื่อให้สมาชิกเข้าใจและ

เห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมองค์กรและร่วมกันพัฒนาองค์กร กรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้าจึงได้คิดคำถาม 15 ข้อ เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกเข้าใจตัวองค์กร เห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมองค์กร ตามข้อความข้างล่างนี้

คำถามของคณะกรรมการ 15 ข้อ

- (1) ท่านทราบหรือไม่ว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้ามีสวัสดิการอะไรบ้าง
- (2) ท่านทราบหรือไม่ว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้าจ่ายปันผลเงินสัจจะ เงินฝาก ร้อยละเท่าไร
- (3) ในฐานะที่ท่านเป็นสมาชิก ท่านมีความคิดเห็นประการใดบ้างที่จะทำให้กลุ่มมั่นคง
- (4) ท่านทราบหรือไม่ว่ากลุ่มออมทรัพย์ฯ บ้านนาหว้ามีคณะทำงานกี่คณะ กี่ฝ่าย
- (5) ท่านทราบหรือไม่ว่ากลุ่มออมทรัพย์ฯ บ้านนาหว้า ประธานดำรงตำแหน่งอยู่กี่ปี
- (6) ถ้าดอกเบียธนาคารลดลงเหลือร้อยละ 2.50% ต่อปี ท่านคิดว่าควรลดดอกเบียออมทรัพย์หรือไม่
- (7) ตอนนี้กลุ่มออมทรัพย์มีปัญหาอะไรบ้างกับสมาชิก
- (8) ตอนนี้กลุ่มออมทรัพย์มีปัญหาอะไรบ้างกับการฝาก การถอน เงินของสมาชิก
- (9) ท่านต้องการให้กลุ่มออมทรัพย์ปรับปรุงหรือแก้ไขส่วนใดบ้างที่ท่านเห็นว่าสมควรปรับปรุง
- (10) ท่านมีข้อสงสัยอะไรบ้างเกี่ยวกับเงินสัจจะ เงินฝาก เงินกู้ ของท่าน ถ้าท่านสงสัยขอให้อ้างอิงให้ทราบ

(11) บุคลากรของกลุ่มหรือพนักงาน ท่านคิดว่าควรปรับปรุงเรื่องใดบ้าง เพื่อให้เหมาะสม

(12) เมื่อท่านกู้ยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ไปแล้ว ต่อมาท่านไม่ส่งเงินตามกำหนดได้ ท่านเคยแก้ปัญหาตรงนี้อย่างไร

(13) การที่กลุ่มออมทรัพย์ฯ เคยปล่อยเงินกู้ให้สมาชิกจนเกินตัว ทำให้สมาชิกเดือดร้อน ท่านคิดว่าควรแก้ปัญหาตรงนี้อย่างไร

(14) โครงการที่กลุ่มจะให้เงินทุนแก่สมาชิก ท่านรู้แล้วหรือยัง ถ้ารู้แล้ว ท่านสมัครแล้วหรือยัง

(15) ระเบียบการให้สวัสดิการและรับสวัสดิการ ท่านรู้แล้วหรือยัง จากคณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า (12 กุมภาพันธ์ 2543)

ในการจัดตั้งระบบงานที่ต้องอาศัยการคิด การนำ การตาม การร่วมมือ และการสื่อสาร กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้าค่อนข้างจะมีระบบที่ลงตัว คือ มีการกำหนดว่า

- มีงานอะไร?
- งานนั้นมีการกิจและความรับผิดชอบอย่างไร?
- จะให้ใครดูแลรับผิดชอบงานนั้น?
- จะใช้งบประมาณและเงินทุนเท่าไร?

ดังนี้ แม้ว่ากลุ่มออมทรัพย์จะมีนายเคล่าและกรรมการเป็นผู้บริหาร แต่ได้จัดแบ่งภาระและความรับผิดชอบออกไป เช่น ในกลุ่มออมทรัพย์ก็ได้แบ่งสมาชิกออกเป็นเขตพื้นที่ กล่าวคือ ในหมู่ 1 แบ่งออกเป็น 18 เขตพื้นที่ หมู่ 12 อีก 5 เขตพื้นที่ แต่ละเขตพื้นที่มีหัวหน้าเขตคอยดูแลเรื่องการกู้ยืม เรื่องการนำเงินส่งจะเข้าสมทบกองทุน การแบ่งเขตรับผิดชอบเช่นนี้ทำให้เขตการดูแลเล็กลง สมาชิก

ในพื้นที่มีปฏิสัมพันธ์กันสม่ำเสมอ จึงสามารถใช้ระบบการส่งเสริมและการควบคุมทางสังคมได้สะดวก การควบคุมทางสังคมเป็นเครื่องมือหลักของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่จะช่วยให้กลุ่มออมทรัพย์คงอยู่และเติบโตได้ ถ้าการควบคุมทางสังคมอ่อนแอหรือใช้ไม่ได้ผล ก็จำเป็นต้องหันไปใช้วิธีการทางกฎหมายและกฎระเบียบของการเมืองการปกครอง ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น คำว่า "สัจจะออมทรัพย์" ก็จะไม่มี เพราะระบบ "สัจจะ" เกิดขึ้น คงอยู่ และเติบโตได้ ก็ด้วยเครื่องมือทางสังคม หรือใช้ทุนทางสังคม ไม่ใช่อยู่ได้ด้วยเครื่องมือทางกฎหมายและกฎระเบียบของการเมืองการปกครอง

ในด้านกองทุนต่างๆก็มีการมอบหมายให้คณะกรรมการกองทุนนั้นๆ ดูแลกันเอง บริหารกันเอง โดยมีคณะกรรมการออมทรัพย์เป็นที่ปรึกษาแนะนำ เงินทุนของกองทุนต่างๆที่ได้มา ไม่ว่าจะโดยการจัดสรรจากกลุ่มออมทรัพย์หรือได้มาโดยการหารายได้ของกองทุนเอง จะต้องนำไปฝากไว้ที่กลุ่มออมทรัพย์ เงินฝากของกองทุนก็จะมีรายได้จากดอกเบี้ยอีกด้านหนึ่งด้วย

เนื่องจากระบบงานของกลุ่มออมทรัพย์มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น จึงต้องจัดระบบงานให้มีระเบียบแบบแผน ไม่ว่าจะใครจะเข้ามาทำหรือเข้ามารับผิดชอบ จะต้องให้อยู่ในระบบและแบบแผนเดียวกัน เพื่อให้สะดวกต่อการตรวจสอบและทำความเข้าใจ ดังนั้นระบบงานของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์น่าจะว่ามีระบบเอกสารบันทึกงานและวางขั้นตอนของงานไว้ค่อนข้างจะดี รายละเอียดของเนื้องานและขั้นตอนของงานจึงไม่ได้ติดอยู่ที่คน แต่บรรจุไว้ในระบบที่ใครๆก็พอจะหยิบขึ้นมาอ่านเพื่อศึกษาทำความเข้าใจได้ นี่นับว่าเป็นพัฒนาการของการจัดการขององค์กรชาวบ้านที่น่าสนใจ

สรุปด้านระบบงานก็คือ แม้ว่าการจัดระบบงานนั้นยังอ่อนด้อยเมื่อเทียบกับองค์กรของบริษัทหรือองค์กรเป็นทางการที่ต้องจดทะเบียนตามกฎหมาย

กล่าวคือ อาจจะได้ไม่ได้กำหนดลักษณะงานให้ชัดเจน ขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงานไม่แน่นอนเหมือนองค์กรที่เป็นทางการ แต่หากกล่าวในลักษณะเปรียบเทียบกับองค์กรของชาวบ้านอื่นๆแล้ว ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า องค์กรของกลุ่มออมทรัพย์น่าว่ามีระบบที่ก้าวหน้ารัดกุมกว่าที่อื่นๆอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ว่า ระบบงานต่างๆสามารถที่จะตรวจสอบและทำความเข้าใจได้จากระบบเอกสารที่นายเคล้าคิดขึ้นมาใช้ และบันทึกไว้เพื่อจดจำตรวจสอบ สั่งงาน และดำเนินงาน

ด้านระบบเงิน นายเคล้า แก้วเพชร ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า เป็นคนที่ค่อนข้างละเอียดละออเรื่องการเงิน ดังนั้น ด้วยการศึกษาระบบและสังเกตจดจำ ทำให้นายเคล้าสามารถจัดระบบการเงินที่ค่อนข้างรัดกุม คือ มีระบบบันทึกที่แน่นอน เป็นแบบแผน สามารถตรวจสอบเงินที่ไหลเข้าไหลออกได้ถูกต้อง ชัดเจน และมีระบบบัญชีที่แยกหมวดหมู่ประเภทของเงินต่างๆที่ไหลเวียนในกลุ่มออมทรัพย์ แม้จะเป็นระบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนเหมือนระบบบัญชีมาตรฐาน แต่ผู้อ่านก็สามารถที่จะทำความเข้าใจกับตัวเลขการเงินต่างๆได้

ระบบบัญชีการเงินของกลุ่มไม่ได้มีลักษณะเป็นบัญชีคู่ที่เริ่มจากสมุดรายวัน แล้วแยกเป็นบัญชีแยกประเภท บันทึกเป็นเดบิต-เครดิต (debit-credit) แล้วไปสรุปเป็นบัญชีงบดุล แต่กระนั้นก็มีวิธีการบันทึกบัญชีที่สามารถตรวจสอบเงินไหลเข้าไหลออก รายรับรายจ่าย ได้ครบถ้วน และสามารถนำมาคำนวณงบดุลได้ ระบบบัญชีของนายเคล้าถือหลักการเป็นบัญชีที่สมาชิกทุกคนดูได้ เข้าใจได้ง่าย และตรวจสอบความถูกต้องได้ ไปรษณีย์ และชัดเจน

นายเคล้าสามารถจดจำ แก้ไข ปรับปรุง บันทึกรายการต่างๆจนลงตัว และกำหนดเป็นแบบฟอร์มสมุดบัญชีของกลุ่มออมทรัพย์ที่เหมาะสมกับกิจกรรมทางการเงินของกลุ่มและกองทุน จนสามารถจัดทำเป็นสมุดบัญชีสำเร็จรูปของ

กลุ่มออมทรัพย์ เผยแพร่จำหน่ายให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในอำเภอจะนะ ในราคาเล่มละ 300 บาท นี่นับว่าระบบบัญชีการเงินของกลุ่มนี้จะออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว่าได้สร้างแบบแผนและระบบบัญชีการเงินจนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มอื่นๆได้อย่างดี

ระบบบุคลากร นอกจากจะมีคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เป็นผู้บริหารจัดการธุรกรรมต่างๆของกลุ่มแล้ว กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว่ายังมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานต่างๆ (part-time) อีกทั้งหมด 10 คน เจ้าหน้าที่ทำงานเหล่านี้คัดเลือกเข้าทำงานโดยการ "สอบ" โดยให้คณะกรรมการและพัฒนากร (เจ้าหน้าที่ราชการ) จัดตั้งคณะกรรมการสอบคัดเลือก 5 คน ทำการสอบ

เห็นได้ว่า ระบบบุคลากรของกลุ่มจัดหามาอย่างมีแบบแผน เจ้าหน้าที่เหล่านี้ทำงานให้กลุ่มเดือนละ 2 วัน ด้วยอัตราค่าตอบแทนเริ่มต้นวันละ 150 บาท ถ้าทำครบ 5 ปี ปรับเป็นวันละ 155 บาท ครบ 10 ปี วันละ 159 บาท ครบ 15 ปี 164 บาท ส่วนเบี้ยประชุมกรรมการจ่ายครั้งละ 80 บาทต่อคน

เจ้าหน้าที่ช่วยงานเหล่านี้จะได้รับการถ่ายทอดฝึกอบรมจากรุ่นต่างๆของกลุ่มเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงมีหลักประกันว่า แม้กรรมการรุ่นเก่าจะเกษียณอายุหรือมีอายุมากทำงานไม่ได้ เจ้าหน้าที่ช่วยงานเหล่านี้ก็สามารถบริหารงานประจำของกลุ่มได้ และจะเป็นผู้รู้งานที่คอยให้ข้อมูลและข้อแนะนำแก่กรรมการรุ่นใหม่ๆ นับได้ว่าระบบบุคลากรและการพัฒนาบุคลากรของกลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว่าวางระบบไว้ค่อนข้างจะดีกว่ากลุ่มออมทรัพย์อื่นๆที่ผู้วิจัยเคยเห็นมา "ผมคงจะมีชีวิตอยู่อีกไม่นาน ผมจึงต้องสอนให้คนรุ่นหลังทำงานแทนผมได้" นี่คือคำพูดของนายเกล้า แก้วเพชร ผู้เห็นการณ์ไกล

นอกจากเจ้าหน้าที่ช่วยงานแล้ว กองทุนต่างๆที่ทางกลุ่มได้จัดตั้งขึ้นก็ได้จัดให้มีคณะกรรมการกองทุนบริหารกองทุนกันเอง แต่อยู่ภายใต้กรอบใหญ่ของ

กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ และกรรมการกลุ่มออมทรัพย์บางคนก็เป็นผู้บริหารกองทุนด้วย นี่ก็เป็นการสร้างบุคลากรของกลุ่มให้ค่อยๆ มีความรู้ มีทักษะ ในการบริหารกลุ่ม ซึ่งกรรมการบริหารกองทุนเหล่านี้ต่อไปก็สามารถที่จะเลื่อนขึ้นมาเป็นผู้บริหารกลุ่มออมทรัพย์โดยตรงได้

6.3) สวัสดิการชุมชน

รูปแบบสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ที่แพร่หลายที่สุดคือ การให้กู้และช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล แต่เดิมมานั้นกลุ่มออมทรัพย์ที่เริ่มจากการแนะนำของกรมพัฒนาชุมชนจะเน้นเรื่องการให้กู้ดอกเบียดำเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก แต่ต่อมาเมื่อ ครูชบ ยอดแก้ว แห่งบ้านน้ำขาว ได้จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิตและจัดสรรกำไรจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ การนำเอากำไรของกลุ่มออมทรัพย์ไปจัดสวัสดิการเพื่อการรักษาพยาบาลจึงแพร่หลายทั่วภาคได้

กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้าก็เช่นเดียวกัน หลังจากจัดตั้งได้ 10 ปี (2522-2532) ปี 2532 ก็ได้นำเอากำไรสะสมที่สะสมไว้ปีละ 2% ของกำไรรวมมาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการ โดยเน้นไปที่การช่วยค่ารักษาพยาบาล ซึ่งเป็นโครงการให้เปล่าที่สำคัญที่สุด เริ่มจัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 โดยปีแรกจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้แก่สมาชิกร้อยละ 20 ของที่จ่ายจริง แต่วงเงินไม่เกิน 2,000 บาทต่อปี จนกระทั่งปี 2543 ทางกลุ่มสามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้แก่สมาชิกได้ร้อยละ 90 ของที่จ่ายจริง แต่วงเงินไม่เกิน 3,000 บาทต่อปี หากจะพิจารณากันว่าสำนักงานประกันสังคมได้จัดสรรค่ารักษาพยาบาลให้แก่ผู้มีสิทธิได้ประกันการเจ็บป่วยคนละ 1,100 บาทต่อปี ก็นับได้ว่าสวัสดิการด้านรักษาพยาบาลของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้าสามารถจัดสวัสดิการด้าน

รักษาพยาบาลให้แก่สมาชิกได้พอเพียง สูงกว่ามาตรฐานของสำนักงานประกันสังคม ไม่เพียงเท่านั้น สมาชิกยังสามารถกู้เงินไปซื้อบัตรสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขได้ด้วย

รองจากค่ารักษาพยาบาลคือ เงินช่วยเหลือฌาปนกิจ ซึ่งทุกกลุ่มออมทรัพย์จะต้องจัดให้มีขึ้น แต่สำหรับกรณีของบ้านนาห้วมีความโดดเด่นในเรื่องสวัสดิการในด้านที่มีกองทุนสวัสดิการหลากหลาย เป็นสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิต คือ ครอบคลุมทั้งด้านการรักษาพยาบาล ดูแลคนชรา ช่วยเหลือคนพิการ พัฒนาสวนครัว พัฒนาอาชีพ พัฒนาการผลิตและเศรษฐกิจของชุมชน ฯลฯ แม้ว่าสวัสดิการที่จัดให้ นั้นคิดเป็นจำนวนเงินไม่มาก แต่ก็ครอบคลุมหลากหลาย สมาชิกทุกคนที่มีคุณสมบัติครบตามที่กำหนดมีโอกาสได้รับอย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม สมาชิกหลายคนยังไม่รู้ข้อมูลว่า นอกจากเงินกู้และการรักษาพยาบาลแล้วยังมีสวัสดิการอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่ตนยังไม่เคยใช้สิทธิ เช่น โครงการส่งเสริมการปลูกอ้อยจำนวน 2,000 ต้น ให้สวัสดิการต้นละ 5 บาท เป็นต้น

สวัสดิการในรูปแบบเงินกู้ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นของกลุ่ม นับเป็นกิจกรรมหลักของกลุ่ม และเป็นกิจกรรม "เชิงธุรกิจ" ที่สร้างรายได้หลักให้แก่กลุ่ม ทางกลุ่มจึงได้กำหนดไว้เป็นระเบียบข้อบังคับของกลุ่มว่า ผู้ที่เป็นสมาชิกมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือน สามารถกู้เงินจากกลุ่มได้ กล่าวคือ

ถ้าส่งเงินออมเข้ากลุ่มแล้วไม่น้อยกว่า 30 บาท กู้ได้ 2,500 บาท

ถ้าส่งเงินออมเข้ากลุ่มแล้วไม่น้อยกว่า 5,000 บาท กู้ได้ 15,000 บาท

ถ้าส่งเงินออมเข้ากลุ่มแล้วไม่น้อยกว่า 25,000 บาท กู้ได้ 50,000 บาท

ถ้าส่งเงินออมเข้ากลุ่มแล้วไม่น้อยกว่า 100,000 บาท กู้ได้ 150,000 บาท

การกำหนดวงเงินออมจะไว้ต่ำเพียง 30 บาท แล้วสามารถกู้ได้ถึง 2,500 บาท ถือว่าเป็นสวัสดิการขั้นดีของกลุ่ม และเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้

ชาวบ้านผู้มีรายได้น้อยทั้งหลายสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม เพราะต้องการได้เงินกู้ดอกเบี่ยต่ำร้อยละ 15 ต่อปี ขณะที่กู้จากนายทุนเงินกู้ร้อยละ 10-20 ต่อเดือน

สวัสดิการเงินกู้เป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนอันเกิดจากรายได้ไม่พอเพียง และบรรเทาปัญหาภาระหนี้สินล้นพ้นตัว (เนื่องจากดอกเบี่ยแพง) ส่วนสวัสดิการการรักษาพยาบาลและสวัสดิการอื่น ๆ เป็นสวัสดิการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพของชีวิต

สวัสดิการเงินกู้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สมาชิกยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ เพราะสามารถนำไปสร้างบ้าน ซื้อที่ดินและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ และการที่กรรมการคอยควบคุมให้สมาชิกใช้จ่ายเงินตามวัตถุประสงค์ ทำให้ผู้กู้ลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยไม่เป็นประโยชน์

ใคร่ขอกล่าวไว้ด้วยว่า ในระบบการให้กู้ยืมของกลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว่า ได้กำหนดกฎระเบียบที่แน่นอน มีระบบเอกสารชัดเจน ในระเบียบข้อบังคับของกลุ่มว่าด้วยการพิจารณาเงินกู้ได้กำหนดว่า ประวัติการส่งเงินสัจจะครบถ้วนหรือไม่ ส่งเงินกู้ครั้งก่อนครบถ้วนหรือไม่ คนค้ำประกัน 2 คน มั่นคงเชื่อถือได้หรือไม่ ลายเซ็นของผู้กู้ถูกต้องหรือไม่ ลายเซ็นเจ้าหน้าที่ถูกต้องหรือไม่ ใครทำสัญญา ก่อนได้รับเงินก่อนตามลำดับ ฯลฯ โดยเฉพาะการกู้เพื่อซื้อที่ดินนั้น ต้องใช้โฉนดที่ดินค้ำประกันเงินกู้ หรือในภาษากฎหมายก็คือ ต้องจดทะเบียนจำนองที่ดินนั่นเอง ซึ่งทำตามแบบแผนกฎหมายทุกประการ

นี่ก็หมายความว่า กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว่าได้มีการทำสัญญาอย่างเป็นทางการ สามารถใช้กฎหมายบังคับกันได้ แต่ในทางปฏิบัติทางกลุ่มหลีกเลี่ยงที่จะใช้เครื่องมือทางกฎหมาย และเน้นที่จะใช้เครื่องมือทางสังคมคือให้กรรมการและสมาชิกตรวจสอบ ดูแล ทักท้วง กอดัน กันเอง เพื่อให้ผู้กู้เงินอยู่ในกฎเกณฑ์ กติกา และปฏิบัติตนให้มี "สัจจะ" เป็นที่ยอมรับของกรรมการ

และสมาชิกคนอื่นๆ

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสอบถามพูดคุยกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของกลุ่มในหมู่ที่ 1 และ 12 พอจะประเมินได้จากความรู้สึกของสมาชิกว่า ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นสมาชิกกลุ่ม มีความพอใจในการเป็นสมาชิก พอใจที่ได้รับสวัสดิการจากกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ก็พอจะเห็นร่องรอยของผู้ที่ลาออกจากกลุ่มเช่นกัน ซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกนั้นไม่ส่งเงินสมทบตามสัจจะ ไม่ชำระเงินกู้ตามกำหนด จึงขัดแย้งกับกรรมการผู้ติดตามดูแล จนกระทั่งสมาชิกคนนั้นต้องลาออกไปในที่สุด และขอก้าวไไว้ในที่นี้ด้วยว่า ในหมู่บ้านอื่นๆของตำบลนาหว้า ก็มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เช่นเดียวกัน โดยหมู่ 8 และ 11 มีกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกับคลองเปรี๊ยะ

6.4) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตระดับชุมชน

จากการสังเกตและสอบถามจากสมาชิก การเป็นสมาชิกกลุ่มได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ทั้งระดับวัตถุและจิตใจ

ในระดับวัตถุ สมาชิกที่มีสัจจะและขยันขันแข็งสามารถกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์มาสร้างบ้าน ซักรถ (เพื่อประกอบอาชีพ) ซื้อมอเตอร์ไซด์ ซื้อแม่พันธุ์วัวมาเลี้ยงขายลูกวัว ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ที่สำคัญ ระบบการควบคุมทางสังคมโดยกลุ่มออมทรัพย์ทำให้แต่ละครัวเรือนมีเงินออมมากขึ้น และเงินออมนี้เองที่ย้อนกลับมาเป็นเงินกู้ของสมาชิกนำไปพัฒนาอาชีพและรายได้ มรรคผลตรงนี้เองที่ทำให้สมาชิกครอบครัวแทบทุกคนพากันเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวที่กู้เงินมาสร้างบ้าน ซักรถ (บรรทุกผลไม้และน้ำยาง) จะเป็นสมาชิกกลุ่มทั้งครอบครัว ทั้งพ่อแม่และลูกเล็กเด็กแดง ส่งเงินสัจจะสมทบ 100 บาทต่อคนต่อเดือน บางครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ถึงสองกลุ่ม ส่งเงินสมทบเพิ่มเป็นสองเท่า ทั้งนี้เพื่อต้องการสวัสดิการและเงินกู้จากทั้งสองกลุ่ม แต่โดยทั่วไปแล้วผู้ที่จะกู้ได้ในวงเงินเพียงไม่เกิน 2 เท่าของจำนวนเงินสัจจะเท่านั้น ถ้าเกินจากนี้ต้องมีผู้ค้ำประกันหรือใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน

มีนักวิชาการบางท่านตั้งประเด็นว่า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่ปล่อยเงินกู้แบบนี้ไม่เป็นการส่งเสริมให้คนเป็นหนี้หรือ คำตอบที่น่าจะเป็นคือ "ใช่" กรณีเป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์ และ "ไม่ใช่" กรณีเป็นหนี้นอกกลุ่มออมทรัพย์ การเป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์นั้นที่แท้ส่วนหนึ่งเป็นการกู้เงินออมของตัวเองไปใช้ ระบบสัจจะออมทรัพย์เป็นระบบที่สร้างเงื่อนไขให้สมาชิกทำการออม แล้วให้สมาชิกเหล่านั้นกู้เงินออมที่ช่วยกันออมนั้นไปใช้บรรเทาความเดือดร้อนในครอบครัว พัฒนาอาชีพและรายได้ของครอบครัว กล่าวโดยสรุปก็คือ ทุกคนที่กู้จะต้องเป็นทุกคนที่ออมหรือโดยข้อเท็จจริง ทุกคนที่ออมคือทุกคนที่มีสิทธิจะกู้ ต่างกับธนาคารพาณิชย์

ที่ผู้ออมเป็นคนกลุ่มใหญ่ แต่ผู้กู้เป็นคนกลุ่มน้อย และผู้กู้ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ออม

และในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม การกู้เงินที่สามารถนำเงินกู้ไปใช้ให้เกิดดอกออกผลมากกว่าเงินที่กู้ไปถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้กู้ และแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวม ในระบบเศรษฐกิจแบบนี้ "เงินออม" (Saving = S) จะเกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจก็ต่อเมื่อมีการ "กู้" หรือนำเงินออมนั้นไปทำการลงทุน (Investment = I) การลงทุนหมายถึง ลงทุนทำการผลิต ทำการค้า หรือทำการประกอบอาชีพต่างๆ การลงทุนนำไปสู่การใช้วัตถุดิบ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้แรงงานคน ใช้เครื่องจักร ใช้ที่ดิน ฯลฯ กล่าวโดยรวมก็คือ ทำให้เศรษฐกิจพัฒนาเติบโต

ดังนั้น ในระบบนี้ "หนี้" โดยการกู้เงินไปใช้ เป็นได้ทั้งด้านที่เป็นคุณและด้านที่เป็นโทษ ด้านที่เป็นโทษคือ "หนี้" ที่เกิดจากการกู้ไปแล้วสิ้นเปลืองหมดไปโดยไม่ทำให้เกิดดอกออกผลเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด หนี้เช่นนี้จำเป็นต้องนำทรัพย์สินอื่นๆ ที่มีอยู่ไปชำระหนี้จนหมดตัว หนี้เช่นนี้เป็นโทษ แต่ "หนี้" ที่เกิดจากการกู้เงินจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์โดยทั่วไปจะถูกระบบควบคุมทางสังคมคอยทำให้ "หนี้" ไม่เป็นโทษ คือ นำเงินกู้ไปใช้บรรเทาความเดือนร้อนและช่วยให้การทำมาหากินของครอบครัวสะดวกขึ้น และที่สำคัญ ส่วนหนึ่งของเงินที่สมาชิกกู้ไปนั้นคือเงินของตนเองที่ได้ทำสัจจะการออมไว้กับกลุ่ม

ในด้านจิตใจและวัฒนธรรม ระบบสัจจะจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีความไว้เนื้อเชื่อใจกัน และสร้างระบบควบคุมทางสังคม นิยมคนดีและตำหนิคนไม่มีสัจจะ โดยเฉพาะคนที่กู้แล้วไม่ชำระ ให้สัจจะแล้วไม่ส่งเงินสมทบตามสัจจะ

นอกจากนี้ สมาชิกกลุ่มสัจจะจะกระชับเกลียวสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ สม่่าเสมอ โดยเฉพาะกิจกรรมที่กรรมการกลุ่มเป็นแกนนำ ดำเนินงานการขอความ

ร่วมมือร่วมใจโดยกรรมการกลุ่ม ทำให้ได้รับการมีส่วนร่วมสูง เพราะกรรมการเป็นผู้กุมเงื่อนไข "กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์" เป็นผู้พิจารณาสวัสดิการและเงินกู้ รวมทั้งการสร้างสวัสดิการและผลได้ต่างๆ ให้แก่สมาชิกได้เห็นเป็นรูปธรรม

ดังนั้น จากการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 12 ของบ้านนาหว้า และจากการได้สนทนาพูดคุยกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิก ก็พอสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและจิตภาพได้เปลี่ยนแปลงดีขึ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดกรณีน้ำท่วมเมื่อวันที่ 20-25 ธันวาคม 2543 กรรมการกลุ่มออมทรัพย์สามารถระดมวัตถุดิบปัจจัยและการทำงานร่วมใจจากสมาชิก ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิกได้ทันที เพราะสามารถกระจายจ่ายปันอาหารประเภทเนื้อหมู เนื้อไก่ ที่ทางกลุ่มส่งเสริมให้เลี้ยงไว้ นำมาแจกจ่ายให้สมาชิกอย่างทั่วถึง ไม่ขาดแคลน ต่างจากคนในเมืองที่ต้องขาดแคลนอาหารและต้องซื้ออาหารในราคาแพงมาก

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้ามีลักษณะเป็นองค์การธุรกิจชุมชนที่ดำเนินงานครบสามด้านของระบบเศรษฐกิจตลาด คือ การเงิน การผลิต และการค้า กล่าวคือ จัดตั้งกลุ่มระดมเงินออมเพื่อนำเงินออมไปทำการผลิต และนำเอากำไรจากการดำเนินงานไปจัดทำสวัสดิการ ซึ่งในวัตถุประสงค์ข้อ 1 บอกว่า เพื่อส่งเสริมช่วยเหลือเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวและบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก ซึ่งรูปธรรมคือสวัสดิการช่วยเหลือต่างๆ

ส่วนวัตถุประสงค์ข้อ 2 คือ ส่งเสริมในการประกอบอาชีพของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่ม รูปธรรมคือ การเลี้ยงวัว ผลิตปุ๋ยธรรมชาติ การปลูกผักสวนครัว เป็นต้น

การออมทรัพย์ลักษณะนี้จึงมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจตลาด เพราะเป็นการออมเงินเพื่อนำเงินไปทำการผลิต การผลิตก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน การสร้างมูลค่าเพิ่ม และนำไปสู่การเพิ่มผลิตภัณฑมวลรวมภายใน

ประเทศ (GDP) ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดของระบบเศรษฐกิจตลาดหรือเศรษฐกิจทุนนิยม แต่การเพิ่ม GDP โดยกลุ่มออมทรัพย์น่าจะเกิดประสิทธิผลของการกระจายรายได้ดีกว่าการเพิ่ม GDP ของระดับประเทศ เพราะระบบการออมและการผลิตโดยผ่านกลไกของกลุ่มออมทรัพย์ที่ทำให้เกิดกำไรนั้น กลุ่มออมทรัพย์ได้จัดสรรกำไรนั้นคืนกลับสมาชิกในรูปของสวัสดิการต่างๆ เป็นการเพิ่มรายได้ทางอ้อมให้แก่สมาชิกนั่นเอง

กิจกรรมด้านการผลิตส่วนใหญ่คือ การผลิตของครัวเรือนหรือส่งเสริมการผลิตของครัวเรือน การผลิตที่อยู่ในลักษณะกลุ่มคือ การผลิตของสหกรณ์เลี้ยงโค ได้รับการช่วยเหลือจากต่างประเทศและจากทางราชการ สหกรณ์เลี้ยงโคเป็นองค์กรคู่แฝดของกลุ่มออมทรัพย์นำหน้าว่า แต่ไม่ได้ลงทุนโดยกลุ่มออมทรัพย์อย่างไรก็ตาม กลุ่มออมทรัพย์ก็ให้สวัสดิการส่งเสริมให้ครัวเรือนเลี้ยงโค คือ ให้สมาชิกกู้เงินไปซื้อโคขุน 80 ตัว มาเลี้ยง โดยทางกลุ่มให้เงินช่วยเหลือตัวละ 100 บาท นอกจากนี้ให้เลี้ยงไก่บ้าน 2,000 ตัว โดยทางกลุ่มจ่ายเงินสวัสดิการให้ตัวละ 5 บาท

จุดประสงค์ของการส่งเสริมการเลี้ยงโคขุน แม่โค และไก่ ก็เพื่อต้องการให้สมาชิกเพิ่มรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ และยิ่งกว่านั้นก็คือ ทางกลุ่มมีโครงการผลิตปุ๋ยชีวภาพจากมูลโคและมูลไก่ โดยทำเป็นปุ๋ยอัดแท่งขายให้แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกลดการใช้ปุ๋ยเคมี การลงทุนโครงการปุ๋ยนับได้ว่าเป็นการลงทุนโดยกลุ่ม นำกำไรของกลุ่มมาแปรรูปวัตถุดิบ สร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตใหม่ เป็นรูปแบบของการเพิ่ม GDP ของชุมชนที่น่าสนใจ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหน้าได้พยายามที่จะทำให้การออมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ต่อการผลิตตามชื่อที่ตั้งไว้ และนับได้ว่าทางกลุ่มได้พยายามทำให้เงินออมมีบทบาทตรงเป้าหมายของระบบเศรษฐกิจตลาดมากที่สุด คือ การนำเงินออมไปลงทุน

เพิ่มการผลิต เพิ่มรายได้ เพิ่มกำไร เพิ่มการบริโภค เพิ่มเงินออม และเพิ่มการลงทุนต่อไปอีก นี่คือวัฏจักรของการเพิ่ม GDP ของเศรษฐกิจตลาด

หากพิจารณากิจกรรมของกลุ่มนาหว่า มีลักษณะเป็นธุรกิจชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมทั้งด้านการเงิน การผลิต และการค้า หรือเป็นองค์กรที่ดูเหมือนว่าเน้นบทบาททางด้านเศรษฐกิจมากและบทบาททางด้านสังคมน้อย แต่แท้จริงแล้วองค์กรธุรกิจชุมชนแบบนี้ไม่อาจแยกบทบาททางสังคมออกจากบทบาททางเศรษฐกิจ เพราะองค์กรเน้นให้สมาชิกมีคุณธรรม 5 ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบร่วมกัน เห็นอกเห็นใจกัน และไว้วางใจกัน ทั้งหมดนี้คือการสร้างสังคมสมานฉันท์ สังคมที่มีความเชื่ออาทรต่อกัน โดยผูกพันกันที่ "ผลประโยชน์ร่วม" ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

โดยทั่วไปกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆจะลุล่วงไปได้ก็ต้องอาศัยแรงขับเคลื่อนทางสังคม ผ่านการชักจูง ผลักดัน ตรวจสอบ และปฏิสัมพันธ์โต้ตอบทางสังคม จึงควรสรุปว่า การเกิดขึ้น คงอยู่ และพัฒนา ขององค์กรเศรษฐกิจชุมชนจะต้องอาศัยทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การไปสู่เป้าหมายขององค์กรจึงเป็นเป้าหมายเศรษฐกิจสังคมที่พัวพันกันอยู่อย่างแยกไม่ออก ความเข้มแข็งของชุมชนและคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนจึงต้องประกอบด้วยสองด้านนี้พร้อมๆกันไป จะเป็นเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้

อย่างไรก็ตาม มีอยู่สิ่งหนึ่งที่ดูเหมือนว่ากลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว่ายังทำไม่ค่อยสำเร็จ คือ การทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่สนใจสืบทอดทักษะและภูมิปัญญาเดิมของบรรพบุรุษ นายเคล้าเองก็ยอมรับว่า เด็กรุ่นใหม่ที่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมไม่สนใจพัฒนากิจกรรมในนาในสวน ไม่มีทักษะการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และต้องการไปหางานทำนอกไร่นาและนอกชุมชน นายเคล้าและกรรมการยังต้องพยายามค้นหาแนวทางต่อไปที่จะทำให้เยาวชนเหล่านี้

สืบสานและพัฒนานโยบายกิจกรรมของบรรพบุรุษ

ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนจะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพและความเข้มแข็งทางการเมือง เพราะการเมืองคือปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม หมายความว่า ผู้ที่มีพลังมากย่อมมีโอกาสที่จะครอบครองปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมได้มาก นี่คือนิยามของมนุษย์ที่ยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของ "โลกจริต"

ดังนั้น ปัจจุบันนี้สถานการณ์ทางการเมืองของบ้านนาหว้าดีกว่าแต่ก่อนมาก เสียจาก "นาหว้า" ดังก้องไปไกลพอที่จะทำให้ใครๆ ได้ยิน และสามารถที่จะเข้าถึงทุนและทรัพยากรที่ "ถูกจัดสรร" มาให้ เช่น กองทุนการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund = SIF) ได้จัดสรรเงินทุนให้ 2 ล้านบาท เป็นต้น โอกาสเช่นนี้มีใช้ทุกกลุ่มหรือทุกองค์กรเศรษฐกิจชุมชนจะได้รับ แต่นาหว้าได้สร้างโอกาสและพลังให้แก่ตนเองมากพอที่จะได้รับ

7. กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะ³

7.1) วิธีการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชนคลองเปรี๊ยะ

ตำบลคลองเปรี๊ยะเป็นตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลนาหว้า ประชากรก็ใกล้เคียงกัน คือ ประมาณ 6,000-7,000 คน ทั้งตำบลจัดเป็นหมู่บ้าน

³ คลองเปรี๊ยะ มีการออกเสียงแตกต่างกันไปถึงสี่คำ คือ เปี๊ยะ เปี๊ยะ เปรี๊ยะ และเปรี๊ยะ แล้วแต่กลุ่มคน แต่หมายถึงสิ่งเดียวกัน นั่นคือ พืชตระกูลเตยชนิดหนึ่ง เป็นเตยที่ขึ้นริมฝั่งน้ำ ลักษณะคล้ายๆ ต้นลำเจียกแต่เล็กกว่า ส่วนใบยาวกว่าใบลำเจียก

ที่ได้รับการพัฒนาทางกายภาพในระดับที่ทัดเทียมกัน คือ มีทางคมนาคมสะดวก มีน้ำ มีไฟฟ้า ส่วนโทรศัพท์ที่มีทั้งโทรศัพท์มือถือและโทรศัพท์ตามบ้าน

วิถีชีวิตของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นชาวสวนชาวไร่ อาชีพหลักคือ การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และนาข้าว ส่วนการทำสวนครัวเพื่อปลูกพืชผักไว้บริโภคก็ทำกันแทบทุกครัวเรือน การเลี้ยงสัตว์เพื่อขายก็มีการเลี้ยงวัวและหมู ส่วนไก่เลี้ยงไว้ทั้งเพื่อบริโภคในครัวเรือนและขายตามโอกาสและเทศกาล โดยทั่วไปชาวคลองเปรี๊ยะมีฐานะพอกินพอใช้ไม่ขาดแคลน

บุตรหลานของชาวคลองเปรี๊ยะในปัจจุบัน ถ้าการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปก็มักจะไปทำงานนอกชุมชน รับราชการบ้าง เป็นลูกจ้างบริษัทบ้าง แต่ถ้าจบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายก็มีอาชีพทำสวนทำไร่อยู่ในคลองเปรี๊ยะ ที่ตำบลคลองเปรี๊ยะ คนรุ่นใหม่ๆ ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่หันไปทำสวนทำไร่ก็พอมี เด็กๆ ้วยเรียนก็ยังมีผู้ที่ช่วยงานสวนงานไร่ของพ่อแม่ในวันหยุด เป็นการใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์กับครอบครัว

คลองเปรี๊ยะเป็นตำบลเปิดเหมือนนาหว่า วิถีชีวิตของชุมชนมีความสัมพันธ์กับภายนอกสูง เศรษฐกิจชุมชนเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจตลาด การยังชีพต้องพึ่งพาสตลาดมาก แต่เช่นเดียวกับชุมชนนาหว่าที่ได้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา พัฒนาการออมและการผลิต เพื่อให้สมาชิกพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น ลดการพึ่งพาสตลาดลงบ้าง โดยเฉพาะด้านอาหารและยารักษาโรค

พื้นฐานการพึ่งตนเองของคลองเปรี๊ยะก็เหมือนนาหว่า คือ แต่ละครัวเรือนพอจะมีปัจจัยการผลิตของตนเอง คือ มีสวนมีไร่ของตนเอง บางรายที่มีสวนยางพารา 20-30 ไร่ ต้องจ้างคนภายนอกมาช่วยกรีดยาง

การเกิดกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้ระบบการออมดีขึ้น เงินออมของชุมชนกลับสู่ชุมชนในรูปของเงินให้กู้ยืมไปพัฒนาอาชีพและใช้จ่ายในครัวเรือน

7.2) กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะ

กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะก็เช่นเดียวกับกลุ่มนาหว้า คือ มีกำเนิดมาจากแนวคิดของพัฒนากรของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยต้องการระดมเงินออมเพื่อให้สมาชิกกู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ จัดตั้งขึ้นหลังนาหว้าปีเศษ คือ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2523 ขณะที่นาหว้าจัดตั้งเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2522 ระยะแรกของการจัดตั้ง กิจกรรมหลักยังคงเป็นเพียงการระดมเงินสัจจะและปล่อยกู้ให้แก่สมาชิก ตั้งแต่ปี 2537 ทางกลุ่มจึงได้เริ่มโครงการสวัสดิการชุมชนเหมือนกลุ่มบ้านน้ำขาว (ครูชบ) และกลุ่มนาหว้า โดยมีกองทุนเริ่มต้น 73,300 บาท

กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะมีลักษณะเหมือนภาพขยายของกลุ่มนาหว้า คือ มีวัตถุประสงค์และรูปแบบกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันมาก แต่มีขนาดใหญ่กว่าเครือข่ายมากกว่า กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ระดมการออมเท่านั้น แต่ยังไปจัดตั้งกองทุนเพื่อธุรกิจชุมชน เรียกว่า "กองทุนบริหารธุรกิจชุมชน" ซึ่งขณะนี้กำลังก่อสร้างโรงน้ำปลาและโรงสีข้าว และในด้านการค้า ได้ส่งเสริมให้มีศูนย์สาธิตการตลาดในแต่ละหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคและปัจจัยการผลิตให้แก่สมาชิก รวมไปถึงรวบรวมสินค้าเกษตรจากสมาชิกไปจำหน่ายให้แก่ผู้ค้าส่ง

ที่ว่ากลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะเหมือนภาพขยายของนาหว้าก็เพราะว่า ในปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะมีขนาดใหญ่ ครอบคลุมหมู่ที่ 1, 3, 4, 5, 7, 9 และ 10 ของตำบลคลองเปรี๊ยะ และเลยไปถึงหมู่ที่ 8 และ 11 ของตำบลนาหว้า และหมู่ที่ 1 ของตำบลป่าชิง รวมแล้วเป็น 10 หมู่บ้าน ขณะที่บ้านนาหว้าครอบคลุมเพียง 2 หมู่บ้านเท่านั้น เมื่อมีขนาดใหญ่ กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะจึงจัดการบริหารโดยการแยกกันดูแลเป็นหมู่ๆไป คือ ให้มีกรรมการทั้งหมด 42 คน จาก 10 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็มีคณะกรรมการ 2-5 คนคอยดูแล

คำว่า "ดูแล" หมายถึงว่า การจัดเก็บบัญชี การจัดเก็บเงินสัจจะ การพิจารณาเงินกู้ การรับชำระเงินกู้ และการพิจารณาสวัสดิการต่างๆ ให้แก่สมาชิก ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านนั้นอาจมีการจัดตั้งคณะกรรมการประจำหมู่บ้านเพิ่มขึ้นมาทำงานร่วมกับกรรมการของกลุ่มก็ได้

กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะมี นายอัมพร ดั่งปาน เป็นประธานและรับผิดชอบดูแลกิจกรรมออมทรัพย์ของหมู่ที่ 3 โดยตรง ส่วนหมู่อื่นๆ อยู่ภายใต้การดูแลของกรรมการคนอื่นๆ ร่วมกับกรรมการประจำหมู่บ้าน แม้ว่าเงินสัจจะของแต่ละหมู่บ้านจะให้หมุนเวียนเปลี่ยนมือกันไปในหมู่บ้านนั้นๆ แต่ตัวเลขยอดเงินจะต้องรายงานทางกลุ่มเพื่อทำบัญชียอดรวม และถ้าหากหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งจำเป็นต้องให้กู้มากกว่าเงินสัจจะที่รวบรวมได้ ทางกลุ่มก็สามารถยักย้ายถ่ายเทเงินจากหมู่บ้านอื่นๆ ที่ปล่อยไม่หมดเพื่อนำไปให้หมู่บ้านที่ขาดแคลนเงินกู้ได้

ลักษณะการหมุนเวียนเงินของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะจึงเป็นลักษณะของกลุ่มออมทรัพย์ตำบล ไม่ใช่ของกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน เงินกองทุนสัจจะรวมก็สูงถึง 70 ล้านบาท (ณ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2544) เทียบกับ 32 ล้านบาทของบ้านนาหว้า

7.3) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

(1) ความคิด

เช่นเดียวกับกลุ่มนาหว้า ความคิดแรกเริ่มมาจากบุคลากรของกรมพัฒนาชุมชน ที่ผลักดันให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เหตุก็เพราะว่าชาวคลองเปรี๊ยะเป็นหนี้เป็นสินกันมาก ทั้งหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และหนี้นายทุนเงินกู้ซึ่งคิดดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 5-10 ต่อเดือน แม้ว่าโดยทั่วไปชาวคลองเปรี๊ยะพอจะมีรายได้หมุนใช้หนี้ได้ แต่การมีหนี้สินมาก ดอกเบี้ยสูง ทำให้ไม่

สามารถพัฒนาการผลิตและยกระดับคุณภาพของชีวิตได้

ดังนั้น ภายใต้การผลักดันของพัฒนากร จึงสามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ คลองเปรี๊ยะได้สำเร็จเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2523 มีสมาชิกก่อตั้ง 51 คน จาก 7 หมู่บ้านของตำบลคลองเปรี๊ยะ มีนายอัมพร ด่วงปาน เป็นประธาน เงินออมสัจจะ เริ่มต้น 2,850 บาท สิ้นปี 2523 ทางกลุ่มแบ่งเงินปันผลให้แก่สมาชิก 2% ทำให้สมาชิกรู้สึกว่ำนำเงินไปฝากธนาคารโดยตรงได้ดอกเบี้ยมากกว่า จึงได้ลาออกไป 24 คน

กรรมการกลุ่มจึงเห็นว่า ควรนำเงินออมสัจจะมาปล่อยให้สมาชิกกู้ ถ้าเงินเหลือจากการให้กู้ก็นำไปฝากธนาคาร เงินกู้ที่คิดดอกเบี้ยต่ำกว่านายทุนเงินกู้ จึงใจให้มีผู้สมัครเป็นสมาชิกมากขึ้นเป็น 355 คน เมื่อสิ้นปี 2524 เมื่อมีสมาชิกมากขึ้น เงินออมมากขึ้น เงินปล่อยกู้มากขึ้น กำไรของกลุ่มก็มากขึ้น ทางกลุ่มจึงสามารถจ่ายเงินปันผลให้แก่สมาชิกมากขึ้นเป็นร้อยละ 6.50 เมื่อสิ้นปี 2525 การได้เงินปันผลใกล้เคียงกับเงินฝากธนาคารและการมีสิทธิกู้เงินดอกเบี้ยต่ำกว่าการกู้จากนายทุนเงินกู้เป็นแรงจูงใจหลักที่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะขยายสมาชิกได้มาก จนกระทั่งปี 2544 มีสมาชิกถึง 4,278 คน มีเงินกองทุนทั้งหมด 70,019,340 บาท นับเป็นกลุ่มที่มีเงินกองทุนมากที่สุดของกลุ่มออมทรัพย์ในอำเภอจะนะ

ความเชื่อมั่นและความศรัทธาต่อกลุ่มและผู้นำเป็นเงื่อนไขจำเป็นยิ่ง สำหรับการเติบโตของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ความหวาดระแวง ความคิดที่ว่าผู้นำเห็นแก่พวกพ้อง แสวงหาผลประโยชน์เข้าพรรคเข้าพวกตนเอง เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สมาชิกไม่อยากเข้าร่วม ซึ่งนายอัมพร ด่วงปาน เข้าใจดีว่า ความคิดทำนองนี้มีอยู่ในชาวบ้านบางกลุ่ม ดังนั้น การที่จะทำลายความคิดและความเชื่อแบบนี้ไม่ใช่โดยการพูด แต่โดยการทำตัวอย่างให้เห็น กล่าวคือ เมื่อญาติของ

นายอัมพร ด้วงปาน และครูคนหนึ่งของโรงเรียนวัดช่องเขา (นายอัมพรเป็นนัก
การของโรงเรียนนี้) ทำผิดกติกาของกลุ่ม ทั้งญาติของนายอัมพรและครูก็ถูกลง
โทษโดยการถูกปรับ และเมื่อกรรมการคนหนึ่งมีพฤติกรรมทุจริตก็ถูกปลดออก
ตัวอย่างที่เป็นจริงนี้ทำให้สมาชิกรู้สึกเชื่อมั่นและศรัทธา และมีความไว้วางใจใน
การที่จะลงเงินออมและนำเงินไปฝากไว้กับกลุ่ม

(2) จิตวิญญาน

วัฒนธรรมและประเพณีของคลองเปรี๊ยะก็เหมือนนาหว่า กลุ่มออม
ทรัพย์คลองเปรี๊ยะถูกก่อตั้ง ขยายตัว และร้อยรัดสมาชิกจาก 11 หมู่บ้าน เพราะ
ความเชื่อมั่นในผู้นำและหลักธรรมของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 5 ประการ ที่สำคัญ
ที่สุด "ความเชื่อมั่น" ของสมาชิกเกิดจากผลสำเร็จของการดำเนินงานของกลุ่ม
ออมทรัพย์ที่ค่อยๆปรากฏให้เห็นทีละเล็กทีละน้อย จนถึงระดับเกิดการเปลี่ยนแปลง
ในระดับกายภาพของสมาชิกที่เห็นได้ชัด เช่น สมาชิกสามารถมีบ้านหลัง
ใหม่ มีกองทุนรักษาพยาบาล เป็นต้น นอกจากนี้ การที่คนในชุมชนสามารถเห็น
ผลจากการร่วมมือกันก็ทำให้เกิดจิตวิญญานของชุมชน เชื่อมั่นในความเป็น
ชุมชน เชื่อมั่นในระบบสัจจะ จึงเป็นสมาชิกกลุ่มประมาณร้อยละ 90

การเริ่มต้นของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะต้องผ่านการลงมือทดลองถูก
ปรับความคิดและนโยบายให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของสมาชิก เช่น เมื่อ
สมาชิกเห็นว่าเงินปันผลต่ำ ผู้นำเงินฝากธนาคารโดยตรงไม่ได้ เพราะได้ดอกเบี้ย
สูงกว่า คณะกรรมการจึงปรับนโยบาย นำเงินออมสัจจะมาปล่อยให้สมาชิกกู้
แทนที่จะนำไปฝากกินดอกเบี้ยจากธนาคาร ซึ่งปรากฏว่าทำให้สมาชิกพอใจมาก
ขึ้นและจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ถูกหักท้วงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ
ว่าไม่ควรชวนนำไปปล่อยกู้ และถูกปรามาสจากนายทุนเงินกู้ว่าไม่สามารถจะ
ดำเนินงานต่อไปได้ เพราะดอกเบี้ยปล่อยกู้ต่ำและจะเกิดภาวะหนี้สูญ แต่ทาง

คณะกรรมการของกลุ่มก็เชื่อว่า การดูแลช่วยเหลือตรวจสอบกันเองจะทำให้สมาชิกผู้กู้ยืมนำเงินไปใช้ตามวัตถุประสงค์และจะไม่เกิดหนี้สูญ ซึ่งนายอัมพรบอกว่า ระบบเช่นนี้ต้องการให้ชาวบ้าน "คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น" ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อกันของกรรมการและสมาชิกเป็นลักษณะจิตวิญญาณขององค์กร เชื่อมประสานกันด้วยผลประโยชน์ร่วมกัน มองเห็นอนาคตและความเป็นไปได้ร่วมกัน กลุ่มคลองเปรี๊ยะจึงเติบโตขึ้นมาได้

การก่อตั้งและการปล่อยให้กู้ของกลุ่มคลองเปรี๊ยะเป็นไปด้วยวิธีการและจังหวะก้าวเหมือนกับกลุ่มนาหว่า กล่าวคือ นาหว่าก่อตั้งเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2522 และเริ่มปล่อยให้สมาชิกกู้เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2523 คลองเปรี๊ยะก่อตั้งวันที่ 1 เมษายน 2523 เริ่มปล่อยให้กู้เดือนพฤษภาคม 2524 โดยที่นาหว่ามีสมาชิกก่อตั้ง 50 คน เงินออมสัจจะเริ่มต้นเพียง 860 บาท ขณะที่คลองเปรี๊ยะมีสมาชิกก่อตั้ง 51 คน แต่มีเงินออมสัจจะเริ่มต้นถึง 2,850 บาท ศักยภาพของการปล่อยให้กู้ช่วงเริ่มต้นจึงสูงกว่านาหว่า ดังนั้นเมื่อนาหว่าสามารถดำเนินงานได้ คลองเปรี๊ยะที่มีศักยภาพกองทุนสูงกว่าก็ควรจะสามารถดำเนินงานได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ในตำบลคลองเปรี๊ยะนี้ ผู้วิจัยก็ยังได้พบเห็นสมาชิกดั้งเดิมของกลุ่มมีความแปลกแยกจากกลุ่ม เหตุเพราะว่าเป็นสมาชิกที่มีความใกล้ชิดกับระบบบริหารของศูนย์สวัสดิการตลาดของหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งต่อมาศูนย์สวัสดิการแห่งนี้ประสบปัญหาขาดทุน สินค้าที่มีขายในร้านก็มีจำนวนน้อยลง สหกรณ์นี้ไม่ได้แบ่งเงินปันผลมา 5 ปีแล้ว แรกเริ่มมีสมาชิกถึง 500 คน แต่เมื่อไม่ปันผลสมาชิกจำนวนหนึ่งก็ถอนตัวออก การตั้งข้อสงสัยในเชิงไม่ไว้วางใจผู้บริหารจึงเกิดขึ้น การตรวจสอบข้อมูลจากผู้นำ ได้มีการยอมรับว่าศูนย์สวัสดิการตลาดประสบปัญหาจริง แต่เหตุผลจากแกนนำอธิบายว่า เกิดจากการที่ทุกหมู่บ้านพากันเปิดศูนย์สวัสดิการตลาดจึงทำให้มีการแย่งลูกค้ากันเอง แข่งขันกันเอง ครั้นเข้าสู่ช่วง

วิกฤติเศรษฐกิจ กำลังซ็อกตกต่ำ ราคายางตกต่ำ ศูนย์สถิติการตลาดจึงประสบปัญหายอดขายตกต่ำและขาดทุนในที่สุด

ข้อมูลจากทั้งสองฝ่ายพอฟังได้ทั้งสองด้าน ในขณะที่ไม่อาจสรุปได้ว่าด้านใดมีน้ำหนักกว่า แต่ก็พอจะสรุปได้ว่า เกิดปัญหาในการบริหารจัดการ ทำให้ศูนย์สถิติการตลาดกำลังจะยุบตัวเองและจะต้องทบทวนกันใหม่ นั่นคือ ประการแรก ต้องวางระบบงาน ระบบเงิน และระบบบุคลากร ให้รัดกุม โดยควรศึกษาระบบและกระบวนการเหล่านี้จากบ้านนาหว้า ประการต่อมา ต้องมีความคิดเชิงกลยุทธ์ผนวกกับความคิดไว้วางใจกันเชิงวัฒนธรรม ตามหลักธรรม 5 ประการของกลุ่ม จากนั้นจึงจัดแบ่งงานกันทำตามความถนัด และเชื่อมโยงกันภายในตำบล เช่น หมู่บ้านหนึ่งมีศูนย์สถิติการตลาด อีกหมู่บ้านหนึ่งทำโรงงานน้ำปลา อีกหมู่บ้านหนึ่งทำโรงสี ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนพึ่งพากันเองภายในตำบล ทำให้เกิดองค์รวมของการพึ่งพาตนเองระดับตำบล และทำให้กิจกรรมเชิงธุรกิจของแต่ละหมู่บ้านดำรงอยู่ได้และเติบโตได้ และที่สำคัญ จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีทักษะทางการค้าขายมาบริหารจัดการสหกรณ์

(3) การจัดตั้งและการจัดการ

การที่กลุ่มคลองเปรี๊ยะมีขนาดใหญ่กว้างขวางกว่ากลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ ในอำเภอจะนะก็เพราะว่าเป็นกลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล แต่กระจายอำนาจในการดำเนินกิจกรรมไปยังหมู่บ้านต่างๆ เชื่อมโยงประสานกันด้วยกรรมการกลางของกลุ่ม

ข้อดีคือ ทำให้เกิดเครือข่าย ขยายตัวได้ง่าย และสามารถระดมทุนจากส่วนที่มีเงินไปชดเชยให้แก่ส่วนที่ไม่พอเพียง สร้างภาวะพอเพียงด้านเงินทุนในระดับตำบลได้

แต่ข้อเสียก็คือ ถ้าระบบงาน ระบบเงิน และระบบบุคลากร ไม่เข้มแข็ง รัดกุม ก็จะทำให้ระบบการควบคุมทางสังคมไม่เข้มแข็ง บุคลากรที่เป็นเสาเอกคือ นายอัมพร ดั่งปาน เพียงคนเดียวอาจจะไม่เพียงพอต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการควบคุมทางสังคม แต่ละหมู่บ้านมีความจำเป็นต้องมีเสาเอกของตนเองที่รองจากนายอัมพร เพื่อเป็นหลักยึดทางความคิดและเป็นผู้นำทางให้แก่หมู่บ้าน เพราะนี่ยังคงเป็นลักษณะทั่วไปในชุมชนชนบท

จากการสังเกตเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้นำชุมชนคนหนึ่งๆสามารถที่จะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนและเป็นเสาเอกให้ชุมชนได้ประมาณ 2-3 หมู่บ้านเท่านั้น ถ้าเกินจากนี้แล้วความสัมพันธ์ใกล้ชิดจะเจือจางลง และมีผลให้การควบคุมทางสังคมเจือจางลงไปด้วย ซึ่งโดยปกติ เมื่อภาวะเช่นนี้เกิดขึ้น ก็จำเป็นต้องหันไปหากรอบระเบียบกฎเกณฑ์ทางกฎหมายและการปกครอง ถ้ากล่าวตามภาษาวិชาการคือ จำเป็นต้องเปลี่ยนความสัมพันธ์จาก informal relations ไปสู่ formal relations

รูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะจึงน่าสนใจ และเมื่อเทียบกับรูปแบบของนาหว้าที่คล้ายคลึงกันในด้านกิจกรรมและเป้าหมาย แต่ต่างกันขนาดและเครือข่าย ก็น่าติดตามวิเคราะห์กันต่อไปว่า รูปแบบไหนน่าจะยั่งยืนและเหมาะสมกับชุมชนมากกว่ากัน

ในเรื่องของการบริหารและจัดการ หากเทียบกับนาหว้า ผู้วิจัยเห็นว่า ระบบบริหารและกระบวนการของนาหว้าลงตัว รัดกุม และชัดเจนกว่า อาจเป็นเพราะว่านาหว้ามีขนาดเล็กกว่า จึงดูแลจัดการได้ง่ายกว่าก็เป็นได้

ลักษณะการจัดการของคลองเปรี๊ยะเป็นการกระจายอำนาจ กระจายความรับผิดชอบ ให้หมู่บ้านต่างๆมีบทบาทในการจัดการกิจกรรมของกลุ่มในหมู่บ้านของตนเอง ที่ชัดเจนที่สุดคือเรื่องระบบเงินออมสัจจะและเงินให้กู้ นั่นคือ

แต่ละหมู่บ้านสะสมเงินออมสัจจะของตนเอง สมาชิกคนใดคนหนึ่งในหมู่บ้านใด ให้ "สัจจะ" ไว้ว่าจะส่งเงินออมเข้ากลุ่มในหมู่บ้านของตนเท่าไร ก็ต้องถือสัจจะส่งเงินจำนวนนั้นทุกเดือนตามที่ให้สัจจะไว้ กรรมการกลุ่มประจำหมู่บ้านมีหน้าที่คอยติดตามตรวจสอบให้แต่ละคนส่งเงินออมตามที่ให้สัจจะไว้ และคอยดูแลจัดการติดตามให้ผู้กู้จ่ายดอกเบี้ยและเงินต้นตามสัญญา โดยกำหนดว่า กรรมการของหมู่บ้าน 1 คน ดูแลสมาชิก 100 คน ดูแลยอดเงินกู้ไม่เกิน 200,000 บาท ต่อเดือน

โดยทั่วไปเงินออมจากหมู่บ้านใดก็ปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกในหมู่บ้านนั้น แต่ตัวเลขยอดรวมจะถูกบันทึกรวบรวมไว้ที่ทำการของกลุ่ม ถ้าหมู่บ้านใดมีความต้องการกู้มากกว่าเงินออมที่มีอยู่ ทางกลุ่มก็จะดูว่ามีหมู่บ้านใดบ้างที่มีเงินออมเหลือ ปล่อยกู้ไม่หมด ก็จะโยกย้ายเงินจากหมู่บ้านที่มีเงินออมเหลือไปให้หมู่บ้านที่เงินออมไม่พอ จากตัวเลขตามตารางเงินกองทุน ยอดเงินกู้ และอัตราดอกเบี้ยรับของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะ จะเห็นว่า หมู่ 4 มียอดเงินกู้มากกว่ากองทุนรวมของหมู่บ้าน หมู่ 8 จากนาหว่า และหมู่ 1 จากป่าชิง ก็เช่นเดียวกัน ส่วนหมู่ 5 หมู่ 9 และหมู่ 4 (จากนาหว่า) มีกองทุนมากกว่ายอดเงินให้กู้

ส่วนระบบสวัสดิการต่างๆ สำนักงานกลางของกลุ่มจะเป็นผู้จัดการให้สมาชิกทุกคนจากทุกหมู่บ้านอย่างเท่าเทียมกัน ตามสิทธิและเงื่อนไขของแต่ละคน เช่น สมาชิกที่เป็นสมาชิกนานกว่าก็มีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาลในวงเงินที่มากกว่า แต่ถ้าเป็นสมาชิกในเวลาเท่ากันก็มีสิทธิได้เท่ากัน เป็นต้น

ณ สิ้นเดือนมกราคม 2544 กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเปรี๊ยะมีเงินกองทุนรวม (เงินออมสัจจะ+เงินฝาก+เงินจาก SIF) 70,013,380 บาท เป็นกองทุนสวัสดิการสำหรับสวัสดิการประเภทต่างๆรวมกัน 5,842,043 บาท เป็นกองทุนสำรอง 2,010,137 บาท เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีกองทุนรวมและกองทุนสวัสดิการ

มากที่สุด ในอำเภอจะนะ เงินเหล่านี้สะสมมาจากหมู่บ้านต่างๆ 10 หมู่บ้าน คือ คลองเปรี๊ยะ 7 หมู่บ้าน กินแดนเข้าไปในนาหว่า 2 หมู่บ้าน และป่าชิงอีก 1 หมู่บ้าน

เงินกองทุน ยอดเงินกู้ และอัตราดอกเบี้ยรับ ของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2543

หน่วย: บาท

หมู่	เงินกองทุนรวม	ยอดเงินกู้	ดอกเบี้ย
1	9,728,800	7,033,400	81,958.80
3	15,507,423	15,024,100	176,330.40
4	1,441,300	2,874,600	34,688.40
5	2,888,400	1,281,600	15,333.60
7	12,772,000	12,338,900	146,757.60
9	3,828,000	2,338,900	27,758.40
10	13,727,000	12,387,000	145,087.20
11 (นาหว่า)	4,198,750	2,585,900	31,050.00
8	3,466,300	6,872,300	75,346.80
1 (ป่าชิง)	3,392,400	6,405,400	76,497.60
รวม	69,567,993	69,142,100	810,808.80*

หมายเหตุ * ดอกเบี้ยรวมที่บันทึกไว้ในสถิติ ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์

ต.คลองเปรี๊ยะ คือ 810,321.60 บาท

จากตัวเลขในตาราง จะเห็นได้ว่า เกือบทั้งหมดของเงินกองทุนทางกลุ่มจะนำไปให้สมาชิกผู้ เป็นการชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ทางกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะพยายามที่จะให้เงินไหลเวียนภายในกลุ่มสมาชิกให้มากที่สุด ไม่พยายามที่จะให้เหลือแล้วนำไปฝากธนาคาร เพราะการนำไปฝากธนาคารเงินก็จะถูกนำไปให้ธุรกิจภาคเมืองผู้เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ยิ่งมีกลุ่มออมทรัพย์ประเภทนี้มากก็ยิ่งทำให้ปริมาณเงินอยู่ในชุมชนมากขึ้น ตรงปริมาณเงินไว้ไม่ให้ไปกระจุกตัวอยู่ในภาคธุรกิจกรุงเทพฯและธุรกิจในเมืองใหญ่ๆมากเกินไป กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในอำเภอจะนะล้วนแต่ดำเนินกลยุทธ์เงินออมและเงินปล่อยกู้ในลักษณะเช่นนี้เหมือนกันทุกกลุ่ม

กระบวนการและระบบเอกสารของกลุ่มคลองเปรี๊ยะอาจจะไม่รัดกุมเท่ากับกลุ่มนาหว้า แต่กลุ่มคลองเปรี๊ยะได้แสดงให้เห็นศักยภาพของระบบประสานงาน ระบบบริหารกลุ่มออมทรัพย์ขนาดใหญ่ และสามารถทำให้มันเติบโตเข้มแข็งได้ ก็ย่อมแสดงว่าระบบการนำและระบบประสานงานจะต้องดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมากที่สุด ในอำเภอ คือ 4,278 ราย แต่สามารถบริหารเงินกู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ใช้เงินกองทุนปล่อยให้กู้เกือบทั้งหมด แต่แทบจะไม่เกิดหนี้สูญเลย แสดงว่า การประสานงาน การแบ่งงานกันทำ ในแต่ละหมู่บ้านในเรื่องนี้มีประสิทธิภาพสูง จากการสอบถามสมาชิกก็ยืนยันว่าสามารถเข้าถึงสวัสดิการของกลุ่มตามสิทธิของตน

ด้านบุคลากร ผู้ทำงานหลักๆก็คือกรรมการของกลุ่มที่แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในแต่ละหมู่บ้าน ผู้ที่ไม่ใช่กรรมการที่ทำงานให้แก่กลุ่มคือพนักงานการเงินและการบัญชี ซึ่งมีอยู่ 3 คน แต่เมื่อครบ 4 ปี จะหมดวาระ (โดยการจับสลาก) เพื่อป้องกันมิให้อยู่ยาวนานจนรู้ช่องทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทางการเงิน แต่ข้อเสียก็คือ คนทำงานการเงินจะต้องฝึกฝนกันใหม่ทุกๆ 4 ปี ขาดความต่อเนื่อง

สำหรับกลุ่มคลองเปรี๊ยะ กรรมการเป็นผู้บริหารกองทุนสวัสดิการทั้งหมด การกระจายอำนาจเป็นการกระจายในระหว่างกรรมการในแต่ละหมู่บ้าน ต่างจากกลุ่มนาหว้าที่ได้มีการจัดตั้งกรรมการบริหารกองทุนสวัสดิการขึ้นมาอีก แม้ว่ากรรมการกองทุนสวัสดิการจะมีกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ผสมอยู่ด้วย แต่กล่าวได้ว่า กลุ่มนาหว้ามีบุคลากรที่เข้าร่วมงานจัดการบริหารในอัตราส่วนที่สูงกว่า คลองเปรี๊ยะ ระบบการรับคนเข้าทำงาน ระบบการฝึกอบรมงาน และระบบการมอบหมายงาน หรือกล่าวโดยรวม ระบบการจัดการด้านบุคลากร ทางนาหว้าทำได้ดีกว่าคลองเปรี๊ยะ

7.4) สวัสดิการชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะระดมทุนได้มาก เงินที่จัดสรรเป็นกองทุนต่างๆจึงสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ตัวอย่างเช่น เงินกองทุนค่ารักษาพยาบาล ปี 2543 จ่ายให้สมาชิกร้อยละ 90 ของที่จ่ายจริง ปี 2544 คาดว่าจะจ่ายเต็มจำนวนที่จ่ายจริง (100%) แต่มีข้อแม้ว่า จำนวนเงินค่ารักษาพยาบาลนี้เมื่อรวมกันแล้วจะต้องไม่สูงกว่าเงินปันผลที่สมาชิกจะได้รับ รวมกับค่าพยาบาลที่สมาชิกมีสิทธิจะได้ กล่าวคือ สมาชิกใหม่มีสิทธิเบิกได้น้อย เป็นสมาชิกนานกว่ามีสิทธิเบิกได้มากกว่า และสมาชิกจะมีสิทธิได้รับค่าพยาบาลก็ต่อเมื่อได้สมทบเงินสัจจะตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป ถ้าเทียบกับมาตรฐานของสำนักงานประกันสังคมที่จ่ายเบี้ยประกันเจ็บป่วยให้แก่ผู้ประกัน 1,100 บาทต่อคนต่อปี ก็นับได้ว่าสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะสูงกว่ามาตรฐานของสำนักงานประกันสังคม

นอกจากค่ารักษาพยาบาลแล้ว คลองเปรี๊ยะยังมีกองทุนอื่นๆอีก ประมาณ 12 กองทุน เช่น ส่งเสริมการศึกษา สาธารณภัย กองทุนคนชรา และกองทุนบริหารธุรกิจชุมชน ฯลฯ สำหรับทุนการศึกษาและกองทุนคนชรา ด้าน

หลักยังพึ่งเงินจากภาครัฐ และ SIF แต่การที่กลุ่มพยายามจัดตั้งกองทุนเหล่านี้ขึ้นมาให้แก่สมาชิกก็นับได้ว่าช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลและยกระดับการช่วยเหลือสมาชิกของกลุ่มให้สูงขึ้น

กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะจึงเป็นทั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการและเพื่อพัฒนาอาชีพเหมือนนาหว่า ประเด็นที่น่าสนใจในการพัฒนาอาชีพก็คือ การจัดตั้งกองทุนบริหารธุรกิจชุมชน ที่ต้องการทำการผลิตและการค้าเพื่อพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน

กองทุนบริหารธุรกิจชุมชนเป็นกองทุนเกิดใหม่ที่น่าสนใจ เกิดขึ้นเนื่องจากกลุ่มคลองเปรี๊ยะได้รับการคัดเลือกจาก SIF ให้บริหารกองทุนที่ SIF จัดให้ฟรี 2,700,300 บาท ทางกลุ่มได้จัดสรรเงินจากส่วนนี้ 700,000 บาท มาจัดตั้งเป็นกองทุนบริหารธุรกิจชุมชน หรือเพื่อนำเงินก้อนนี้มาลงทุนทำ "ธุรกิจชุมชน" เพื่อให้เกิดดอกออกผล หรืออย่างน้อยก็เพื่อให้ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ราคาถูกไว้กินไว้ใช้ เป็นการสร้างสวัสดิการชุมชนด้านสินค้า ความคิดส่วนนี้จึงเป็นการลงทุนโดยตรงจากกลุ่ม เหมือนที่กลุ่มนาหว่าได้นำเงินจาก SIF ไปลงทุนในโครงการปุ๋ยคอก

ธุรกิจชุมชนที่กลุ่มคลองเปรี๊ยะกำลังเริ่มโครงการ คือ โรงงานน้ำปลา โรงกรองน้ำ และโรงสีข้าว สำหรับโรงงานน้ำปลาจัดตั้งที่ หมู่ 10 บ้านชายนา โรงกรองน้ำและน้ำดื่มบรรจุขวดจัดตั้งขึ้นที่ หมู่ 1 บ้านป่าพลู ส่วนโรงสีจัดตั้งขึ้นที่ หมู่ 3 บ้านป่ายาง ที่จริงตำบลคลองเปรี๊ยะทำนาน้อย เฉพาะปริมาณข้าวในคลองเปรี๊ยะไม่พอป้อนโรงสี แต่มีความคิดที่จะรับซื้อข้าวจากตำบลใกล้เคียง โดยเฉพาะจากนาหว่า มาทำการสี เพราะทั้งนาหว่าและคลองเปรี๊ยะได้ตกลงกันแล้วว่า ธุรกิจใดที่นาหว่าจัดตั้งขึ้นแล้วทางคลองเปรี๊ยะจะไม่จัดตั้งขึ้นมาแข่ง ซึ่งก็หมายความว่า คลองเปรี๊ยะจะไม่ทำธุรกิจเรื่องปุ๋ยคอกและธุรกิจการดูดส้ม (นำของเสียไปทำปุ๋ยเช่นกัน) ที่นาหว่ากำลังดำเนินงานอยู่ และธุรกิจใดที่คลอง

เปรียบะจัดตั้งขึ้นน่าวาก็จะไม่จัดตั้งขึ้นมาอีกเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อลดการแข่งขันกันเอง และเพื่อให้ธุรกิจชุมชนที่จัดตั้งขึ้นนั้นมีตลาดรองรับพอเพียงที่จะดำรงอยู่ได้ แม้จะต้องแข่งขันกับสินค้าจากภายนอกก็ตาม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งคลองเปรี๊ยะและนาหว้าได้เงินช่วยเหลือจาก SIF แต่เงินทุนจาก SIF จะถูกนำเข้าไปรวมกับเงินออมสะสมของกลุ่ม กลายเป็นเงินกองทุนรวมของกลุ่ม และถูกนำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆตามโครงการของกลุ่ม คือ กิจกรรมเงินกู้ กิจกรรมการให้สวัสดิการ และขยายกิจกรรมการผลิตและการลงทุนโดยตรงจากกลุ่ม ซึ่งได้เริ่มต้นมาก่อนแล้วในโครงการศูนย์สาธิตการตลาด ทั้งที่คลองเปรี๊ยะและนาหว้า ที่คลองเปรี๊ยะ บางหมู่บ้าน (เช่นที่ควนมืด) ยังคงดำเนินงานอยู่ แต่ที่นาหว้าได้เลิกไปแล้ว เพราะล้มลุกคลุกคลานมาแล้ว 4 ครั้ง ที่สุดจึงเปลี่ยนเป็นโครงการฝึกอาชีพการค้า คือให้สมาชิกของศูนย์ฝึกไปซื้อสินค้ามาจากเมืองแล้วนำมาขายให้แก่สมาชิกของกลุ่ม มีลักษณะเป็นร้านค้าของกลุ่ม

จากการสอบถามสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีความพอใจในสวัสดิการที่ได้รับ แต่ดังที่กล่าวแล้ว ก็มีบางคนเหมือนกันที่เห็นว่ามีสถานการณ์ที่ไม่น่าพอใจเกิดขึ้นในบางกิจกรรมของกลุ่ม แต่กระนั้นก็ยังคงสมทบเงินออมสะสมจะเข้ากลุ่มทุกเดือน โดยให้เหตุผลว่าเพราะได้เงินปันผลดี แม้ว่าเงินออมอีกส่วนหนึ่งของตนจะนำฝากธนาคาร แสดงให้เห็นว่าสมาชิกประเภทนี้รู้จักกระจายการลงทุน

7.5) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต

คลองเปรี๊ยะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทั้งโดยโครงการของรัฐและโครงการที่ชุมชนสร้างสรรคขึ้นมาเองหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น บ้านเรือน อาชีพ สวัสดิการ เกิดขึ้นจากการร่วมแรงร่วมใจกันในรูปกลุ่มออมทรัพย์

ในเชิงวัฒนธรรม การที่ชุมชนมีการร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมิให้เห็นเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยเองก็ได้มีโอกาสเข้าไปสังเกตกิจกรรมของชุมชนในโรงเรียนวัดช่องเขา ในการจัดงานวันเด็กที่ครู นักเรียน และสมาชิกชุมชน ร่วมกันจัดขึ้นมา ประเพณีช่วยกันทำช่วยกันกินโดยใช้วัดและโรงเรียนเป็นกลไก ร้อยรัดชุมชนซึ่งยังมีความเป็นจริงอยู่ในตำบลคลองเปรี๊ยะ

ถ้ากิจกรรมลักษณะนี้ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานก็แสดงว่า ความสมานฉันท์ของชุมชนยังดีอยู่ ความไว้วางใจต่อกันก็ยังคงมีอยู่ หรือรูปธรรมจากข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ ประตูด่านงานของกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะไม่ใส่กุญแจ ไม่มีคนเฝ้า ไม่กลัวของหาย ก็แสดงว่าในชุมชนนั้นอยู่กันฉันพี่น้อง ไว้วางใจกันได้ นี่ก็น่าจะสรุปว่า กลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งอย่างน่าพอใจ ทั้งด้านความเข้มแข็งของชุมชน ด้านสวัสดิการ และด้านการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของชีวิต

8. กรณีของกลุ่มบ้านน้ำขาว

8.1) วิธีการผลิตและวิถีชีวิต

ตำบลน้ำขาวเป็นอีกตำบลหนึ่งของอำเภอจะนะที่มีกลุ่มออมทรัพย์ในทุกหมู่บ้าน

ตำบลน้ำขาวเป็นตำบลที่ค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทุกครัวเรือนมี "สวนสมรม" อยู่รอบๆบ้าน ดังนั้น รอบๆบ้านจึงมีสวนผลไม้ที่มีผลไม้ต่างๆคละกันไป พื้นดินในสวนยังมีพวกพืชผักและสมุนไพรสดชื่น บ้านครูชบ ยอดแก้ว ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิตเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะสวนสมรมที่สืบทอดกันมายาวนาน เพราะมีผลไม้พื้นเมืองคละคละกันไปหลายชนิด เช่น ทูเรียน เงาะ มะพร้าว จำปาตะขวน มะนาว พืชผักสวนครัว และเห็ด ในสวนของครูชบมีเห็ดโคนธรรมชาติชุกชุมเหลือกินและนำออกขายได้ดี

สวนสมรมของบ้านน้ำขาวมีผลไม้ผลัดเปลี่ยนกันออกผลตลอดปี เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2543 เป็นวันที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลที่บ้านน้ำขาว พบว่า ทั้งเงาะ ทูเรียน และมังคุด กำลังออกผล โดยเฉพาะเงาะ เป็นเงาะพันธุ์ดีเหมือนเงาะโรงเรียน ส่วนทูเรียน ส่วนใหญ่เป็นทูเรียนพันธุ์พื้นเมือง

นอกจากสวนสมรมแล้ว บ้านน้ำขาวยังมีการทำนา เลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน และเลี้ยงวัวเนื้อไว้ขายด้วย หากดูจากสภาพการทำมาหากินของครัวเรือนต่างๆก็พอจะสรุปได้ว่า ชุมชนตำบลน้ำขาวมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะด้านอาหารการกินไม่ขาดแคลน ผลิตเลี้ยงครัวเรือนได้พอเพียงทุกครัวเรือน การทำนาของที่นี่เน้นทำนาไว้กินมากกว่าจะทำนาไว้ขาย แต่ถ้ากินไม่หมดก็จะนำออกขาย

ชาวบ้านน้ำขาวแทบทุกครัวเรือนมีนาและมีสวนของตนเอง สำหรับสวนมีทั้งสวนผลไม้และสวนยางพารา และที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นสวนยางพารา เมื่อเทียบกับนาห้วยและคลองเปรี๊ยะ ผู้วิจัยสรุปว่า ตำบลน้ำขาวมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากกว่าสองตำบลที่กล่าวมา

เช่นเดียวกับนาห้วยและคลองเปรี๊ยะ น้ำขาวเป็นหมู่บ้านเปิด มีความสัมพันธ์เชื่อมต่อกับระบบเศรษฐกิจตลาดค่อนข้างจะสูงกว่า ระบบสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่า มีระบบโทรศัพท์ (ตามสาย) เข้าถึง และมีใช้กันอย่างหนาแน่นพอสมควร

8.2) กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว

ความจริงกลุ่มออมทรัพย์ในตำบลน้ำขาวไม่ได้กำเนิดจากการก่อตั้งของครูชบ แต่เกิดจากการแนะนำจัดตั้งของพัฒนากรจากกรมพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกัน รูปแบบการจัดตั้งครั้งแรกก็เพื่อระดมเงินออม ปลอ่ยกูดอกเบี้ยต่ำให้สมาชิก แต่เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2525 ครูชบ ยอดแก้ว ครูประจำบาลวัดน้ำขาวใน จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้นในหมู่ 10 เพราะเห็นว่ากลุ่มที่จัดตั้งโดยกรมพัฒนาชุมชนล้มเหลว ทำให้กลุ่มของครูชบเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเวลาต่อมา

กลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นใหม่นี้เรียกว่า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่แตกต่างจากแบบเดิมๆตรงที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสวัสดิการให้แก่สมาชิก ทั้งในรูปแบบของการให้กู้เงินและสวัสดิการอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวัสดิการด้านคำรักษาพยาบาล นอกจากการมีวัตถุประสงค์เรื่องสวัสดิการแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาบุคคลให้รู้จักพึ่งตนเอง

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิตจึงกลายเป็นแบบอย่างให้กลุ่มออมทรัพย์อื่นๆนำไปปฏิบัติ โดยเฉพาะในประเด็นการนำเอากำไรจาก

กลุ่มไปจัดเป็นสวัสดิการต่างๆให้แก่สมาชิก และสำหรับครูพบเห็นว่า การนำกำไรไปจัดสวัสดิการเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ดังนั้น กำไรของกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิตจะแบ่งกำไรครึ่งหนึ่งไปตั้งกองทุนสวัสดิการ อีกครึ่งหนึ่งเป็นเงินปันผล

B.3) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

(1) ความคิด

หลังจากที่ ครูพบ ยอดแก้ว ครูโรงเรียนวัดน้ำขาวโน ได้ศึกษาติดตามการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่ได้รับการแนะนำให้จัดตั้งโดยพัฒนากรจากกรมพัฒนาชุมชน ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นที่โรงเรียนบ้านน้ำขาวโน ครูพบพบว่าสมาชิกไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เหตุก็เพราะได้ผลประโยชน์น้อย ประกอบกับคนบ้านน้ำขาวใช้จ่ายเกินตัว มั่วสุมอบายมุข โจรผู้ร้ายชุกชุม ชุมชนแตกแยก โรคภัยไข้เจ็บชุกชุม ครูพบจึงคิดว่าคนบ้านน้ำขาวนั้นถ้าลดความฟุ่มเฟือย ลดอบายมุขลงได้ชีวิตก็จะพอเพียง แต่ประเด็นปัญหาอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรจึงจะจูงใจให้คนร่วมกันออม มีวินัย และลดความฟุ่มเฟือยลง

ในที่สุดก็คิดว่า ถ้าสามารถทำให้คนรู้จักออมและนำเงินออมมาจัดสวัสดิการต่างๆให้มากกว่าเดิม คือ ทั้งเงินกู้ดอกเบียดำ ค่ารักษาพยาบาล และสวัสดิการอื่นๆ ก็น่าจะเป็นแรงจูงใจให้คนร่วมกันออม ครูพบจึงได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์รูปแบบใหม่ที่วัตถุประสงค์กว้างกว่าเดิม ครูพบเรียกกลุ่มออมทรัพย์ประเภทนี้ว่า "กลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต" เริ่มตั้งกลุ่มแรกเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2525 ที่หมู่ 10 ตำบลน้ำขาว เพื่อต้องการพัฒนาคนใน 7 ประการ คือ

- (1) ฟังตนเอง มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- (2) มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ

- (3) ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน
 - (4) รู้จักคิด วิचारณ์ และตัดสินใจ อย่างมีเหตุผล
 - (5) มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์ รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า
 - (6) มีน้ำใจเป็นนักกีฬา
 - (7) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ และเป็นผู้ตามที่ดี
- กลุ่มออมทรัพย์แบบครูชบจึงเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ใช้เงื่อนไขการออมทรัพย์เป็นเครื่องมือพัฒนาคน ต่อมาก็ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประเภทนี้ในทุกหมู่บ้านของตำบลน้ำขาว แต่ละกลุ่มก็มีชื่อกลุ่มของตัวเอง แต่เรียกรวมกันว่า กลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิตบ้านน้ำขาว

การเกิดกลุ่มออมทรัพย์รูปแบบใหม่ทำให้มีสมาชิกเข้าร่วมมาก และมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์แบบเดียวกันในทุกหมู่บ้านของตำบลน้ำขาว ซึ่งปัจจุบันมีรวมกันถึง 17 กลุ่ม และทั้งหมดนี้ก็ต้องยกความดีให้แก่ครูชบที่เป็นผู้นำทางความคิด สร้างความสำเร็จให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ ขณะที่กรมพัฒนาชุมชนทำไม่ได้ไม่สำเร็จเท่า

(2) จิตวิญญาณ

การเชื่อมโยงผูกพันในรูปของกลุ่มออมทรัพย์และช่วยกันผลักดันให้กลุ่มออมทรัพย์เติบโตอาศัยปัจจัยทางวัฒนธรรมเป็นหลัก เช่น ครูชบได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เครือข่าย ซึ่งต่างจากกลุ่มออมทรัพย์อื่นที่เกิดขึ้นจากการเป็นสมาชิกของชุมชนในพื้นที่เดียวกัน ขณะที่กลุ่มเครือข่าย แม้อยู่ต่างถิ่นต่างแดนก็เป็นสมาชิกกันได้โดยอาศัยสายสัมพันธ์ทางเครือข่าย หรือการเกิดกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มวันพระ ที่อาศัยการไปทำบุญที่วัดเป็นเงื่อนไขพบปะประชุมกัน เป็นต้น การจัดตั้งแบบนี้เองที่ทำให้บางหมู่บ้านมีกลุ่มออมทรัพย์มากกว่า 2 กลุ่ม กรณีหมู่ 3 มีถึง 5 กลุ่ม

ดังนั้น จิตวิญญาณของกลุ่มถูกสร้างขึ้นมาผ่านผลประโยชน์ร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน และความเป็นเครือญาติเดียวกัน

ลักษณะกลุ่มแบบนี้ไม่มีในตำบลนาหว้าและตำบลคลองเปรี๊ยะ แม้ว่าวัฒนธรรมและประเพณีเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างจิตวิญญาณของชุมชนทั้งในนาหว้าและคลองเปรี๊ยะ แต่ที่น้ำขาวมีรูปธรรมที่ชัดเจนกว่ากันในประเด็นที่ว่า ให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดกลุ่มได้ กิจกรรมทางวัฒนธรรมทำให้คนมีความเสียสละ ทำเพื่อส่วนรวมได้

(3) การจัดตั้งและการจัดการ

ถ้าเทียบกับสองกลุ่มแรก อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มน้ำขาวไม่ได้วางระบบการบริหารจัดการและการประสานงานให้มีรูปแบบที่แน่นอน กล่าวคือ ครูชบ ยอดแก้ว เป็นเพียงประธานกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครอบครัวชีวิต หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำขาว โดยใช้บ้านตนเองเป็นสำนักงาน ขณะที่สองกลุ่มแรกมีสำนักงานแยกเป็นสัดส่วนแน่นอน มีอาคารสำนักงานของส่วนรวมโดยตรง

กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในตำบลน้ำขาวไม่มีการประสานเชื่อมโยงกันในรูปแบบที่แน่นอนเหมือนกลุ่มคลองเปรี๊ยะ ยิ่งกว่านั้น ผู้นำกลุ่มต่างฝ่ายต่างบริหารกิจกรรมของตนเอง โดยที่ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกัน หรือกล่าวได้ว่าไม่มีการกระชับการบริหารและการจัดการของเครือข่าย

ระบบงาน ระบบเงิน ระบบบุคลากร ของน้ำขาว ก็ไม่กระชับรัดกุมเหมือนกลุ่มนาหว้า กองทุนสวัสดิการบริหารโดยคณะกรรมการของกลุ่มทั้งหมดไม่ได้แยกออกไปเป็นกองทุนต่างๆเหมือนนาหว้า

กล่าวโดยสรุป การบริหารและการจัดการของน้ำขาวไม่ได้กำหนดแบบแผนแน่นอนตายตัว แต่มีลักษณะยืดหยุ่นสูง ปรับไปตามสภาพและเงื่อนไข ซึ่งอาจจะเป็นข้อดีที่ไม่ค่อยมีข้อจำกัด เปลี่ยนแปลงได้ง่าย แต่อาจมีข้อเสียที่ติดตามดูแลได้

ยาก โดยเฉพาะถ้าระบบเอกสารไม่มีแบบแผนแน่นอน ก็ทำให้ยากต่อการบันทึก และตรวจสอบ

กลุ่มออมทรัพย์ 17 กลุ่มของบ้านนาหว้า ถ้าจะจัดโครงสร้างการประสานงานแบบเดียวกับคลองเปrière ก็จะมีสมาชิกรวมกัน 2,891 ราย มีเงินออมสัจจะ 8,016,950 บาท ตัวเลขนี้เป็นตัวเลขของสิ้นเดือนมกราคม 2544 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มออมทรัพย์ขนาดเล็ก ที่มีเงินกองทุนเกินล้านบาทมีเพียง 3 กลุ่ม กลุ่มที่มีเงินออมสัจจะสูงสุด 2,505,300 บาท สมาชิก 390 ราย จัดตั้งเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2535 กลุ่มที่มีเงินออมสัจจะต่ำสุด 48,650 บาท สมาชิก 100 คน จัดตั้งเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2534 บางกลุ่มจัดตั้งขึ้นตั้งแต่วันที่ 10 พฤษภาคม 2526 แต่มีสมาชิกเพียง 102 คน มีเงินออมสัจจะเพียง 299,740 บาท จากสมาชิกเริ่มต้น 15 คน เงินออม 750 บาท

ดังนั้น ถ้าเทียบกับกลุ่มบ้านนาหว้าที่มีสมาชิกจาก 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 กับหมู่ 12 มีสมาชิกรวมกัน 1,896 ราย มีเงินออมสัจจะ 19,912,820 บาท จากสมาชิกเริ่มต้น 56 คน เงินออม 860 บาท อัตราความเติบโตจะต่างกันมาก

เงินออมสัจจะเป็นเงินที่ได้จากการออมหรือการลงทุนแต่ละเดือนของสมาชิกในจำนวนคงที่ตลอดปี ครบรอบปีก็จะมีการตกลงหรือให้สัจจะกันครั้งหนึ่งว่าสมาชิกจะให้ "สัจจะ" ส่งเงินออมเข้ากลุ่มคนละเท่าไร เงินออมสัจจะจึงแสดงให้เห็นถึงพันธกิจ ความเชื่อมั่น ความศรัทธา ความร่วมมือร่วมใจ ของสมาชิกที่มีต่อกลุ่มออมทรัพย์

อย่างไรก็ตาม กลุ่มบ้านน้ำขาวทั้งหมดมีจุดเด่นด้านการสร้างกองทุนสวัสดิการ ซึ่งสร้างมาจากการนำเอากำไรจากการปล่อยกู้มาจัดตั้งขึ้น ซึ่งพบว่าหลายๆกลุ่มมีกองทุนสวัสดิการใหญ่กว่า เงินออมสัจจะ เช่น กลุ่มบ้านน้ำขาว หมู่ 3 (ดูภาคผนวก) มีทุนเงินออมสัจจะ 80,550 บาท แต่มีกองทุนสวัสดิการ

180,000 บาท ทำให้มีกองทุนรวมกัน 260,550 บาท หรือกลุ่มน้ำขาว หมู่ 11 มีทุนเงินออมสัจจะ 48,650 บาท (ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2534) ปัจจุบัน มีกองทุนสวัสดิการ 780,895 บาท เป็นต้น และมีเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ในบ้าน น้ำขาวเท่านั้นที่มีลักษณะเช่นนี้ กลุ่มอื่นๆโดยทั่วไปขนาดกองทุนเงินออมสัจจะ จะมีขนาดใหญ่กว่ากองทุนสวัสดิการมาก

ขณะที่บ้านนาหว้ามีกองทุนเงินออมสัจจะถึง 19,912,890 มีกองทุนสวัสดิการเพียง 5,769,202 บาท และคลองเปรี๊ยะมีกองทุนเงินออมสัจจะถึง 62,167,200 บาท มีกองทุนสวัสดิการ 5,842,043 บาท แต่ในบ้านน้ำขาวมีกลุ่มออมทรัพย์ถึง 8 กลุ่ม ที่มีเงินกองทุนสวัสดิการใหญ่กว่ากองทุนเงินออมสัจจะ กลุ่มบ้านน้ำขาวจึงกลายเป็นแบบอย่างของกลุ่มออมทรัพย์ที่เน้นการจัดสวัสดิการให้สมาชิก กล่าวคือ กองทุนรวมของบ้านน้ำขาวทั้งหมดมีเพียง 14,389,753 บาท (กองทุนเงินออมสัจจะบวกด้วยกองทุนสวัสดิการ) เป็นกองทุนเงินออมสัจจะ 8,016,950 บาท และเป็นกองทุนสวัสดิการถึง 6,372,803 บาท หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 79.5 ของเงินออมสัจจะ เมื่อเทียบกับร้อยละ 30 ของกลุ่มนาหว้า และร้อยละ 9.4 ของกลุ่มคลองเปรี๊ยะ จะเห็นได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์ในบ้านน้ำขาวถูกจัดตั้งและถูกจัดการให้เป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการชุมชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้น้ำขาวจะมีจุดเด่นด้านนี้ แต่อีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นความด้อยกว่านาหว้าและคลองเปรี๊ยะในด้าน "พันธกิจ" ของสมาชิกในการสะสมเงินออมสัจจะ คือ เงินออมสัจจะเพิ่มช้ากว่าสองกลุ่มแรกมาก

การกระจายกลุ่มออมทรัพย์ออกไปเป็นกลุ่มอิสระต่างๆทำให้กลุ่มออมทรัพย์ของบ้านน้ำขาวแต่ละกลุ่มมีขนาดเล็ก สมาชิกมากที่สุดเพียง 390 ราย กลุ่มอื่นๆมีสมาชิกไม่ถึง 300 ราย (ดูภาคผนวก) กิจกรรมต่างๆของแต่ละกลุ่มจึง

ไม่ได้มีขนาดใหญ่และซับซ้อน ทุกอย่างจึงดำเนินงานโดยกรรมการของแต่ละกลุ่ม แม้แต่งานด้านการเงิน การบัญชี ก็จัดการโดยกรรมการเป็นด้านหลัก ฟังพาคนภายนอกน้อยมาก จะต่างจากกลุ่มนาหว่าและคลองเปรี๊ยะที่เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ มีกิจกรรมขนาดใหญ่ จึงต้องจ้างบุคลากรอื่นๆมาทำงานให้กลุ่ม อีกประการหนึ่ง กลุ่มน้ำขาวปัจจุบันไม่มีกิจกรรมด้านการผลิตและการค้า เน้นด้านสวัสดิการเป็นด้านหลัก จึงไม่จำเป็นต้องมีบุคลากรอื่นๆ ขณะที่กลุ่มนาหว่าและคลองเปรี๊ยะมีกิจกรรมด้านการผลิตและการค้าด้วย ระบบการเงิน การบัญชี ก็จะซับซ้อนยิ่งขึ้น จำเป็นต้องจ้างบุคลากรเพิ่มเติม โดยเฉพาะบุคลากรที่มีความรู้ทางการเงิน การบัญชี

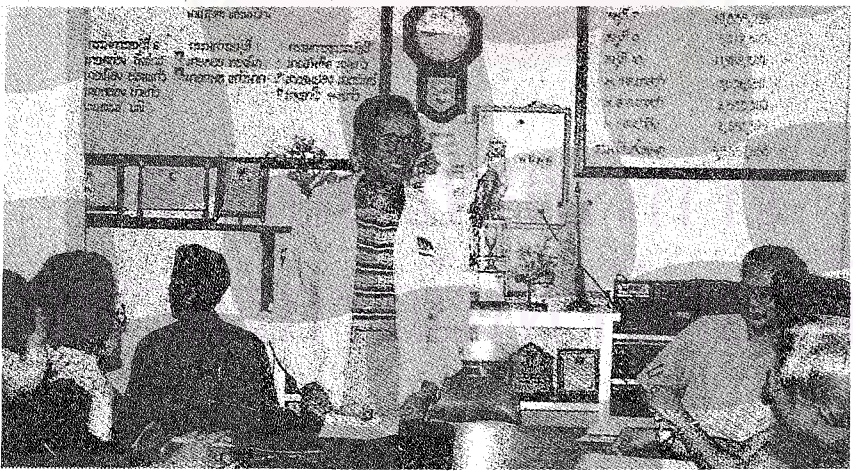
ความจริงกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิตได้พยายามทำกิจกรรมด้านการผลิตและการค้ามาก่อน นั่นคือ เมื่อปี 2530 ได้มีการจัดตั้งศูนย์สวัสดิการตลาดตามแบบอย่างของนาหว่าและคลองเปรี๊ยะ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจากสมาชิก แล้วนำไปจำหน่ายต่อ ศูนย์สวัสดิการแห่งนี้เกิดจากความร่วมมือของกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆในบ้านน้ำขาว โดยแต่ละกลุ่มถือหุ้นไม่เกินกลุ่มละ 10,000 บาท สมาชิกบุคคลถือหุ้นได้คนละ 100 บาท ศูนย์สวัสดิการจึงสามารถรวบรวมเงินทุนได้ 246,000 บาท ในปี 2530

ตามความตั้งใจเดิม คุรุชบต้องการบุคลากรระดับปริญญาตรีสาขาสหกรณ์มาเป็นผู้จัดการสหกรณ์ ต้องการนักบัญชีระดับปริญญาตรี ต้องการพนักงานขายระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เข้ามาทำงานให้ศูนย์สวัสดิการ ซึ่งมีลักษณะเหมือนสหกรณ์ ได้มีการเตรียมบุคลากรเหล่านี้ โดยสภาพาลส่งไปเรียนเพื่อให้กลับมาทำงานให้ศูนย์สวัสดิการ แต่กลับปรากฏว่าการดำเนินงานของศูนย์สวัสดิการประสบความล้มเหลว ดำเนินงานได้เพียง 2-3 ปี ก็ต้องหยุดดำเนินงาน เพราะไม่สามารถดำเนินงานแข่งกับพ่อค้าได้ ทักษะทางธุรกิจของสมาชิกก็ไม่มี ความยุ่ง

ยากของการบริหารเงินไหลเข้า-ออกวันต่อวันและการบริหารสต็อกสินค้ามีปัญหามาก ความรู้เรื่องการจัดการทางการตลาดไม่มี ศูนย์สวัสดิการตลาดจึงต้องปิดตัวเองลง เงินที่พอเหลืออยู่就拿เข้ากองทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อนำไปปล่อยกู้และคิดดอกเบี้ยคืนให้แก่ผู้ลงทุน

ในที่สุดครูชบก็ตัดสินใจว่าตนเองและคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ไม่มีความสามารถที่จะบริหารศูนย์สวัสดิการตลาดได้ จึงทุ่มเทความพยายามไปทางด้านกลุ่มออมทรัพย์และการจัดสวัสดิการชุมชน เพราะได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถที่จะทำให้เป็นจริงและเติบโตได้ ตั้งแต่นั้นมากลุ่มออมทรัพย์ของบ้านน้ำขาวจึงได้ยุติกิจกรรมทางด้านการผลิตและการค้าของกลุ่มโดยตรง ถ้าจะทำก็ให้เป็นเรื่องส่วนตัวของสมาชิกแต่ละคน โครงการพัฒนาการผลิตและการค้าอย่างที่วางไว้ว่าจะเริ่มต้นลงมือทำในปี 2534 ก็ต้องยกเลิกไปด้วย ขณะที่ทางกลุ่มนาหว้าและกลุ่มคลองเปรี๊ยะยังมีความพยายามต่อไป แม้ว่าทั้งกลุ่มนาหว้าและคลองเปรี๊ยะต่างก็ล้วนประสบปัญหาเรื่องศูนย์สวัสดิการตลาดเช่นเดียวกัน

ภาพจาก เสรี พงศ์พิศ, บก. (2542) เศรษฐกิจชุมชน: ทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย, หน้า 46

8.4) สวัสดิการชุมชน

นับได้ว่านี่คือต้นแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนและเป็นจุดเด่นที่สุดของสังคมนิยมแบบพัฒนาครบวงจรชีวิต แต่สวัสดิการของที่นี่เน้นไปที่การดูแลสุขภาพและสุขภาพเป็นสำคัญ ไม่ค่อยมีการขยายตัวไปทางด้านอาชีพ การผลิต และการค้า สวัสดิการด้านการผลิตอย่างที่กลุ่มน่าจะจัดทำขึ้น เช่น การให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้เลี้ยงวัวและเลี้ยงไก่จึงไม่มีในบ้านน้ำขาว

ถ้าจะสรุปจากการสอบถามสมาชิก ก็คงสรุปได้ว่า สมาชิกส่วนใหญ่พอใจในกลุ่มออมทรัพย์ ในระบบสวัสดิการที่ทางกลุ่มจัดให้ บางคนเป็นสมาชิกมากกว่าหนึ่งกลุ่ม สามารถเบิกสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลได้มากกว่าหนึ่งแห่ง สมาชิกที่เป็นสมาชิกมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี เบิกได้ในวงเงิน 1,200 บาทต่อปี เป็นสมาชิกมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี เบิกได้ 1,800 บาทต่อปี เป็นสมาชิกมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี เบิกได้ถึง 2,400 บาทต่อปี สูงกว่ามาตรฐานของสำนักงานประกันสังคม นอกจากนี้ก็มีเงินช่วยค่าทำศพ เงินทุนการศึกษาเด็กและเยาวชน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ก็มีบางรายที่ไม่ปรารถนาจะร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอีก โดยการลาออกตลอดไป เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับระเบียบของกลุ่มที่ไม่เคยกำหนดว่า เมื่อไรถึงจะถอนเงินออมสังคมนิยมได้ กล่าวคือ เงินสังคมนิยมของทุกคนจะต้องสมทบตลอดไป ไม่มีการถอนคืน นอกจากตายหรือลาออกจากความเป็นสมาชิก ขณะที่บางคนเห็นว่าเมื่อถึงเวลาหนึ่งควรจะให้สมาชิกถอนคืนได้บางส่วนหรือทั้งหมด แล้วกลับมาเป็นสมาชิกเริ่มต้นใหม่ได้อีก

ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันว่า ควรจะให้สมาชิกถอนคืนได้หรือไม่? จะปล่อยให้วงเงินเติบโตไปถึงระดับใด สมาชิกบางส่วนที่สมทบทุกๆ เดือนแต่ไม่เคยกู้ รับแต่เงินปันผล อยากถอนเงินตัวเองบางส่วนไปลงทุนก็ทำไม่ได้ ครั้นจะกู้จากกลุ่มก็ไม่อยากจ่ายดอกเบี้ย กรณีเช่นนี้ยังคงเป็นกรณีที่ไม่มีข้อ

สรุป แต่สำหรับครูชบ ไม่ต้องการให้ถอนเพราะกลัวกองทุนจะไม่มั่นคง

เทียบกับกลุ่มนาหว่า สมาชิกสามารถถอนเงินคืนบางส่วนได้ โดยมีเงื่อนไขว่า ไม่มีหนี้สินกับกลุ่ม และถ้าถอนไปส่วนหนึ่งแล้ว ยังมีส่วนที่เหลือไม่ต่ำกว่า 50,000 บาท ยังคงได้รับสวัสดิการ แต่ถ้าส่วนที่เหลือไม่ถึง 50,000 บาท จะถูกตัดสวัสดิการ 5 ปี

8.5) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพของชีวิต

หากพิจารณาทางด้านกายภาพ จะพบว่า บ้านน้ำขาวมีสภาพด้านกายภาพค่อนข้างดี คือ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็สวยงาม และค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทุกครัวเรือนอยู่ในระดับพอมีพอกิน ไม่อดขัดขาดแคลน ระบบสวัสดิการชุมชนช่วยให้มีหลักประกันด้านสุขภาพดีขึ้น

ในด้านสังคมและวัฒนธรรม การที่กลุ่มเป็นเครื่องร้อยรัดสมาชิกให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดูแลเอาใจใส่กันมากขึ้น ทำให้อบายมุขลดลง กิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมของกลุ่มหญิงโสด กิจกรรมของกลุ่มวันพระ ทำให้เกิดชีวิตรวมหมู่ อันนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีกว่าแต่ก่อน

หากพิจารณาจากประเด็นปัญหาของบ้านน้ำขาว แต่เดิมตามการวิเคราะห์ของครูชบคือ ขาดแคลนทุนทรัพย์ ใจผู้ร้ายชุกชุม มั่วสุมอบายมุข โรคภัยไข้เจ็บชุกชุม ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ และความแตกแยกของคนในหมู่บ้าน ประเด็นนี้ทำลายคุณภาพชีวิตของชุมชน แต่หลังจากเกิดกลุ่มออมทรัพย์และใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นเงื่อนไขและเครื่องมือพัฒนาคน ทั้งระดับกายภาพและจิตภาพ ผู้วิจัยก็เห็นว่าปัจจุบันนี้ปัญหาเหล่านี้ลดหายไปมากจากการสังเกตพบเห็นและจากการพูดคุยกับชาวบ้าน ก็พอจะสรุปได้ว่า คนบ้าน

น้ำขาวมีระดับการยังชีพที่พอเพียง ใจผู้ร่ำรวยแทบจะไม่มี อบายมุขน้อยลงมาก สุขภาพของชาวบ้านได้รับการรักษาดูแลดีขึ้นมาก เพราะมีเงินสวัสดิการช่วยเหลือ ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐลดลงมาก เพราะการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เป็นการได้ประโยชน์ร่วมกัน แต่ประโยชน์จะเกิดมิได้ก็ต้องอาศัยการร่วมมือร่วมใจกัน ความรักความผูกพันต่อชุมชนและท้องถิ่นก็มีมากขึ้น

9. สรุปกรณีศึกษา บ้านนาหว้า คลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว: มีอะไรที่ควรนำไปใช้เป็นแบบอย่าง?

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของกลุ่มออมทรัพย์ในอำเภอจะนะเกิดจาก ปัจจัยหลักๆ 4 ประการ คือ

(1) ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เพียงแต่คนในชุมชนรู้จักขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดออม และตั้งใจ ก็จะสามารถมีชีวิตอย่างพอมีพอกินได้ไม่ยาก ภายใต้ภาวะเช่นนี้ เมื่อมีผู้ริเริ่มให้เกิดปัจจัยดังกล่าว กลุ่มออมทรัพย์จึงเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะทุกครัวเรือนสามารถเข้าสู่จุดพอมีพอกินและมีเงินออมพอที่จะนำไปพัฒนาสวัสดิการให้ตนเองและชุมชน

(2) มีการร่วมมือระหว่างราชการกับชาวบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่า พัฒนาการของกรมพัฒนาชุมชนได้เข้าไปส่งเสริม/แนะนำให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนต่างๆอย่างต่อเนื่อง

(3) มีผู้กล้าคิดริเริ่ม คือ กล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่ดีกว่า ในสิ่งที่แตกต่างไปจากที่เคยทำกันมา ตัวอย่างเช่น ครูชบ ยอดแก้ว ที่พัฒนากลุ่มออมทรัพย์

จากกลุ่มเพื่อออมเพื่อกู้ มาเป็นเพื่อออมเพื่อกู้และเพื่อสวัสดิการ หรือกรณี นายเคล้า แก้วเพชร ส่งเสริมการเลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ เพื่อต้องการใช้ผลพลอยได้จากมูลโค มูลไก่ ไปทำปุ๋ยคอก หรือ นายรีน จันทรเกิด ที่กำลังพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อย

(4) มีคนที่ทุ่มเททำงานเพื่อขยายผลการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยเฉพาะครูขบ ยอดแก้ว ดูเหมือนว่าทุ่มเทกายใจเผยแพร่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการอย่างไม่ย่อท้อเหน็ดเหนื่อย

(5) กลุ่มออมทรัพย์ในอำเภอจะนะมีการประชุม พบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กันบ่อยๆ จึงถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์ให้แก่กันและกัน ทำให้กิจการออมทรัพย์พัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ในกรณีศึกษา บ้านนาหว้า คลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว ผู้วิจัยสรุปว่าจุดเด่นที่สุดของบ้านนาหว้า (หมู่ 1) คือเรื่องการบริหารจัดการ ที่มีระบบระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมกับการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นธุรกิจชุมชนเป็นระบบที่สามารถทำให้ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจได้และเรียนรู้ได้ง่าย แต่รัดกุมโปร่งใส จุดเด่นอีกประการหนึ่งคือ การจัดตั้งของทุนสวัสดิการที่หลากหลายและกระจายการบริหารไปยังกลุ่มต่างๆ สวัสดิการของกลุ่มนาหว้ามีทั้งด้านบริการคือ การรักษาพยาบาล การศึกษา และการดูแลคนชรา และด้านการผลิตการค้า เช่น กลุ่มเลี้ยงโค (สหกรณ์) การส่งเสริมการเลี้ยงโคเลี้ยงไก่ในครัวเรือน โครงการผลิตปุ๋ยคอกราคาถูก เป็นต้น สรุปว่า

จุดเด่นของกลุ่มนาหว้าคือ เป็นกลุ่มที่สามารถบริหารจัดการให้กลุ่มเป็นหน่วยเศรษฐกิจชุมชนที่มีทั้งด้านการเงิน การผลิต และการค้า เป็นหน่วยธุรกิจชุมชนที่สามารถจะเติบโตได้ในระบบเศรษฐกิจตลาด รูปแบบนี้น่าจะเป็นรูปแบบที่หน่วยงานเศรษฐกิจอื่นๆ ควรศึกษาแบบอย่างและนำไปประยุกต์ใช้

กรณีคลองเปรี๊ยะ จุดเด่นที่สุดคือ การสร้างเครือข่ายที่ครอบคลุมกว้างขวางให้อยู่ภายใต้การประสานงานและกระบวนการเดียวกันได้ จึงทำให้มีสมาชิกมากและสะสมทุนได้มาก และสามารถเคลื่อนย้ายเงินทุนจากหมู่บ้านที่มีเงินมากเกินความต้องการไปยังหมู่บ้านที่มีเงินไม่พอ จุดเด่นประการต่อมาก็คือ การที่ยังคงรักษาหน่วยการค้า (หรือศูนย์สถิติการตลาด) ไว้ได้ ขณะที่น้ำท่วมและนาหว่าต้องหยุดดำเนินงาน และขณะนี้กลุ่มคลองเปรี๊ยะกำลังเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ลงทุนในหน่วยผลิตที่ใหญ่ที่สุดในบรรดากลุ่มออมทรัพย์ในขณะนี้ คือ โรงงานน้ำปลา โรงสีข้าว และโรงกรองผลิตน้ำดื่มบรรจุขวด เป็น 3 โครงการที่จะทำให้คลองเปรี๊ยะมีหน่วยการผลิตเชิงธุรกิจที่ใหญ่ที่สุด

หน่วยการผลิตและการค้าของคลองเปรี๊ยะและนาหว่ามีนัยสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน เพราะหน่วยผลิตและหน่วยค้าเป็นการลงทุนเชิงธุรกิจที่มีผลต่อการเพิ่ม "มูลค่าเพิ่ม" คือสิ่งที่จะทำให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน (GDP) เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และส่งผลให้เกิดการเพิ่มรายได้ของประเทศโดยรวม ทั้งนี้ การเพิ่มรายได้ของประเทศโดยเริ่มจากการเพิ่มรายได้ของชุมชนจะก่อให้เกิดผลในเรื่องการกระจายรายได้ดีกว่าการเพิ่มรายได้ของประเทศที่เริ่มจากการเพิ่มรายได้ของธุรกิจภาคเมืองและธุรกิจใหม่ๆ

อย่างไรก็ตาม กรณีของคลองเปรี๊ยะและนาหว่ายังมีข้อสงสัยในขนาดและเครือข่ายของกลุ่ม กล่าวคือ ถ้าหากจะมีการขยายขนาดของกลุ่มต่อไปจะมีปัญหาการประสานงานและการบริหารจัดการหรือไม่ หรือว่าในที่สุดก็ต้องหันไปใช้แบบแผนของการใช้อำนาจบริหารจัดการ (authority) ที่ต้องใช้กฎระเบียบและกฎหมายเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการ เพราะดูเหมือนว่าขณะนี้ทั้งสองกลุ่มยังคงดำเนินงานได้ดีโดยอาศัย "ทุนทางสังคม" หรือเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม เป็นแกนหลักในการบริหารจัดการและร้อยรัดระบบของกลุ่ม "สังคม

ออมทรัพย์" ถ้าวันหนึ่ง "โลกจริต" เป็นพาหนะนำเชื่อให้เกิดการ "ไม่ชำระหนี้" มากขึ้นๆ ทุนทางสังคมจะเพียงพอที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารหรือไม่

กรณีบ้านน้ำขาว จุดเด่นที่สุดคือ การเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่เน้นสวัสดิการเพื่อสมาชิก เพราะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีสัดส่วนกองทุนสวัสดิการสูงสุด ครูชบ เรียกกลุ่มออมทรัพย์แนวทางนี้ว่า กลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในตำบลน้ำขาวถึง 17 กลุ่ม มีชื่อกลุ่มต่างๆกัน แต่ทุกกลุ่มจัดอยู่ในประเภทกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของกลุ่มบ้านน้ำขาวคือ การจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาตามเงื่อนไขความสัมพันธ์ของสมาชิกแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ที่มีชื่อว่า นารีพิทักษ์วัย เป็นกลุ่มของหญิงโสดและแม่หม้าย ไม่มีผู้ชายเป็นสมาชิก หรือกลุ่มออมทรัพย์เครือญาติ ที่สมาชิกประกอบด้วยเครือญาติของครูชบทั้งหมด เป็นต้น

ลักษณะการตั้งกลุ่มเล็กๆเป็นอิสระต่อกัน มีข้อดีที่ทำให้การควบคุมดูแลตนเองเป็นไปอย่างทั่วถึงและใกล้ชิด แต่ข้อเสียก็คือ จะระดมเงินออมสังจะได้น้อยเกินไป แต่ละกลุ่มไม่สามารถไปลงทุนโดยตรงในกิจกรรมการผลิตและการค้าได้ เว้นเสียแต่ว่าทุกกลุ่มจะประสานร่วมมือกัน แต่เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น กลไกการประสานยังไม่เหนียวแน่นพอ การลงทุนร่วมกันหรือการเคลื่อนย้ายเงินกองทุนเพื่อหนุนช่วยซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มอาจจะไม่ราบรื่น

ในทางเศรษฐศาสตร์ มีการวิเคราะห์ขนาดที่เหมาะสม (optimum size) คือ ถ้าเล็กเกินไป ขนาดของทุนจะน้อยไปจนไม่เกิดการประหยัดจากขนาด (economy of scale) เช่น การผลิตการซื้อคราวละน้อยๆต้นทุนต่อหน่วยจะแพงกว่าผลิตและซื้อคราวละมากๆ แต่ถ้าใหญ่เกินไปเกิดความเทอะทะไม่คล่องตัวในการบริหาร กลุ่มออมทรัพย์ก็น่าจะพิจารณาประเด็นนี้ด้วย

ยิ่งกว่านั้น การยกเลิกโครงการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการค้า แม้จะเป็นการถอยห่างออกไปจากความเสี่ยงต่อการขาดทุน และมีเงินเต็มเม็ดเต็มหน่วยไปใช้เพื่อการให้กู้และจัดสวัสดิการ แต่โดยภาพรวมของชุมชนและประเทศแล้ว การไม่ทำการผลิตและการค้าเป็นการจำกัดศักยภาพของการเพิ่ม GDP ในชุมชน เป็นการใช้จ่ายเงินออมของชุมชนไม่เต็มศักยภาพ เพราะในระบบเศรษฐกิจตลาดจะต้องนำเอาเงินออมไปลงทุนให้เกิดผลผลิต เกิดมูลค่าเพิ่ม และเกิดการจ้างงาน จึงจะทำให้เงินออมเกิดประโยชน์เต็มศักยภาพ

ดังนั้น ถ้าจะสร้างแม่แบบของกลุ่มสังคมจะออมทรัพย์โดยการสรุปจากทั้งสามกลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ในอุดมคติควรจะมีคุณสมบัติดังนี้

- (1) จะต้องเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีกิจกรรมครบวงจร ทั้งด้านสวัสดิการ ด้านพัฒนาอาชีพ ด้านการผลิตและการค้า เหมือนกลุ่มนาหว่า (หมู่ 1)
- (2) เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีเครือข่ายเติบโต มีกองทุนมั่นคง เหมือนกลุ่มคลองเปรี๊ยะ
- (3) เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีขนาดเหมาะสม (optimum size) ไม่เล็กเกินไปจนเงินหมุนเวียนไม่เพียงพอ แต่ไม่ใหญ่เกินไปจนไม่สามารถใช้กลไกทางสังคมควบคุมดูแลได้ทั่วถึง
- (4) เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีผู้นำกล้าคิด กล้าทำ กล้าทดลอง และทุ่มเทการทำงานให้กลุ่มออมทรัพย์ เหมือนกลุ่มของครูชบ
- (5) ในกลุ่มออมทรัพย์นั้น จะต้องมียุวกประสานงานเหมือนนายอัมพร ด้วงปาน มีนักบริหารจัดการเหมือนนายเค้ล่า แก้วเพชร และมีนักคตินักทดลองเหมือนครูชบ ยอดแก้ว

ข้อมูลและเอกสาร

สัมภาษณ์

นายชบ ยอดแก้ว

นายเค็ล้า แก้วเพชร

นายอัมพร ด้วงปาน ประธานคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์คลองเปรี๊ยะ

นายเฉลิม ทองพรหม เลขานุการกลุ่มออมทรัพย์ ต.คลองเปรี๊ยะ

นายเขียน แซ่เถียน เหมัญญิกกลุ่มออมทรัพย์ ต.คลองเปรี๊ยะ

อาจารย์มณู ศรีสุธาสินี โรงเรียนวัดช่องเขา หมู่ 4 ต.คลองเปรี๊ยะ

นางบุญมาก ด้วงปาน บ้านชายนา หมู่ 10 ต.คลองเปรี๊ยะ

นายจำเริญ จันทรมณี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10 บ้านชายนา ต.คลองเปรี๊ยะ

นายวิชาญ วงศ์เกตุ บ้านควนมีด ต.คลองเปรี๊ยะ

นายปรีชา เพชรอ่อน บ้านควนมีด ต.คลองเปรี๊ยะ

นายลอย หนูเอียด บ้านควนมีด ต.คลองเปรี๊ยะ

นางวารี หนูเอียด บ้านควนมีด ต.คลองเปรี๊ยะ

นางจิตร จุณรัตน์ หมู่ 6 ต.น้ำขาว

นางพัศ พุดนุ้ย และญาติๆ หมู่ 12 ต.นาหว้า

นางโฉมยง แก้วเกตุ หมู่ 12 ต.นาหว้า

นายรีน จันท์เกิด กลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อย หมู่ 12 ต.บ้านนา

การประชุมเครือข่ายประชาสังคม อำเภอจะนะ เมื่อ 22 มกราคม 2544 (เช้า)

การประชุมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ อำเภอจะนะ เมื่อ 22 มกราคม 2544 (บ่าย)

เอกสาร

ชบ ยอดแก้ว (2542) การศึกษากับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง. (คำบรรยาย)

วัฒนา สุภักดิ์ศิลป์ (2543) กองทุนและการจัดการสวัสดิการสุขภาพชุมชน:
บทบาทและทางเลือกในการพัฒนา (กรณีศึกษาชุมชนภาคใต้)
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (โรเนียว)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) (2541) คนดีศรีสังคม
2540.

กัลยานี ปฎิมาพรเทพ (2543) ชบ ยอดแก้ว: นักเศรษฐศาสตร์ชุมชน.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

อภิสิทธิ์ อ่างรวงการ (2542) กองทุนออมทรัพย์ตำบลคลองเปรี๊ยะ โครงการ
ปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข (สปรส.).

เอกสารดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า

เอกสารดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ 3 ต.น้ำขาว

เอกสารดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ผู้ค้ารายย่อย ตลาดตำบลบ้านนา

ภาคผนวก

สรุปข้อมูลเครือข่าย/องค์กร องค์การชุมชน

ที่อยู่ติดต่อได้ 13 หมู่ที่ 1 ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2544

ที่	ชื่อองค์กรทางการเงิน	วันก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก		ทุนเรือนหุ้น		กองทุน	กองทุน	รวมเงิน
			เริ่มต้น	ปัจจุบัน	เริ่มต้น	ปัจจุบัน	สำรอง	สวัสดิการ	
1.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหว้า	16 ม.ค. 22	56	1896	860	19,912,830	5,463,740	5,769,202	31,145,762
2.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย	16 ก.พ. 39	76	167	2,560	386,642	240,000	395,000	1,016,642
3.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านประจำใต้	15 ม.ค. 34	50	540	4,000	10,277,000	121,670	37,480	10,436,150
4.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านควนซี้แรด	10 ส.ค. 32	114	321	17,350	3,459,000	87,650	101,235	3,647,885
5.	กลุ่มออมทรัพย์สี่จจะแรงงาน	15 ม.ค. 35	63	604	5,900	3,216,300	42,492	100,000	3,358,792
6.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านประจำเหนือ	5 พ.ค. 28	113	562	5,300	7,855,400	51,315	1,224,125	8,930,840
7.	กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านควนซี้แรด	20 ม.ค. 40	30	78	4,400	677,600	10,394	26446	714,440
8.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาใน	5 ธ.ค. 37	60	215	4,300	2,376,500	7,225	310,000	2,693,725
9.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านควนไม้ไผ่	20 ม.ค. 29	57	507	1,290	6,497,200	31,170	104,000	6,632,910
10.	กลุ่มออมทรัพย์เกาะกาไก่	10 มี.ค. 43	10	25	1,200	59,360	-	3063	62,423
11.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเปี้ยะ	1 เม.ย. 23	51	4,278	2,850	62,167,200	2,010,137	5,842,043	70,019,380
12.	กลุ่มออมทรัพย์กิจกรรมบ้านสกลอม	1 พ.ค. 43	17	57	1,540	36,875	-	20,000	38,875
13.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาทับ	1 ม.ค. 23	63	457	2,210	2,779,000	1,817	93,083	2,873,900

สรุปข้อมูลเครือข่าย/องค์กร องค์การชุมชน (ต่อ)

ที่	ชื่อองค์กรทางการเงิน	วันก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก		ทุนเรือนหุ้น		กองทุน	กองทุน	รวมเงิน
			เริ่มต้น	ปัจจุบัน	เริ่มต้น	ปัจจุบัน	สำรอง	สวัสดิการ	
14.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านจีน	3 พ.ค 43	74	115	6,900	87,400	1,722	11,000	100,122
15.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านศาลาน้ำ	1 เม.ย. 23	50	504	1,500	6,256,800	18,900	327,500	6,603,200
16.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาปรีอ	10 ก.ค. 27	24	258	1,850	1,857,000	17,006	45,800	1,919,806
17.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านจะโหนง	10 พ.ย. 33	57	116	4,150	713,400	2,150	26,000	741,550
18.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านควนมัต	1 เม.ย. 23	50	1,249	3,000	13,381,200	1,087,100	278,340	15,346,640
19.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านเลียนอก	9 ก.ย. 41	25	105	2,500	252,100	2,068	28,320	282,488
20.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านเลียนใน	15 ก.พ. 27	20	227	650	1,205,100	1,351	300,000	1,506,451
21.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านหัวควน	4 ต.ค. 43	251	618	6,590	4,268,500	17,350	558,000	4,861,850
22.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านขุนตืดหวาย	4 เม.ย. 42	47	110	4,700	307,000	688	2,000	209,688
23.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านต้นแหร	15 ม.ค. 39	23	159	2,250	551,550	1,286	16,004	568,790
24.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านสะพานไม้แก่น 1	10 ธ.ค. 33	180	568	6,000	2,188,000	10,248	240,620	2,448,868
25.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านขุนทอง	2 มิ.ย. 35	35	358	6,700	2,116,800	71,230	81,970	2,270,000
26.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านสะพานไม้แก่น 2	28 พ.ค. 30	45	558	3,250	2,322,100	16,200	186,782	2,525,082
27.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านสะพานไม้แก่น 3	1 มี.ค. 30	40	500	1,320	5,247,400	212,146	531,575	5,991,121
28.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านต้นปราง	5 ม.ค. 35	71	214	3,900	2,999,400	17,840	299,780	3,317,020
29.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านควนไฟ	21 ก.ย. 41	46	156	3,450	344,500	1,225	27,780	373,505

สรุปข้อมูลเครือข่าย/องค์กร องค์การชุมชน (ต่อ)

ที่	ชื่อองค์กรทางการเงิน	วันก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก		ทุนเรือนหุ้น		กองทุน สำรอง	กองทุน สวัสดิการ	รวมเงิน
			เริ่มต้น	ปัจจุบัน	เริ่มต้น	ปัจจุบัน			
30.	กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านบ้านไร่	15 มิ.ย. 41	25	73	2,500	502,600	1,075	21,210	524,885
31	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพระ	1 มี.ค. 24	31	530	1,500	4,427,100	11,200	123,700	4,562,000
32.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าชิง 1	16 ต.ค. 29	64	1,108	6,800	30,664,700	182,100	340,000	31,186,800
33.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ้านไร่	1 ม.ค. 26	59	433	3,600	7,080,000	78,122	231,880	7,390,002
34.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 1	14 มี.ค. 25	37	132	900	266,500	1,767	75,523	375,790
35.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 2	5 ม.ค. 35	39	390	7,200	2,505,300	189,200	383,200	3,077,700
36.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองหาร	5 ม.ค. 26	21	48	320	55,300	-	379,836	435,136
37.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 3	6 เม.ย. 36	38	88	1,470	80,550	-	180,000	260,550
38.	กลุ่มออมทรัพย์นารีพิทักษ์วิทยน้ำขาว 4	2 พ.ค. 41	31	32	3,100	97,020	-	41,714	138,734
39.	กลุ่มออมทรัพย์ อ.ส.ม. น้ำขาว 5	14 ธ.ค. 37	67	79	2,160	152,730	-	16,000	168,730
40.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 6	1 เม.ย. 39	30	43	1,000	46,990	-	5,000	51,990
41.	กลุ่มออมทรัพย์สภา ต.น้ำขาว 7	5 พ.ค. 27	33	42	1,100	80,880	-	97,127	178,007
42.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 8	5 พ.ค. 31	46	77	1,780	156,750	-	96,249	252,999
43.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 9	1 มี.ค. 26	57	288	1,100	779,075	-	815,086	1,594,161
44.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 10	10 พ.ค. 26	15	102	750	299,740	-	258,525	558,065
45.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 11	14 ก.ย. 34	44	100	1,880	48,650	-	780,855	829,545

สรุปข้อมูลเครือข่าย/องค์กร องค์การชุมชน (ต่อ)

ที่	ชื่อองค์กรทางการเงิน	วันก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก		ทุนเรือนหุ้น		กองทุน สำรอง	กองทุน สวัสดิการ	รวมเงิน
			เริ่มต้น	ปัจจุบัน	เริ่มต้น	ปัจจุบัน			
46.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 12	8 เม.ย. 36	71	98	2,820	359,100	-	716,645	775,743
47.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 13	7 มี.ค. 26	44	281	440	1,029,090	-	1,471,375	2,500,465
48.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 14	9 มี.ค. 26	24	164	1,600	463,290	-	453,891	916,981
49.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 15	6 ม.ค. 26	60	285	1,300	1,535,890	-	1,058,504	2,594,394
50.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านน้ำขาว 16	ก.พ. 42	28	60	6,126	114,700	-	31,200	145,900
51.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคูนายสัง 1	1 ม.ค. 39	173	345	17,300	2,279,500	17,895	103,519	2,400,919
52.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคูนายสัง 2	8 ก.ค. 39	33	44	3,500	217,420	-	27,142	244,562
53.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง	5 เม.ย. 32	38	618	3,750	2,463,800	12,758	573,254	3,049,812
54.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง	28 ก.ค. 21	50	70	2,800	155,600	1,119	11,295	168,014
55.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านโน 1	12 พ.ย. 43	45	100	4,000	110,000	-	-	110,000
56.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านโน 2	7 ก.พ. 26	43	443	7,000	2,967,000	-	33,000	3,000,000
57.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองหริ่ง	5 ม.ค. 30	23	104	2,300	917,990	-	69,711	987,701
58.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านพิจิตร 1	1 ส.ค. 21	20	782	2,100	12,111,900	78,291	478,396	13,528,587
59.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านพิจิตร 2	20 มี.ค. 39	72	132	7,000	316,200	-	27,166	343,366
60.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งผ้อ	5 ก.พ. 26	12	183	1,200	1,028,000	-	20,600	1,048,602
61.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านนาหม่อม	5 ก.ย. 42	37	47	5,300	61,270	-	1,367	62,637

สรุปข้อมูลเครือข่าย/องค์กร องค์การชุมชน (ต่อ)

ที่	ชื่อองค์กรทางการเงิน	วันก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก		ทุนเรือนหุ้น		กองทุน สำรอง	กองทุน สวัสดิการ	รวมเงิน
			เริ่มต้น	ปัจจุบัน	เริ่มต้น	ปัจจุบัน			
62.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านพิจิตร 3	4 ก.พ. 41	55	209	6,800	449,150	-	10,000	459,150
63.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านพิจิตร 4	17 พ.ย. 41	126	157	19,800	482,300	-	27,539	509,839
64.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านพิจิตร 5	4 ม.ค. 43	77	77	8,000	101,530	-	-	101,530
65.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งขมิ้น 2	20 มิ.ย.41	27	112	1,100	264,600	-	12,121	276,721
66.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งขมิ้น 3	10 มี.ค.43	17	25	850	21,600	-	-	21,600
67.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านเกาะแก้ว 1	1 ม.ค. 26	45	443	4,500	3,750,700	-	102,789	3,853,487
68.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านเกาะแก้ว 2	26 ก.ย. 42	69	172	6,500	188,430	-	3,598	192,028
69.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านเกาะแก้ว 3	1 ม.ค. 27	83	410	11,000	5,850,055	-	98,370	5,948,465
70.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 1	15 มี.ค. 34	21	1,048	2,160	1,819,680	-	712,900	2,532,580
71.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 2	9 ต.ค. 36	375	1,399	14,000	8,534,900	-	189,501	2,724,401
72.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 3	10 ส.ค. 34	175	1,075	12,000	882,630	-	327,370	1,010,800
73.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 4	30 ธ.ค. 34	300	1,278	1,000	1,557,500	-	572,500	2,130,000
74.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 5	5 ก.พ. 32	15	867	3,000	1,427,400	-	127,509	1,354,909
75.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 6	15 ต.ค. 33	31	340	4,000	1,689,580	-	107,733	2,290,313
76.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 7	1 ก.พ. 39	57	250	5,700	572,650	-	246,850	819,500
77.	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งพ้าง 8	3 พ.ค. 31	150	703	4,500	2,797,500	-	859,066	3,656,566

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มสาระสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด

ดร.ขัตติยา วรรณสุด

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

1. ความเป็นมาและแนวคิด

การศึกษาเรื่องกลุ่มสาระสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต พระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์ถึงกระบวนการการแก้ปัญหาแบบ “องค์รวม” อันเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดจากสาเหตุหลายด้าน สะสมซับซ้อนกันอยู่จนไม่อาจแยกสาเหตุออกเป็นส่วนๆที่อิสระจากกันได้ สาเหตุหลายประการก่อให้เกิดปัญหาหลากหลาย ทั้งที่ซ้อนทับและที่เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆด้วย วิธีการแก้ปัญหาจึงต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสม ทั้งผู้นำ ผู้ร่วมงาน วิธีการ และเครื่องมือ ซึ่งจะต้องใช้ให้ถูกกับสภาพการณ์ (Condition) เวลา (Time) และเทศะ (Space) ด้วย

ในส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์สภาพการณ์ด้านความเป็นมาและแนวคิด อันจะนำไปสู่การพัฒนาวิธีการต่างๆให้เทียบคมเพื่อแก้ปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.1) ความเป็นมา

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นที่ จังหวัดตราด เมื่อปี 2533 เป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวน 6 คน ของนายจอย และนางชม สัมมา เกิดเมื่อปี พ.ศ.2496 ที่บ้านเกาะขวาง ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด ออกบวชเป็นสามเณรหลังเรียนจบภาคบังคับ และเมื่ออายุครบ 20 ปี ในปี 2516 ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบางปรีอ อันเป็นวัดในถิ่นกำเนิด ได้ศึกษาพระอภิธรรมอย่างลึกซึ้ง จนสามารถสอบเป็นนักธรรมเอกได้ในพรรษาที่ 5 หรือในปี พ.ศ.2521 จากนั้นก็ได้รุดลงไปศึกษาสภาพความเป็นจริงด้วยตนเองยังพื้นที่ต่างๆ ในหลายท้องที่ แต่ที่ท่านสนใจและจำพรรษาอยู่นานคือจังหวัดภาคใต้ เนื่องจากเห็นว่าน่าศึกษา เพราะมีวิถีชีวิตผิดแผกไปจากถิ่นที่ท่านถือกำเนิด อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม

ในช่วงการไปรุดครั้งนี้ พระอาจารย์สุบินได้พยายามติดตามและเสาะแสวงหาเอกสารวิชาการต่างๆทางโลกมาศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านปรัชญา เศรษฐศาสตร์ การเกษตร สิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาพสังคมไทย แนวคิดสำคัญที่นำมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ค่านิยมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญา เครือข่ายและการเชื่อมโยงในสังคมไทย ที่พระอาจารย์สุบินได้นำมานุรณาการเข้ากับความรู้ทางธรรม เป็นหลักการสำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ซึ่งพระอาจารย์สุบินได้ตั้งขึ้นในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ.2523 อันเป็นพรรษาที่ 8 แห่งบรรพชิตเพศของพระอาจารย์สุบิน ท่านได้ไปร่วมงานกับคณะครูในโครงการสอนผู้ไม่รู้หนังสือตามหมู่บ้านต่างๆ ในจังหวัดสตูลของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โดยเป็นผู้เทศนาสั่งสอนธรรม พระอาจารย์สุบินพบว่า การเทศนาธรรมให้ชาวบ้านรับฟังเพื่อนำไปปฏิบัติ นั้นเป็นการสื่อสารทางเดียว ซึ่งไม่น่าจะได้ผล โดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านกำลังเผชิญกับปัญหาทุกข์ร้อนต่างๆ เช่น จากการทำมาหากิน และจากอาชญากรรมที่นับวันจะรุนแรงยิ่งขึ้น ท่านจึงได้เปิดให้มีการประชุมวิถึสนทนาในรูปแบบของการสื่อสารหลายทาง โดยให้ชาวบ้านมาบอกเล่าปัญหาที่เผชิญอยู่ให้กันและกันฟัง อันเป็นการระบายความทุกข์ไปได้ระดับหนึ่งเมื่อมีผู้รับฟัง และเริ่มผ่อนคลายขึ้นเมื่อมีผู้เห็นอกเห็นใจ จากนั้นเมื่อพระอาจารย์ให้ตั้งสติช่วยกันคิดหาทางออกร่วมกัน ชาวบ้านจึงเริ่มมองเห็นความหวัง และเมื่อนำทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติได้ผล ทุกข์นั้นก็หมดไป เกิดความสุขขึ้นมาแทน นี่คือการสร้างกระบวนการคิดเป็น ทำเป็น เพื่อ แก้ปัญหา ที่มีอยู่จริงร่วมกันของพระอาจารย์สุบิน ซึ่งจะดำเนินไปโดยใช้หลักธรรมทางศาสนาเข้ามาประยุกต์สอดแทรก จนกระทั่งจับติดเป็นนิสัยธรรม ซึ่งได้ผลกว่าวิธีเทศนาธรรมแบบดั้งเดิมหลายประการ เนื่องจากทำให้ชาวบ้านต้องการเข้ามาติดตามธรรมะเอง ไม่ใช่ต้องไปเกณฑ์ชาวบ้านให้มาฟัง และติดตัวเป็นนิสัยโดยไม่ต้องจดจำ

จากนั้น เมื่อพระอาจารย์สุบินไปจำพรรษาที่วัดในจังหวัดสงขลา ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมงานกับ คุณครูชบ ยอดแก้ว อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดน้ำขาวใน อำเภอจะนะ ซึ่งขณะนั้นได้เริ่มโครงการกลุ่มออมทรัพย์แบบชาวบ้านขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน การได้พบปะพูดคุยกับชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนต่างๆ และการได้ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาที่คุณครูชบได้นำมาใช้กับชาวบ้านจนประสบความสำเร็จ นอกจากจะช่วยต่อยอดย้ำความ

เชื่อของพระอาจารย์สุบินที่ได้เรียนรู้มาจากการปฏิบัติด้วยตนเองเมื่อครั้งทำงานในจังหวัดสตูล ซึ่งเน้นเรื่องการประยุกต์หลักธรรมมาสู่การปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้เพียงตัวหลักธรรมเองแล้ว ยังได้แ่งคิดเพิ่มเติมในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องให้ "เงิน" เป็นสื่อกลางในการยึดโยงชาวบ้านให้เข้ามาช่วยกันได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อมีเงินแล้วก็สามารถจัดทำกิจกรรมต่างๆที่จะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขา และต่อส่วนรวมได้ กิจกรรมดังกล่าวย่อมจะดึงดูดให้ชาวบ้านได้รวมพลังกันในการแก้ปัญหาในวงกว้างขึ้น และอย่างยั่งยืนยิ่งขึ้น

ในปี 2533 พระอาจารย์สุบินเดินทางกลับมายังภูมิลำเนาจังหวัดตราด และได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นเป็นครั้งแรก ให้ชื่อว่า "กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต" เมื่อ 7 พฤษภาคม 2533 ด้วยการรวมตัวกันของชาวบ้านหมู่ 1 ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด โดยมีสมาชิกเข้าร่วมในรุ่นแรกประมาณ 250 คน และมีเงินสะสมแรกเข้า 2,740 บาท ท่านได้นำแนวคิดและวิธีการที่ได้สั่งสมมาจากประสบการณ์ที่เรียนรู้และที่ลงมือปฏิบัติจริงมาใช้ นับแต่นั้นจนปัจจุบัน (31 ธันวาคม 2543) ได้ขยายไปเกือบทั้งจังหวัดตราด รวม 151 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด 38,711 คน มีเงินทุนรวม คือ หุ้นสะสมและเงินสวัสดิการ รวม 123,389,630 บาท

1.2) แนวคิด

แนวคิดที่เป็นพื้นฐานหลักของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระอาจารย์สุบิน นับว่าเป็นการผสมผสานความคิดมาจากหลายด้าน โดยยึดหลักที่ว่า สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง และก่อให้เกิดผลสนองความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านได้

แนวคิดดังกล่าวสามารถแยกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ (1) แนวคิดของคุณครู ขบ ยอดแก้ว (2) แนวคิดด้านสังคมไทย และ (3) แนวคิดด้านพุทธศาสนา

(1) แนวคิดของคุณครูชบ ยอดแก้ว

แม้พระอาจารย์สุบินจะเกิดความคิดพื้นฐานที่ได้จากการไปปฏิบัติงานร่วมกับคณะครูของศูนย์การศึกษาานอกโรงเรียน จังหวัดสตูล ในปี 2523 มาบ้างแล้ว แต่การไปร่วมเสวนาและร่วมงานกับคุณครูชบ ยอดแก้ว ที่สงขลา มีส่วนอย่างยิ่งในการต่อยอดและเสริมเติมแนวคิดใหม่ๆ ให้แก่พระอาจารย์สุบินเป็นอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดและวิธีการทำงานของคุณครูชบเป็นพื้นฐานที่พระอาจารย์สุบินนำไปเสริมต่อ โดยเฉพาะใน 5 เรื่องต่อไปนี้

1.1 แนวคิดเรื่อง **“ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล”** เพื่อดึงชาวบ้านเข้ามาร่วมกลุ่ม ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลนี้อาจเกิดจากความเป็นเครือญาติ การเป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงกัน การอยู่ในชุมชน (หมู่บ้าน ตำบล) เดียวกัน การรู้จักกับคนๆ เดียวกันหรือกลุ่มเดียวกัน การมีอาชีพเดียวกัน (ทำให้ใช้วิธีการเดียวกันและมีปัญหาคัดคล้ายคลึงกัน) การไปวัดเดียวกัน ฯลฯ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลนี้สามารถขยายไปสู่ความสัมพันธ์ของกลุ่มได้โดยง่าย และทำให้กลุ่มเกิดความเข้าอกเข้าใจและความเหนียวแน่นกันมากขึ้น รวมทั้งทำให้การขยายกลุ่มเป็นไปได้ง่ายเข้า ด้วยมีความไวเนื้อเชื่อใจมากกว่าวิธีการแบบเป็นทางการ เช่น การลงทะเบียนเป็นสมาชิกกลุ่ม การประกาศรับสมัคร การประชาสัมพันธ์โดยการกระจายเสียงตามสาย หรือการแจกรายชื่อทะเบียนสมาชิกกลุ่ม ฯลฯ

1.2 แนวคิดเรื่อง **การใช้ “เงิน” เป็นสื่อกลาง** เพื่อทำให้ความสัมพันธ์กระชับยิ่งขึ้น กลายเป็นการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่น โดยมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นตัวเชื่อม แม้พระอาจารย์สุบินจะได้เริ่มใช้วิธีแก้ปัญหาให้ชาวบ้านในจังหวัดสตูล ด้วยการ “ออมเงิน” ร่วมกัน เพื่อนำไปแก้ปัญหาของผู้เดือดร้อนในกลุ่มของตน และประสบผลสำเร็จมาแล้วก็ตาม แต่การมาทำงานร่วมกับคุณครูชบก็ช่วยเพิ่มความมั่นใจยิ่งขึ้น และขยายไปถึงการนำเงินออกไปให้กู้ยืมเพื่อก่อเกิดผลประโยชน์

อื่นๆ รวมทั้งด้านสวัสดิการแก่สมาชิกด้วย เช่น การกู้ไปชดใช้หนี้นอกระบบ กู้ไปประกอบอาชีพ กู้ไปช่วยการศึกษาบุตร ฯลฯ

1.3 แนวคิดเรื่อง “การทำกิจกรรมร่วมกัน” เพื่อดำรงรักษากลุ่มให้เหนียวแน่นยืนนาน การทำกิจกรรมร่วมกันที่เริ่มจากกิจวัตรที่เคยปฏิบัติอยู่เดิม เช่น การไปทำบุญร่วมกันที่วัดในวันพระหรือวันทีนัดแนะกัน จะทำให้เกิดความอบอุ่นใจ เกิดการมีส่วนร่วมโดยไม่ขึ้นกับจำนวนเงินหรือของที่นำไป (เอาไปมากไปน้อยก็ไม่มีใครรู้) และมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์ได้ตามทฤกษ์สุข แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นต่างๆ ระหว่างกันเองในระดับกว้างขึ้นอีกด้วย โดยพระอาจารย์สุบินได้กำหนดไว้ในหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการเป็นสมาชิก¹ ว่า จะต้องนำเงินมาส่งเป็นประจำในวันประชุมทุกเดือน และปฏิเสธผู้ที่ขอส่งเป็นงวดทีละหลายๆเดือนต่อครั้ง โดยท่านตอบว่า “ต้องการให้เดือนหนึ่งโยมมาพบกันครั้งหนึ่ง ใครมีปัญหาสารทุกข์สุขดิบอะไร จะได้อธิบายของหมู่บ้านว่ามีอะไรใครเจ็บไข้ได้รู้กัน”²

1.4 แนวคิดเรื่อง “สวัสดิการชุมชน” ที่คุณครูขบนำมาใช้ นอกเหนือจากการออมเพื่อสมาชิกกู้ยืมไปใช้ประโยชน์แล้ว คุณครูขบยังได้ใช้วิธีการแบ่งค่านำรุง (ใช้เรียกแทนดอกเบี้ย เพื่อเปิดกว้างให้ผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีคำสอน

¹ สุบิน ปณิโต, พระ (2540) กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต, เอกสารโรเนียว, น.8-10.

² กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (2540) เครือข่ายสังฆะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด, เอกสารกองทุนชุมชน, น.40-43.

ว่าดอกเบ็ญเป็นบาป เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกได้) ที่ได้จากการกู้ยืมออกเป็น 2 ส่วน คือ ร้อยละ 50 ใช้เป็นเงินปันผลคืนให้สมาชิก และอีกร้อยละ 50 รวมไว้เป็นกองทุนเพื่อสวัสดิการของสมาชิก เมื่อมีเหตุการณ์ที่ต้องใช้เงินอย่างกะทันหัน เช่น เมื่อถึงแก่กรรม เมื่อประสบอุบัติเหตุ หรือเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย สมาชิกก็มีเงินที่ตนสะสมไว้ร่วมกับกลุ่มเพื่อช่วยเหลือตนเองได้ในระดับหนึ่งตามหลักของ "การเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข" และ "การพึ่งตนเอง"

1.5 แนวคิดเรื่อง "รวมกลุ่ม โดยกลุ่ม เพื่อกลุ่ม" หมายถึง การออมของกลุ่ม บริหารจัดการโดยกลุ่ม และผลประโยชน์ของกลุ่มตกอยู่แก่กลุ่มเอง แม้แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มเพื่อการออมและปล่อยให้สมาชิกกู้ยืมด้วยดอกเบ็ญต่ำ จะริเริ่มนำมาใช้ก่อนคุณครูชบโดยภาครัฐและเอกชน เช่น กรมพัฒนาชุมชน กลุ่มเครดิตยูเนียน ฯลฯ ก็ตาม แต่ก็มักไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากมีระเบียบกฎเกณฑ์มากมายตายตัว เพราะต้องดำเนินการตามกฎหมาย ชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจวิธีการและรู้สึกยุ่งยากในการปฏิบัติ แต่เมื่อคุณครูชบนำมาปรับปรุงแก้ไขวิธีการให้ง่ายเข้า โดยชาวบ้านด้วยกันเป็นผู้ดำเนินการ จึงทำให้ชาวบ้านที่จะเข้าไปกู้ยืมมีความรู้สึกเป็นกันเอง สอบถามทำความเข้าใจง่ายและยืดหยุ่นได้ และที่สำคัญกว่านั้นก็คือ การออมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดจากการกู้ยืมหรือดอกเบ็ญจะตกอยู่กับชาวบ้านเอง (คือตัวเองและคนที่ตนรู้จัก ไม่ใช่ตกอยู่กับธนาคาร ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นใคร) ไม่ว่าในรูปของเงินปันผลหรือรูปของสวัสดิการก็ตาม

(2) แนวคิดด้านสังคมไทย

แนวคิดด้านสังคมไทยที่พระอาจารย์สุบินนำมาใช้ประกอบด้วยแนวคิด 3 กลุ่ม คือ (1) ค่านิยมพื้นฐานของสังคมไทย (2) แนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และ (3) แนวคิดของปัญญาชนไทย

2.1 ค่านิยมพื้นฐานของสังคมไทย³ ซึ่งพระอาจารย์สุบินได้สรุปไว้ ได้แก่

- การพึ่งตนเอง ชยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ
- การประหยัดและการออม
- การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย
- การปฏิบัติตามคุณธรรมตามศาสนา
- ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2.2 แนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เจาะที่ได้นำมาใช้เป็นหลักการสำคัญ ได้แก่

- พระราชดำริสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย⁴ "...ขอให้ทุกคนตั้งจิตอธิษฐาน ตั้งปณิธาน ในทางที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอมีพอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็ยอดยิ่งยวดได้"

- พระบรมราโชวาทเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาประเทศ⁵ "...ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน ...เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป ..."

³ สุบิน ปณีโต, พระ (2541) สัจจะสะสมทรัพย์: สะสมทุนสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 2), กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

⁴ พระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517.

⁵ พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2517.

พระราชดำรัสเรื่องคุณธรรมที่ทุกคนควรศึกษาและนำมาปฏิบัติ 4 ประการ⁶ คือ (1) การรักษาสัจจะ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะปฏิบัติแต่สิ่งที่มีประโยชน์และเป็นธรรม (2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดี (3) การอดทน อดกลั้น และยอมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด และ (4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

- พระบรมราชาบาทเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ⁷ ที่สรุปได้ว่า "การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของราษฎรในชนบทนั้น ควรจัดให้มีระบบเงินทุนหมุนเวียนขึ้นในลักษณะ 'ศูนย์สาธิตบริหารการเงิน' เพื่อช่วยแก้ปัญหาหนี้สินของราษฎรให้ได้ ถ้าสามารถหารูปแบบการสาธิตได้เป็นผลสำเร็จ ควรนำไปแพร่ขยายทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ เป็นเศรษฐกิจหมู่บ้าน และพัฒนาต่อไปเป็นระบบหมู่บ้านสหกรณ์ในอนาคต"

2.3 แนวคิดของปัญญาชนไทย ที่เป็นแก่นสำคัญ สรุปเป็นหลักการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ได้แก่

- แนวคิดของพระธรรมปิฎกเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน⁸ คือ "...การพัฒนาที่เป็นบูรณาการ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม ...องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และ ...มีดุลยภาพ"

⁶ พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525.

⁷ พระบรมราชาบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่ข้าราชการจังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2528.

⁸ ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ.ปยุตโต) (2539)-การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2), มูลนิธิพุทธธรรม, น.62.

- แนวคิดของนายแพทย์ประเวศ วะสี เรื่องวิกฤตของสังคมไทย เกิดจากความอ่อนแอของสังคมไทย⁹ ที่จำเป็นต้องแก้ไข 5 ประการ คือ (1) ศิลธรรมอ่อนแอ คือ การขาดจิตสาธารณะ จิตคับแคบ เห็นแก่ตัว (2) ปัญญาอ่อนแอ โดยสังคมไทยมีวัฒนธรรมอำนาจมากกว่าวัฒนธรรมปัญญา (3) ระบบเศรษฐกิจอ่อนแอ เป็นระบบที่ทอดทิ้งและทำลายเศรษฐกิจฐานล่างให้อ่อนแอ ฐานบนมีความเทียมและฉ้อฉล (4) ระบบรัฐอ่อนแอ ระบบการเมืองและระบบราชการอ่อนแอ ยิ่ง เพราะขาดความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ขาดปัญญา และมีคอร์รัปชันสูง และ (5) สังคมอ่อนแอ เป็นโครงสร้างทางดิ่ง คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนข้างบนที่มีอำนาจกับคนข้างล่างที่ไม่มีอำนาจ โดยคนข้างบนจะดึงสิ่งต่างๆจากคนข้างล่างไปเข้าตัว ความสัมพันธ์เช่นนี้จะอ่อนแอทั้งทางศีลธรรม ทางปัญญา ทางเศรษฐกิจ ทางอำนาจ คนไม่รู้สึกรู้ภัยแก่ความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน ไม่มีความร่วมมือในแนวราบ

- แนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่องการพัฒนาประเทศ¹⁰ "การพัฒนาทั้งสองด้าน (อุตสาหกรรมในเมืองและเกษตรกรรมในชนบท) มีส่วนสัมพันธ์กัน ชนบทที่เข้มแข็งจะช่วยให้การทะลักของแรงงานเข้าสู่เมืองน้อยลง เกิดเสถียรภาพทั้งทางการเมืองและสังคม อีกทั้งยังเป็นโอกาสให้พัฒนาฝีมือแรงงานที่จะเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมได้ดีขึ้น ..." และแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์

⁹ ประเวศ วะสี (2541) ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม: ปาฐกถาป้วย อึ้งภากรณ์, สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, น.5-9.

¹⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์ "การพัฒนาอุตสาหกรรมกับการพัฒนาชนบท" มติชนรายวัน, 18 ตุลาคม 2531.

เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น¹¹ "... ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดอำนาจขึ้นในท้องถิ่น เนื่องจากว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความรู้ที่จะจัดการสิ่งรอบตัวได้ มีความรู้ที่จะไปต่อรองกับคนภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ... ถ้าเป็นความรู้แบบสมัยใหม่แต่เพียงอย่างเดียว คนในท้องถิ่นก็ต้องพึ่งพาคนภายนอกตลอดไป คนในเมืองก็ต้องพึ่งพาคนในเมืองอื่นที่ใหญ่กว่าตลอดไป จนกว่าเราจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่สมดุลได้เท่านั้น จึงจะสัมฤทธิ์ผล"

- แนวคิดของเนก นาคะบุตร เกี่ยวกับเรื่องพลังทางวัฒนธรรม¹²

"...พลังที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเราไม่สามารถดึงลูกเอาขึ้นมาใช้ใหม่ได้ หรือใช้ได้ในบางที่ ... พลังที่หนึ่ง คือ พลังจิตวิญญาณหรือพลังวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่ในวัฒนธรรมไทยของเรา มันเป็นรากหญ้าของเรา พลังนี้มีอยู่ในสังคมไทย แต่ว่ามันถูกมองข้ามและเหยียบขยี้กันมาไม่ได้ ... พลังที่สอง ซึ่งยากมากคือ การคิดค้นปัญญาใหม่ เพราะว่าปัญญาเก่าที่ได้มาแบบแยกส่วนไม่พอ ภูมิปัญญาเก่าของชาวบ้านก็ไม่พอ ปัญญาใหม่ที่สังเคราะห์ขึ้นมาใหม่ก็ยังไม่พอ และยังใหม่ไม่พอกับสถานการณ์ที่กำลังกระแทกเข้ามา ... พลังที่สาม คือ พลังการสานประโยชน์ ... แต่พลังทั้งสามพลังที่สังคมไทยมีอยู่ถูกใช้ไม่มากนัก ใช้เป็นบางจุด และเป็นความสำเร็จเฉพาะจุด ซึ่งไม่ถูกใช้ให้ขับเคลื่อนกระบวนการ"

(3) แนวคิดทางพุทธศาสนา

แนวคิดทางพุทธศาสนานี้ได้มาจากของท่านพุทธทาสภิกขุ และของพระธรรมปิฎก กล่าวคือ

¹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์ "ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร" บันทึกการสัมมนาเรื่อง "สังคมชนบท" (เอกสารแจก ไม่ปรากฏที่พิมพ์และปี).

¹² อเนก นาคะบุตร บันทึกเรื่องการสัมมนาเรื่อง "สิ่งแวดล้อมไทย" (เอกสารแจก ไม่ปรากฏที่พิมพ์และปี).

3.1 แนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุเรื่องไตรสิกขา¹³ ซึ่งหมายถึง "ขั้นตอนการปฏิบัติตามศาสนา ประกอบด้วย 3 ขั้น ขั้น 1 คือ ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติดี ... ไม่ทำให้ผู้อื่นและตนเองเดือดร้อน ขั้น 2 คือ สมาธิ ได้แก่ การบังคับจิตใจของตัวเองให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ และ ขั้น 3 คือ ปัญญา หมายถึง การฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุด ... และควรจะถอนตนออกโดยการทำลาายอุปทาน 4 คือ (1) กามอุปทาน (ยึดมั่นโดยความเป็นของรักใคร่) (2) ทิฏฐูปาทาน (ยึดติดในความคิดที่ตนมีอยู่เดิมๆ) (3) สิลัพพอุปาทาน (ยึดติดในวัตรปฏิบัติที่มุ่งหมายผิดทาง) (4) อัตตวาอุปาทาน (ยึดมั่นโดยความเป็นตัวเป็นตน)"

3.2 แนวคิดของพระธรรมปิฎกเรื่องคนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของชุมชน¹⁴ "คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยดี มีธรรม ต้องมีหลักความประพฤติดังนี้ (ก) ฟังตนเองได้ คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวเป็นปัญหาหรือเป็นภาระถ่วงหมู่คณะหรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรม สำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง เรียกว่า นาคกรณธรรม 10 ประการ และ (ข) อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นผู้ร่วมงาน ร่วมกิจกรรมหรือร่วมชุมชน ตลอดพี่น้องร่วมครอบครัว ทั้งปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการ)"

¹³ พุทธทาสภิกขุ (2501) *คู่มือมนุษย์*, ไซยา: โมฆพลาราม, น.55-56.

¹⁴ ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ.ปยุตโต) *ธรรมบุญแห่งชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 177), มูลนิธิพุทธธรรม, น.9-19.

พระอาจารย์สุบินได้นำแนวคิดข้างต้นมาขยายเพิ่มเติมให้ครบถ้วนยิ่งขึ้น ประกอบด้วย หลักธรรม 2 กลุ่ม คือ

- (1) หลักธรรมในการดำรงชีวิต 4 กลุ่ม (ฆราวาสธรรม 4, ปฏิฐัมมิกัตถะ 4, นาถกรณธรรม 10, มรรค 8) และ
- (2) หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอีก 4 กลุ่ม (อภิปรินิยธรรม 7, สังคหัตถธรรม 4, สาราณีนียธรรม 6, อริยทรัพย์ 7)

1.3) สรุปแนวคิด

แนวคิดที่พระอาจารย์สุบินนำมาใช้เป็นการผสมผสานแนวคิดของคุณครูบ่เข้ากับแนวคิดด้านสังคม โดยเฉพาะแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน และแนวความคิดของปัญญาชนไทยสมัยปัจจุบัน ผนวกเข้ากับหลักธรรมทางศาสนาที่เป็นสากล แนวคิดเหล่านี้มีความสอดคล้องและสนับสนุนกันอย่างมาก ทำให้เกิดแนวคิดที่ใช้เป็นหลักการแก่นของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต สามารถสรุปได้ดังนี้

(1) การแก้ปัญหาแบบองค์รวม เพราะทุกข์ของชาวบ้านมาจากหลาย

ด้าน สะสม ชั้บซ้อน และแตกต่างกันในสภาพการณ์ กาละ และเทศะ

(2) การแก้ปัญหาในสังคมไทย จะต้องกระทำทั้ง 3 ระดับคือ

2.1 ระดับโครงสร้าง ได้แก่ การแก้ความอ่อนแอของสังคมไทย

2.2 ระดับชุมชน โดยยึดค่านิยมพื้นฐานของสังคมไทย การรวมกลุ่ม

โดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นจุดเริ่ม และใช้เงินเป็นสื่อดึงดูดเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยดึงเอาพลังทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมารื้อฟื้นและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ แล้วกระจายประเภทกิจกรรมออกไปเพื่อสนองความต้องการที่แตกต่างกันของชุมชน

2.3 ระดับบุคคล หลักกรรมทางศาสนาคือหลักกรรมในการดำรงชีวิต และหลักกรรมในการอยู่ร่วมกัน

(3) วิธีการพัฒนา โดยตั้งเอาจิตวิญญาณหรือพลังทางวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดึงคนให้อยู่ติดเพื่อพัฒนาถิ่นกำเนิด โดยประสานประโยชน์ระหว่างอุตสาหกรรมในเมืองกับเกษตรกรรมในชนบท พร้อมกับสอดแทรกหลักกรรมเข้าไปใช้ในวิธีการและกิจกรรมเพื่อให้เกิดเป็นนิสัย และศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาใหม่มาใช้ร่วมกับภูมิปัญญาดั้งเดิมให้พอเพียงที่จะรับมือกับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนหนักหน่วงขึ้น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจัดการกับสิ่งรอบตัวในระดับท้องถิ่นได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก จึงต้องดึงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่สมดุล อีกทั้งจะต้องทำตามลำดับขั้น จากประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นพื้นฐานให้พร้อมก่อน แล้วจึงสร้างความเจริญโดยถือฐานทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นต่อไปตามลำดับ ด้วยการจัดระบบเงินทุนหมุนเวียนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของราษฎรให้ได้ก่อน แล้วขยายเป็นเศรษฐกิจหมู่บ้าน

(4) เป้าหมายอุดมการณ์ คือสังคมสงบสุขเมื่อคนพออยู่พอกิน เศรษฐกิจพอเพียง และสังคมมีคุณธรรม

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. องค์กรและวิธีการดำเนินงาน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงวิธีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กร และวิธีการจัดการที่กลุ่มใช้ รวมทั้งการพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยจะใช้วิธีวิเคราะห์แบบระบบ คือ (1) สิ่งนำเข้า (2) วิธีดำเนินการ และ (3) ผลงาน

2.1) สิ่งนำเข้า

ในการจัดตั้งกลุ่มสะสมทรัพย์สิน จังหวัดตราด มีสิ่งนำเข้าสำคัญ 2 ด้าน คือ (1) ทูทางสังคม และ (2) ผู้นำ ซึ่งหมายถึงสิ่งต่อไปนี้

(1) **ทูทางสังคม** อันประกอบด้วยทุนที่เป็นรูปธรรมเห็นได้ชัด ได้แก่ ทุนทางกายภาพต่างๆ และทุนที่เป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ แต่ก็มีอยู่จริง และมีบทบาทในการก่อเกิด อารงรักษา และทำให้องค์กรพัฒนาหรือเสื่อมสลายได้

ทูทางสังคมมี 4 ประเภท คือ (1) ทุนทางกายภาพ (2) ทุนทางนามธรรม (3) วิถีชีวิตชนบท และ (4) วิถีชีวิตไทย

1.1 **ทุนทางกายภาพ** ได้แก่ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดตราด นับว่าอยู่ในระดับอุดมสมบูรณ์ โดยในปี พ.ศ.2538 มีผลิตภัณฑ์มวลรวม 14,320 ล้านบาท เฉลี่ยต่อหัวประชากรเป็น 75,772 บาท มากกว่าเฉลี่ยต่อหัวทั่วประเทศ คือ 57,000 บาท และแม้จะถูกกระทบโดยสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงหลัง ก็ยังคงค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นๆ กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2541 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดตราดก็ยังเพิ่มเป็น 17,124 ล้านบาท เฉลี่ยต่อหัวประชากร 87,817 บาท สูงกว่าเฉลี่ยต่อหัวทั่วประเทศ คือ 75,749 บาท จำนวนคนย้ายออก 12,228 คน น้อยกว่าผู้อพยพเข้าคือ 13,860 คน รูปแบบเกษตรกรรมส่วนใหญ่ของจังหวัดนี้เป็นแบบเกษตรผสมผสาน มีการปลูกข้าวและ

พืชผักไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือนและปลูกผลไม้หลายชนิดเพื่อให้ได้ผลครบฤดูกาล แล้วคิดเอาผลผลิตที่ได้มามาตรฐานส่งขาย ส่วนที่ไม่ได้มาตรฐานก็เอาไว้กินในครัวเรือน และแปรรูปเพื่อเป็นรายได้ เช่น ทูเรียนผลงามส่งขาย ที่ถูกแมลงเจาะเอาไว้รับประทานหรือกวนไว้ขาย ผลอ่อนที่ต้องปลิดทิ้งอาจไว้แกงหรือเอาไปหั่นเป็นแผ่นบางๆไว้ทอดหรืออบขาย แต่ละครั้วเรือนมักเลี้ยงเปิดไก่หรือแม่แต่สุกรไว้เพื่อบริโภค โดยใช้เศษอาหารและรั้วพืชที่มีอยู่ รวมทั้งจับปลาจากแหล่งน้ำใกล้บ้าน วิถีชีวิตง่าย ๆ เช่นนี้จึงสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวในบทแรก

1.2 *ทุนทางนามธรรม* ได้แก่ วัฒนธรรมชนบท การเป็นชุมชนเกษตรผสมผสานทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง และได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมเมืองและวัตถุนิยมไม่มากนัก รวมทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังพอหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ และการปลูกจิตสำนึกโดยพระสงฆ์ คือพระอาจารย์สุบินเป็นผู้นำ ซึ่งเคยเป็นพระสงฆ์ที่มีวิสัยทัศน์และประสบการณ์สูงจากการไปรุดงค์มาหลายจังหวัด ทำให้ประชาชนมีศรัทธาเชื่อมั่นสูง รวมทั้งการนำเอาค่านิยมวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ความผูกพันเชื้ออาหาร การสามัคคีรวมพลัง การช่วยเหลือผู้ยากไร้ ฯลฯ และหลักธรรมพุทธศาสนา ซึ่งคนถิ่นนี้ยังยึดมั่นสูง ทั้งหลักธรรมการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ในการเทศนาธรรมแต่ละครั้ง พระอาจารย์สุบินและคณะจะใช้วิธีการสื่อสารหลายทาง เช่น การสนทนาธรรมโดยการยกเอาแนวคิดและสภาพการณ์ปัจจุบันมาเป็นประเด็น (เช่น วิกฤตเศรษฐกิจจะเตรียมตัวรับมืออย่างไร การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนจะลดปัญหาสารเสพติดได้อย่างไร จะขจัดการซื้อขายเสียดได้อย่างไร ฯลฯ) โดยท่านเองจะตื่นตัวในการแสวงหาความรู้และข้อมูลมาตั้งประเด็นให้ชาวบ้านซักถามและแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกัน เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาใหม่ๆที่ผสมผสานคุณธรรม ทำให้ชาวบ้านไม่เบียดและกระตือรือร้นที่จะมาร่วม เพราะได้อะไรใหม่ๆที่สามารถนำไปใช้ได้

1.3 *วิถีชีวิตชนบท* ซึ่งยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำรงรักษาและเผยแพร๋ด้านคุณธรรมและด้านภูมิปัญญา ทั้งด้านศิลปวิทยา การดูแลรักษาสุขภาพ และกิจกรรมฝึกอาศีพที่หลากหลย ทำให้คนได้มาพบปะสังสรรค์ ร่วมทำบุญกุศล และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก่อให้เกิดความอบอุ่นและมีหลักยึดในชีวิต

1.4 *วิถีชีวิตไทย* ซึ่งยังคงเหนียวแน่นในความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นและยึดถือพระราชดำรัส โดยเฉพาะเรื่องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยการสร้างพื้นฐานพออยู่พอกิน ชุมชนพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อนำมาผสมผสานกับคุณธรรมพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์ผู้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาทำให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมในรูปกิจกรรมต่างๆของกองทุนสัจจะตสมทพย จึงมีส่วนทำให้ความนิยมในกองทุนเพิ่มมากขึ้น

(2) ผู้นำ ในเรื่องผู้นำจะได้พูดถึง 3 ระดับ คือ (1) ผู้นำหลัก (2) กลุ่มผู้นำ และ (3) กรรมการ

2.1 *ผู้นำหลัก* คือพระสงฆ์ ซึ่งโดยความเชื่อดั้งเดิมที่ยังเหนียวแน่นในจังหวัดนี้ถือว่าเป็นผู้นำทางปัญญาและทางคุณธรรมอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้นำ คือพระอาจารย์สุบินเอง ก็เป็น "ลูกบ้าน" ถิ่นนี้ ชาวบ้านจึงมิได้มีเพียงแต่ "ความเชื่อมั่นในจิตใจ" เท่านั้น แต่ยังมี "ความภาคภูมิใจ" ในบุคคลนี้เพิ่มขึ้นอีกด้วย อันเป็นสิ่งช่วยเสริมศรัทธาบารมี (Charismatic power) ให้สูงขึ้นอีกด้วย

2.2 *กลุ่มผู้นำ* ผู้นำของกลุ่มคือพระอาจารย์สุบินเองนั้น นอกจากจะสั่งสมทั้งความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการไปศึกษาดูงานและลงมือปฏิบัติงานจริงมาระยะหนึ่งแล้ว ยังเป็นผู้ที่นำความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปบทเรียนกับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งกับผู้เชี่ยวชาญในงานแขนงต่างๆและกับผู้สนใจ รวมทั้งชาวบ้านผู้ประสบปัญหาจริง ในทุกโอกาส เช่น ในระหว่างเดินทางไปเยี่ยมเยียนรับ

ฟังปัญหาของกลุ่มในท้องถิ่นต่างๆ ในการเข้าร่วมประชุมสัมมนาในระดับจังหวัด ระดับภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้มีกลุ่มอุดมการณ์¹⁵ เหล่านี้ล้วนเป็นการเสริมพลังความรู้หรือปัญญาบารมี (Intellectual power) ให้กับตัวพระอาจารย์ สุบินเอง รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างกลุ่มผู้นำใหม่ๆ ให้แก่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์อีกด้วย

2.3 *กรรมกร* เมื่อรวมกลุ่มได้แล้วมีการเลือกตั้งกรรมกร ทำให้ได้ผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นฆราวาส คุณสมบัติที่สมาชิกส่วนใหญ่ใช้ในการเลือกกรรมกรก็คือ "การได้รับการยอมรับว่าเป็นคนดี" ส่วนหนึ่งของการเป็นคนดีก็คือการเป็นผู้ปฏิบัติตนในกิจกรรมศาสนา เช่น ไปวัดและได้รับการยอมรับจากพระสงฆ์ เป็นต้น ดังนั้น กรรมกรที่เป็นฆราวาสกับแกนนำหลักที่เป็นสงฆ์จึงเป็นกลุ่มผู้นำที่สมานสามัคคี ทำงานร่วมกันได้สะดวก และเป็นกระบวนการสรรหาผู้นำของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่สร้างความพึงพอใจให้แก่กลุ่มด้วย

เมื่อพิจารณาสิ่งนำเข้าทั้งสองด้านแล้วสามารถสรุปได้ว่าอยู่ในระดับดี

2.2) วิธีดำเนินการ

หลักการสำคัญในการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คือ "การมีส่วนร่วม" หรือการสร้างความรู้สึกร่วมกัน "เป็นเจ้าของร่วมกัน" หลักการนี้จะนำไปปฏิบัติในวิธีการด้านต่างๆ คือ (1) ด้านการรวมกลุ่มและขยายกลุ่ม (2) ด้านการจัด

¹⁵ คือกลุ่มที่เข้ามาร่วมเสนอประเด็นปัญหาและร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เพื่อร่วมกันหาทางออก ซึ่งจัดขึ้นที่วัดไผ่ล้อมทุกคำวันอังคาร โดยเป็นกลุ่มเปิดแบบไม่เป็นทางการ ใครจะเข้าร่วมก็ได้ จะกลับเมื่อใดก็ได้ จะเสนอปัญหาใดก็ได้ที่ประชุมยอมรับ

องค์กรและเครือข่าย (3) ด้านวิธีการประชุม (4) ด้านการจัดการทางการเงินและบัญชี และ (5) ด้านการจัดสวัสดิการ

(1) ด้านการรวมกลุ่มและขยายกลุ่ม

วิธีการรวมสมาชิกของกลุ่มสาระสังคมศึกษา คือ การ "รวมคน รวมนใจ สร้างวินัยในตนเอง" โดยใช้กระบวนการ "ร่วมคิด ร่วมปรึกษา ร่วมแก้ปัญหา ร่วมพัฒนา ใช้หลักธรรมะเพื่ออนาคตชนบทไทย" โดยได้เขียนเป็นอุดมการณ์ไว้ชัดเจน และร่วมร้องเป็นเพลงกลุ่มเมื่อเปิดหรือปิดประชุมทุกครั้ง เพื่อให้ทุกคนจดจำนำไปปฏิบัติ คือ

"จะทำการสิ่งใดต้องใจมั่น ร่วมแรงแข่งขันไม่หวั่นไหว
เล็กเป็นคนเห็นแก่ตัวเร่งกลัวภัย แยกกันตายรวมกันอยู่คิดดูเอา"

แนวคิดนี้เริ่มจากการที่พระอาจารย์สุบินได้พบว่า ในหลายหมู่บ้านที่ท่านไปเทศน์สั่งสอน ชาวบ้านยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง แข่งขันและเอาไรต์เอาเปรียบกันเพื่อให้ตนได้ประโยชน์สูงสุด ทำให้ชุมชนแตกแยก เพียงการเทศน์คงจะแก้ปัญหาไม่ได้จึงเกิดแนวคิดถ้าชาวบ้านมีผลประโยชน์ร่วมกันก็จะทำให้เขาอยู่ร่วมกันได้และจะช่วยกันปกป้องรักษาผลประโยชน์ของชุมชนอันเป็นของส่วนรวมไว้ด้วย จึงนำความคิดนี้มาทำให้เป็นรูปธรรม โดยใช้ "เงิน" เป็นสื่อ ให้ชาวบ้านเก็บออมเงินร่วมกัน บริหารเงินด้วยกัน และได้รับประโยชน์ด้วยกัน โดยสมาชิกจะมีส่วนร่วมอยู่ในทุกขั้นตอนดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมครั้งแรก เกิดขึ้นหลังจากชี้แจงหลักการและเงื่อนไขการจัดตั้งกลุ่มสาระสังคมศึกษาแล้ว ใครมั่นใจและต้องการเข้ามีส่วนร่วมก็สมัครเข้าเป็นสมาชิก ซึ่งจะมีการเปิดรับสมัครเพียงวันเดียวในแต่ละปี มีการอธิบายวิธีการและกรอกข้อความในข้อตกลง ผู้สมัครเป็นสมาชิกต้องเสียค่าสมัครแรกเข้าคนละ

10 บาท อันเป็นการมีส่วนร่วมในครั้งแรก ทั้งทางจิตวิญญาณ (ร่วมมันใจ) และทางกายภาพ (ร่วมจ่ายเงิน) เงื่อนไขสำคัญในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมคือ ต้อง "คัดเลือกบุคคลที่เชื่อมั่น" จริงๆเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ผู้ที่ยังลังเลก็ให้รอดูไปก่อน เมื่อมันใจแล้วจึงค่อยมาสมัคร

การมีส่วนร่วมครั้งที่สอง คือการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินการ มีจำนวนตั้งแต่ 5-30 คน แล้วแต่ขนาดของกลุ่มตามมติที่ประชุม กรรมการให้ดำรงตำแหน่งวาระละปีเดียว ห้ามผูกขาด เพื่อกระจายการมีส่วนร่วมไปในวงกว้าง แต่คนดีก็มีสิทธิ์ได้รับเลือกใหม่ได้

การมีส่วนร่วมครั้งที่สาม คือการกล่าวคำปฏิญญาร่วมกันต่อหน้าพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งรวมทั้งคำสาบานตนว่าจะไม่คิดคดโกง หากผิดคำสัตย์ปฏิญาณก็ขอให้เป็นบ้าและถึงซึ่งความฉิบหาย

การมีส่วนร่วมถัดจากนั้น ก็คือการมีส่วนร่วมโดยตลอดในฐานะสมาชิกกลุ่ม เช่น การกำหนดให้สมาชิกต้องมาส่งเงินด้วยตนเองในวันประชุม (คือวันที่แต่ละกลุ่มกำหนดกันขึ้นเองตามความสะดวก ส่วนใหญ่เป็นวันในสัปดาห์แรกของทุกเดือน) ถ้าไม่สามารถมาส่งเงินได้จะถูกปรับ โดยนำเงินค่าปรับส่งเข้ากองทุนสวัสดิการ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกได้มาพบกัน รู้ปัญหาของเพื่อนสมาชิกและของหมู่บ้านทุกๆเดือน โดยเริ่มจากการมาร่วมกันทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมและร่วมรับประทานอาหาร กรรมการจะทำงานเพียงเดือนละวัน คือในวันนี้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงร่วมกันทำบุญ ตั้งแต่บ่ายจนถึงสี่โมงเย็นร่วมกันทำงานเกี่ยวกับการฝากเงิน กู้เงิน ปล่อยส่งเงินชำระหนี้ และจัดสรรเงินเพื่อสวัสดิการ ทั้งหมดต้องทำให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวเพื่อไม่ให้เสียเวลาทำมาหากินมากเกินไป

การมีส่วนร่วมในวันมงคลเสวนาของทุกปี ซึ่งมักจะจัดขึ้นในวันที่ 31 มกราคม เป็นวันประชุมใหญ่ขึ้นปี ซึ่งสมาชิกจะต้องเข้าร่วมเพื่อเลือกตั้ง

กรรมการ ร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไข ร่วมกำหนดหลักการและกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ของกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีบุคคลเป็นสมาชิกเข้าร่วมประชุมด้วยอย่างน้อย 1 คน ถ้าไม่มีเลยถือว่าครอบครัวนั้นไม่ประสงค์จะเป็นสมาชิกอีกต่อไปโดยไม่มีข้ออ้างใดๆ

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า การรวมและขยายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไม่ได้ต้องการให้กลุ่มมี "จำนวน" มากและขยายไปอย่างรวดเร็ว แต่ต้องการคัดสรรเฉพาะคนที่มี "คุณภาพ" คือ มีวินัย ไม่เห็นแก่ตัว เข้าร่วมกลุ่ม โดยการกล่าวคำปฏิญาณสาบานตน เพื่อให้คนรู้สึก "ผิด" หากไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม และอาจจะต้องถึงขั้นถูกคัดออกจากกลุ่ม อันเป็นการลงโทษเพื่อประนามให้เกิดความ "อาย" นับเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมที่มักจะได้ผล โดยเฉพาะสังคมขนาดเล็กในชนบท ความพยายามที่จะไม่ให้กลุ่มขยายขนาดรวดเร็วเกินไป ปรากฏชัดใน "หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์" ข้อ 3 ที่กำหนดวงเงินการออมไว้ว่า "สมาชิกต้องสะสมเงินประจำเดือนอย่างน้อย 1 หุ้น 10 บาท อย่างมาก 10 หุ้น 100 บาท" ข้อ 13 "สมาชิกเมื่อออกจากกลุ่มไปแล้ว ถ้าจะกลับมาเป็นใหม่ ต้องผ่านไปแล้ว 3 ปี จึงสมัครใหม่ได้" และข้อ 16 "กลุ่มจะรับสมาชิกเพียง 4 รุ่น แล้วจะปิดรับ"

เหตุผลในเรื่องการควบคุมขนาดของกลุ่มนี้ เนื่องมาจากเหตุผล 3 ประการ คือ เหตุผลด้านการบริหารจัดการ เหตุผลด้านหลักธรรม และเหตุผลอื่นๆ ดังนี้

เหตุผลด้านการบริหารจัดการ สืบเนื่องจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บริหารโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มทุกเรื่อง คือ ให้กลุ่มตัดสินใจออม จัดสรรเงินให้กู้ และติดตามการชำระเงินคืน ดังนั้นจึงต้องจำกัดให้อยู่ในขนาดและวิสัยที่สมาชิกกลุ่มสามารถตรวจสอบกันเองได้ทั่วถึง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและประสิทธิผลในการสนองตอบความต้องการของสมาชิก

เหตุผลด้านหลักกรรม เนื่องจากหลักการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คือ การ "ออมเงินเช่นออมบุญ สัจจะของทุนคือแบ่งปัน" ไม่ใช่การลงทุนเพื่อหากำไร คือ ต้องการให้สมาชิกรู้จักคบคนดี มีเหตุผล และมีสันโดษ รู้พอดี (นาถกรณธรรม 10) รวมทั้งหลักกรรมในการอยู่ร่วมกัน คือ การรู้จักแบ่งปัน (สังคหวัตถุธรรม 4) ผูกพันกันด้วยธรรม (สาราณียธรรม 6) และถึงพร้อมซึ่งความไม่เสื่อม โดยการประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง มีชีวิตเรียบง่าย ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และตั้งใจให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย (อภิปรานียธรรม 7)

เหตุผลด้านอื่นๆ การเปิดรับสมาชิกเพียง 4 รุ่น ซึ่งเป็นหลักการที่คล้ายคลึงกันทั้งของกลุ่มคุณครูชบและกลุ่มพระอาจารย์สุบิน แต่ก็มีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันอยู่ กล่าวคือ กลุ่มคุณครูชบ เมื่อครบ 4 รุ่นแล้วก็จะปิดถาวร ถ้าใครต้องการเป็นสมาชิกเพิ่มก็ให้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มใหม่ แต่ของพระอาจารย์สุบินเป็นการปิดรับชั่วคราว หลังจากนั้นถ้าใครต้องการเป็นสมาชิกก็รับเพิ่มได้อีกตามมติของกลุ่มโดยไม่จำเป็นต้องเปิดกลุ่มใหม่ เหตุผลก็คือ (1) เพื่อให้มีเวลาดังสติคิดทบทวนอดีต ร่วมกันตรวจสอบดูผลงานของกลุ่มว่ามีปัญหาอะไรหรือไม่ และควรแก้ไขอย่างไร และ (2) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เนื่องจากการแบ่งสรรสิทธิประโยชน์ทางการเงิน ทั้งด้านการกู้ยืมและด้านสวัสดิการ ของสมาชิกรุ่นต่างๆไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการสมัครก่อนหลัง ซึ่งมีผลทำให้เงินออมและเงินสะสมแตกต่างกันไป คือรุ่นแรกจะได้อีกกว่ารุ่นหลังๆ ดังนั้น การปิดรับระยะหนึ่งจึงเป็นการรอให้สมาชิกรุ่นหลังๆได้ขยับฐานะให้เท่าเทียมกับรุ่นแรก เพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์ทัดเทียมกันหรือใกล้เคียงกันมากขึ้น

(2) ด้านการจัดองค์กรและเครือข่าย

รูปแบบการจัดองค์กรเปลี่ยนแปลงไปตามการขยายตัว ทั้งด้านขนาด

และบทบาทหน้าที่ที่ขยายขึ้น ดังนี้

ช่วงเริ่มแรก (2533-2540) สมาชิกยังน้อย จึงไม่ได้แบ่งงานและผู้รับ

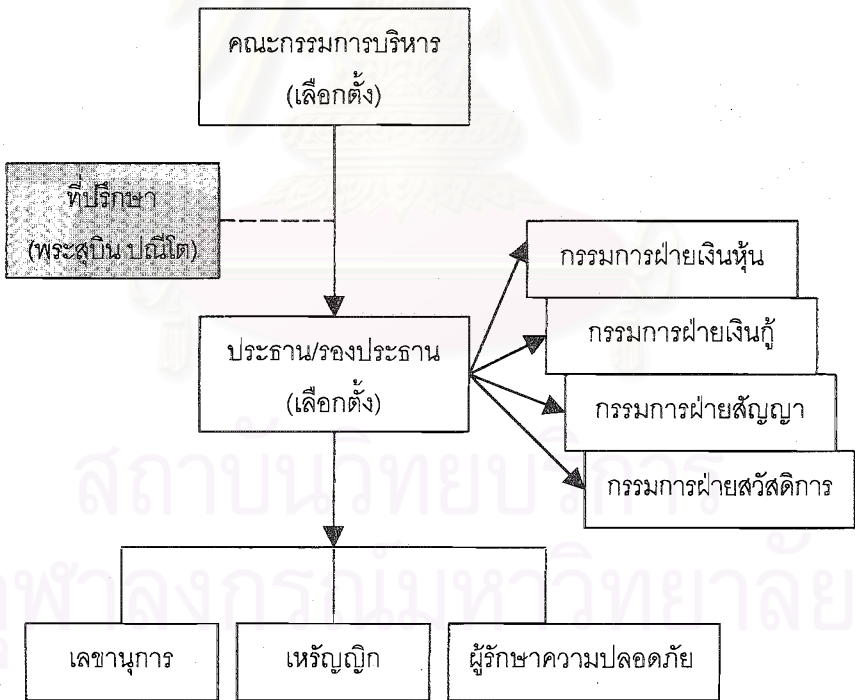
ผิดชอบชัดเจน คือช่วยกันทำตามความถนัด

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างองค์กรระดับกลุ่ม (หมู่บ้าน) เมื่อเริ่มแรกก่อตั้ง

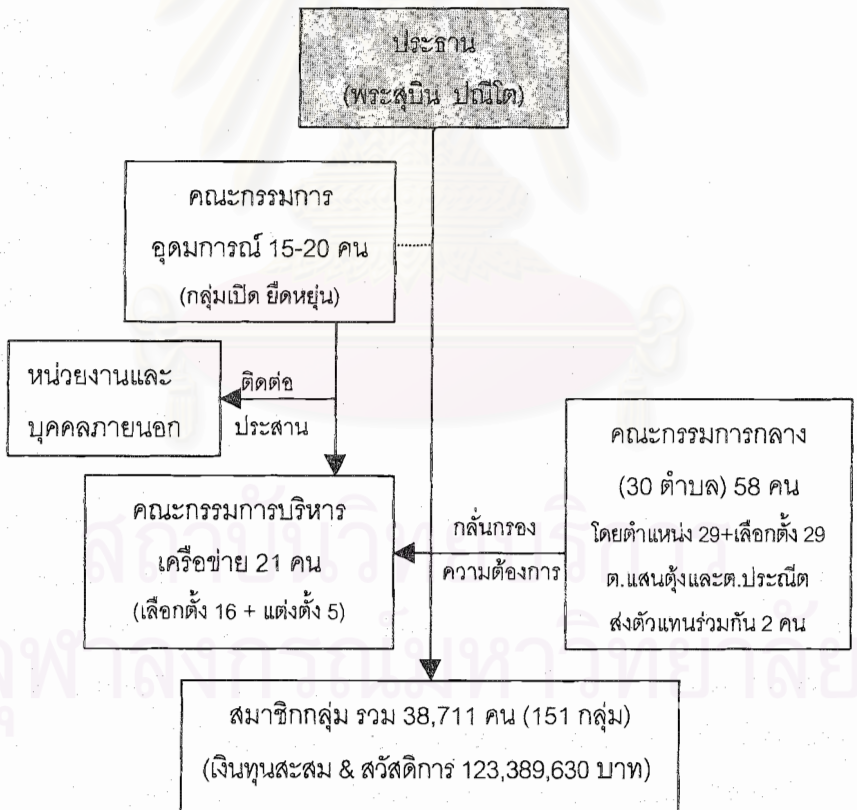
ช่วงขยายตัว เมื่อสมาชิกเพิ่มขึ้น จำเป็นต้องมีการแบ่งงานและผู้รับผิดชอบตามงานอย่างชัดเจนขึ้น โดยแบ่งเป็นกรรมการ 4 ฝ่าย ใช้วิธีการเลือกตั้งโดยสมาชิกกลุ่ม มีวาระ 1 ปี และมีเจ้าหน้าที่ช่วยดำเนินงาน 3 คน คือ เลขานุการ การประชุม เற்றுณิก และผู้รักษาความปลอดภัย ส่วนใหญ่มักได้แก่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสามารถพกอาวุธได้ เป็นผู้ดูแลความปลอดภัยในวันสงเงินและกุเงินประจำเดือน รวมทั้งดูแลการนำเงินไปฝากธนาคารในวันรุ่งขึ้นด้วย

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างองค์กระระดับกลุ่ม (หมู่บ้าน) เมื่อขยายตัว

ระดับเครือข่าย (จังหวัดตราด) เมื่อจำนวนกลุ่มเพิ่มและสมาชิกแต่ละกลุ่มขยาย จึงมีการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ของจังหวัดตราด เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมในโครงสร้างการบริหาร เพื่อแบ่งเบาภาระของพระอาจารย์สุบิน เพื่อประสานงานระหว่างกลุ่ม และเพื่อประสานงานภายนอกด้วย เนื่องจากได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund, SIF) มาประมาณ 10 ล้านบาท

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างองค์กรระดับเครือข่าย (จังหวัดตราด)

โครงสร้างองค์กรระดับกลุ่มที่ขยายตัวขึ้นเป็นองค์กรระดับเครือข่าย ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม 151 กลุ่ม (หมู่บ้านสมาชิกคัดเลือกประธานกลุ่ม) และกรรมการกลาง 30 ตำบล ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนตำบลละ 2 คน เป็นประธานกลุ่มโดยตำแหน่ง 1 คน และตัวแทนที่สมาชิกทั่วไปในตำบลคัดเลือกมาอีก 1 คน (ตำบลแสนตุงและตำบลประณีตของสองตัวแทนร่วมกันเพียง 2 คน) สำหรับกรรมการบริหารเครือข่าย 21 คน เป็นกรรมการที่เลือกตั้งโดยคณะกรรมการกลางในวันมงคลเสนาประจำปี 16 คน รวมกับกรรมการที่แต่งตั้งโดยประธานอีก 5 คน มีวาระ 2 ปี

ในส่วนคณะกรรมการอุดมการณ์นั้น เริ่มจัดตั้งขึ้นในปี 2541 เป็นคณะทำงานชุดพิเศษ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขา ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งมีศรัทธาและสมัครใจมาช่วยงานสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อให้เกิดความครอบคลุมและเพื่อแบ่งเบาภาระงานของพระอาจารย์สุบินซึ่งเริ่มหนักขึ้นทุกที กลุ่มนี้จะทำหน้าที่ทั้งเป็นที่ปรึกษาในเรื่องงานที่ต้องการความรู้เฉพาะด้าน เช่น การทำบัญชีและการสอบบัญชี การจัดทำแผนงานและโครงการ การประเมินผลงาน รวมทั้งช่วยคณะกรรมการเครือข่ายประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อหาวิธีการสนองความต้องการของกลุ่มสมาชิกที่กลั่นกรองผ่านคณะกรรมการกลุ่มและคณะกรรมการกลาง

สำหรับเครือข่ายนอกเขตจังหวัด ไม่ได้มีการจัดองค์กรแบบทางการ เป็นเพียงการไปช่วยคิดให้คำปรึกษาแนะนำโดยพระอาจารย์สุบินและคณะตามที่เห็นเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ไปช่วยให้คำปรึกษาแนะนำในการจัดตั้งและดำเนินงานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น กลุ่มของพระมนัส ชันติธัมโม ประธานสำนักสงฆ์จันทราวารักษ์โพธิทอง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี และกลุ่มประมง/บ้านช่น และบ้านปลา ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นต้น

(3) **ด้านวิธีการประชุม** จากประสบการณ์การไปทัศนศึกษาในสถานที่ต่าง ๆ พระอาจารย์สุบินเห็นว่า การเทศนาสอนหลักธรรมให้ชาวบ้านปฏิบัติเป็นการสื่อสารทางเดียว ซึ่งไม่น่าจะได้ผล โดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านกำลังมีความเดือดร้อน จึงได้เปิดให้มีปัจฉาวิสัยชนารูปแบบการสื่อสารหลายทาง โดยให้ชาวบ้านบอกเล่าปัญหาทุกข์ร้อนที่เผชิญอยู่ อันเป็นการระบายความทุกข์ร้อนไปได้ระดับหนึ่งเมื่อมีผู้เห็นอกเห็นใจรับฟัง จากนั้นให้ตั้งสติช่วยกันคิดหาทางแก้ไขร่วมกันโดย

ใช้ชาวบ้านเป็นศูนย์ คือ ชาวบ้านเป็นผู้บอกเล่าปัญหา สรุปปัญหา เป็นผู้คิดหาทางแก้ปัญห และเป็นผู้นำทางแก้ไขที่ช่วยกันคิดไปปฏิบัติ

ใช้ทุกข์เป็นประเด็น เพราะทุกข์หรือปัญหาของเขาย่อมเป็นสิ่งที่เขาสนใจมากที่สุด

ใช้ความจริงเป็นหลัก ปัญหาที่ดี วิธีแก้ที่ดี เป็นเรื่องที่เป็นจริง จึงเป็นสิ่งที่คนเผชิญอยู่และต้องการแก้ และเมื่อแก้ได้ก็จะติดเป็นนิสัย "คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น" เผชิญอยู่และต้องการแก้ในทุกเรื่องที่เผชิญ ด้วยวิธีการประชุมเช่นนี้ พบว่ามีข้อดีเหนือวิธีการพบปะและร่วมฟังเทศน์ฟังธรรมแบบดั้งเดิมอย่างน้อย 5 ประการ คือ

- ชาวบ้านได้ระบายความทุกข์ ได้เพื่อนที่มีปัญหาล้ำคล้ายคลึงช่วยกันสรุปปัญหาให้ชัดเจน (Problem identification) และแม้ผู้ที่ไม่มีปัญหาก็เข้าใจและเห็นใจกลายเป็นกัลยาณมิตรไปด้วย

- ชาวบ้านได้ร่วมกันคิดหาทางออกในหลายแง่มุม (Solution alternatives) ก่อนที่จะสรุปไปสู่ทางออกที่ดีที่สุด หรือที่เป็นไปได้จริงตามสภาพที่เป็นอยู่ (The best practical solution)

- ชาวบ้านได้เรียนรู้หลักการแห่งธรรมะ โดยการประยุกต์สู่การปฏิบัติได้จริง ซึ่งด้วยวิธีการเช่นนี้จะช่วยให้ธรรมะเกาะติดแน่นแนบกับชีวิตไปตลอด โดย

ไม่ต้องท่องจำ เพราะได้ซึมแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตเสียแล้ว

- พระภิกษุเองก็ได้เรียนรู้ว่าอะไรเป็นหลักการที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เป็นจริง และอะไรคือหลักการที่เหมาะสม ควรเพิ่มเติมหลักการอะไรเข้าไปอีกเพื่อเสริมพลังหรือเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องยั่งยืน ทำให้พระภิกษุได้ขัดเกลาดนเองไปด้วยพร้อมๆกับชาวบ้าน อันเป็นวิธีการ "เดินไปด้วยกัน" ไม่ใช่การ "เดินนำ" โดยอาจจะไม่มีผู้ตาม หรือตามแล้วแต่ตามไม่ทันก็ได้ และ

- ได้พบความจริงที่ว่า ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีหลากหลาย ผูกพัน เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน การคิดแก้ปัญหาใดเพียงด้านเดียวก็จะไม่ช่วยให้พ้นทุกข์ได้ และบางทีอาจจะไปเพิ่มทุกข์ (ปัญหา) ในด้านอื่นๆอีก เมื่อปัญหาหลากหลายเช่นนี้จึงต้องมองปัญหาแบบ "องค์รวม" และ "หลายระดับ" คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนและแก่ชุมชนในที่แห่งนั้นอาจกระทบต่อสังคมใหญ่ ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องเป็น "องค์รวม" และเชื่อมโยงต่อกันตามระดับอีกด้วย

(4) ด้านการจัดการทางการเงินและบัญชี

การจัดการทางการเงินและบัญชีของกลุ่มสังคมนั้นจะสะสมทรัพย์ เน้น "ความง่าย" 4 ประการ ในเรื่องการทำ การดู การตรวจ และการนำไปใช้

ง่ายต่อการทำ คือ สามารถจัดทำโดยกลุ่มได้เองหลังจากได้รับการแนะนำหรือการฝึกอบรมที่จัดให้แล้ว

ง่ายต่อการดู คือ สมาชิกแต่ละคนสามารถดูได้เข้าใจว่าตนจ่ายค่าหุ้นไปเท่าใด ส่งคืนค่ากู้ยืมเท่าใด ได้ผลประโยชน์เท่าใด เพื่อจะได้เห็นพัฒนาการของการออมที่เริ่มจากเงินหุ้นละ 10 บาท และผลที่มีต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน

ง่ายต่อการตรวจ คือ ใครๆไม่ว่าสมาชิกหรือบุคคลภายนอกก็สามารถตรวจสอบการดำเนินงานของกลุ่มได้โดยดูจากบัญชีที่ทำขึ้นอย่างง่ายๆ นับเป็นการสร้างความโปร่งใส ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมรัฐที่เริ่มจากกลุ่มรากหญ้า

ง่ายต่อการนำไปใช้ เมื่อเข้าใจและสามารถทำบัญชีกลุ่มสะสมทรัพย์แล้ว ชาวบ้านก็ย่อมจะทำบัญชีเรื่องอื่นๆ เช่นค่าใช้จ่ายในครอบครัวหรือการลงทุนด้านอาชีพได้ โดยการประยุกต์วิธีการทำอย่างง่าย ๆ นี้มาใช้

แม้กลุ่มจะขยายใหญ่ขึ้นทั้งจำนวนสมาชิกและยอดเงิน แต่กลุ่มก็ยังคงจะรักษาวิธีการทำบัญชีอย่างง่ายและทำด้วยมือเอาไว้ ด้วยถือว่าเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ ไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมาช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ และยังสามารเปิดดูสมุดได้ตลอดเวลา ซึ่งถ้าใช้คอมพิวเตอร์ทุกอย่างจะอยู่ในเครื่อง มีผู้รู้เรื่องเพียงไม่กี่คน ชาวบ้านที่ไม่รู้วิธีการก็จะดูหรือตรวจสอบไม่ได้

สำหรับการทำบัญชี ก็จะมีเพียง 4 เล่ม คือ บัญชีรายชื่อสมาชิก บัญชีเงินหุ้น บัญชีเงินกู้ และบัญชีเงินสวัสดิการ ซึ่งสามารถนำมากระทบยอดเพื่อสรุปเป็นรายรับ-รายจ่ายและยอดคงเหลือของทุกเดือนได้ โดยจะต้องทำให้เสร็จภายในวันรับเงินประจำเดือนของแต่ละเดือน

ส่วนการแนะนำและตรวจสอบบัญชี ในระยะแรกพระอาจารย์สุบินและคณะจะเดินทางไปให้คำแนะนำและตรวจสอบ ซึ่งเป็นการไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ และให้คำปรึกษาหารือในทุกๆ เรื่องไปด้วยในโอกาสเดียวกัน หมุนเวียนกันไปทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงในช่วงเวลา 3-4 เดือน ส่วนการสอบบัญชีจะทำในช่วงเข้าพรรษา โดยให้กลุ่มต่างๆ นำมาให้ตรวจสอบที่วัดไม้ล้อมซึ่งท่านเจ้าพรรษาอยู่ แต่เมื่อมีจำนวนกลุ่มมากขึ้นท่านก็ไม่สามารถไปได้ด้วยตนเองทุกกลุ่มในช่วงเวลาดังกล่าว จึงได้มีการจัดกลุ่มเจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชีชุมชนหมุนเวียนกันไปให้การอบรมเรื่องการทำบัญชีขั้นต้น การให้คำปรึกษาแนะนำและตรวจสอบบัญชี จัดแบ่งเป็น 6 โซน ตามอำเภอ (อ.เมือง แบ่งเป็น 2 โซน คือ ผังตะวันออกและตะวันตก อ.เขาสมิง อ.แหลมงอม อ.คลองใหญ่ และ อ.บ่อไร่)

กิจกรรมด้านการเงินการบัญชี แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ การออม การกู้

และการแบ่งปันผลประโยชน์

การออม จัดเป็นหุ้นๆละ 10 บาท สมาชิกจะต้องถือหุ้นอย่างน้อย 1 หุ้น (10 บาท) แต่ไม่เกิน 10 หุ้น (100 บาท) โดยจะเพิ่มลดจำนวนเงินออมได้ในวันสิ้นปี สมาชิกจะต้องพิจารณาว่าตนเองจะออมได้เดือนละเท่าใด แล้วตั้งสัจจะว่าจะส่งเงินออมทุกเดือนตามจำนวนตรงเวลาในวันประชุมประจำเดือน ถ้าไม่สามารถมาส่งได้ไม่ว่ากรณีใดๆที่บ้านมีกักขังต้องปรับให้หมดและเสียค่าหุ้นย้อนหลังให้ครบถ้วน เป็นการปรับความไว้สัจจะ เป็นการตอกย้ำเรื่องความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อกลุ่ม (ชราวาสธรรม 4 และอริยทรัพย์ 7)

สำหรับการกู้ สมาชิกรุ่นแรกกู้ได้ในวันแรกของการออม สำหรับรุ่นต่อไปต้องรอให้ครบ 3 เดือน หรือ 6 เดือน ตามข้อตกลงของกลุ่ม ผู้กู้จะต้องมีผู้ค้ำประกัน 2 ราย การกู้จะกู้ได้ทุกบัญชีๆละ 1,000 บาท ผ่อนส่งภายใน 10 เดือน โดยเสียค่าบำรุง¹⁶ตามที่กลุ่มกำหนด (มักจะเป็นร้อยละ 6 ต่อปี) สมาชิกต้องผ่อนชำระเงินกู้เป็นรายเดือนและค่าบำรุงพร้อมๆกับการส่งเงินออมในวันประชุมประจำเดือน ซึ่งมักจะเป็นสัปดาห์แรกของเดือน แล้วแต่กลุ่มจะตกลงกำหนดเป็นวันใดก็จะเป็นวันนั้นไปตลอดทั้งปี

กรณีที่มีความจำเป็นไม่สามารถผ่อนชำระได้ตามเวลา กลุ่มจะผ่อนผันให้ 6 เดือน หลังจากนั้นหากยังไม่สามารถผ่อนส่งได้กลุ่มจะปรับโดยเก็บค่าบำรุงเพิ่ม (อีกร้อยละเท่าใดแล้วแต่กลุ่มจะตกลงกันเอง) ยกเว้นเกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัยอันเป็นเหตุสุดวิสัย 6 เดือนแล้วถ้าสภาพการณ์ไม่ดีขึ้นก็ขยายต่อไปได้ตามมติของกลุ่ม

¹⁶ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไม่ใช้คำว่าดอกเบี้ย เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถือศาสนาอิสลาม ซึ่งถือว่าการจ่ายหรือรับ "ดอกเบี้ย" เป็นเรื่องบาป สามารถเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มได้

ในการกู้ใหม่ ผู้กู้จะต้องชำระบัญชีเก่าให้หมดก่อน หากใช้บัญชีเล่มอื่น ต้องไม่เกิน 2-3 บัญชี ในคราวเดียวกัน

ในกรณีที่กลุ่มมีสมาชิกค้างชำระหนี้ ไม่จำเป็นต้องเคี่ยวเข็ญให้ผู้ค้าประกันรับผิดชอบโดยทันที เพราะไม่ใช่ความผิดของเขา แต่ให้ใช้วิธีให้ผู้กู้รายใหม่รับผิดชอบแทน ถ้ามีหลายคนให้เฉลี่ยความรับผิดชอบเท่าๆกัน เพื่อให้ทำบัญชีได้ลงตัว จากนั้นทั้งผู้ค้าประกันและผู้กู้รายใหม่ก็จะช่วยกันติดตามทวงเงินคืนจากผู้กู้รายเก่า เป็นการเพิ่มแรงกดดันและรวมพลังช่วยกันไม่ให้กลุ่มต้องเสียหาย คือมีหนี้สูญ

ด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การแบ่งเงินปันผลและเงินสวัสดิการ การแบ่งเงินปันผลให้แบ่งตามจำนวนหุ้นจากผลประโยชน์ที่เกิดจากเงินออมและบวกกับผลประโยชน์ที่เกิดจากการให้กู้ โดยแบ่งปันผลให้สมาชิก 50% อีก 50% ส่งเข้าสวัสดิการ

เงินสวัสดิการ (โปรดดูข้อต่อไป)

การถอนเงิน สมาชิกจะถอนเงินคืนได้เมื่อมีเงินสะสมตั้งแต่ 10,000 บาท ขึ้นไป โดยถอนได้เพียงครั้งเดียว ทั้งนี้เป็นไปตามหลักการแบ่งปันกัน (สังคหวัตถุธรรม 4)

(5) ด้านการจัดสวัสดิการ เป็นจุดเน้นที่เด่นชัดของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่เริ่มโดยคุณครูขบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวัสดิการให้กู้เงินและสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล อย่างไรก็ดี ในการดำเนินงานของพระอาจารย์สุบินในช่วงเริ่มแรกก็ได้เน้นเรื่องการให้กู้ยืมเช่นกัน เพราะถือเป็นการแบ่งเบาความทุกข์ที่หนักหน่วงของชาวบ้าน โดยกำหนดเกณฑ์พิจารณาให้กู้ไว้ 4 ลำดับ¹⁷ ดังนี้

¹⁷ สุบิน ปณีโต, พระ (2540) อ้างแล้ว. น.24-25.

- กู้เพื่อใช้จ่ายสำหรับคนป่วย ถือเป็นอันดับแรกที่ต้องให้ เพราะเป็นเรื่องรอไม่ได้
- กู้เพื่อใช้หนี้ในระบบ ถ้ายังมีเงินเหลือ ให้พิจารณากู้เพื่อนำไปใช้หนี้ในระบบ เพราะผู้กู้ชนิดนี้ถูกบีบคั้นมาก อาจก่อให้เกิดอาชญากรรมได้
- กู้เพื่อการศึกษา ถ้ายังเหลือให้พิจารณากู้เพื่อใช้จ่ายด้านการศึกษา ไม่ให้เด็กฯเสียอนาคต
- ถ้ายังมีเงินเหลือ แบ่งกันตามจำนวนผู้กู้ เพื่อความเป็นธรรมและความเสมอภาค

ในช่วงต่อมา เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้น เงินของกลุ่มเพิ่มขึ้น มีผลประโยชน์สะสมเพิ่มขึ้น และความเดือดร้อนของสมาชิกลดลงไปบ้างแล้ว ก็จะมีเงินเหลือพอเจียดจ่ายในด้านสวัสดิการมากขึ้น จึงได้กำหนดให้มีการดำเนินการด้านสวัสดิการไว้เป็นระเบียบ ดังนี้

ประเภทของสวัสดิการ มี 2 ประเภท คือ

- สวัสดิการช่วยเหลือสมาชิกเสียชีวิต ในระยะแรกจ่ายให้สมาชิกทุกรุ่นเท่ากันหมด ในอัตรา 1,500 บาท ต่อมาเพิ่มเป็น 1,800 บาท และปัจจุบันเป็น 2,100 บาท
- สวัสดิการช่วยค่ารักษาพยาบาล จ่ายให้แก่ผู้ที่เป็นสมาชิกครบ 12 เดือน ทั้งคนไข้นอกและคนไข้ในที่ใช้บริการโรงพยาบาลของรัฐ รวมทั้งคลินิกเอกชนด้วย โดยสมาชิกจะต้องนำไปเสร็จค่ารักษาพยาบาลมาประกอบ และสามารถเบิกได้ในอัตราที่กำหนดไว้ตามรุ่นของสมาชิก ในกรณีที่เป็นคนไข้ในเบิกได้ไม่เกิน 15 คืนต่อปี และเมื่อออกจากกลุ่มไปแล้วไม่ว่ากรณีใดๆหมดสิทธิในสวัสดิการทันที สิทธิการเบิกลดหย่อนการตามรุ่น คือ รุ่นที่ 1 เบิกค่ารักษาพยาบาลได้ 100% รุ่นที่ 2 ได้ 50% รุ่นที่ 3 ได้ 25% รุ่นที่ 4 ได้ 10%

ที่มาของเงินสวัสดิการ เงินจ่ายเพื่อสวัสดิการนี้มาจากผลประโยชน์ที่เกิดจากเงินออมหรือเงินหุ้น (ดอกเบี้ยเงินฝากจากธนาคาร) บวกกับผลประโยชน์ที่เกิดจากสมาชิกกู้เงิน (ดอกเบี้ยเงินกู้ที่ผู้กู้จ่าย) แล้วนำมาจัดสรรคืนให้สมาชิกเป็นเงินปันผล 50% อีก 50% ใส่ว่างเป็นกองทุนสวัสดิการ ในกรณีที่กองทุนสวัสดิการเหลือ (ไม่มีผู้ตายหรือผู้ป่วยมาก) ก็ให้นำไปให้สมาชิกกู้ยืมได้มากขึ้นตามความต้องการของสมาชิกตามมติของกลุ่มที่เห็นว่าเหมาะสมตามกรอบขององค์กรใหญ่ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามสภาพ

โดยสรุป การดำเนินงานทั้ง 5 ด้านของกลุ่ม มีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งด้านการดำเนินงานและด้านการรับสิทธิประโยชน์มีมากขึ้น แต่ยังคงรักษาแนวทางที่ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรม โดยการนำเอาพลังทางสังคมของชุมชนมาใช้ในการเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบให้แก่สมาชิก

3. ผลงาน ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

ในสองส่วนแรกได้กล่าวถึงการก่อเกิดของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และการจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีแนวทางชัดเจนแต่ยืดหยุ่น ส่วนนี้จะพูดถึงผลงานของกลุ่มว่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่ เพียงไร

3.1) ผลงาน

ในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ผลงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ซึ่งจัดตั้งเป็นองค์กรชาวบ้าน มีผลงานสรุปได้ 2 ระดับ คือ ระดับบุคคลและระดับกลุ่ม

(1) ผลงานระดับบุคคล ได้แก่ การแก้ปัญหาใน 3 เรื่อง คือ หนี้สิน ความแตกแยก และการทำมาหากิน

1.1 การแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ ผลงานชัดเจนที่สุดของกลุ่ม ได้แก่ การแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบที่กู้เพื่อนำมาใช้จ่ายในด้านต่างๆ ได้ลดลงเป็นลำดับ จนเหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ในปี 2544 นับว่าเป็นการปลดปล่อยทุกข์ใหญ่หลวงที่เกิดจากการเป็นหนี้สินอันสามารถชักจูงบุคคลไปสร้างสิ่งเลวร้ายให้ครอบครัวและชุมชนได้ เมื่อหมดหนี้สินก็มีกำลังใจทำมาหากินและมีความหวังในชีวิตอนาคตมากขึ้น เช่น หวังว่าจะมีรายได้พอเพียง ลูกหลานจะได้เล่าเรียนสูงขึ้น จะได้สร้างต่อเติมที่อยู่อาศัยให้มั่นคงพอเพียง จะได้มีชีวิตสงบสุขยามชรา ไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้ในบ้านปลาย ฯลฯ

1.2 การแก้ปัญหาเรื่องความแตกแยก ปัญหาเรื่องความแตกแยกของคนในชุมชนยังพบน้อยและมักจะเป็นเรื่องจุกจิก ไม่มีผลมากนักต่อการรวมพลัง อย่างไรก็ตาม การได้ไปร่วมทำบุญและปฎิบัติธรรมร่วมกันในวันไปส่งเงินประจำเดือนก็มีส่วนช่วยให้คนสามัคคีปรองดอง ใช้สติดีเรื่องชู้สาวกันออกไปได้มาก จึงเป็นผลในด้านการป้องกันความแตกแยกไม่ให้เกิดขึ้นมากกว่า

1.3 การแก้ปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ปัญหาเรื่องการทำมาหากินเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหนี้สิน เพราะหนี้สินนอกระบบส่วนหนึ่งเกิดจากการกู้มาลงทุนทำมาหากิน เช่น ซื้อพันธุ์ ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์ ฯลฯ ซึ่งมักเกิดขึ้นเป็นประจำ โดยเดิมคาดว่าจะเพียงการกู้ระยะสั้น สามารถจะชำระล้างหนี้ได้หมดเมื่อขายผลผลิต แต่เมื่อมีเหตุการณ์พลิกผัน เช่น ดินฟ้าอากาศไม่อำนวย ราคาผลผลิตในตลาดตกต่ำ ฯลฯ ก็ทำให้การคาดหวังผิดพลาด ดอกเบี้ยซึ่งสูงมาก (40-60% ในการกู้ และ 60-80% ในการเปี่ยแฮร์) ก็จะทำทบทวีคูณ ทำให้โอกาสชำระหนี้เป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้ไม่ได้เลย วิธีการที่ใช้แก้ไขได้แก่ ขายที่ดินทำกิน จ่ายชำระค่า

หนี้สินบวกดอกเบี้ย (ซึ่งมักจะเกือบครึ่งหรือแม้เกินครึ่งของเงินที่ขายได้) ส่วนที่เหลือเก็บไว้ให้ครอบครัวใช้เลี้ยงชีวิต และหัวหน้าหรือผู้ที่ยังมีกำลังแข็งแรงในครอบครัวเดินทางไปขายแรงงานในเมือง นี่คือการเริ่มเข้าสู่วงจรใหม่ที่เลวลง แต่ทั้งๆที่รู้ก็ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้

โชคดีที่สภาพเช่นนี้มีไม่มากนักในหมู่บ้านที่ได้ไปสัมผัสและสัมภาษณ์มา อัตราการย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นยังต่ำ และต่ำกว่าการย้ายเข้า เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดตราดยังไม่ถึงกับย่ำแย่ ความเลื้ออาหารของเครือญาติและเพื่อนบ้านยังพอหาได้ไม่ยาก ผู้คนจึงพอประทังชีวิตกันไปได้แม้ในยามวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงยังไม่ได้ก้าวเข้ามาในเรื่องนี้มากนัก อย่างไรก็ตามในการประชุมใหญ่วางแผนกลยุทธ์ เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2544 จากการประชุมกลุ่มย่อยทั้ง 4 กลุ่ม มีความเห็นสอดคล้องกันว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จะต้องเข้ามามีบทบาทในเรื่องการพัฒนาอาชีพให้ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการยกระดับสู่เศรษฐกิจชุมชน

(2) ผลงานระดับกลุ่ม

การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของบุคคล ซึ่งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทำได้ผลในระดับที่น่าพอใจนั้น ส่งผลต่อไปถึงระดับกลุ่มอย่างมาก และงานที่เด่นชัดของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ นอกจากเรื่องการออมเพื่อให้ผู้เฒ่าแล้วก็คือเรื่องสวัสดิการ ซึ่งจะพิจารณาใน 3 เรื่อง คือ ความหลากหลาย ความมากน้อย และความครอบคลุม โดยทั้ง 3 เรื่องนี้จะมิอยู่ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม นอกจากจะขึ้นอยู่กับอุปสงค์ คือความต้องการของสมาชิกและของชุมชนแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอุปทาน คือทรัพยากร อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิจกรรมต่างๆอีกด้วย เช่น เวลาที่สมาชิกจะเสียสละได้ในการร่วมกิจกรรมเพื่อหมู่คณะ และขนาดของกองทุนที่จัดสรรมาใช้ได้ รวมทั้งการได้รับการสมทบจากภายนอก

2.1 ด้านความหลากหลาย ในประเภทของผลงานมีไม่มากนัก กล่าวคือ ในช่วงแรกมีเพียง 2 ประเภท คือ การระดมเงินออม การให้กู้ยืม และการจัดสวัสดิการจากเงินที่แบ่งมาครึ่งหนึ่งจากผลประโยชน์ที่เกิดจากการออมและการให้กู้ยืม ซึ่งแบ่งออกเป็นสวัสดิการช่วยเหลือเฉพาะสมาชิกผู้ถึงแก่กรรมและสมาชิกผู้เจ็บป่วยทั้งที่เป็นคนไข้ในและคนไข้นอก

แต่ต่อมาในปี 2541 มีการขยายกิจกรรมไปสู่การคืนทุนให้สังคมเพิ่มขึ้น เมื่อมีการจัดสรรเงินกองทุนทางสังคม (SIF เมฆู 5) เพื่อการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ก็ได้มีการตกลงกันในคณะกรรมการบริหารเครือข่าย ซึ่งเป็นกรรมการประสานงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ทั้งหมดในจังหวัดตราด ที่จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อรับงานนี้ (โปรดดูแผนภูมิที่ 3) ในเรื่องการกำหนดกรอบการช่วยเหลือ (ช่วยกลุ่มใดบ้าง ด้วยหลักเกณฑ์อย่างไร) และการกำหนดผู้รับผิดชอบ (ใครรับผิดชอบในเขตพื้นที่ใด และมีหน้าที่ทำอะไรบ้าง) จึงได้ขยายสวัสดิการในการช่วยเหลือไปอีก 6 กองทุน คือ (1) เด็กยากจนในการศึกษา (2) คนชรายากไร้ที่มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป (3) คนพิการ (4) ผู้ติดเชื้อ HIV (5) ผู้เจ็บป่วยเรื้อรัง และ (6) คนยากจนที่ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีที่อยู่ ไม่มีรายได้ประจำ หรือมีแต่ต่ำมาก การคืนทุนให้สังคมเช่นนี้นับเป็นการขยายกรอบการ “เฉลี่ยสุข” ให้กว้างขึ้นไปถึงผู้ยากไร้ในชุมชน ถือเป็น การ “ทำบุญ” หรือสร้างความสุขทางใจเพิ่มขึ้นด้วย

2.2 ในด้านความมากน้อยนั้น จำนวนกองทุนเพื่อการกู้ยืมส่วนใหญ่มีพอเพียง เนื่องจากสามารถกู้ยืมได้พร้อมๆกันหลายกอง และการใช้ความแรงด่วนของปัญหาแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในหมู่บ้าน รวมทั้งการเจรจาขอความเห็นใจเพื่อเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข แทนที่จะใช้กฎเกณฑ์ตายตัว ทำให้สามารถเกลี้ยการกู้ยืมให้ทั่วถึงได้ง่าย

2.3 อย่างไรก็ดี แม้จะมีความหลากหลายของกองทุนเพิ่มขึ้น รวมไปถึง

ถึงการคืนทุนให้สังคมด้วย แต่ในด้านความครอบคลุมก็ยังนับว่าไม่ครอบคลุมวงจรชีวิตตามชื่อของกองทุน ที่ยังขาดอยู่น่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาสภาพแวดล้อม ในด้านการพัฒนาอาชีพนั้น แม้บางกลุ่มจะเริ่มคิดเริ่มทำในเรื่องธุรกิจชุมชนบ้างแล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงการรวมตัวของผู้บริโภครวมตัวของผู้ใช้แก๊ส โดยไปซื้อจากผู้ผลิตโดยตรง เพื่อตัดปัญหาคนกลาง แต่ยังไม่ถึงขั้นการรวมตัวของผู้ผลิตเพื่อจัดจำหน่ายสินค้า และแม้จะมีการรวมตัวกันในเรื่องการจัดตั้งศูนย์สาธิตชีวเกษตร แต่ก็ยังอยู่ระหว่างดำเนินการ ยังไม่มีผลงานเป็นรูปธรรมนัก (ในขณะที่ผู้วิจัยไปสำรวจเมื่อเดือนมกราคม 2544) สำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ก็เพียงแต่มีส่วนช่วยในเรื่องการรวมกลุ่มที่มีอยู่แล้วให้เป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมด้านอื่นๆต่อไปเท่านั้น โดยยังไม่ได้มีการจัดสรรเงินทุนของกลุ่มให้แต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น โครงการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน ซึ่งคนส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้รวมกันขอเงิน SIF มาดำเนินการ อันนับเป็นก้าวแรกของการสร้างเครือข่ายร่วมกับจังหวัดชายฝั่งทะเลอื่นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนได้ นอกจากนั้น กลุ่มยังพยายามขยายความครอบคลุมไปสู่เรื่องการเมืองในการเลือกตั้งครั้งที่แล้วเมื่อต้นปี 2544 โดยการหักเงินสวัสดิการจากสมาชิกที่กลุ่มสืบทราบว่ารับเงินซื้อเสียงจากนักการเมืองออกไปตามค่าซื้อเสียงที่ได้รับโดยอ้างว่าเป็นการหักส่วนที่ได้เปล่านั้นแล้ว

3.2) ประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จะพิจารณาจาก 3 ด้าน คือ ด้านความรวดเร็วในการดำเนินงาน ด้านค่าใช้จ่ายในการจัดการ และด้านหนี้สิน

(1) ด้านความรวดเร็วในการดำเนินงาน

เนื่องจากมีข้อกำหนดให้ทำการรับเงินออม จ่ายเงินกู้ ส่งคืนเงินกู้และค่าบำรุง ตลอดจนจัดสรรสวัสดิการ ให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวกันในช่วงบ่ายถึงเย็น รวมทั้งวิธีการทำบัญชีในรูปแบบง่าย ๆ จึงทำให้เกิดความรวดเร็วในการดำเนินงาน ไม่เสียเวลาทำมาหากินเกินกว่า 1 วัน

(2) ด้านค่าใช้จ่ายในการจัดการ

เนื่องจากทุกอย่างทำโดยชาวบ้าน ด้วยพลังใจมุ่งมั่นเพื่อส่วนรวม กรรมการผู้ดำเนินการ (ซึ่งก็คือชาวบ้าน) ก็มาพบปะร่วมทำบุญอยู่แล้วในวันนั้น เสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางครั้งเดียว ซึ่งจะได้รับค่าตอบแทนหรือไม่แล้วแต่ขนาดของกองทุนและมติของกลุ่ม (ส่วนใหญ่มีมักจะไม่รับเพราะถือว่าช่วยกันเพื่องานส่วนรวม ซึ่งตนเองก็เป็นเจ้าของกองทุนอยู่เองด้วย) ดังนั้น ค่าใช้จ่ายในการจัดการจึงมักจะมีเพียงค่าวัสดุเล็กน้อยๆ เช่น กระดาษ ปากกา ฯลฯ

(3) ด้านหนี้สิน

หนี้ของระบบที่ชาวบ้านกู้ยืมก่อนเข้าเป็นสมาชิกลดลงจนเหลือหมู่บ้านละไม่ถึงร้อยละ 10 ส่วนจำนวนหนี้สูญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จากการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบด้านบัญชีรวมของทุกกลุ่ม พบว่า การกระจายความรับผิดชอบในการติดตามทวงหนี้ดังกล่าวข้างต้นมีผลให้มีหนี้สูญเพียง 2-3 ราย ซึ่งเป็นเพราะผู้กู้ย้ายครอบครัวไปอยู่จังหวัดอื่น¹⁸

โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า การดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีประสิทธิภาพสูง

3.3) ประสิทธิภาพ

การประเมินประสิทธิภาพจะเป็นการประเมินใน 2 ด้านใหญ่ คือ ด้านความเป็นธรรมและด้านความพึงพอใจ

(1) ด้านความเป็นธรรม ในเรื่องนี้จะพิจารณาจาก 4 เรื่อง คือ การออม การกู้ยืม การจ่ายดอกเบี้ย และการรับผิดชอบหนี้

1.1 ความเป็นธรรมในการออมหรือการสะสมหุ้น มีการแบ่งหุ้นๆละ 10 บาท การเข้าเป็นสมาชิกไม่ต้องมีผู้ค้ำประกัน แต่จะต้องถือหุ้นไม่ต่ำกว่า 1 หุ้น (10 บาท) และไม่เกิน 10 หุ้น (100 บาท) ซึ่งจะเพิ่มลดได้ในวันประชุมเมื่อสิ้นปี การกำหนดเช่นนี้ก็เพื่อลดความเหลื่อมล้ำให้น้อยที่สุด

1.2 ความเป็นธรรมในการกู้ยืม จำกัดเฉพาะสมาชิกเท่านั้น และจำ

¹⁸ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2544 ที่วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด.

เป็นต้องมีผู้ค้ำประกัน 2 ราย สมาชิกกลุ่มแรกจะกู้ได้ทันที ส่วนรุ่นถัดไปจะต้องรอ 3-6 เดือน แล้วแต่มติของกลุ่ม จำนวนเงินกู้ยืม การส่งคืน และระยะเวลาขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่นำไปใช้และความสามารถในการส่งคืน การให้กู้พิจารณาตามความจำเป็นเร่งด่วน 3 ลำดับก่อน (เจ็บไข้ ใช้นั้นนอกระบบ เพื่อการศึกษา) ที่เหลือจากนั้นนำไปเฉลี่ยเท่าๆกันตามจำนวนผู้กู้

1.3 *ความเป็นธรรมในการจ่ายดอกเบี้ย* หรือที่เรียกว่า "ค่านำรุง" จ่ายในอัตราเดียวกันหมดตามที่กลุ่มกำหนด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นร้อยละ 6 การส่งคืนแต่ละงวดและระยะเวลาผ่อนส่งขึ้นอยู่กับมติกรรมการ

1.4 *ความเป็นธรรมในการรับผิดชอบหนี้* การกำหนดให้ผู้กู้รายใหม่ร่วมกันรับผิดชอบในหนี้ค้ำจ่ายที่มีอยู่เดิมสัดส่วนเท่าๆกันไปก่อนในวันเริ่มกู้ เพื่อให้สามารถปิดบัญชีได้ จากนั้นผู้กู้รายใหม่และผู้ค้ำประกันนี้ค้ำจ่ายจะร่วมกันติดตามทวงหนี้คืนโดยวิธีการต่างๆแล้วแต่จะเหมาะสม ตั้งแต่ขอร่องสวนตัวจนถึงวิธีรุนแรงโดยเขียนชื่อติดบอร์ดเพื่อประณามให้อับอาย นับเป็นการกระจายความรับผิดชอบที่เป็นธรรม เพราะการมีหนี้ค้ำจ่ายเป็นการลดขนาดผลประโยชน์ของกองทุนรวม จึงควรเป็นภาระหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มทั้งหมด

(2) *ด้านความพึงพอใจ* พิจารณาจาก 2 เรื่อง คือ การเข้าถึงข้อมูลและการเข้าถึงบริการ

2.1 *ความพึงพอใจในการเข้าถึงข้อมูล* มีสูง เพราะการเผยแพร่ข้อมูลมีค่อนข้างกว้างขวาง โดยเฉพาะแบบปากต่อปาก ซึ่งขยายขอบเขตมากขึ้น ทำให้กองทุนเพิ่มขึ้น การรับทราบข่าวจากหอกระจายเสียงให้เข้าร่วมทำบุญที่วัดก็ทำให้ได้ข้อมูลเรื่องการรวมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไปด้วย ทั้งจากคำบอกเล่าของพระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นสมาชิก รวมทั้งเอกสารที่พระอาจารย์สุบินและศิษย์ได้เขียนรวบรวมไว้แจกจ่าย

2.2 ส่วน ความพึงพอใจในด้านการเข้าถึงบริการ มีสูงทั้ง 4 เรื่อง เนื่องจากมีความเป็นธรรมในทุกเรื่อง คือ การออม การกั๊กม และจ่ายดอกเบี้ย การรับผิดชอบหนี้สินร่วมกัน รวมทั้งการได้รับสวัสดิการเมื่อเจ็บป่วยและเมื่อตาย สำหรับการคืนทุนให้สังคมตาม SIF เมนู 5 สมาชิกก็ได้มีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในท้องถิ่นของตนด้วย จึงเพิ่มความพอใจให้สูงขึ้น

สรุปได้ว่า ผลงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สามารถสนองความต้องการของชาวบ้านได้ดีพอควร ทั้งทางโลกและทางธรรม การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลค่อนข้างดีก็มีส่วนในการสร้างความพร้อมให้แก่ชุมชนที่จะก้าวต่อไปร่วมกันพอควร รวมทั้งการเริ่มสร้างเครือข่ายกับจังหวัดใกล้เคียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย

4. การประยุกต์ใช้

ในส่วนนี้จะพิจารณาถึงปัจจัยความสำเร็จ/ความล้มเหลวที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตชุมชน และความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ในที่อื่นๆ เพื่อเชื่อมต่อให้เกิดสังคมสันติสุขโดยรวม ก่อนอื่นจะแสดงถึงเป้าหมายในระดับต่างๆ ที่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์คาดหวังให้เกิดขึ้น โดยผู้เขียนได้พยายามสรุปขึ้นเป็นแผนภูมิที่ชัดเจน โดยรวบรวมข้อมูลมาจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จากการเข้าร่วมฟังการอภิปรายของกลุ่ม และจากการสัมภาษณ์และการตอบคำถามตามประเด็นต่างๆ หลายครั้งของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต และบรรดาสาธุศิษย์ใกล้ชิด โดยผู้เขียน

แผนภูมิที่ 4 เป้าหมายระดับต่างๆของกลุ่มสังคมจะสะสมทรัพย์

การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มสังคมจะสะสมทรัพย์สามารถแยกได้ 3 ระดับ คือ (1) เป้าหมายเฉพาะหน้า (2) เป้าหมายอุปการณ และ (3) เป้าหมายอุดมการณ์ ซึ่งในส่วนของ 3 ได้พูดถึงการบรรลุเป้าหมายเฉพาะหน้าไปแล้วทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่ม โดยพบว่ามีความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับน่าพอใจ

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงการก่อเกิดชุมชนคุณภาพที่เป็นผลมาจากปัจจัยความสำเร็จ/ล้มเหลวของกองทุนสังคมจะระดมทรัพย์ ซึ่งจะมีผลเชื่อมโยงไปถึงสันติสุขในสังคมโดยรวม อันเป็นเป้าหมายอุดมคติของกลุ่มสังคมจะระดมทรัพย์ด้วย

4.1) ปัจจัยความสำเร็จ/ล้มเหลว

ในส่วนของปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ/ล้มเหลวนี้นี้จะได้กล่าวถึงปัจจัยความสำเร็จ/ล้มเหลว 3 ด้าน คือ (1) กิจกรรมด้านกายภาพ (2) กิจกรรมด้านจิตวิญญาณ และ (3) วิธีการที่ใช้ ซึ่งสิ่งนี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดชุมชนคุณภาพอันเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะเชื่อมโยงไปสู่สังคมสันติสุขโดยรวมด้วย

(1) กิจกรรมด้านกายภาพ ได้แก่ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจและการคืนทุนแก่สังคม

1.1 กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เป็นกิจกรรมในกระบวนการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ การฝากเงินออม การส่งเงินกู้และค่าบำรุงรวมทั้งพิจารณาอนุมัติเงินให้กู้ การชำระคืน การผ่อนผันการชำระ การจ่ายเงินปันผล และพิจารณาค่าใช้จ่ายในการจัดการ ฯลฯ

1.2 กิจกรรมคืนทุนแก่สังคม ได้แก่ การร่วมกันพิจารณาจัดสรรเงินเพื่อสวัสดิการให้แก่สมาชิกและแก่ชุมชน เช่น เงินช่วยค่ารักษาพยาบาล ค่าพาหนะ ค่าช่วยเหลือสมาชิกที่ถึงแก่กรรม รวมทั้งเงินช่วยเหลือผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาสในชุมชนของตน เช่น ผู้สูงอายุและเด็กที่ขาดผู้อุปถัมภ์ เป็นต้น

(2) กิจกรรมด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ ด้านศาสนาและคุณธรรม ด้านการสร้างสัมพันธ์และเสริมพลังกลุ่ม และด้านการเรียนรู้

2.1 กิจกรรมด้านศาสนาและคุณธรรม ได้แก่ การที่ชาวบ้านนำอาหารมาทำบุญร่วมกันและฟังเทศน์ฟังธรรมในช่วงเช้า เพื่อสืบทอดประเพณี

ขัดเกลากิเลส และเพิ่มพูนคุณธรรมทางพุทธศาสนา ธรรมเทศนาและปฐจา
 วิสัยนาของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษากลุ่ม จะเน้นการเชื่อมโยงคุณธรรมทาง
 ศาสนาให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันมากกว่าจะเป็นเรื่องหลักกรรมศาสนาแต่เพียง
 อย่างเดียว จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วย

2.2 กิจกรรมสร้างสัมพันธ์และเสริมพลังกลุ่ม เป็นการสร้างสัมพันธ์
 ให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการถ่ายทอดข่าวสารความเป็นไปของสมาชิก
 ชุมชน ปัญหาชุมชน และการแก้ไขปัญหาก่อให้เกิดความสนิทสนมแน่นแฟ้นใน
 สัมพันธภาพของสมาชิก การทำบุญร่วมกันสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความ
 รับผิดชอบร่วมกันในวัด ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมา (อดีต) ความเป็นอยู่
 (ปัจจุบัน) และความเป็นไป (อนาคต) ของชุมชนของตน การนำสมาชิกครอบครัว
 โดยเฉพาะบุตรหลานมาร่วม (ตามคำขอของกลุ่มฯ) ช่วยให้เกิดการถ่ายทอด
 จิตวิญญาณชุมชนไปสู่อนุชนรุ่นหลัง

2.3 กิจกรรมด้านการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตน
 เองและกลุ่ม โดยมีแกนนำ ทั้งพระสงฆ์ (ที่ปรึกษากลุ่มสะสมทรัพย์) และผู้นำ
 ตามธรรมชาติของชุมชน (กรรมการกองทุนที่ชาวบ้านเลือกตั้ง) เน้นการรวมกลุ่ม
 เพื่อเสนอปัญหาของบุคคลและของชุมชน และร่วมกันเสนอทางแก้ เช่น การช่วย
 เหลือการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือความทุกข์ยากเดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วย
 มีการแสดงน้ำใจ “เอื้ออาทร” ได้ชัดเจน และสามารถปรับปรุงข้อเสนอแนะเพื่อ
 นำไปใช้แก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม เป็นรูปธรรมมากกว่าการเรียนรู้จากสื่อทาง
 เดี่ยว (เช่น หนังสือเวียน การกระจายข่าว ธรรมเทศนาทางเดียว ฯลฯ)

อย่างไรก็ดี บางกิจกรรมก็เป็นทั้งกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและด้านจิตวิญ
 ญาณไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ กิจกรรมคืนทุนแก่สังคม และกิจกรรมด้านการเรียนรู้ ซึ่ง
 ต้องใช้ทั้งเศรษฐกิจ อริยทรัพย์ และปัญญาด้วย

(3) วิธีการที่ใช้

วิธีการเป็นสิ่งขับเคลื่อนกิจกรรมให้บรรลุถึงเป้าหมายได้ตามขั้นตอน วิธีการสำคัญที่กลุ่มสัจจะธรรมทรัพย์ใช้อยู่ในทุกกิจกรรมมี 2 ด้าน คือ การขจัดสิ่งไม่ดีและการเพิ่มสิ่งดีเข้าไปในกลุ่ม

3.1 การขจัดสิ่งไม่ดี เป็นการพยายามให้สิ่งไม่ดีเหลือน้อยที่สุด โดยการใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ เช่น การปรับผู้ที่ไม่มาส่งเงินออมหรือชำระหนี้ตรงเวลา และการตัดสิทธิผู้ไม่เข้ามาร่วมในวันนัดประชุมประจำปี ออกจากการเป็นสมาชิก เหล่านี้ล้วนเป็นกฎเกณฑ์จัดการไม่รักษาสัจจะและการไม่เข้าร่วมกิจการของหมู่คณะ

นอกจากการขจัดสิ่งไม่ดีในตัวบุคคลแล้ว ยังมีความพยายามขจัดสิ่งไม่ดีภายนอก เช่น การอนุมัติเงินกู้เพื่อนำไปปลูกผักมีเงื่อนไขว่าจะต้องปลูกผักปลอดสารพิษเท่านั้น หรือการตั้งประเด็นสนทนาธรรมในเรื่องภัยใกล้ตัว เช่น ภัยจากสารเสพติด ภัยจากการพนัน เป็นต้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้รู้ถึงพิษภัยของสิ่งภายนอก และช่วยกันหาทางป้องกันเสียแต่ต้นมือ

3.2 การเพิ่มสิ่งดี ในทุกกิจกรรมได้พยายามเพิ่มเติมสิ่งดีงามเข้าไป เช่น การจัดรูปแบบกิจกรรมเพื่อสร้างพลังร่วมในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้จริง โดยอาศัยทั้งจากการสรุปทบทเรียน จากประสบการณ์ของกลุ่มอื่นๆ การไปดูงานของกลุ่มต่างๆ และจากการเรียนรู้จากสิ่งภายนอก โดยการเชิญผู้ชำนาญการด้านต่างๆ เข้ามาให้คำปรึกษาแนะนำและสาริตสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มและชุมชน

4.2) ชุมชนคุณภาพ

จากปัจจัยประสบความสำเร็จ/ล้มเหลวสามด้านข้างต้น หากประสบความสำเร็จก็จะมีผลให้เกิดชุมชนคุณภาพ โดยชุมชนคุณภาพจะต้องมีองค์

ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) บุคคลที่ขัดเกลาแล้ว (2) ความเข้มแข็งของครอบครัว และ (3) ความเข้มแข็งของชุมชน

(1) บุคคลที่ขัดเกลาแล้ว สมาชิกของกลุ่ม คือ บุคคลที่ได้รับการขัดเกลาแล้วระดับหนึ่ง โดยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอันเป็นทุกขวิรณใหญ่หลวงให้เข่าช้กจุงเขาให้เข้ามาร่วมกลุ่ม ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอกกลุ่ม จึงนับได้ว่ามีคุณภาพระดับหนึ่ง

(2) ความเข้มแข็งของครอบครัว เมื่อครอบครัวพันทุกข์และได้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งทางโลกทางธรรมพร้อมหน้ากัน ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจในกันและกัน รวมทั้งลูกหลานก็ได้เรียนรู้กิจกรรมครอบครัวของตนไปพร้อมๆ กับกิจกรรมเพื่อส่วนรวมด้วย โดยการได้เห็นตัวอย่างและได้ร่วมในประสบการณ์จริง

(3) ความเข้มแข็งของชุมชน การใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันควบคู่ไปกับคุณธรรมการอยู่ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่นและแผ่ขยายไปถึงกิจกรรมนอกกลุ่มด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่ การจัดทำโครงการเพื่อขอรับเงินสนับสนุนจากกองทุนการลงทุนเพื่อสังคม (SIF) พบว่า กลุ่มที่มีการรวมตัวกันอยู่ก่อนแล้ว เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานสูง และสามารถต่อยอดความคิดในการทำงานไปสู่การสร้างเครือข่ายเพื่อส่วนรวมได้ง่ายขึ้น เช่น โครงการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน และโครงการฝึกอบรมแปรรูปอาหารและแสดงสินค้าชุมชนห้วยน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด

4.3) การนำไปประยุกต์ใช้เพื่อนำไปสู่สังคมสันติสุข

การนำไปประยุกต์ใช้ในที่อื่นจะได้ผลหรือไม่ นอกจากจะขึ้นอยู่กับปัจจัยแห่งความสำเร็จ/ล้มเหลวดังที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่ง

ต่อไปนี้เป็น (1) การค้นหาสภาพการณ์ (2) การตั้งพื้นฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม (3) การผสมผสานเพิ่มเติมภูมิปัญญา โดย (4) มุ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังรายละเอียดต่อไป

(1) การค้นหาสภาพการณ์ หมายถึง การศึกษาสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จริงในเขตพื้นที่นั้นอย่างเจาะลึก ทั้งในด้านกายภาพ (เช่นความอุดมสมบูรณ์หรือแร่เค้นทางภูมิประวัติศาสตร์) ด้านศักยภาพ (คือสภาพทางกายภาพซึ่งเมื่อรวมกับลักษณะและวิถีชีวิตของผู้คนแล้ว ทำให้ท้องถิ่นนั้นมีความสามารถด้านใดโดดเด่นเป็นพิเศษในเรื่องอะไร) และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันมีผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆ

(2) การตั้งพื้นฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมกลับคืนมา วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง แนวคิดหรือปรัชญาในการดำรงชีวิตและวิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริงในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งสามารถยึดโยงผู้คนให้มีความรักและผูกพันกับท้องถิ่นและเพื่อนบ้านในฐานะผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาหลายชั่วอายุคน

(3) ผสมผสานเพิ่มเติมภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจัดการกับสิ่งรอบตัวในท้องถิ่นได้ แต่ในขณะที่สังคมไทยยังเป็นสังคมเปิดในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องเพิ่มเติมภูมิปัญญาใหม่ๆ เข้าไปด้วย เพื่อรับสถานการณ์ใหม่ที่รุนแรงขึ้น¹⁹

¹⁹ โปรดดูเพิ่มเติมใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, อนเนก นาคะบุตร (อ้างแล้ว) และ พิทยา ว่องกุล, ชุมชนองค์กรสมัยใหม่: รูปแบบสังคมบูรณาการ เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “คนจนจะดูแลคนจนได้อย่างไร” สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมภาค 7 ที่สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 6 ธันวาคม 2543 และ อภิชาติ พันธเสน เศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะรูปแบบที่พึงปรารถนาของระบบสวัสดิการสังคมไทย, ปรากฏพิเศษเนื่องในการประชุมวิชาการ “วันกรรม 44”, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ปรีชาพิบูลย์, 12 กุมภาพันธ์ 2544.

(4) มุ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีความต่อเนื่อง (เพราะการหยุดอยู่กับที่คือการถอยหลัง) มีการใช้ปัญญา (พิจารณาเลือกสรรสิ่งทำให้เกิดสุขแก่ทุกคนและหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะทำให้เกิดทุกข์ไม่ว่าแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น) โดยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (เครือข่ายในที่นี้หมายถึง ทั้งเครือข่ายความคิด เครือข่ายข้อมูล และเครือข่ายปฏิบัติการ)

ดังนั้น การไปสู่สังคมสันติสุขทั้งด้านเศรษฐกิจพอเพียงและด้านสังคมคุณธรรมจะเป็นไปได้หรือไม่ คงจะไม่ใช่เพียงการประยุกต์ใช้รูปแบบของสังคมนิยมเพียงอย่างเดียว หากต้องหารูปแบบที่เหมาะสมอื่น ๆ ในด้านต่าง ๆ มาสังเคราะห์และหาทางให้ปฏิบัติการร่วมกันได้ สังคมสันติสุขตามอุดมการณ์จึงจะบังเกิดได้จริง

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกวางตลาดแล้ว !!

ผลงานล่าสุดของ
ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

พุทธเศรษฐศาสตร์

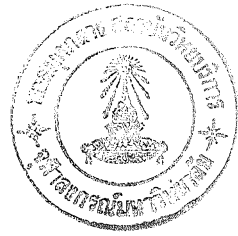
วิวัฒนาการ ทฤษฎี
และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ

ราคาเล่มละ 450 บาท

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มออมทรัพย์

ชุมชนพี่น้องนครร่มเกล้า โซน 8

จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

1. ความเป็นมา

ชุมชนแออัด นับเป็นผลพวงของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบไม่สมดุลย์ ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในเมือง ทำให้เมืองกลายเป็นแหล่งดึงดูดและรองรับผู้มีรายได้น้อยจากชนบทที่หลังไหลเข้ามาอยู่อาศัยและหางานทำเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองอย่างต่อเนื่องไม่เพียงแต่ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมเติบโตขึ้นเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบต่อผู้มีรายได้น้อยในเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หรือผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่จะมีการใช้ที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างถนน สร้างทางด่วนพิเศษ สร้างสถานที่ราชการ ต้องถูกไล่รื้อหรือถูกเวนคืนที่ดินจำนวนมาก

การเคหะแห่งชาติ ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงมหาดไทย ทำหน้าที่หลักในการจัดสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยและแก้ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้มีรายได้น้อยถึงปานกลาง การดำเนินงานที่ผ่านมาการเคหะแห่งชาติได้พัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยเป็น 4 รูปแบบ คือ การสร้างแฟลตหรืออาคารชุด การสร้างบ้านพร้อมที่ดินราคาถูก การหาที่ดินพร้อมบริการพื้นฐาน และการปรับปรุงชุมชนแออัด การดำเนินงานทั้ง 4 รูปแบบมีปัญหาบางประการ เช่น การสร้างแฟลตหรืออาคารชุดมีปัญหาไม่คุ้มทุน การสร้างบ้านพร้อมที่ดินราคาถูกและที่ดินพร้อมบริการพื้นฐานเป็นโครงการที่ให้ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย แต่ผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถเข้าอยู่ในโครงการได้ ส่วนการปรับปรุงชุมชนแออัดซึ่งเข้าถึงกลุ่มผู้มีรายได้น้อยตรงตามเป้าหมาย แต่มีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถให้กรรมสิทธิ์หรือความมั่นคงในที่ดินระยะยาวแก่ผู้อยู่อาศัยได้ ดังนั้นการเคหะแห่งชาติจึงจัดทำโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดในแนวทางใหม่ โดยเน้นการให้ความมั่นคงและการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นสำคัญ เรียกชื่อว่า "โครงการพื้นนคร" (ชรินทร์ นาคสุข, 2530: 29-30)

ชุมชนพื้นนครร่มเกล้า เป็นโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดแนวใหม่โครงการหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ที่แขวงคลองสองต้นนุ่น เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร จัดตั้งขึ้นโดยการเคหะแห่งชาติ ตามนโยบายย้ายที่อยู่ใหม่ (Relocation) ที่การเคหะแห่งชาติเห็นว่าเป็นวิธีที่จะทำให้ชาวชุมชนแออัดมีความมั่นคงและมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนอยู่อาศัย เดือนกันยายน 2527 กรุงเทพมหานครได้อนุมัติเงิน 10.2 ล้านบาท ให้การเคหะแห่งชาติดำเนินการหาพื้นที่เพื่อรองรับผู้ที่ต้องถูกย้ายอันเนื่องมาจากการบุกรุกคูคลองสาธารณะในที่ดินขนาดเนื้อที่ 29.2 ไร่ ซึ่งแบ่งแปลงที่ดินได้จำนวน 412 แปลง ต่อมาในช่วงที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู ภาครัฐและภาคธุรกิจเห็นถึงความจำเป็นในการใช้พื้นที่ชุมชนแออัดมาพัฒนาเชิงพาณิชย์และสร้างทางด่วน

ทำให้เกิดการไล่อื้อและโยกย้ายชุมชนแออัดในเมืองไปรวมอยู่ในชุมชนพื้นนคร่อมเกล้าอีกจำนวนมาก นับตั้งแต่ปี 2527 เป็นต้นมา มีการโยกย้ายรวมทั้งสิ้น 6 ระยะ พื้นที่ขยายเป็น 212 ไร่ 85 ตารางวา จำนวน 3,250 แปลง และแบ่งพื้นที่อาศัยเป็นโซนต่างๆ ดังนี้ (สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง, 2543: 1-2)

ระยะที่ 1 ย้ายผู้บุกรุกที่ดินสาธารณะของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนสวนลุมพินี โรงปยุตดินแดง คลองหัวลำโพง ฯลฯ มาปลูกสร้างและอยู่อาศัยจำนวน 354 แปลง ในพื้นที่โซน 7

ระยะที่ 2 ย้ายผู้ถูกไฟไหม้บริเวณที่จัดตั้งศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ได้แก่ ชุมชนดาวพิทักษ์ ตรอกบวรวิรัช ฯลฯ มาปลูกสร้างและอยู่อาศัยจำนวน 375 แปลง ในพื้นที่โซน 9

ระยะที่ 3 ย้ายผู้ที่อยู่ในแนวเขตเวนคืนโครงการการทางพิเศษแห่งประเทศไทย ถูกไฟไหม้ ถูกไล่ที่ ได้แก่ ชุมชนรัฐภักดิ์ ชุมชนเพชรอุทัย มาปลูกสร้างและอยู่อาศัยจำนวน 567 แปลง ในพื้นที่โซน 8

ระยะที่ 4 ย้ายผู้ที่ถูกเวนคืนเพื่อจัดสร้างทางด่วน ได้แก่ ชุมชนโรงแก้ว อรามดวง ชุมชนบางกะปิ ชุมชนโพรงพาง ฯลฯ มาปลูกสร้างและอยู่อาศัยจำนวน 307 แปลง ในพื้นที่โซน 10

ระยะที่ 5 ย้ายผู้ที่ถูกเวนคืนเพื่อจัดสร้างทางด่วน ได้แก่ ชุมชนบ้านครัว หลังวัดปทุมวนาราม ฯลฯ มาปลูกสร้างและอยู่อาศัยจำนวน 523 แปลง ในพื้นที่โซน 11

ระยะที่ 6 ย้ายผู้ที่ถูกเวนคืนตามโครงการของการทางพิเศษแห่งประเทศไทยและโครงการรถไฟฟ้ามหานคร มาปลูกสร้างและอยู่อาศัย 244 แปลง ในพื้นที่โซน 12

จะเห็นได้ว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีผู้คนมาจากทั่วทุกสารทิศ และมี

ภูมิลำเนาเดิมที่มาจากทั่วทุกภาคของประเทศ การเป็นผู้ที่เคยอยู่ในชุมชนแออัด หรือเป็นผู้บุกรุกที่สาธารณะจึงเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก เมื่อถูกโยกย้ายมาอยู่ในที่ใหม่ก็ต้องเริ่มต้นชีวิตใหม่ ซึ่งในระยะแรกต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย

2. วิถีการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนพื้นนคร่วมเกล้าประกอบด้วยที่อยู่อาศัย ซึ่งแบ่งเป็นแปลงๆคล้ายบ้านจัดสรร ภายในชุมชนมีโรงเรียนประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร โรงเรียนมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษา ศูนย์สาธารณสุข 46 สาขาร่วมเกล้า สำนักงานที่ดินเขตลาดกระบัง สนามกีฬา บ่อน้ำบาดน้ำเสีย และสถานีตำรวจ การคมนาคมมีรถเมล์ประจำทาง รถเมล์ปรับอากาศพิเศษ รถสองแถวและรถตุ้ เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลศูนย์กลางของแหล่งงานในเขตเมือง ภาพที่พบเห็นในช่วงเวลาเช้าของวันจันทร์ถึงวันศุกร์คือ ความแออัดของผู้คนในรถสองแถวที่รับ-ส่งผู้ที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้ไปทำงานตามโรงงานต่างๆ และเดินทางเข้ากรุงเทพฯซึ่งมีอาชีพที่หลากหลายให้เลือกทำ

เนื่องจากการเป็นชุมชนใหม่และเป็นรูปแบบใหม่ของการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด จึงได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่รับผิดชอบและสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนสาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง และสาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม ดังนี้

ชรินทร์ นาคสุข (2530: 71-79) ทำการศึกษา "การระดมทรัพยากรเพื่อที่อยู่อาศัยโครงการพื้นนคร" พบว่า ในชุมชนพื้นนคร่วมเกล้า หัวหน้าครัวเรือน

ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างขายแรงงานทั่วไป เป็นคนงานก่อสร้าง เป็นลูกจ้างโรงงาน และกลับไปทำงานรับจ้างที่ทำเรือคลองเตย ผู้ที่มีอาชีพอย่างไม่เป็นทางการมี รายได้ไม่แน่นอน เป็นรายได้วันต่อวัน บางอาชีพ เช่นกรรมกรก่อสร้างและรับจ้าง ทั่วไป ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่ได้มีงานทำตลอดทั้งเดือน หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน ในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกเฉลี่ย 6.5 คน มีเด็กทารก เด็กนักเรียน คนชรา และคนในวัยทำงานซึ่งอยู่บ้านเฉยๆโดยไม่มี รายได้ เช่น แม่บ้าน คนว่างงาน คนเจ็บป่วย ผู้พิการ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ต้องพึ่งพา คนอื่น และครัวเรือนส่วนใหญ่มีหนี้สินลักษณะต่างๆ ได้แก่ การค้างชำระค่าที่ดิน ค้างค่าน้ำ ค่าไฟ หนี้เงินกู้ เงินยืม หนี้แชร์ หนี้สินค้างเงินผ่อน ฯลฯ

ทวีชัย งามถิ่น (2537: 37-41) ได้ทำการศึกษา "ประสิทธิผลของโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ถูกไล่ออกจากที่ดิน: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพื้นนคร่วมเกล้า 3 การเคหะแห่งชาติ" พบว่า ชาวชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างถึงร้อยละ 71 และมีรายได้ระหว่าง 3,001-4,500 บาทต่อเดือน ในภาพรวมพบว่า โอกาสในการทำรายได้ลดลงมีจำนวนถึงร้อยละ 40.6 ช่องทางหารายได้พิเศษลดลงร้อยละ 33.1 โอกาสเข้าถึงแหล่งงานลดลงร้อยละ 73.1 และความสามารถในการออมลดลงร้อยละ 33.8

ภายหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อกลางปี 2540 ในเดือนมีนาคม 2541 สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) ได้ทำการสำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการอยู่อาศัยและปัญหาต่างๆภายในชุมชน พบว่า โดยภาพรวมผู้ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มาอยู่นานไม่เกิน 10 ปี ที่อยู่อาศัยร้อยละ 74 เป็นบ้านของตนเองใน ที่เช่า โดยเสียค่าเช่าเฉลี่ยเดือนละไม่เกิน 1,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีสมาชิกครอบครัวละ 4-6 คน มีประชากรอยู่ในวัยทำงาน (อายุ 21-40 ปี) มากที่สุด รองลงมาเป็นผู้มีอายุไม่เกิน 20 ปี นอกจากนี้ยังพบว่าในชุมชนแห่งนี้มี

เด็กเล็กที่ต้องดูแล (อายุไม่เกิน 10 ปี) เกือบ 300 คน และมีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) อีกเกือบ 100 คน

ด้านอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ที่ได้รับค่าจ้างเป็นรายวันร้อยละ 31.91 และได้รับค่าจ้างเป็นรายเดือนร้อยละ 31.45 นอกนั้นก็มีอาชีพค้าขาย ประกอบกิจการของตนเอง รับช่วงงานมาทำที่บ้าน ขับรถแท็กซี่ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง และอื่นๆ

ปัญหาของชาวชุมชนที่เป็นปัญหามากคือ ตกงานและมืงานทำน้อยลง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในโซนที่ 8 และ 9 จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้รายได้ของครอบครัวลดลง ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และจากการสำรวจพบว่า ประมาณกว่า 500 ครอบครัวมีภาระหนี้สิน โดยแหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่ได้แก่ กลุ่มออมหรือสหกรณ์ รองลงมาคือกู้เงินนอกระบบจากผู้ปล่อยเงินกู้นอกชุมชน เงินที่ได้จากการกู้ยืมส่วนใหญ่นำไปใช้ซ่อมแซมบ้านและเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน รองลงมาใช้เป็นทุนประกอบอาชีพและค่าเล่าเรียนลูก ภาระหนี้สินที่ยังติดค้างอยู่ส่วนใหญ่ครอบครัวละ 20,000 บาทขึ้นไป และพบว่ามีผู้เสียดอกเบี้ยร้อยละ 15-20 บาทต่อเดือนอยู่จำนวนไม่น้อย

นอกจากนี้ยังมีปัญหาการศึกษาของเด็กในวัยเรียนที่ไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ปัญหาเสพติด ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาท่อระบายน้ำซึ่งก่อให้เกิดน้ำท่วมขัง ปัญหาขยะ สุนัขจรจัด เสียงดัง ขยะ สิ่งปฏิกูล เป็นต้น

สำหรับด้านสวัสดิการ พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของชุมชนไม่มีสวัสดิการ แม้แต่อย่างเดียว ผู้ที่มีสวัสดิการส่วนใหญ่เป็นสวัสดิการจากการประกันสังคม (108 ราย) และฌาปนกิจสงเคราะห์ (84 ราย) นอกนั้นเป็นผู้ที่สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลจากที่ทำงานได้ มีบัตรสุขภาพ มีประกันชีวิต และมีสวัสดิการการศึกษาบุตร

ตารางแสดงสภาพปัญหาของชุมชนในเครือข่ายลาดกระบัง

ปัญหา	โชน 7	โชน 8	โชน 9	โชน 10	จิตรา	วัด พลงมาณี	รวม
1. ปัญหาเศรษฐกิจ							
คนว่างงาน/ไม่มีงานทำ	มาก	2	23	7	21	20	73
คนตกงาน		36	60	10	32	2	140
คนที่มีรายได้น้อยลง		31	17	14	-	25	87
รวม		69	100	31	53	47	300
2. ปัญหาเด็กขาดการศึกษา							
2.1 เด็กในวัยเรียนไม่มี โอกาสศึกษาต่อ	มี	55	21	15	11	33	135
3. ปัญหายาเสพติด							
3.1 มี - ระดับรุนแรง	-	8	12	5	-	-	25
3.2 มี - ระดับปานกลาง	มี	40	8	8	21	13	90
3.3 มี - ระดับน้อย	-	6	8	5	6	-	25
รวม		54	28	18	27	13	140
4. ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน							
4.1 จัดแะ		40	10	11	31		92
4.2 จี้		9	-	-	19		28
4.3 ปล้น		8	-	-	1		9
4.4 หลอกหลวง		18	1	1	3		23
4.5 อื่น ๆ	มี	6	-	-	-		6
รวม		81	11	12	54		158
5. ปัญหาสิ่งแวดล้อม							
5.1 ท่อระบายน้ำ น้ำท่วมขัง	/	/	/	/	-	-	4 ชุมชน
5.2 ยุงชุม	/	-	/	-	-	-	2 ชุมชน
5.3 น้ำเน่า	/	-	-	/	-	-	2 ชุมชน

ตารางแสดงสภาพปัญหาของชุมชนในเครือข่ายลาดกระบัง (ต่อ)

ปัญหา	โซน 7	โซน 8	โซน 9	โซน 10	จิดรา	วัด พหลมานีย์	รวม
5.4 ขยะ สิ่งปฏิกูล	-	-	-	/	/	-	2 ชุมชน
5.5 สุนัขจรจัด	-	-	/	/	-	-	2 ชุมชน
5.6 เสียงดัง	-	/	-	/	-	-	2 ชุมชน
5.7 ควัน	-	-	-	/	-	-	1 ชุมชน
5.8 ทางเดิน	-	-	-	-	/	-	1 ชุมชน
5.9 อื่นๆ (น้ำประปา, วิทยุ, รถเมล์)	-	/	-	-	-	-	1 ชุมชน
6. ปัญหาสวัสดิการ							
6.1 ไม่มีสวัสดิการ	ไม่ระบุ	189	59	22	35	ไม่ระบุ	305

ที่มา ส่วนข้อมูลและการวางแผน สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง, 2541

หมายเหตุ ปัญหาข้อที่ 1-4 และ 6 มีหน่วยเป็นจำนวนคนที่ประสบปัญหา
ปัญหาข้อที่ 5 มีหน่วยเป็นชุมชน โดย / หมายถึงประสบปัญหา
และ - หมายถึงไม่ประสบปัญหา

ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชนและเข้าร่วมการประชุม
กับคณะกรรมการเครือข่ายร่วมเกล้า-ลาดกระบัง รวมทั้งการสังเกตสภาพทั่วไปใน
ชุมชน พบว่า วิถีชีวิตและสภาพปัญหาของคนในชุมชนไม่แตกต่างจากผลการวิจัย
ของ ชรินทร์ นาคสุข (2530) ทวีชัย งามถิ่น (2537) และผลการสำรวจของสำนัก
งานพัฒนาชุมชนเมืองเมื่อเดือนมีนาคม 2541 แต่ข้อมูลด้านลึกที่ได้เพิ่มขึ้นคือ
ท่ามกลางปัญหาที่ชาวชุมชนจำต้องเผชิญอยู่นั้น ยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกัน

ชุมชนค่อนข้างสูง คุณลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่มีความสำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความร่วมมือกันเป็นกลุ่มและเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีความผูกพันกัน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่เข้ามาทำงานในพื้นที่นี้ได้พยายามส่งเสริมและรักษาไว้ ให้ผู้ที่ย้ายมาจากชุมชนต่างๆ หลายแห่งรวมกลุ่มกัน มีคณะกรรมการของแต่ละชุมชน มีการจัดงานประเพณีร่วมกันในวันสำคัญต่างๆ เพื่อร้อยรัดจิตวิญญาณของชาวชุมชนให้มุ่งไปสู่การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการร่วมกันทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม

การรวมกลุ่มและการมีจิตวิญญาณเพื่อส่วนรวมของชาวชุมชนพื้นนคร่วมเกล้าจึงถือได้ว่าเป็น “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ที่ชุมชนนี้มีอยู่ และเป็นต้นทุนที่น่าจะขยายตัวมากขึ้นได้หากมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง มีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และมีการหนุนเสริมจากองค์กรภายนอกอย่างเหมาะสม

3. การก่อเกิดและพัฒนาการของกลุ่มออมทรัพย์ โชน 8

ในระยะแรกๆของการย้ายประชาชนจากที่ต่างๆมาอยู่ในชุมชนพื้นนคร่วมเกล้า การเคหะแห่งชาติได้แนะนำให้มีการเลือกตั้งประธานชุมชนและช่วยเหลือในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านของชุมชน แต่ไม่ได้รับความสนใจจากชาวชุมชนมากนัก ในขณะเดียวกัน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่เคยทำงานกับชุมชนต่างๆก่อนที่จะถูกโยกย้ายมาอยู่ที่ชุมชนพื้นนคร่วมเกล้าก็ได้ตามมาให้การช่วยเหลือ เช่น มูลนิธิดวงประทีป ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาชุมชนเมือง มูลนิธิศุภนิมิต เป็นต้น องค์กรเหล่านี้เข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านอาชีพ ให้ทุนการศึกษาเด็ก รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวชุมชนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์

สำหรับชุมชนพื้นนคร่อมเกล้า โชน 8 ในปี 2535 เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิศุภนิมิตร์ที่เข้ามาช่วยเหลืองานพัฒนาชุมชนแห่งนี้ได้เผยแพร่ขบวนการออมทรัพย์ และแนะนำให้ชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ภายใต้การสนับสนุนของการเคหะแห่งชาติและมูลนิธิศุภนิมิตร์ ชาวบ้านจึงตกลงรวมตัวกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์ เคหะชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 ในช่วงเริ่มต้นรวบรวมสมาชิกได้ 8 คน มีการออมเงินคนละ 100 บาท จึงมีทุนเริ่มแรกเพียง 800 บาท กลุ่มได้มีการเลือกตั้ง นาย กิจเชิน ตันอร่าม เป็นประธานกลุ่ม และ นางพิกุล ธัญญะเจริญ เป็นรองประธานกลุ่ม การดำเนินงานในช่วงแรกต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรค อัตราสมาชิกเข้ามาสมัครและลาออกสูง เนื่องจากกรรมการและสมาชิกยังไม่เข้าใจขบวนการออมทรัพย์อย่างดีพอ เมื่อกลุ่มออมทรัพย์ตั้งมาได้ 6 เดือน ก็ถึงกำหนดที่ต้องปล่อยสินเชื่อให้กับสมาชิก แต่กลุ่มมีเงินออมไม่เพียงพอที่จะให้สมาชิกกู้ วิธีการออกกู้เงินก็ยังยุ่งยาก สับสน ทำให้ประธานกลุ่มขอลาออกจากตำแหน่ง กลุ่มจึงได้เลือกตั้ง นางพิกุล ธัญญะเจริญ ขึ้นเป็นประธานกลุ่มแทน ซึ่งได้รับความไว้วางใจ และได้รับการเลือกตั้งให้เป็นประธานมาจนถึงปัจจุบันนี้ (มุกเหรียญ สีสถานุชิต, 2539: 2)

ในระยะนี้เอง เพื่อแก้ปัญหาเรื่องเงินกู้ยืมไม่เพียงพอ การเคหะแห่งชาติ จึงได้แนะนำให้กลุ่มสมัครเป็นสมาชิกของสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง และขอใช้บริการสินเชื่อโดยนำเงินออมของกลุ่มไปค้ำประกันเงินกู้จากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง 10% ของวงเงินกู้ เพื่อให้มีเงินสำหรับปรับสภาพค้ำรองให้บริการกู้ยืมแก่สมาชิกมากขึ้น (ปนัดดา ใจเอื้อ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

ปี 2537 กลุ่มออมทรัพย์เริ่มมีความเจริญก้าวหน้า จึงได้สมัครเป็นสมาชิกของสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง เลขที่สมาชิก 0010 เนื่องจากสมาชิกเริ่มให้ความร่วมมือมากขึ้น จึงมีการจัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อย 10 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมี

สมาชิกประมาณ 5-7 คน มีผู้นำกลุ่มใหม่ๆเพิ่มมากขึ้น เช่น นางดุขดี กุมมิน นางจารุณี สุณพะวงษ์ นางภาวนา เชื้อชาติ นางสนม จันทร์ท่อนทอง และนาง สุमितรา ควรเลี้ยง (พิบูล ธัญญะเจริญ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

ในปี 2539 กลุ่มมีสมาชิกเพิ่มเป็น 140 คน มีเงินทุนเรือนหุ้น 650,430 บาท ให้สมาชิกกู้ยืมเงินจำนวน 133 ราย เป็นจำนวนเงินรวม 1,534,057 บาท มีหนี้คงเหลือ 1,187,238 บาท มีกำไรสุทธิ 18,623.60 บาท (อุษา ประเสริฐสิงห์, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

กลุ่มได้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ณ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2544 มีสมาชิก 155 คน มีเงินทุนเรือนหุ้น 1,214,330 บาท มีเงินกู้ค้างชำระ 2,722,441 บาท มีเงินสดฝากอยู่ในธนาคาร 331,526.14 บาท ในปี 2543 ปล่อยกู้ให้สมาชิก 3 ราย เป็นเงิน 136,500 บาท (อุษา ประเสริฐสิงห์, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

4. รูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินการโดยคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่สมาชิกจำนวน 9 คน มีวาระ 2 ปี มีผู้ตรวจสอบกิจการซึ่งมาจากการเลือกตั้งเช่นเดียวกันอีก 2 คน แต่เมื่อครบปีแรกจะมีการจับสลากออกครั้งหนึ่ง และมีการเลือกตั้งซ่อมเข้ามาใหม่ให้ครบจำนวน เมื่อถึงปีที่สองคณะกรรมการทั้งชุดจะหมดวาระและต้องทำการเลือกตั้งใหม่

คณะกรรมการ 9 คน จะแบ่งหน้าที่กันเป็นคณะกรรมการอำนวยการ และคณะกรรมการเงินกู้ คณะกรรมการจะมีการประชุมต่อเนืองเดือนละ 1 ครั้ง มีข้อสรุปการประชุมและบันทึกการประชุมเป็นหลักฐาน มีการทำบัญชีเป็นปัจจุบัน มีการส่งรายงานประจำเดือนให้แก่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนเงินเชื่อต่างๆ เช่น สินเชื่อหมุนเวียน สินเชื่อด้านพัฒนาอาชีพ และสินเชื่อที่อยู่อาศัย

ด้านการบริหารสินเชื่อ กลุ่มมีระเบียบการพิจารณาเงินกู้ดังนี้

- ประเภทเงินกู้ฉุกเฉินไม่เกิน 2,000 บาท ชำระคืนภายใน 2 เดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อปี

- ประเภทเงินกู้สามัญ ดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อปี

เป็นสมาชิก 6 เดือน ไม่ถึง 12 เดือน กู้ได้ 2 เท่า ไม่เกิน 10,000 บาท

เป็นสมาชิก 12 เดือน ไม่ถึง 18 เดือน กู้ได้ 3 เท่า ไม่เกิน 20,000 บาท

เป็นสมาชิก 18 เดือน กู้ได้ 5 เท่า ไม่เกิน 30,000 บาท

ชำระคืนภายใน 3 ปี

- ประเภทเงินกู้พิเศษ ดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อปี

เป็นสมาชิก 12 เดือน ไม่ถึง 18 เดือน กู้ได้ 5 เท่า ไม่เกิน 50,000 บาท

เป็นสมาชิก 18 เดือน ภูได้ 10 เท่า ไม่เกิน 50,000 บาท

ชำระคืนภายใน 5 ปี

- ภูพิเศษเพื่อที่อยู่อาศัย ดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อปี

เป็นสมาชิก 18 เดือน ภูได้ 8 เท่าไม่เกิน 100,000 บาท

ชำระคืนภายใน 7 ปี

ผลกำไรจากการบริหารสินเชื่อ กลุ่มนำมาจัดสรรเป็นเงินทุนสำรอง 10%

เป็นเงินทุนสาธารณประโยชน์ 5% เป็นกองทุนฌาปนกิจ 5% และเป็นเงินปันผล

80% (พิบูล ธรรมนูญเจริญ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

5. การขยายกลุ่มออมทรัพย์สู่ร้านค้าชุมชน

นอกจากการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว กิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจควบคู่ไปกับกลุ่มออมทรัพย์คือร้านค้าชุมชน ซึ่งมีสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เป็นแกนในการดำเนินการ

จุดเริ่มต้นของร้านค้าชุมชน เริ่มขึ้นในปี 2535 หลังจากการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยการแนะนำของเจ้าหน้าที่มูลนิธิศุภนิมิตร แนะนำให้กลุ่มออมทรัพย์นำเงินไปลงทุนขายข้าวสาร และมูลนิธิให้ยืมเงินสมทบอีก 20,000 บาท โดยไม่คิดดอกเบี้ย การดำเนินธุรกิจขายข้าวสารในระยะแรกไม่ประสบผลสำเร็จนัก เนื่องจากขาดประสบการณ์ในการบริหารร้านค้า จึงต้องยุติลงในปี 2536 ต่อมาสำนักงานพัฒนาชุมชนได้ทำการสำรวจปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมอาชีพและรายได้ ผลการสำรวจพบความต้องการหลายเรื่อง และเรื่องหนึ่งที่สำคัญคือ ชาวบ้านต้องการให้มีการฟื้นฟูร้านค้าชุมชนซึ่งล้มไปเมื่อปี 2536 ดัง

นั้น สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง และกลุ่มออมทรัพย์ โดยการสนับสนุนของมูลนิธิศุภนิมิตร์ จึงได้ส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูและจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นใหม่ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน

ปี 2538 จึงทำการระดมหุ้นเพิ่มขึ้น มีสมาชิกในชุมชนสนใจเข้าร่วม 50 ราย ระดมทุนเรือนหุ้นๆละ 10 บาท ได้ทุนประเดิมรวมเป็นเงินทั้งสิ้น 25,000 บาท คณะกรรมการร้านค้าจึงนำเงินนี้ไปฝากกับกลุ่มออมทรัพย์ จากนั้นกลุ่มออมทรัพย์ได้นำเอาหุ้นออมทรัพย์ของกลุ่มมาค้ำประกันเงินกู้จากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองจำนวน 250,000 บาท มีกำหนดชำระคืน 5 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 13 ต่อปี ร้านค้าชุมชนได้ใช้เงินนี้มาหมุนเวียนเป็นเงินทุนดำเนินงานในกลุ่ม โดยเฉพาะการสั่งซื้อสินค้าเข้ามาขายในร้าน ปัจจุบันร้านค้าได้ชำระเงินคืนเงินกู้จำนวนดังกล่าวให้กับกลุ่มออมทรัพย์หมดแล้ว และยังมีเหลือสินค้าหมุนเวียนในร้านมูลค่าประมาณ 80,000 บาท (ข้อมูล ณ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

การบริหารเงินทุนของร้านค้าจะใช้เงินส่วนใหญ่ไปในการหมุนเวียนซื้อสินค้ามาจำหน่าย โดยจะซื้อเกือบทุกวันตามความจำเป็นและความต้องการของลูกค้า ทำให้มีการหมุนเวียนเงินและสินค้าอยู่ตลอดเวลา

ร้านค้าชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์มีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ร้านค้าเป็นสมาชิกพิเศษของกลุ่มออมทรัพย์ที่จะต้องลงหุ้นในกลุ่มออมทรัพย์ทุกเดือนๆ ละ 100 บาทเป็นอย่างน้อย ปัจจุบันร้านค้ามีเงินหุ้นในกลุ่มออมทรัพย์ 40,300 บาท

ในแต่ละเดือนร้านค้าชุมชนมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานประจำ ได้แก่ เงินเดือนพนักงานขาย 3 คน เดือนละ 7,000 บาท และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ได้แก่ ค่าเดินทาง ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า รวมเดือนละประมาณ 10,000 บาท กำไรสุทธิหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วประมาณเดือนละ 10,000 บาท ผลกำไรนำมาเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิกตามยอดซื้อ 5% เป็นเบี้ยเลี้ยงกรรมการ 5% ที่เหลือเป็นเงินสำรอง

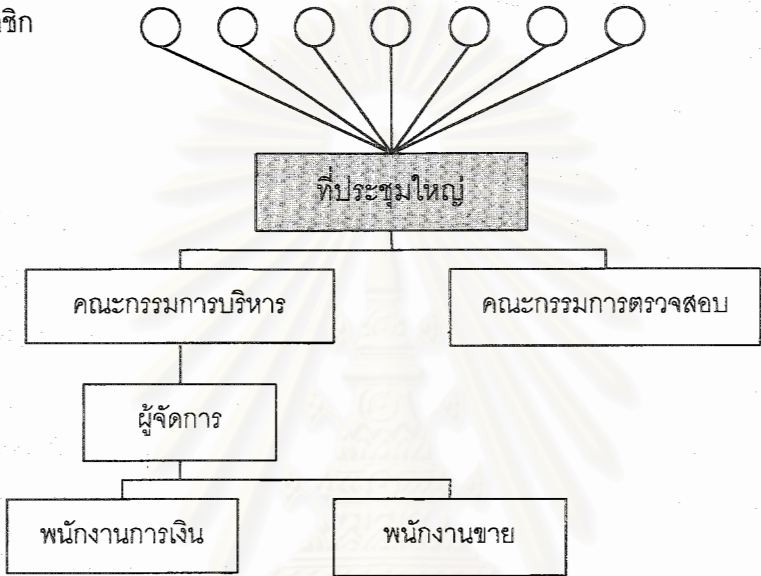
ปัญหาของร้านค้าชุมชนที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่คือ ระบบบัญชีและการบันทึกรายการบัญชี ร้านค้าชุมชนได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองให้มีการวางระบบบัญชีในเรื่องการลงใบเสร็จรับ-จ่าย สมุดบันทึกเงินสด การบันทึกยอดซื้อของสมาชิกรายบุคคล ระบบการรายงานฐานะการเงินประจำเดือนและประจำปี และระบบควบคุมสินค้า

จากการสำรวจ ร้านค้าชุมชนสามารถจัดทำบัญชีได้เพียง 2 รายการ คือ รายการซื้อ โดยจะบันทึกตามบิลที่ได้รับมา แต่รายการขายประจำวันจะบันทึกได้เพียงแต่ยอดขายรวมทั้งสิ้นในวันเท่านั้น ไม่สามารถแยกแยะรายการสินค้าที่ขายไปในแต่ละรายการได้ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถเช็คสต็อกได้ อีกรายการหนึ่งที่ไม่สามารถบันทึกได้คือ ยอดซื้อของสมาชิกผู้ถือหุ้นแต่ละคน เพื่อคำนวณเงินปันผลและเงินเฉลี่ยคืนประจำปี

รายการอื่นๆที่ไม่สามารถดำเนินการได้ นางพิกุล ธัญญาเจริญ ประธานร้านค้าชุมชนให้ความเห็นว่า ระบบบัญชีที่วางไว้ยากเกินกว่าที่ชาวบ้านจะทำได้ และเห็นว่ากรบันทึกบัญชีที่ดำเนินการอยู่ก็เพียงพอแล้ว

โครงสร้างการบริหารร้านค้าชุมชน

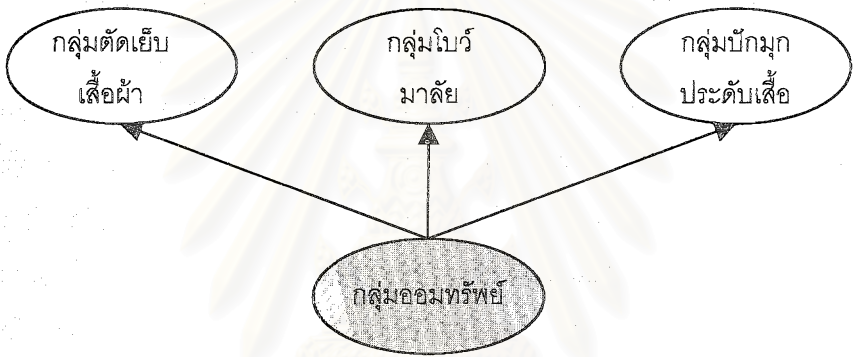
สมาชิก

6. บทบาทในการส่งเสริมกลุ่มอาชีพในชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์

บทบาทในการส่งเสริมอาชีพในชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์คือ การปล่อยเงินกู้ให้สมาชิกเพื่อนำไปลงทุนประกอบอาชีพต่างๆ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี กลุ่มที่ได้รับการส่งเสริมให้กู้เงินคือ กลุ่มผู้รับงานมาทำที่บ้าน (Home Workers) ได้แก่ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งก่อตั้งในปี 2540 กลุ่มโบว์มาลัย และกลุ่มปักมุกประดับเสื้อ ซึ่งก่อตั้งในปี 2541 การเริ่มธุรกิจรับช่วงงานมาทำที่บ้าน หัวหน้ากลุ่มจะต้องมีเงินทุนซื้อวัตถุดิบและเครื่องจักรที่จำเป็น จึงต้องการเงินก้อนหนึ่งในการลงทุน

ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่เริ่มมีกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มโบว์มาลัย และกลุ่มปักมุกประดับเสื้อ ทำให้กลุ่มแม่บ้านในชุมชนที่ว่างงานได้มีรายได้จุนเจือครอบครัว ช่วยผ่อนเบาภาระของหัวหน้าครอบครัวได้พอสมควร การที่กลุ่มออมทรัพย์ส่งเสริมอาชีพเหล่านี้จึงมีส่วนสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสมาชิก ซึ่งเมื่อมีผลกำไรก็จะทำให้สมาชิกมีศักยภาพในการออมเพิ่มขึ้น

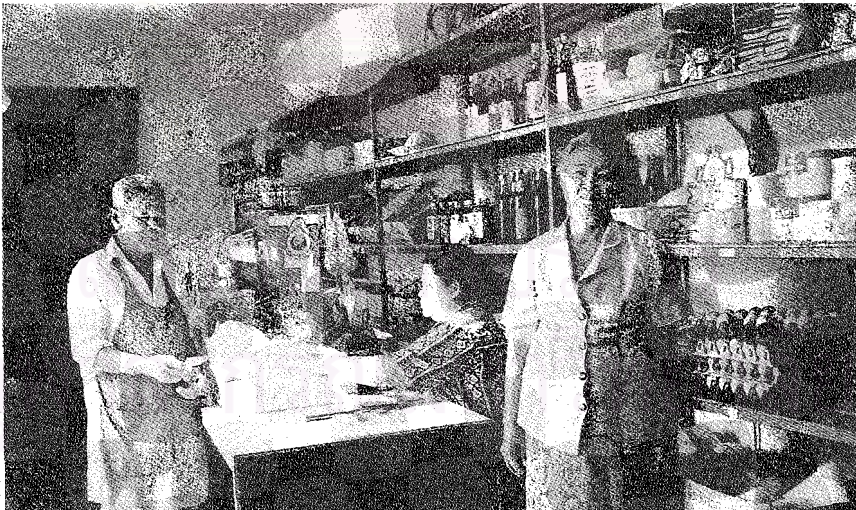

7. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการ

จากการศึกษารูปแบบและวิธีการบริหารจัดการของกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชน พบว่า ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ทั้งนี้ดูจากเงินเรือนหุ้นของกลุ่มออมทรัพย์ที่เพิ่มสูงขึ้นจาก 800 บาท เป็น 1 ล้านบาทกว่าบาท ในเวลา 8 ปี มีเงินให้สมาชิกกู้กว่า 3 ล้านบาท มีกำไรสุทธิต่อปีเกือบ 2 หมื่นบาท ส่วนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานร้านค้าชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต่อยอดกลุ่มออมทรัพย์ แม้จะล้มในช่วงปีแรก แต่ในปีต่อมา เมื่อฟื้นตัวได้แล้วสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและมีผลกำไรสุทธิเฉลี่ยเดือน

ละประมาณ 1 หมื่นบาท สามารถคืนเงินกู้ที่กลุ่มออมทรัพย์ค้ำประกันให้เป็นเงิน 250,000 บาทก่อนกำหนดเวลา ย่อมแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการที่น่าพอใจ

นอกจากผลการดำเนินงานเชิงปริมาณดังกล่าวแล้ว เมื่อพิจารณา ด้านคุณภาพ พบว่า ทั้งกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนไม่มีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ในยามที่เศรษฐกิจตกต่ำ สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บางรายที่กู้เงินไปจากกลุ่มออมทรัพย์ไม่สามารถส่งเงินต้นและดอกเบี้ยได้ตามที่ตกลงกันในสัญญา คณะกรรมการได้ใช้ความพยายามในการติดตามสอบถามปัญหาและผ่อนผันให้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การบริหารจัดการในลักษณะนี้ช่วยทำให้สมาชิกสบายใจ ไม่ทำให้เกิดหนี้เสียหรือหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ และยังเป็นวิธีการบริหารจัดการที่อยู่บนข้อเท็จจริง เป็นการช่วยเหลืออย่างเห็นอกเห็นใจกันในชุมชน ซึ่งดีกว่าการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ที่มีเงื่อนไขที่เข้มงวด และดีกว่าการกู้เงินนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่ามาก

8. ปัจจัยในการกำหนดความสำเร็จและความเข้มแข็งขององค์กร

จากการศึกษาปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนประสบความสำเร็จและทำให้องค์กรเข้มแข็ง ประกอบด้วย ผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิก และบทบาทของหน่วยงานภายนอก กล่าวคือ

8.1 ผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการบริหารงานและเป็นจุดรวมพลังของทุกคนในองค์กร คุณภาพและคุณลักษณะของผู้นำย่อมจะมีผลสะท้อนต่อวิถีปฏิบัติงานและผลงานของกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 ซึ่งมีนางพิกุล รัญญะเจริญ เป็นผู้นำ โดยมีตำแหน่งเป็นประธานกรรมการ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมพบว่า นางพิกุลมีจุดแข็ง ซึ่งเป็นลักษณะของผู้นำที่ดี คือ มีความซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในชุมชนโชน 8 และชุมชนอื่น ตลอดจนหน่วยงานราชการและเอกชน เช่น การเคหะแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองมูลนิธิคุณนิมิตร เป็นต้น รวมทั้งเคยได้รับรางวัลสดุดีชน ซึ่งเป็นรางวัลสำหรับผู้นำชุมชนดีเด่นประจำปี 2541 จากมูลนิธิดวงประทีป นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีอารมณ์ดี สามารถควบคุมตนเองได้ มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออกต่อผู้อื่น ทำให้เป็นที่เชื่อใจและยอมรับของทั้งพนักงาน กรรมการ และสมาชิก มีความอดทน มุ่งมั่น และตั้งใจจริงในการทำงาน ตลอดจนมีความกระตือรือร้นจนสามารถผลักดันการทำงานให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นไปด้วยดี ส่งผลให้กลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

8.2 การมีส่วนร่วมของสมาชิก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (ปนัดดา ใจเอื้อ, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544) เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพราะต้องการให้คนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนการเข้ามาเป็นสมาชิกถือหุ้นร้านค้าเป็นความเห็นชอบร่วมกันในช่วงการก่อตั้ง โดยผ่านการสำรวจความต้องการในการจัดตั้งและศึกษาดูงานที่ร้านค้ากลาง จังหวัดสกลนคร และร้านค้าชุมชนอื่น ๆ ด้วยแล้ว

แม้ว่าในช่วงแรกของการก่อตั้งสมาชิกไม่ค่อยมีความเข้าใจมากนัก แต่หลังจากมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารงานและมีการประชุมและอบรมสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกมีความเข้าใจมากขึ้น ประชาชนมีความรู้สึกว่าการออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนเป็นของชุมชน และจากการสอบถามพบว่า คนในชุมชนที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกเอาใจใส่และกระตือรือร้นที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกและเข้ามามีส่วนร่วม (หนูคล้าย สุโพธิ์, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

8.3 บทบาทของหน่วยงานภายนอก

หน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 ได้แก่

(1) มูลนิธิศุภนิมิต

มูลนิธิศุภนิมิต ซึ่งเป็นมูลนิธิที่ลงไปทำงานเรื่องเด็กและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน ในชุมชนเดิมของสมาชิกก่อนถูกรื้อย้ายมาอยู่ที่ชุมชนร่วมเกล้า เช่นที่คลองเตยและดินแดงเป็นต้น มูลนิธิจึงมีโครงการต่อเนื่องมาดำเนินการในชุมชนร่วมเกล้าด้วย

กลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนจัดตั้งครั้งแรกในปี 2535 โดยการ

ส่งเสริมแนะนำของมูลนิธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านค้าชุมชน มูลนิธิได้สนับสนุนการสร้างอาคารไม้สำหรับเป็นร้านขายของหลังเล็กหลังหนึ่ง (ปัจจุบันเป็นที่เก็บสต็อกสินค้า) ดำเนินการได้ 1 ปี ร้านก็ปิดตัวลง เพราะทั้งมูลนิธิและชาวบ้านต่างขาดประสบการณ์ เมื่อการดำเนินงานมีปัญหา ไม่มีใครที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่จะแก้ปัญหาได้ ต่อมาเมื่อชาวบ้านได้ฟื้นฟูจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นมาใหม่ในปี 2538 มูลนิธิก็ยินยอมให้การสนับสนุนเรื่องการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการใช้สถานที่ แต่ในระยะหลังมูลนิธิเริ่มลดบทบาทในการพัฒนาชุมชนรุ่มเกล้าลงและได้ถอนตัวจากชุมชนไปในที่สุดในปี 2540 (เพ็ญสุภา จิตรชุม และคณะ, 2542: 71)

(2) สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง

สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง ซึ่งเป็นหน่วยงานพิเศษของการเคหะแห่งชาติ มีการบริหารงานที่เป็นอิสระ มีคณะกรรมการบริหารของตนเอง มีงบประมาณแยกบริหารต่างหากจากการเคหะแห่งชาติ ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในเขตเมือง ชุมชนรุ่มเกล้าก็เป็นชุมชนเป้าหมายที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองลงไปปฏิบัติงาน

ตั้งแต่ปี 2535 สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองร่วมกับการเคหะแห่งชาติ และมูลนิธิศุภนิมิตร์ ร่วมกันส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในชุมชนรุ่มเกล้าหลายโซน รวมทั้งโซน 8 ด้วย โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองรับหน้าที่หลักในการส่งเสริม เพราะเป็นหน้าที่โดยตรงสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองมีงบประมาณในการส่งเสริมพัฒนาความรู้ความสามารถให้กับคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ และมีสินเชื่อให้ด้วยหากกลุ่มขาดสภาพคล่อง รวมทั้งมีโครงการพัฒนาอาชีพหรือที่อยู่อาศัยให้กับสมาชิก

ในปี 2537 กลุ่มออมทรัพย์ โชน 8 ได้ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชน

เมืองสำรวจความต้องการในด้านการส่งเสริมอาชีพ/รายได้ของคนในชุมชน
 รวมเกล้า โชน 8 เนื่องจากในขณะนั้นคนในชุมชน ซึ่งเกือบทั้งหมดย้ายมาจากชุมชน
 อื่น เมื่อมาปักหลักที่รวมเกล้าก็ต้องลงทุนในการสร้างอาคารบ้านเรือนไปมาก ทำ
 ให้หลายครอบครัวมีปัญหาหนี้สินซึ่งต้องกู้มาเพื่อการนี้ ประกอบกับค่าใช้จ่ายก็
 สูงขึ้นเพราะต้องออกไปทำงานในเมือง ขณะที่แม่บ้านก็ไม่มียานทำเพราะชุมชน
 รวมเกล้าอยู่ห่างไกลแหล่งงาน ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อการออมในกลุ่มออม
 ทรัพย์ด้วย กลุ่มออมทรัพย์จึงขอให้สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองช่วยดำเนินการ
 ในเรื่องการสำรวจเพื่อจะทราบปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมอาชีพ/
 รายได้

จากผลการสำรวจพบความต้องการในหลายเรื่อง และเรื่องหนึ่งที่สำคัญ
 คือ ชาวบ้านต้องการให้มีการฟื้นฟูร้านค้าชุมชน ซึ่งล้มไปเมื่อปี 2536 เพราะชาว
 บ้านยังเห็นประโยชน์ ในที่สุดสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองและกลุ่มออมทรัพย์
 โดยความสนับสนุนของมูลนิธิศุภนิมิตและการเคหะแห่งชาติ จึงได้ส่งเสริมให้มี
 การฟื้นฟูและจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นใหม่ สำเร็จในปี 2538 จากนั้นสำนักงาน
 พัฒนาชุมชนเมืองก็มีบทบาทในการส่งเสริมแนะนำในเรื่องการดำเนินงานของ
 ร้านค้าชุมชนแห่งนี้เป็นหลักมาโดยตลอดควบคู่ไปกับการส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์
 ด้วย โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองได้แนะนำให้ร้านค้าถือหุ้นในกลุ่มออม
 ทรัพย์เป็นสมาชิกพิเศษ และเมื่อมีความจำเป็นในการลงทุนหรือขยายร้านค้าก็
 ยื่นโครงการของร้านค้าร่วมกับโครงการขอกู้ของสมาชิกคนอื่นๆไปขอใช้สินเชื่อ
 จากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง

เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (ปนัดดา ใจเอื้อ, สัมภาษณ์ 15
 กุมภาพันธ์ 2544) ให้ความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า การที่จัดความสัมพันธ์ของกลุ่ม
 ออมทรัพย์และร้านค้าในลักษณะนี้มีข้อดีคือ ทำให้มีการแยกการบริหารจัดการ

กันเด็ดขาด มีคณะกรรมการคนละชุด จัดทำบัญชีแยกกันต่างหากไม่ปะปนกัน และในส่วนของสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองเอง ในการส่งเสริมก็แบ่งเจ้าหน้าที่ที่ลงไปส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนคนละชุด

เฉพาะในเรื่องร้านค้าชุมชน นอกจากการส่งเสริมโดยการจัดตั้งและการให้สินเชื่อผ่านกลุ่มออมทรัพย์มาเพื่อจัดซื้อสินค้ามาจำหน่ายและก่อสร้างร้านค้าแล้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองยังมีบทบาทในเรื่องการช่วยจัดวางระบบการบริหารจัดการร้านในเบื้องต้น อันได้แก่ การส่งเสริมให้มีการจัดทำระเบียบของร้าน การจัดวางระบบการบริหารงาน การแบ่งหน้าที่ของคณะกรรมการ การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการขายของในร้าน การวางระบบบัญชี การอบรมเรื่องบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและพนักงาน การอบรมการจัดทำบัญชี เป็นต้น

ในการส่งเสริมและวางระบบต่างๆให้ชัดเจน ในทางปฏิบัติ คณะกรรมการและพนักงานก็ไม่ได้ขัดข้องและมีความพยายามที่จะปฏิบัติตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดมากในด้านขีดความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ซึ่งเกือบทั้งหมดจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่สามารถปฏิบัติตามระบบที่ค่อนข้างซับซ้อนที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองช่วยวางระบบไว้ให้ได้ เจ้าหน้าที่เองยอมรับว่าระบบและวิธีปฏิบัติที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำก็คือ การดำเนินธุรกิจสหกรณ์ร้านค้า ซึ่งใช้โดยทั่วไปในการส่งเสริมสหกรณ์ร้านค้า เจ้าหน้าที่ยังไม่มีความสามารถที่จะพัฒนาระบบหรือวิธีปฏิบัติที่สอดคล้องหรือประยุกต์ให้ชาวบ้านที่มีความรู้จำกัดได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม แม้การบริหารจัดการเรื่องต่างๆไม่สมบูรณ์ครบถ้วน แต่ผลการประกอบการก็มีความเจริญก้าวหน้า ชาวบ้านให้การยอมรับและยังไม่มีสัญญาณให้เห็นถึงเรื่องการทุจริตและความเสียหายในการบริหารร้านค้า และที่สำคัญ ชาวบ้านสามารถดำเนินการได้เองแม้สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองไม่ได้เข้าไปส่งเสริม

นอกจากนี้ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองยังมีบทบาทในการส่งเสริมให้คณะกรรมการได้มีความสามารถในการประสานงาน ประสานประโยชน์ กับภายนอก โดยการช่วยประสานกับหน่วยงานต่างๆที่ชาวบ้านสามารถประสานประโยชน์ได้ เช่นกับมูลนิธิ หน่วยงานพัฒนาชุมชนต่างๆ รวมทั้งภาคธุรกิจ เช่น เครือสหพัฒน์ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านสามารถดำเนินการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆเหล่านี้ได้เอง

โดยภาพรวม ในระยะเริ่มก่อตั้งและขยายกิจการ หน่วยงานภายนอกมีบทบาทค่อนข้างสูง โดยเฉพาะสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง เพราะชาวบ้านต้องการทั้งในด้านเงินทุน ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ และการประสานงานกับภายนอก การส่งเสริมของภายนอกนอกจากจะเพิ่มขีดความสามารถในด้านการบริหารจัดการให้เพียงพอที่จะทำให้งานดำเนินการไปได้โดยไม่มีปัญหาแล้ว ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้นำ สร้างภาพพจน์และความน่าเชื่อถือให้ผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก ส่งผลต่อการยอมรับในการบริหารงานและการยอมรับของสมาชิก ตลอดจนคนในชุมชนด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้หน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานใกล้ชิดเช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง จะเห็นว่าในปัจจุบันร้านค้ามีขีดความสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ซึ่งกรรมการส่วนใหญ่เองก็คิดเช่นนั้น แต่เกือบทั้งหมดก็ยังไม่ค่อยมั่นใจในตัวเองนัก และยังคงต้องการการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกอยู่ การที่หน่วยงานภายนอกมีบทบาทสูงในช่วงก่อตั้งและขยายงาน จุดแข็งคือได้ช่วยส่งเสริมแนะนำการจัดทำระบบและวิธีปฏิบัติงานไว้ชัดเจน มีบทบาทในการให้ผู้นำไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอก ทำให้ผู้นำได้รับการยอมรับจากประชาชน ผู้นำมีความมั่นใจและมีความอบอุ่นใจ

๘. สวัสดิการโดยองค์กรชุมชนและองค์กรเครือข่าย

กลุ่มออมทรัพย์ โชน ๘ มีการจัดสวัสดิการใน 2 รูปแบบ

รูปแบบแรกคือ การบริการเงินกู้ดอกเบียดำให้กับสมาชิก โดยมีการจำแนกเงินกู้เป็นประเภทต่างๆ และกำหนดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อปี ซึ่งต่ำกว่าการกู้เงินนอกระบบที่ต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 15-20 ต่อเดือน ยิ่งกว่านั้นยังกำหนดอัตราดอกเบี้ยสำหรับการกู้เพื่อประกอบอาชีพเพียงร้อยละ 6 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำมาก การกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ในระดับนี้จึงน่าจะได้ว่าเป็นสวัสดิการที่สมาชิกได้รับโดยตรง

อีกรูปแบบหนึ่งคือ การนำผลกำไรสุทธิในการบริหารสินเชื่อของกลุ่มออมทรัพย์ 5% มาเป็นเงินทุนสาธารณประโยชน์ของชุมชน และอีก 5% เป็นกองทุนฌาปนกิจ ในกรณีที่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เสียชีวิต จะได้รับเงินช่วยค่าทำศพ 1,000 บาท และหากญาติเสียชีวิตจะได้รับ 500 บาท

สำหรับร้านค้าชุมชน มีการนำผลกำไรส่วนหนึ่งช่วยเหลือชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น สมทบค่าใช้จ่ายในการจัดงานสำคัญของชุมชน เป็นต้น

โดยภาพรวมจึงกล่าวได้ว่า สวัสดิการชุมชนที่จัดโดยกลุ่มออมทรัพย์ยังมีไม่มาก ยังไม่หลากหลาย และยังไม่ครอบคลุมสวัสดิการประเภทต่างๆอีกมาก เช่น การรักษาพยาบาล การศึกษา การให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ยากลำบากในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้พิการ เป็นต้น สาเหตุที่ยังไม่สามารถจัดสวัสดิการได้มาก หลากหลาย และครอบคลุม เพราะผลกำไรจากการดำเนินงานของทั้ง 2 กลุ่มยังมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตาม การมีกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน และกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆที่อยู่ใน

พื้นที่ใกล้เคียง และก่อรูปเป็นเครือข่ายทางสังคมด้วยการสนับสนุนของสำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองและมูลนิธิพัฒนาชุมชนเมือง ชุมชนพื้นนครร่วมเกล้า โชน 8 ได้ร่วมกับชุมชนพื้นนครร่วมเกล้า โชน 7 โชน 9 โชน 10 โชน 11 โชน 12 ชุมชนจิตรา และชุมชนวัดพลมานีย์ จัดตั้งเป็น "เครือข่ายร่วมเกล้า-ลาดกระบัง" โดยรวมตัวกันเมื่อปี 2540 เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น กิจกรรมที่ทำร่วมกันคือ การออมทรัพย์ การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน การพัฒนาอาชีพ และสวัสดิการชุมชน

โครงสร้างของเครือข่ายร่วมเกล้า-ลาดกระบัง ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการกิจกรรม คณะกรรมการทั้ง 2 ชุด มาจากตัวแทนของชุมชนต่างๆ ทั้ง 8 ชุมชน นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการกลั่นกรองโครงการระดับเขต ทำหน้าที่กลั่นกรองโครงการจากชุมชน โดยเชิญบุคคลภายนอกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ได้แก่ อาจารย์โรงเรียนเทพศิรินทร์ร่วมเกล้า ตำรวจจากสถานีตำรวจร่วมเกล้า ข้าราชการจากเขตลาดกระบัง ข้าราชการจากศูนย์สาธารณสุขสาขาร่วมเกล้า เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง เจ้าหน้าที่การเคหะแห่งชาติ ซึ่งเป็นการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในลักษณะพหุภาคี

เครือข่ายร่วมเกล้า-ลาดกระบังได้เสนอโครงการสวัสดิการผู้ยากไร้ไปยังกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund, SIF) เพื่อนำเงินมาจัดสรรเป็นทุนการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน จัดตั้งกองทุนพัฒนาอาชีพ จัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้เจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งเป็นปัญหาและความต้องการของชุมชนที่องค์กรชุมชนยังไม่สามารถจัดสวัสดิการให้ครอบคลุมได้

ชุมชนพื้นนครร่วมเกล้า โชน 8 ได้รับการจัดสรรงบประมาณเพื่อตั้งเป็นกองทุนผู้สูงอายุ 88,800 บาท นำมาจ่ายให้ผู้รับประโยชน์ใหม่ 19 รายๆ ละ 1,000 บาท กองทุนพัฒนาอาชีพ 35,300 บาท นำมาขยายผลให้สมาชิกใหม่ 7

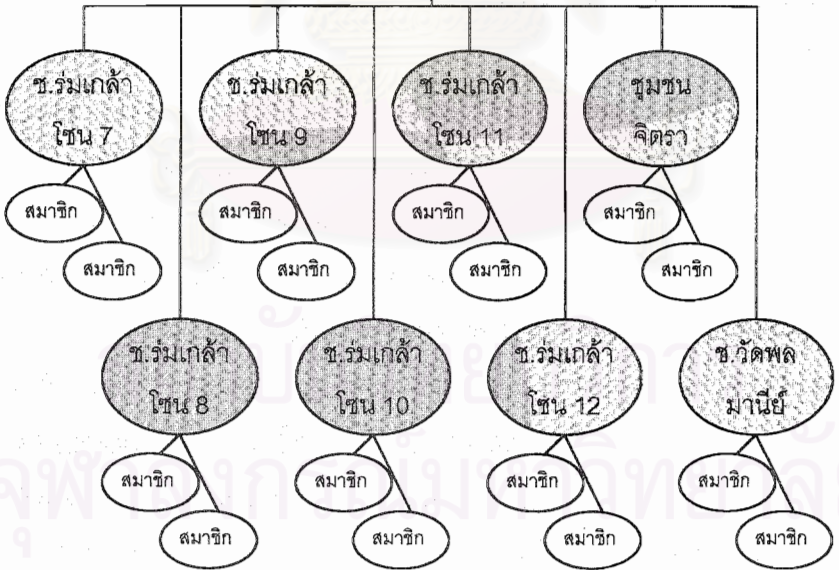
แผนภูมิแสดงโครงสร้างของเครือข่ายร่วมเกล้า-ลาดกระบัง

คณะกรรมการการพิจารณากลับกรอง
โครงการระดับเขต

เครือข่าย
ร่วมเกล้า-ลาดกระบัง

- คณะกรรมการบริหาร
- คณะกรรมการกิจกรรม
- ทิอยู่อาศัย
- สิ่งแวดล้อม
- ออมทรัพย์
- อาชีพ
- สวัสดิการ

สมาชิกเครือข่าย 8 ชุมชน

รายละ 5,000 บาท กองทุนการศึกษาได้รับทุน 279,173 บาท ผู้รับประโยชน์ เป็นเด็กอนุบาล 7 คน ประถมศึกษา 27 คน มัธยมต้น 8 คน มัธยมปลาย 1 คน ปวส. และ ปวช. รวม 6 คน รวมเงินที่จัดสรรด้านการศึกษาทั้งสิ้น 142,100 บาท (อุษา สิงห์โพธิ์, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2544)

จะเห็นได้ว่า การรวมตัวกันของชุมชนต่างๆ เป็นเครือข่ายนั้นทำให้เกิด การระดมทุนจากภายนอกเพื่อนำมาจัดสวัสดิการให้กับชุมชนได้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมใน การแก้ไขปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ ลดปัญหาทางสังคม และสร้าง ขวัญกำลังใจให้กับผู้ด้อยโอกาสในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม

10. ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนร่วมเกล้า ไชน 8 เกิดขึ้นได้ก็เพราะการ กระตุ้นขององค์กรภายนอกและความต้องการของคนในชุมชนร่วมเกล้า กระบวนการ จัดตั้งและการดำเนินงานจึงอยู่ในความรับรู้และความสนใจขององค์กรภายนอก ที่ให้การสนับสนุนและคนในชุมชนตลอดเวลา การดำเนินงานต่างๆ ในช่วง 8 ปีที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อชุมชนในหลายๆ ด้าน ดังนี้

10.1 เกิดการเรียนรู้และการสร้างโอกาสในการพัฒนาของชุมชน

กล่าวคือ ทั้งกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน และกลุ่มอาชีพต่างๆ ทำให้ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาในเรื่องต่างๆ คือ

- (1) การเรียนรู้เรื่องการรวมกลุ่มและเครือข่าย

เมื่อมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้ชุมชนมีพลังสามารถที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การทำธุรกิจชุมชนด้วยการตั้งร้านค้าก็ทำให้สามารถซื้อสินค้าได้ครั้งละมาก ๆ ในราคาที่ถูกกว่าแล้วนำมาขายในราคายุติธรรมและได้ประโยชน์จากการปันผล นอกจากนี้ การที่ร้านค้ามีการรวมกลุ่มที่ดีและผลประโยชน์จากการที่ดียังเป็นเครดิตให้ชาวบ้านได้มาเรียนรู้ เกิดแรงบันดาลใจให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการทำกิจกรรมอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มผลิตโบว์มาลัย กลุ่มปักมุกประดับเสื้อ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำของร้านค้ายังมีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการรวมตัวขององค์กรชุมชนต่างๆ ในเขตลาดกระบังที่สนใจในการทำธุรกิจชุมชนจัดตั้งเป็น "เครือข่ายธุรกิจชุมชนร่วมเกล้า-ลาดกระบัง" และมีบทบาททรงพลังส่งเสริมให้กลุ่มออมทรัพย์และองค์กรชาวบ้านต่างๆ หันมาสนใจเรื่องการจัดทำธุรกิจชุมชน

(2) การเรียนรู้เรื่องการประสานงานและประสานประโยชน์กับภายนอก

ความสำเร็จของร้านค้าชุมชนทำให้มีองค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ ได้มาศึกษาดูงาน ทำให้รู้จักชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 มากขึ้น หลายองค์กรยื่นความประสงค์ที่จะให้การช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่างๆ แก่คนในชุมชน เช่น ด้านสวัสดิการต่างๆ ด้านการส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ เป็นแรงบันดาลใจทำให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าได้รับความสนับสนุนจากเขต กลุ่มโบว์มาลัยได้รับการสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ กลุ่มสวัสดิการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF เมนู 5) กลุ่มออมทรัพย์ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเสริมสร้างการแก้ไขปัญหาค้นใจในเมืองในภาวะวิกฤต (มियाชาวาภาคเมือง) ประสบการณ์ของร้านค้าชุมชนนับได้ว่าได้ช่วยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้สัมผัสกับภายนอก ทำให้เกิดช่องทางการ

รวมกลุ่มและการเลือกประสานประโยชน์ของกลุ่มต่างๆมาเพื่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆให้มากขึ้นอย่างชัดเจน

(3) การเรียนรู้เรื่องการทำธุรกิจของคนในชุมชน

ร้านค้าเป็นต้นแบบในเรื่องการรวมตัวกันทำธุรกิจแล้วเกิดประโยชน์กับสมาชิก ทำให้กิจกรรม โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพบางอย่างที่ใช้การรวมกลุ่มประกอบการ เช่น เรื่องการตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งเมื่อมีการรวมกลุ่มแล้วจะทำให้มีเครดิตในการที่จะมีหน่วยงานมาพัฒนาฝีมือแรงงานและมีเครดิตที่จะต่อรองกับแหล่งจ้างงาน หรือกลุ่มโบว์มาลัย ที่สามารถกำหนดในราคาเดียวกันหรือต่อรองเรื่องราคากับผู้สั่งทำได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเกิดการเรียนรู้ในเรื่องการพึ่งพากันทางธุรกิจระหว่างกลุ่มด้วย เช่น ร้านค้าสามารถเป็นที่วางขายโบว์มาลัยที่กลุ่มโบว์มาลัยผลิตขึ้น กลุ่มปักมุกประดับเสื้อผากขายผลิตภัณฑ์ที่ร้านค้าก็ได้ การเกื้อกูลช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่มอาชีพในชุมชนเป็นประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งที่ผู้ศึกษาได้สำรวจพบ นอกจากนี้ยังพบว่ามีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่เคยเป็นชาวบ้านธรรมดาสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มธุรกิจอื่นๆ เช่น เซเว่นอีเลฟเว่น เครือสหพัฒน์ ทำให้เพิ่มขีดความสามารถทักษะด้านธุรกิจ จนสามารถบริหารธุรกิจร้านค้าชุมชนจนเจริญเติบโตมาได้อย่างน่าพอใจ และเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ให้กับกลุ่มคนอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชนในเรื่องการทำธุรกิจได้เป็นอย่างดี

10.2 เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

(1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและกรรมการกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้า

ในด้านเศรษฐกิจสมาชิกจะได้เงินปันผลสิ้นปี ส่งผลต่อการประหยัดรายจ่ายในครอบครัว ในด้านสังคมสมาชิกรู้สึกอบอุ่นมีเพื่อนจากการได้รวมตัวกัน

กลุ่มคนที่เห็นได้ชัดว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นคือ กรรมการ โดยเฉพาะกรรมการที่ทำงานที่เป็นพนักงาน จากเดิมซึ่งเป็นแม่บ้านไม่มีรายได้อะไรและเป็นชาวบ้านธรรมดาที่รู้สึกว่าคุณภาพชีวิตของตัวเองไม่ได้มีคุณรู้จักนับถือแต่อย่างใด แต่จากการได้เข้ามาทำงานในร้านค้าชุมชนทำให้ได้รับการยอมรับ เป็นผู้ที่ชาวบ้านรู้จัก ให้ความรักและนับถือ และยังมีรายได้จากการทำงานให้ร้านค้า แม้ไม่มากนักแต่ก็ช่วยให้เศรษฐกิจในครอบครัวดีขึ้น

(2) ร้านค้าเป็นโอกาสให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้คนในชุมชน

ที่เห็นชัดเจนได้แก่ ท่าเล่ที่ดีของร้านค้า ทำให้เกิดตลาดนัดหน้าที่ทำการของร้านค้าทุกวันตอนเช้า ทำให้ชาวบ้านหลายครอบครัวมีรายได้เพิ่มจากการขายของที่ตลาดนัด ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น นอกจากนี้การช่วยประสานงานให้หน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น ด้านอาชีพ ด้านสวัสดิการ ก็นับว่าร้านค้าได้มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในทางอ้อมที่สำคัญด้วย

10.3 เกิดการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนคือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาด้านต่างๆ และส่งผลต่อการเกิดกลุ่มต่างๆ ที่เข้มแข็ง เชื่อมร้อย เกื้อกูลประสานงานกันด้วยความสามัคคี ส่งผลให้ชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง อย่างน้อยที่สุดจากประสบการณ์ในการส่งเสริมชุมชนหลายๆ ชุมชนในเขตนี้เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมืองเห็นว่า ชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 เป็นชุมชนที่เข้มแข็งกว่าชุมชนอื่นๆ กิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ที่ลงไปจะประสบผลสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนมีบทบาทสำคัญในการประสานให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวด้วย

10.4 เกิดการจัดสวัสดิการชุมชน

การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนมีผลการประกอบการที่มีกำไรและสามารถขยายกิจการมาได้อย่างต่อเนื่อง กำไรส่วนหนึ่งปันผลให้สมาชิก อีกส่วนหนึ่งใช้สำหรับการจัดสวัสดิการชุมชน เช่น จัดตั้งกองทุนฌาปนกิจ สนับสนุนกิจกรรมพัฒนาในรูปแบบตัวเงิน เช่น สมทบในโครงการกีฬาต้านยาเสพติดของชุมชน สมทบในกิจกรรมพัฒนาสาธารณประโยชน์ของชุมชนประจำปีร่วมกับกรรมการชุมชน และยังให้ความช่วยเหลือในรูปแบบการสมทบสิ่งของ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม นม ในงานสำคัญๆ ของชุมชน เช่น งานวันเด็ก เป็นต้น

11. ความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบนี้ไปประยุกต์ใช้

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือร้านค้าชุมชนมิใช่เรื่องใหม่ กิจกรรมทั้ง 2 รูปแบบนี้ดำเนินการกันมานานแล้วในหลายชุมชน ซึ่งมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลวเป็นไปตามเงื่อนไขของแต่ละชุมชน สำหรับกลุ่มออมทรัพย์และร้านค้าชุมชนร่วมเกล้า โชน 8 มิใช่กลุ่มที่ประสบความสำเร็จสูงในด้านผลกำไรที่เป็นตัวเงิน เนื่องจากเงื่อนไขของสมาชิกทั้ง 2 กลุ่มในชุมชนนี้เป็นกลุ่มของผู้ที่ยังไม่มีความมั่นคงด้านอาชีพและรายได้ นอกจากนี้ ในด้านการบริหารงาน ซึ่งบริหารโดยชาวบ้านแท้ๆ ที่เรียนรู้พร้อมกับการปฏิบัติไปด้วยนั้น หากนำไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานขององค์กรที่บุคลากรมีความรู้ความสามารถ ก็ยังคงมีข้ออ่อนอยู่มากมาย แต่สิ่งที่สำคัญคือ กิจกรรมทั้ง 2 รูปแบบมีความเชื่อมโยงกัน การนำเงินจากการออมไปขยายสู่การผลิตในรูปแบบของการกู้ยืมเพื่อไปประกอบอาชีพหรือการจัดตั้งร้านค้าชุมชนย่อมก่อให้เกิดการจ้างงาน การเพิ่มรายได้ นำไปสู่การคืนทุน

การนำผลกำไรไปออม การลงทุน การจ้างงาน การเพิ่มรายได้ในรอบต่อๆไปได้ หากมีแต่การออมโดยไม่นำเงินออมไปลงทุนประกอบอาชีพก็จะเป็นการจ้างงาน ไม่มีการเพิ่มรายได้ ซึ่งไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

ประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ การนำผลกำไรไปจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างองค์กรธุรกิจที่มุ่งแต่การแสวงกำไรสูงสุด (Maximized Profit) กับองค์กรชุมชนที่ให้ความสำคัญกับกำไรทางสังคม (Social Profit) เป็นสำคัญ กลุ่มออมทรัพย์หรือร้านค้าชุมชนจะต้องแสดงจุดยืนของตนให้ชัดเจนว่ามีความแตกต่างจากองค์กรธุรกิจในปัจจุบันนี้ มิฉะนั้นจะกลายเป็นการรวมตัวกันเพื่อแสวงกำไรและแบ่งปันผลประโยชน์กันเองเฉพาะในกลุ่มสมาชิกเท่านั้น

การนำรูปแบบนี้ไปประยุกต์ใช้จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้และน่าจะประสบผลสำเร็จดีในชุมชนที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจดี แต่สิ่งที่ต้องให้ความสนใจคือ ความเข้าใจในปรัชญาหรือเป้าหมายของกลุ่มออมทรัพย์หรือร้านค้าชุมชนที่แตกต่างจากองค์กรธุรกิจดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งการสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การเปิดสมองที่จะเรียนรู้และปรับตัวตลอดเวลาของผู้บริหารกลุ่ม การสร้างระบบและการปลุกเร้าให้สมาชิกกลุ่มและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ติดตาม และตรวจสอบการดำเนินงาน การมีองค์กรหรือสถาบันภายนอกสนับสนุนหรือให้คำปรึกษาบนหลักการที่ไม่ครอบงำทางความคิด ไม่ทำให้ชุมชนหวังพึ่งพิงตลอดไป

หากทำได้เช่นนี้ แนวทางที่ต้องการเห็นชุมชนรวมตัวกันเป็นองค์กร มีกิจกรรมที่ช่วยสร้างงานสร้างรายได้ และนำผลกำไรไปจัดสวัสดิการชุมชน ดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชน รวมทั้งนำไปพัฒนาชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะของสวัสดิการสังคมเพื่อทุกคน (Welfare for all) ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

ข้อมูลและเอกสาร

ชรินทร์ นาคสุข (2530) การระดมทรัพยากรเพื่อที่อยู่อาศัยในโครงการ
พื้นนคร วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทวีชัย งามถิ่น (2537) ประสิทธิภาพของโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ถูกไล่อื้อ
และถูกเวนคืนที่ดิน: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพื้นนครร่มเกล้า 3
การเคหะแห่งชาติ. ภาคนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
วิชานโยบายและการวางแผนสังคม สถาบันเทคโนโลยีสังคม (เกริก).

เพ็ญสุภา จิตรชุ่ม และคณะ (2542) ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ
ชุมชน: กรณีศึกษาร้านค้าชุมชนร่มเกล้า โซน 8 รายงานการวิจัย
ประกอบวิชาการศึกษาตามแนวนวหลักสูตรปริญญาโทภาคพิเศษ
กรุงเทพมหานคร รุ่นที่ 11 คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.

มุกเหรียญ สีดลานุชิต (2539) รายงานการศึกษารูปแบบธุรกิจชุมชน ศึกษา
เฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและภาคกลาง. กรุงเทพฯ: สถาบัน
การจัดการเพื่อชนบทและสังคม และมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (2541) รายงานสำรวจผลกระทบจากภาวะ
เศรษฐกิจและฐานข้อมูลของเครือข่าย ลาดกระบัง (อัดสำเนา).

_____. (2543) ชุมชนพื้นนครร่มเกล้าระยะที่ 1-6 (อัดสำเนา).

สัมภาษณ์

ปนัดดา ใจเอื้อ. 15 กุมภาพันธ์ 2544

พิกุล ธีญญะเจริญ. 15 กุมภาพันธ์ 2544

หนูคล้าย สุโพธิ์. 15 กุมภาพันธ์ 2544

อุษา ประเสริฐสิงห์. 15 กุมภาพันธ์ 2544

สนทนากลุ่ม (8 มกราคม 2544)

กุหลาบ ไสภา. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 7

พิกุล ธีญญะเจริญ. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 8

ทองแดง ทิพย์สาร. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 9

จันทร์รุ่ง สว่างวงศ์. กรรมการชุมชน โชน 9

ณรงค์ เวียนฉาย. ประธานกลุ่มออมทรัพย์ โชน 9

บัวลอย หัสรินทร์. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 10

ปิยวรรณ ไม้จันทร์. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 11

วันเพ็ญ โตเลิศ. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 11

ประเสริฐ ทรัพย์สมบัติ. คณะกรรมการเครือข่ายจาก โชน 12

ณัฐพล เกิดเกษม. คณะกรรมการเครือข่ายชุมชนจิตรา

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนคนงาน ย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่

ผศ.ดร. กิติพัฒน์ นนทบุรีมະตุลย์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. จุดกำเนิด

๑ ดกำเนิดของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ มาจากพื้นฐานการรวมตัวของสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ซึ่งมีประวัติการเคลื่อนไหวมายาวนาน มูลนิธิเพื่อนหญิงได้เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ โดยโครงการแรงงานหญิงเข้ามาประสานงานและดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือแรงงานหญิงที่ประสบปัญหาในการทำงาน ตลอดจนให้การสนับสนุนการรวมตัวเป็นกลุ่มของแรงงานหญิง

ในประมาณเดือนพฤษภาคม 2529 โครงการแรงงานของมูลนิธิเพื่อนหญิงได้จัดเสวนาในหมู่ผู้นำสหภาพแรงงานหญิงในประเด็นเกี่ยวกับ ปัญหาของ

ผู้ใช้แรงงานหญิงกับการทำงานสหภาพ รวม 3 ครั้ง ผู้เข้าร่วมการสัมมนาในช่วงนั้นประกอบด้วยผู้นำสหภาพแรงงาน ทั้งจากรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชน เข้าร่วมประมาณ 8 สหภาพ จากการเสวนาได้ข้อสรุปว่า ผู้ใช้แรงงานหญิงในย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ต้องการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพด้วยการจัดตั้งกองทุนขึ้นมาช่วยเหลือเพื่อนแรงงานในด้านสุขภาพอนามัย

ต่อมาผู้ใช้แรงงานหญิงในย่านนี้ได้จัดตั้งกองทุนสุขภาพและสวัสดิภาพของแรงงาน โดยการสนับสนุนของสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชนและมูลนิธิเพื่อนหญิง

ในช่วงปี พ.ศ.2532 มีการเคลื่อนไหวจัดตั้งโครงการให้คำปรึกษาการดำเนินชีวิต และในปี พ.ศ.2533 ได้ปรับปรุงขยายผลของกิจกรรมต่อเนื่องออกมาเป็นโครงการพัฒนาศักยภาพคนงานหญิง โครงการแลกเปลี่ยนปัญหาแรงงานหญิงในเขตอุตสาหกรรมต่างๆ โครงการสนับสนุนและประสานงานกับกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ใช้แรงงานหญิงในย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ยังเข้าร่วมการเคลื่อนไหวผลักดันนโยบายแรงงานที่สำคัญๆ เช่น กฎหมายประกันสังคม กฎหมายลาคลอด 90 วัน นโยบายและกฎหมายด้านสุขภาพและความปลอดภัย เป็นต้น

หลังจากปี พ.ศ.2533 การประกาศใช้กฎหมายประกันสังคม ทำให้สมาชิกกองทุนสุขภาพของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่หันไปใช้บริการการรักษาพยาบาลจากกองทุนประกันสังคมมากขึ้น ทำให้กองทุนสุขภาพฯต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของสมาชิกมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ.2538 ผู้ใช้แรงงานหญิงได้มีการเสวนापูดคุยกัน มีข้อคิดเห็นว่า จะทำอย่างไรคนงานหญิงในพื้นที่อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่จึงจะพึ่งตนเอง

ทางเศรษฐกิจได้ ทั้งนี้มีการวิเคราะห์ถึงเหตุผลความจำเป็นอย่างน้อย 3 ประการ คือ

ประการแรก กลุ่มคนงานหญิงเห็นว่าการพึ่งพิงมูลนิธิหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในระยะยาวนั้นเป็นไปได้ เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ก็ต้องพึ่งพาเงินทุนสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ในระยะยาวองค์กรต่างประเทศเริ่มลดความสนับสนุนและไปช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆที่มีความยากจนมากกว่า

ประการที่สอง การพึ่งตนเองของกลุ่มงานจะช่วยให้กลุ่มมีอิสระทางความคิดมากกว่า การพึ่งพิงเงินสนับสนุนนอกกลุ่มมีผลให้ติดขัดในเงื่อนไขหลายๆอย่าง ไม่มีอิสระเท่าที่ควร หากกลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมที่มีผลให้พึ่งตนเองได้ จะเป็นการแสดงความเข้มแข็งของกลุ่มอีกทางหนึ่งด้วย

ประการที่สาม สภาพการทำงานของคนงานเองขาดความมั่นคงสามารถที่จะตกงานถูกเลิกจ้างเมื่อไรก็ได้ การทำกิจกรรมพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจะช่วยให้คนงานมีความมั่นคงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญของคนงานคือ การที่จำเป็นต้องไปกู้เงินนอกระบบมาตลอด การกู้เงินนี้คนงานต้องเสียดอกเบี้ยแพงมากถึงร้อยละ 20 ต่อเดือน กิจกรรมด้านการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เป็นการสร้างแหล่งเงินกู้ราคาถูกที่เป็นของคนงานเอง ทั้งยังเป็นการสร้างการออมให้คนงานด้วย กิจกรรมนี้จะนำไปสู่ความมั่นคงและเข้มแข็ง ทั้งของคนงานรายบุคคล กลุ่ม และขบวนการแรงงานในระยะยาว

2. การเริ่มต้น

ในระยะแรก ปี พ.ศ.2539 กลุ่มคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ เริ่มกิจกรรมด้วยการจัดทอดผ้าป่าหาทุนเข้าศูนย์วัฒนธรรมคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ โดยตั้งวัตถุประสงค์การใช้เงินทุนก้อนนี้อย่างชัดเจน เงินทุนจากการทำบุญทอดผ้าป่านำไปเป็นค่าเช่าศูนย์วัฒนธรรมฯ ค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมการศึกษาให้คนงาน การติดต่อประสานงาน การรับเรื่องราวร้องทุกข์ และการเคลื่อนไหวในประเด็นแรงงานและประเด็นทางสังคมอื่นๆ การทอดผ้าป่าในครั้งแรกนั้นได้เงินทุนประมาณ 50,000 บาท ต่อมาการทอดผ้าป่าได้จัดทำมาทุกปี โดยในปีล่าสุด (2543) ได้เงินทุนประมาณ 90,000 บาท

ในการจัดกิจกรรมการศึกษาหรือการเสวนานอกสถานที่ กลุ่มคนงานจะพึ่งพิงองค์กรภายนอกน้อยลง โดยขอการสนับสนุนเงินทุนสำหรับกิจกรรมการศึกษาจากองค์กรภายนอกประมาณร้อยละ 50 อีกร้อยละ 50 สหภาพแรงงานร่วมให้การสนับสนุน

การเริ่มต้นที่สำคัญอีกจุดหนึ่ง ได้แก่ การเริ่มความสนใจที่จะจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ โดยเริ่มไปศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์หลายแห่ง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ที่คลองเตย (ป้าร้อย) จ.กรุงเทพฯ กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุลและกลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเปรี๊ยะ จ.สงขลา เป็นต้น มีข้อสรุปว่า คนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่จะจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์กันในกลางปี พ.ศ.2540

จากการระดมความคิด การศึกษาดูงานของกลุ่มอื่นๆ ซึ่งใช้ระยะเวลาประมาณ 2 ปี กลุ่มกองทุนสุขภาพและกลุ่มคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ค่อยๆรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ และความมั่นใจ ในที่สุดก็ได้ตัดสินใจจัดตั้ง

กลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ขึ้นมาเมื่อเดือนมิถุนายน 2540 โดยใช้กรรมการกองทุนสุขภาพเป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ วัตถุประสงค์ของกลุ่มมีดังนี้

- (1) เพื่อสร้างสรรค์การรวมตัวกันช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนงานและชุมชนด้านเศรษฐกิจ
- (2) เพื่อส่งเสริมให้คนงานและชุมชนได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญของการออมทรัพย์
- (3) เพื่อส่งเสริมให้คนงานและชุมชนได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน
- (4) เพื่อพัฒนากลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ให้สามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต

3. รูปแบบ

3.1 แนวคิดเบื้องต้น

การดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์ตั้งอยู่บนหลักการช่วยเหลือ ส่งเสริมสร้างสรรค์ พัฒนาไปสู่กระบวนการพึ่งตนเอง และการดำรงอยู่ของสหภาพแรงงานบนฐานแนวคิดที่ต้องการเชื่อมต่อสหภาพแรงงานกับชุมชน (หรือสหภาพชุมชน) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการทำกลุ่มออมทรัพย์ ทั้งนี้ปรากฏการณ์ที่เป็นการท้าทายก็คือ คนงานส่วนใหญ่ยังมีความคิดติดยึดอยู่กับเศรษฐกิจแบบตัวใครตัวมันอย่างสูง การไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างกัน ทั้งฝ่ายคนงานและฝ่ายคนในชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากลำบาก ฉะนั้น การนำเงินมาวางกองไว้รวมกันจึงต้องตั้งอยู่บน

สัจจะของความไว้วางใจในกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการไว้วางใจในเรื่องของการเงิน ดังนั้น รูปแบบที่กรรมการและสมาชิกกลุ่มคิดกันก็คือ ต้องเป็นรูปแบบที่รัดกุมและโปร่งใส ทั้งในด้านตัวบุคคลและบัญชีการเงิน

3.2 สมาชิก

สมาชิกต้องมีรายได้ เป็นสมาชิกของสหภาพแรงงาน และเห็นด้วยกับหลักการออมทรัพย์และหลักการของสหภาพแรงงาน ตลอดจนสามารถปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของกลุ่ม บุตรของคณงานสามารถเก็บเงินออมและเป็นสมาชิกกลุ่มได้

3.3 รูปแบบการเข้าเป็นสมาชิก

กลุ่มออมทรัพย์ได้พยายามเน้นบทบาทของกรรมการสหภาพแรงงาน และการรวมกลุ่ม สมาชิกสหภาพแรงงานที่สนใจต้องมีการรวมกันเป็นกลุ่มย่อย และมีหัวหน้ากลุ่มหรือหัวหน้าสายรับผิดชอบ กลุ่มย่อยเหล่านี้เป็นไปเพื่อส่งเสริมการรวมตัวกันอย่างใกล้ชิด ส่งเสริมระบบตรวจสอบในด้านการเงิน ความคิด ความเชื่อถือ และการค้าประกันซึ่งกันและกัน เมื่อมีความจำเป็นในการกู้ยืมเงิน หัวหน้าสายหรือกลุ่มย่อยจะมีบทบาทสำคัญ ส่วนใหญ่หัวหน้าสายจะเป็นกรรมการของสหภาพแรงงานหรือเป็นบุคคลที่กลุ่มย่อยให้ความเชื่อถือ เพราะจะต้องทำหน้าที่ในการเก็บรวบรวมเงิน เป็นที่ปรึกษา และเป็นช่องทางสะท้อนปัญหาของสมาชิกระดับล่างไปสู่กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกมากกว่า 300 คน (สัมภาษณ์ มกราคม 2544) มีหัวหน้าสายประมาณ 15-16 สาย คูแลสมาชิกสายละประมาณ 20-50 คน

3.4 รูปแบบการออมเงิน

สมาชิกต้องออมเงินอย่างต่อเนื่องทุกเดือน ยึดหยุ่นไปตามกำลังของสมาชิกแต่ละคน แต่ต้องมีความสม่ำเสมอ กล่าวคือ สมาชิกคนหนึ่งอาจส่งเงินออมเท่าไรก็ได้ในแต่ละเดือน แต่ต้องไม่น้อยกว่าขั้นต่ำที่สุดคือ 100 บาทต่อเดือน และไม่เกินขั้นสูงสุดคือ 500 บาทต่อเดือน

3.5 รูปแบบการกู้ยืมเงิน

มีหลักการที่เน้นอัตราเสี่ยงต่ำ เน้นความปลอดภัยและความสบายใจมากกว่ากำไรในเชิงธุรกิจการเงิน

การกู้จำแนกเป็น 3 ประเภท คือ

(1) การกู้ประเภทสามัญ

สมาชิกกู้ได้เท่ากับวงเงินออมของตนเอง และชำระคืนภายในระยะเวลา 24 เดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน การกู้แบบนี้เน้นให้สมาชิกเห็นคุณค่าของการออม และเป็นการค้าประกันตนเอง กล่าวคือ สมาชิกไม่ต้องพึ่งใครในการค้าประกัน เพราะเป็นเงินของคนที่ฝากไว้กับกลุ่ม

(2) การกู้ประเภทพิเศษ

สมาชิกสามารถกู้เกินวงเงินออมของตนเองได้ไม่เกิน 2 เท่าของเงินออมของตนเอง ดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน โดยต้องมีเพื่อนสมาชิกในกลุ่มมากกว่า 2 คนขึ้นไป มาค้าประกันให้ ทั้งนี้เงินออมของเพื่อนผู้ค้าประกันรวมกันต้องมากกว่าหรือเท่ากับวงเงินที่จะกู้ยืม ผู้ค้าประกันต้องนำสมุดเงินออมของตนเองวางค้าให้เพื่อน เมื่อสมาชิกที่กู้ส่งเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยไปแล้วครึ่งหนึ่ง ผู้ค้าประกันก็จะเป็นไทสามารถกู้เงินกับกลุ่มได้ต่อไป การใช้ระบบการกู้และการค้าประกันแบบนี้เป็นการกระจายความเสี่ยงและความรับผิดชอบแบบดาวกระจาย ถ้าหาก

เกิดกรณีกู้แล้วไม่มาส่งคืน ผู้ค้าประกันจะไม่ต้องรับผิดชอบต่อนี้พนักงานกินไป และการกู้แบบนี้ยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือในพฤติกรรมทั้งทางด้านการเงินและด้านสังคมได้เป็นอย่างดี

(3) การกู้ประเภทฉุกเฉิน

การกู้ประเภทนี้สมาชิกกู้ได้ไม่เกินวงเงิน 2,000 บาท และส่งคืนภายใน 4 เดือน โดยสามารถรับเงินได้ทันที เสียดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน โดยสมาชิกต้องออมเงินกับกลุ่มมาแล้วอย่างน้อย 6 เดือน ถ้าสมาชิกมีเงินเพียง 600 บาท ใน 6 เดือน ก็สามารถกู้ฉุกเฉินได้เพียง 600 บาท จะกู้ถึง 2,000 บาทไม่ได้ ยกเว้นต้องมีเงินออม 2,000 บาท หรือมากกว่า จึงจะสามารถกู้เงินฉุกเฉินได้ไม่เกิน 2,000 บาท ทั้งนี้เป็นการลดความเสี่ยงและลดโอกาสของการขาดทุนของสมาชิกและกลุ่มฯ

3.6 ระบบเงิน

การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ถือเป็นการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่มีลักษณะพิเศษและเป็นแนวคิดใหม่ในเชิงองค์กรแรงงานคนงาน และชุมชนคนงาน ที่ต้องต่อสู้และเผชิญปัญหาการต่อสู้ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนั้น การช่วยเหลือกันทางการเงินของกลุ่มจึงมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพึ่งตนเองและการเคลื่อนไหวของขบวนการแรงงานไปพร้อมกัน (จะเด็จ เชาวน์วิไล และบัณฑิต เป้แก้วพิเศษ, มปป.)

เงินกำไรที่ได้มาของกลุ่มออมทรัพย์มาจากการส่งคืนดอกเบี้ยเงินกู้รวมกับดอกเบี้ยธนาคาร แท้จริงแล้วเป็นเงินของสมาชิกที่เดิมก่อนมีกลุ่มได้ไปกู้กับนายทุนท้องถิ่น แล้วเสียดอกเบี้ยถึงร้อยละ 10-20 บาทต่อเดือน แต่ไม่เคยได้ดอกเบี้ยคืน แต่สำหรับกลุ่มออมทรัพย์ฯ ได้นำเงินผลกำไรของกลุ่ม 100% มาปันผล

โดยจำแนกออกเป็น 4 กองทุน ดังนี้

(1) กองทุนปันผลสมาชิกร้อยละ 60

การปันผลให้สมาชิกร้อยละ 60 ถือเป็นการปันผลให้กับเจ้าของกลุ่มออมทรัพย์ฯ โดยมีหลักการว่าสมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของกลุ่ม ฉะนั้น สมาชิกทุกคนจะต้องได้เงินปันผลนี้ แต่จะได้รับเงินปันผลมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้นที่ออมและการปล่อยกู้ช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกได้มากน้อยเพียงใดในแต่ละปี ซึ่งเงินส่วนนี้เป็นขวัญและกำลังใจของสมาชิกที่ออมและกู้เงินกลุ่มว่าไม่ได้เสียไปไหน และสุดท้ายเงินก็กลับคืนสู่ตนเอง

(2) กองทุนพัฒนากลุ่มร้อยละ 20

เมื่อแรกตั้ง กองทุนส่วนนี้มีเพียง 2% เท่านั้น ต่อมากรรมการกลุ่มออมทรัพย์เห็นความสำคัญว่า กลุ่มออมทรัพย์ฯ จะมีความมั่นคงเข้มแข็งในเชิงองค์กรได้นั้น บุคลากร สมาชิก และกรรมการของกลุ่ม จะต้องมีความรู้ความสามารถ ตลอดจนมีระบบการจัดการ มีวัตถุประสงค์ ที่สนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มให้ราบรื่น ฉะนั้น กลุ่มจึงจัดสรรกองทุนพัฒนากลุ่มร้อยละ 20 เพื่อใช้ในการพัฒนาความรู้ความสามารถของสมาชิกและกรรมการ กองทุนนี้ใช้สำหรับจัดการศึกษาอบรมกรรมการและสมาชิกในด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง

(3) กองทุนพัฒนาสังคมร้อยละ 15

เงินกองทุนก้อนนี้เดิมจัดสรรไว้ 5% เท่านั้น ต่อมากลุ่มเห็นว่าการปันผลกองทุนก้อนนี้น่าจะนำไปสู่การเสริมสร้างแนวทางการพึ่งตนเองในระยะยาวของกลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ กลุ่มน่าจะนำกองทุนนี้ไปดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่โดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนภายนอก เงินทุนส่วนนี้นำไปใช้ในกิจกรรมการอบรม การศึกษา การรับเรื่องราวร้องทุกข์ การเคลื่อนไหวก่อตั้งหน่วยงานต่างๆ เป็นอิสระ

(4) กองทุนธุรกิจร้อยละ 5

การปันผลกองทุนนี้ลดลงจากร้อยละ 30 เหลือร้อยละ 5 กลุ่มออมทรัพย์นำกองทุนนี้มาตั้งร้านค้าสวัสดิการของสมาชิกและคนงานในชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายสินค้าให้กับสมาชิกในรูปเงินเชื่อ เป็นการช่วยเหลือสมาชิกสหภาพแรงงานในเรื่องปากท้อง กลุ่มออมทรัพย์ฯ เป็นเจ้าของร้านค้าสวัสดิการและมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 100,000 บาท

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ล่าสุด เมื่อมกราคม 2544 กรรมการกลุ่มที่ทำหน้าที่ดูแลร้านค้าและเป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ (เดือนใจ สุวรรณเบญจาง) ให้ข้อมูลว่า ร้านค้าได้หยุดดำเนินงานเป็นการชั่วคราวมาตั้งแต่พฤศจิกายน 2543 แม้ว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาไม่มีปัญหาในเรื่องการขายสมาชิกให้ความสนใจอุดหนุนดี โดยเฉพาะข่าวสารเป็นสินค้าที่ขายดีมาก และเป็นการช่วยเหลือสมาชิกและคนงานในชุมชนได้อย่างแท้จริง

เหตุที่ต้องหยุดดำเนินงานร้านค้าชั่วคราวเพราะร้านค้าต้องมีกรรมการผลัดกันมานั่งประจำร้านเพื่อรับคำสั่งซื้อ ตรวจสอบเช็คสต็อก ทำบัญชีรายวัน ฯลฯ ซึ่งที่ผ่านมากรรมการใช้ระบบบริหารจัดการแบบอาสาสมัคร ไม่มีค่าตอบแทนใดๆ บวกกับกรรมการมีบทบาทหลายตำแหน่ง ทั้งของสหภาพ กลุ่มออมทรัพย์ และร้านค้า ทำให้การดำเนินงานร้านค้าเป็นไปอย่างยากลำบาก ในที่สุดกรรมการออมทรัพย์และร้านค้าจึงประชุมร่วมกันและมีมติให้หยุดดำเนินกิจการร้านค้าเป็นการชั่วคราวประมาณ 3 เดือน (ร้านค้าได้จำหน่ายข่าวสารและสินค้าหมดลง โดยไม่มีการสั่งสินค้าเข้าเพิ่มเติม) เพื่อปรับระบบต่างๆ แต่เนื่องจากกรรมการยังไม่สามารถหารูปแบบที่เหมาะสมกว่าได้ จึงเลื่อนการเปิดดำเนินการออกไปอีก

เราจะเห็นว่า การปันผลของกำไรที่กลุ่มออมทรัพย์ฯ ดำเนินการอยู่นั้น เป็นการให้ภาพของการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่สมาชิก โดย

ใช้เงินตรามาเป็นสื่อกลาง นอกจากนั้นการแบ่งสัดส่วนของกำไรจำแนกเป็นกองทุนต่างๆนั้นยังสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์คิดอย่างไร และทำเพื่ออะไร กลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่มีทิศทางที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาขบวนการแรงงาน เช่น กองทุนพัฒนาสังคมที่เพิ่มสัดส่วนมากขึ้น เพื่อต้องการให้สามารถเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวเรื่องการรับเรื่องรางวัลทุกซ์ การพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของคนงาน ตลอดจนการให้การศึกษาอบรมแก่เพื่อนคนงานด้วยกัน โดยไม่ต้องพึ่งพิงองค์กรภายนอกใดๆ

3.7 ระบบบัญชีและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม

หัวใจสำคัญของการเติบโตอย่างมั่นคงของกลุ่ม คือ การทำบัญชี กลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ดำเนินงานมา 3 ปี มีการพัฒนา มาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยระบบการตรวจสอบนี้กลุ่มได้ความรู้มาจากการดูงานที่กลุ่มออมทรัพย์ชาวบ้านบ้านบ่อกุล จังหวัดสงขลา และคุณสามารถสระแก้วมาถ่ายทอดประสบการณ์และหลักการทำบัญชีแบบชาวบ้านที่เน้นการมีส่วนร่วมเป็นหลัก

ระบบบัญชีของกลุ่มมีดังนี้

- กรรมการทุกคนเมื่อเข้ารับตำแหน่งจะต้องฝึกอบรมเกี่ยวกับเส้นทางบัญชีและแนวคิดกลุ่มออมทรัพย์
- กรรมการทุกคนต้องมาอบรมบัญชีและทำบัญชีด้วยกัน โดยกรรมการทุกคนจะต้องมีสมุดบัญชีคนละ 5 เล่ม
- กรรมการทุกคนต้องมาปิดบัญชีร่วมกันทุกวันที่ 20 ของเดือน
- กรรมการทุกคนต้องมาถ่ายทอดประสบการณ์งานออมทรัพย์ และระบบบัญชีให้เท่าทันกัน

การทำบัญชีร่วมกันของกรรมการทำให้เกิดประโยชน์ต่อการตรวจสอบความโปร่งใส อย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ

- กรรมการกลุ่มออมทรัพย์สามารถรู้ความเป็นไปและฐานะทางการเงินของกลุ่มได้เท่าๆกัน
- กรรมการได้ตรวจสอบกันเองทางระบบบัญชีการเงิน ตลอดจนตรวจสอบกับสมาชิกของกลุ่มได้
- เกิดการร่วมกันพัฒนาทักษะการทำบัญชี และนำไปประยุกต์ใช้ได้
- เกิดการพัฒนาและถ่ายทอดทักษะทางบัญชีให้กับผู้อื่นได้
- เกิดความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ถ้ามีปัญหาทางการเงิน
- เกิดการพึ่งพาตนเองในเชิงทักษะบัญชีและการเงินอย่างแท้จริง
- กรรมการมีความสัมพันธ์และทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

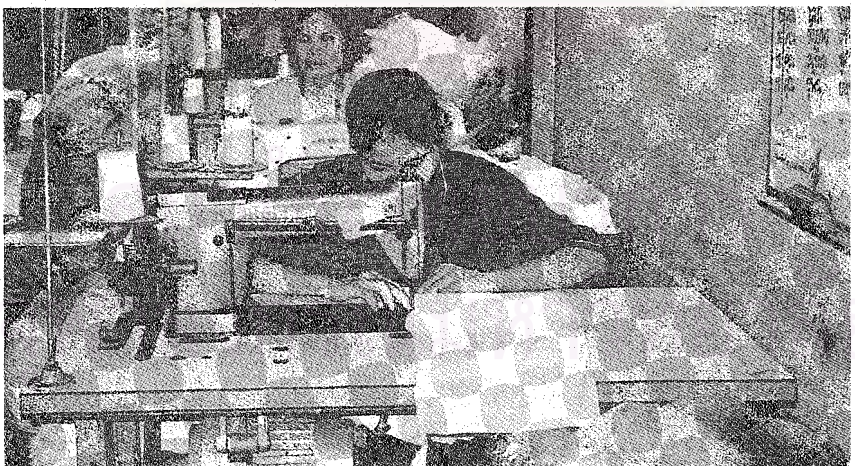
4. สถานะของกลุ่มในปัจจุบัน

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 สมาชิกแรกเข้ามี 60 คน มีเงินออมประมาณ 60,000 บาท เปิดรับสมาชิกทุก 6 เดือน โดยกลุ่มขอให้สมาชิกออมเงิน 1 ปี และจะมีการปล่อยกู้ภายใน 2 ปี ถึงจะมีการปันผลให้กับสมาชิก ในปี พ.ศ.2542 สมาชิกเพิ่มเป็น 351 คน มีเงินออมทั้งสิ้น 700,000 บาท เปิดรับสมาชิกทุก 3 เดือน ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 300 คน สมาชิกที่ลาออกไปเป็นเพราะย้ายที่ทำงานไปห่างไกล หรือกลับไปทำงานที่บ้านต่างจังหวัด ไม่สะดวกในการออมทรัพย์กับกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มมีเงินออมทั้งสิ้นประมาณหนึ่งล้านบาทเศษ ไม่มีประวัติหนี้เสีย การขาดทุน หรือปัญหาการทุจริตใดๆ

รายนามคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ฯ

ประธาน:	สมชาย วงษา
รองประธาน:	สุรินทร์ พิมพา
เหรัญญิก:	จิราวัฒน์ ระดมบุญ
กรรมการศึกษา:	สำรวย ค้างเคซ
ฝ่ายทะเบียน:	คำปน โลกเศ
ประชาสัมพันธ์:	อำไพ เพ็งแย้ม

กรรมการไม่มีค่าตอบแทน ทำงานด้วยความเสียสละ โดยใช้เวลาเลิกงานระหว่าง 17.00 น. เป็นต้นไป มาเปิดกลุ่ม เป็นอาคารพาณิชย์เล็กๆตั้งอยู่ที่หน้าจิราภาพาร์ทเมนต์ ใกล้สามแยกอ้อมน้อย อาคารนี้ใช้เป็นที่ทำการศูนย์ศึกษาของคนงานและศูนย์วัฒนธรรมคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่เป็นหลัก ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์อยู่ด้านหลังของอาคาร จากการสังเกตการทำงานของกรรมการพบว่า มีสมาชิกมาร้องเรียน มาขอกู้เงิน มาติดต่อ เป็นจำนวนมาก บางครั้งเลิกงานถึง 21.00 น. หรือดึกกว่านั้น

5. ความเห็นเรื่องความสำเร็จของกลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลเป็นกรรมการและหัวหน้าสาย มีความเห็นว่ากลุ่มประสบความสำเร็จ โดยดูจากภายในสามปีกลุ่มมีเงินทุนมากขึ้น ไม่มีหนี้เสีย ไม่มีปัญหาการทุจริตใดๆ สมาชิกส่วนใหญ่พอใจที่ไม่ต้องเป็นหนี้สินนายทุนพ่อค้าแม่ค้า สมาชิกพอใจที่มีแหล่งกู้เงินของตนเอง สามารถกู้เงินได้เมื่อมีภาวะฉุกเฉินต้องการใช้เงินก็กู้ได้ โดยดอกเบี้ยไม่แพง สมาชิกให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น เช่น ผู้ที่อยากเป็นสมาชิกเกิดจากการเห็นเพื่อนคนงานในโรงงานมีสมุดออมทรัพย์สีเหลืองก็จะถามว่าอะไร เมื่อได้รับคำตอบว่าเป็นการออมทรัพย์และสามารถกู้เงินได้ประเภทใดบ้างก็จะรีบเข้ามาขอเข้าเป็นสมาชิกด้วย ก็จะมีการติดต่อหัวหน้าสายขอเข้ากลุ่ม หัวหน้าสายก็จะอธิบายในรายละเอียดให้ฟังว่าสมาชิกจะต้องเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานและต้องมีรายได้ ฯลฯ

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งเห็นแตกต่างออกไปว่า อยากให้สมาชิกใหม่เป็นฝ่ายกระตือรือร้นเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มมากกว่านี้ เพราะเท่าที่เป็นอยู่ตนต้องเป็นฝ่ายพูดจาชักชวนโน้มน้าวจิตใจมากกว่า แม้ในการเก็บเงินออมและเงินกู้คืนพร้อมดอกเบี้ย ตนในฐานะหัวหน้าสายก็ต้องเป็นฝ่ายไปติดต่อสมาชิก จริงๆแล้วสมาชิกควรเป็นฝ่ายกระตือรือร้นที่จะมาส่งเงินให้ตนมากกว่า

การเติบโตขยายตัวของสมาชิกใหม่ยังเป็นไปได้ช้า ขณะเดียวกันสมาชิกเก่าจำนวนหนึ่งก็ลาออกไปเพราะตงงาน ต้องกลับไปทำงานต่างจังหวัดบ้าง ยกตัวอย่างรายหนึ่งขอลาออกไปเพราะ “ท้อแล้ว” คือ ไม่สามารถออมเงินได้ทุกเดือน เนื่องจากมีรายจ่ายมาก เขาก็มาลาออกไป โดยได้เงินออมกลับไปครบ กลุ่มไม่ขาดทุน เมื่อเขาพร้อมก็กลับมาใหม่ได้ โดยทั่วไป สมาชิกเป็นคณงานหญิง มีคณงานชายบ้างไม่มากนัก สมาชิกมักกู้เงินไปใช้ในโอกาสที่กลับบ้านต่างจังหวัด

เวลามีเทศกาล เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ ตรุษจีน เป็นต้น เท่าที่ทราบสมาชิกใช้เงินในเรื่องที่จำเป็น เป็นค่ารถกลับบ้านต่างจังหวัด หรือซื้อของฝากทางบ้าน สมาชิกไม่ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ไม่สำมะเลเทเมาหรือเล่นการพนัน

เหตุที่กลุ่มขยายตัวได้ช้า ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งเห็นว่า เพราะการปันผลปลายปีไม่สามารถทำให้สมาชิกเห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมว่าตนได้ผลกำไร ความจริงหากไม่มีกลุ่มสมาชิกจะลำบากมากถ้าต้องไปกู้เงินนายทุน อาเฮีย อาเจีต่างๆ แต่พอออมเงินกับกลุ่มไปนานๆสมาชิกกลับมามองไม่เห็นตรงนี้ กลับไปรู้สึกว่าเป็นการกู้เงินของตนเอง บางทีกลุ่มอาจต้องคิดถึงสวัสดิการต่างๆที่จะต้องให้ตอบแทนแก่สมาชิกเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นก็ได้

เมื่อถามถึงการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ ผู้ให้ข้อมูลตอบว่า เคยมีกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆในย่านนี้ได้เคยมาพูดคุยติดต่อ แต่กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ค่อนข้างกังวลกับความเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวหรือดำเนินงานด้านอื่นๆด้วย การผูกติดกับกลุ่มอื่นๆอาจมีพันธะหรือข้อจำกัดบางประการที่ทำให้ขาดอิสระก็ได้

ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นสอดคล้องกันว่ากลุ่มประสบผลสำเร็จพอสมควร ส่วนหนึ่งเพราะกรรมการเข้มแข็ง เสียสละ ประธานเป็นคนดี อดทน รับผิดชอบ ใจเย็น และรู้จักแก้ไขปัญหา แก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี ผู้นำของกลุ่มออมทรัพย์ฯมีลักษณะเป็นผู้นำที่สั่งสมบารมีมานานนับสิบปี อันที่จริงตนอยากให้มีการหน้าใหม่ๆหมุนเวียนมาทำงานบ้าง เพื่อจะได้เกิดความโปร่งใสยิ่งขึ้น เท่าที่ผ่านมากรรมการหน้าเก่าทุกปี ตนคิดว่าหากมีการพิจารณาให้ค่าตอบแทนกรรมการบ้างอาจทำให้มีผู้ยอมเป็นกรรมการหน้าใหม่มากขึ้นก็ได้

ผู้ให้ข้อมูลเห็นความสำคัญของการศึกษาเพิ่มเติม กรรมการและสมาชิกควรได้มีโอกาสไปแลกเปลี่ยนสัมมนาในกลุ่มอื่นๆมากยิ่งขึ้น แต่ปัญหาใหญ่คือ

ไม่มีใครมีเวลาไป เพราะต้องทำงานตลอดเวลา ทั้งงานอาชีพและงานของกลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ขณะนี้กรรมการกลุ่มต้องการที่จะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกรรมการ สมาชิกและบุคคลภายนอก ว่าจังหวะก้าวต่อไปของกลุ่มควรเป็นเช่นใด กลุ่มควรจะทำเนกิจการอะไร ต่อไป อย่างไร ผู้ให้ข้อมูลต้องการได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ ด้านกลุ่มออมทรัพย์เพิ่มเติม และคิดว่ากรรมการท่านอื่นๆก็เช่นเดียวกัน

การมองว่ากลุ่มประสบความสำเร็จเพียงใดมีหลายด้านหลายมุม เท่าที่สมาชิกจำนวน 300 กว่าคน ซึ่งมีการลาออกและสมัครเข้าใหม่ทุก 3 เดือน และได้ดำเนินกิจกรรมออมทรัพย์มาประมาณ 3 ปี โดยไม่มีหนี้เสีย ขณะเดียวกันกลุ่มขนาด 300 คนนี้ก็พอจะดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้บนพื้นฐานการดำเนินงานที่มีระบบความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความรัดกุมระมัดระวังอย่างมาก ไม่ใช้วิธีการเสี่ยงเพื่อหากำไรสูงสุด แต่เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทำให้การขยายตัวของกลุ่มเป็นไปอย่างเรื้อรังช้า ประกอบกับกลุ่มมีวัตถุประสงค์พิเศษกว่ากลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นของชุมชนทั่วไป คือ กลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสหภาพแรงงาน

จะเห็นว่า กลุ่มออมทรัพย์ของคณงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ต้องการ "ความเป็นอิสระ" ในการดำเนินงานค่อนข้างสูง ข้อมูลในเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัยกล่าวถึง "ความเป็นอิสระ" จากองค์กร มูลนิธิ หรือแม้แต่สหภาพแรงงานกลุ่มอื่นๆ จนเป็นคำสำคัญ (Keyword) ที่บ่งบอกลักษณะพิเศษประการหนึ่งของกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า มีการชักชวนในลักษณะสร้างเครือข่ายหรือร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งกลุ่มของตนได้ปฏิเสธไป เหตุผลที่ให้ก็คือ เรื่องของความต้องการเป็นอิสระของกลุ่ม ซึ่งประเด็นนี้จะวิเคราะห์เพิ่มเติมภายหลัง

โดยสรุป ผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัยมองว่ากลุ่มออมทรัพย์ของตนประสบความสำเร็จในด้านการเป็นที่พึ่งยามที่ต้องการกู้เงินได้ ทำให้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้แพงอย่างเช่นเคย และกลุ่มไม่มีปัญหาหนี้เสีย อย่างไรก็ตาม การกู้เงินของสมาชิกเป็นลักษณะการกู้เงินออมของตน กลุ่มไม่ดำเนินการในเชิงธุรกิจที่มีความเสี่ยงแต่ประการใด การเติบโตในเชิงธุรกิจจึงเชื่อซ้ากว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนอื่นๆ

6. ประเด็นการวิเคราะห์

6.1 ประชาชนผู้ได้ประโยชน์เป็นใคร

ประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งที่ประชุมรายงานความก้าวหน้า 18 มกราคม 2544 ณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ตั้งข้อสังเกตไว้ได้แก่ ใครคือประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากกลุ่มออมทรัพย์ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ พันธเสน มีความเห็นว่า โครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ที่มีการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือคนยากจนนั้น เมื่อวิเคราะห์กันจริงๆ แล้วมักไม่สามารถส่งผลต่อคนยากจนที่สุดในสังคม คนที่ยากจนอย่างแท้จริงในที่สุดก็ถูกกลืน การรวมกลุ่มออมทรัพย์ก็เช่นเดียวกัน มักจะพบว่าคนที่พอมีรายได้อยู่บ้างเท่านั้นที่พอจะมาส่งเงินออมทรัพย์ได้ นั่นคือ คนที่ยากจนที่สุดไม่มีรายได้เลยก็จะมีทางได้มาร่วมออมทรัพย์หรือได้มากู้เงินไปใช้ได้ คนยากจนที่สุดจึงมักถูกตัดขาดจากกิจกรรมการพัฒนาอยู่เสมอ ฯลฯ

กลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ก็เช่นเดียวกัน สมาชิกกลุ่มนอกจากจะต้องเป็นคนงานและเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานแล้ว ต้องมี

รายได้ อย่างน้อยที่สุดก็ต้องมีรายได้พอใช้จ่ายและมีเงินเหลือสำหรับออมเดือนละ 100 บาท อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าคนงานที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มนี้ แม้จะมีสถานภาพดีกว่าคนยากจนอย่างที่สุดที่ไม่มีรายได้ แต่ก็ไม่ใช่อะไรกลุ่มประชาชนที่มีความมั่นคงทางรายได้สักเท่าใด คนกลุ่มนี้ยังคงมีความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในภาวะยากลำบากที่สุดไม่ต่างจากคนที่ไม่มีรายได้มากนัก

ผู้วิจัยมีตัวอย่างจากชีวิตของอดีตคนงานหญิงผู้หนึ่งที่ได้รับฟังโดยบังเอิญจากรายการวิทยุ จส100 เมื่อ 24 มกราคม 2544 ออกอากาศในเวลาประมาณ 4:15 น. มีการสนทนาเรื่องราวเกี่ยวกับการเข้ามาสู่ตลาดการค้าประเวณี อดีตคนงานหญิงผู้หนึ่งใช้นามว่า "ทิพวรรณ" อายุประมาณ 24 ปี ได้เล่าว่า เดิมเป็นคนงานในโรงงานแห่งหนึ่งในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร

ทิพวรรณต้องรับผิดชอบส่งเงินไปยังต่างจังหวัดเพื่อดูแลมารดาที่พิการและลูกในวัยเรียนอีก 1 คน ประวัติเดิม เธอแต่งงานตั้งแต่อายุ 16 ปี อยู่กินกับสามีจนมีลูกด้วยกัน ครอบครัวเป็นปกติทุกประการ จนสามีมาเสียชีวิตไปด้วยโรคมะเร็ง ทิพวรรณต้องเลี้ยงตนเอง ลูก และแม่ เธอจึงตัดสินใจเข้ามาทำงานในกรุงเทพ และโชคดีได้ทำงานในโรงงานแห่งนี้ รายได้ไม่มากนัก แต่เพียงพอที่จะส่งไปเลี้ยงดูลูกและแม่ที่ต่างจังหวัด

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 โรงงานได้เลิกกิจการ เธอมีความรู้ไม่สูงสามารถทำงานอื่นทำได้ ขณะที่ทางบ้านต่างจังหวัดต้องการเงินจากเธอมาก ในวันที่เธอไม่มีเงินติดกระเป๋าแม้แต่บาทเดียว เธอถามเพื่อนที่รู้จักกันว่า จะแก้ปัญหายังไงดี เธอต้องการเงินจำนวนหนึ่งที่พอจะส่งไปบ้านต่างจังหวัดได้ และเธอหมดเงินไปกับการดิ้นรนสมัครงานอื่นจนเกลี้ยงกระเป๋าแล้ว ในที่สุดเพื่อนก็แนะนำให้เธอขายบริการทางเพศ เมื่อผู้ดำเนินรายการวิทยุถามว่า ทำไมไม่กลับบ้านต่างจังหวัด ทิพวรรณตอบว่าถึงเธอกลับไปก็ไม่สามารถจะหาเงินได้เพียงพอ

กับภาระที่เธอต้องรับผิดชอบ ฯลฯ

นี่เป็นตัวอย่างของคนงานหญิงที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจสังคมน้อยมาก ไม่มีความมั่นคงในหน้าที่การงาน เดิมก็พอมีรายได้บ้างจากการเป็นคนงานในโรงงาน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ เธอพยายามหางานทำจนสุดความสามารถ ไม่ได้เกียจคร้าน (ดังเช่นความหมายของวาทกรรมที่ว่า "ไม่มีความยากจนในหมู่ชนที่ยั่งยืน") ทว่าในที่สุดเธอก็เป็นคนยากจนที่สุดอย่างฉับพลันทันที ลองพิจารณาดูว่า คนงานหญิงคนอื่นๆ ก็มีสภาพไม่ได้ดีไปกว่าทิววรรณนัก โอกาสที่จะ "ยากจนฉับพลัน" หรือ "ประสบความยากลำบากที่ยิ่งไปกว่าเดิม" เช่นทิววรรณ ก็เป็นปรากฏการณ์ธรรมดาของสังคมทุนนิยมที่เน้นแต่การเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ปราศจากความมั่นคงทางสังคมที่จะให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง อย่างทั่วถึง และอย่างได้ผล

แน่นอนที่สุด โครงการหรือกิจกรรมทางสังคมใดๆ ควรจะเข้าไปถึงคนยากจนที่สุดในสังคม ขณะเดียวกัน เราก็น่าจะมีความระมัดระวังทางสังคมที่จะกางกั้นไม่ให้คนจนอย่างทิววรรณต้องถลำตกลงไปในภาวะยากลำบากอย่างที่สุด ทิววรรณบอกในรายการวิทยุว่า เธอคิดว่าจบแค่ ป.6 น้อยเกินไปที่จะมาทำงานในเมืองหลวง ความรู้ที่น้อยเกินไปทำให้เธอไม่มีโอกาสได้งานทำที่ดี ที่มั่นคงเพียงพอ

ความยากจนที่มีอยู่ในประชาชนจึงไม่ได้เป็นเส้นตรงเส้นเดียวที่วัดด้วยระดับรายได้ ทว่าเป็นสภาวะที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่มักจะเปลี่ยนแปลงไปในทางเลวร้ายกว่าเดิม เมื่อไม่มีโอกาสหรือแหล่งที่จะให้ความมั่นคงปลอดภัยทางสังคมกับประชาชนที่อยู่ริมๆ ขอบเหวเหล่านี้ได้

การกู้เงินของคนงานหญิงเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการกู้ในวงเงินไม่มาก และเป็นการกู้ไปใช้จ่าย มักจะกู้กันมากในช่วงที่มีวันหยุดเทศกาล เช่น ปีใหม่

สงกรานต์และวันครอบครัว หรือตรุษจีน ที่สถานประกอบการมักหยุดเป็นเวลานานเพียงพอที่คนงานจะกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ญาติพี่น้องของตนที่ต่างจังหวัด มีสมาชิกเพียงหนึ่งหรือสองรายที่นำเงินกลับไปสมทบกับการผ่อนบ้านที่อยู่อาศัย มีสมาชิกเป็นชายอยู่บ้าง แต่มีจำนวนไม่มากนัก

ในความเห็นของผู้วิจัย กลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่นี้ได้ทำหน้าที่ด้านสวัสดิการสังคมด้านการกู้ยืมเงินได้ผลระดับหนึ่ง โดยหากเปรียบเทียบกับการที่ไม่มีกลุ่มออมทรัพย์เลย คนงานหญิงประมาณ 300 กว่าคน อาจต้องเป็นหนี้สินที่พอกพูนมากขึ้นจนต้องตัดสินใจดำเนินชีวิตอย่างยากลำบาก ยิ่งขึ้นก็ได้ คนงานหญิงเหล่านี้ถึงมีรายได้ก็ไม่ใช่ว่าจะมีเพียงพอในระดับมั่นคง ทว่า เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน ไม่ได้มีความมั่นคงสักเท่าใด ยังอยู่ในกลุ่มที่เสี่ยงต่อการตกไปอยู่ในภาวะยากลำบากอย่างที่สุด

กล่าวต่อเนืองไปกว่านั้น เมื่อกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มนี้มีความสำคัญต่อการพึ่งพิงตนเองด้านเงินกู้ การดำรงกลุ่มให้อยู่ไปนานๆหรืออยู่อย่างยั่งยืนก็ยิ่งเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา ดังนั้น ค่อนข้างชอบด้วยเหตุผลที่ผู้นำของกลุ่มจะไม่ผลิผลิผล นำกลุ่มไปเพื่อความเติบโตเชิงธุรกิจ แม้ว่ากิจกรรมของกลุ่มจะเป็นเรื่องของเงิน และสามารถทำกำไรจากเงินได้ แต่ผู้นำของกลุ่มก็เลือกที่จะดำเนินงานอย่างรัดกุม เน้นการไม่เสี่ยงต่อการขาดทุนอย่างที่สุด

แนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเช่นนี้สอดคล้องกับความเห็นของ เสรี พงศ์พิศ ที่เห็นว่า เงินและกำไรสูงสุดไม่ใช่คำตอบต่อการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์

"กลุ่มออมทรัพย์เป็นส่วนสำคัญของระบบสวัสดิการชุมชน การออมเงินคนละไม่กี่สิบบาทต่อเดือนดูเหมือนเป็นเงินจำนวนไม่มาก แต่อาศัยจำนวนประชากรหรือสมาชิกที่มาก ทำให้เงินที่ดู

น้อยนิดกลายเป็นเงินก้อนใหญ่และหมุนเวียนแก้ไขปัญหาดังกล่าว
ในชุมชนได้ ก่อให้เกิดกิจกรรมอื่นๆตามมา และที่สำคัญ ทำให้
ชาวบ้านเริ่มเชื่อมั่นในตัวเองว่าแม้ไม่รวยก็สามารถสร้างระบบ
สวัสดิการและสร้างความมั่นคงให้กับตนเองได้ ... เงินจึงเป็น
เพียงเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ แทนที่เงินจะทำให้ชาวบ้านแตกแยก
และแย่งชิงผลประโยชน์ เงินทำให้ชาวบ้านมาพบกัน มาร่วมงาน
กัน มาช่วยเหลือกัน เงินทำให้ชาวบ้านจัดความสัมพันธ์ใหม่ เงิน
มาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ผู้คน เหมือนกับที่พริก มะเขือ เกลือ
ข้าว เคยเป็นในอดีต โดยมีการจัดระบบระเบียบและตั้งกฎเกณฑ์
ดำเนินการกันใหม่ เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพในยุคสมัยที่
สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ววันนี้ ... เงินมิใช่เป้าหมาย เพราะ
หากเป็นเป้าหมาย ชาวบ้านคงพยายามฝากเงิน หมุนเงิน ลงทุน
และทำทุกอย่างให้เงินเพิ่มจำนวนให้มากที่สุดและเร็วที่สุดเท่าที่
จะทำได้ แต่เนื่องจากเงินเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการ
พัฒนา กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการจัดสวัสดิการ ชาว
บ้านจึงไม่ได้เน้นที่ปริมาณเงิน แต่เน้นที่การจัดระบบสวัสดิการ
ซึ่งพร้อมที่จะช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล ยามเกิดภัยพิบัติ ภาวะ
ฉุกเฉิน ทุนการศึกษา ทุนช่วยเหลือคนชรา คนพิการ คนด้อย
โอกาส” (เสรี พงศ์พิศ, มปป., น.5)

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่เป็น
กลุ่มที่มีวิธีการจัดการกับเงินคล้ายคลึงกับข้อสังเกตของ เสรี พงศ์พิศ ดังกล่าว
ข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ในด้านการนำเงินที่ได้ของกลุ่มมาหมุนเวียนทำกิจกรรมที่
เป็นสวัสดิการนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่สอดคล้องกับข้อสังเกตข้างต้น กลุ่มออม

ทรัพย์สินของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ยังไม่ได้มุ่งจัดระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกอย่างจริงจังและกว้างขวางเท่าที่ควร ทั้งนี้เราจะเห็นจากหลักฐานการเปลี่ยนแปลงการจัดการในกองทุนธุรกิจ (ร้อยละ 5) ซึ่งการปันผลกองทุนนี้ลดลงจากร้อยละ 30 เหลือร้อยละ 5 โดยกลุ่มออมทรัพย์นำกองทุนนี้มาตั้งร้านค้าสวัสดิการของสมาชิกและคนงานในชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายสินค้าให้กับสมาชิกในรูปแบบเงินเชื่อ เป็นการช่วยเหลือสมาชิกสภาพแรงงานในเรื่องปากท้อง กลุ่มออมทรัพย์ฯ เป็นเจ้าของร้านค้าสวัสดิการและมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 100,000 บาท

แต่ในสถานการณ์ล่าสุด ร้านค้าหยุดดำเนินงานมาตั้งแต่พฤศจิกายน 2543 ทั้งนี้เพราะกรรมการไม่มีเวลามาดูแล ทั้งๆที่สมาชิกให้ความสนใจอุดหนุนดี โดยเฉพาะข่าวสารเป็นสินค้าที่ขายดีมาก และเป็นการช่วยเหลือสมาชิกอย่างแท้จริง แต่กลุ่มขาดกรรมการที่จะมาดำเนินงาน ผู้วิจัยไม่แน่ใจในเหตุผลของการระงับกิจกรรมด้านร้านค้าสวัสดิการของกลุ่มว่ามีประเด็นที่นอกเหนือจากภารกิจของกรรมการหรือไม่ ผู้วิจัยยังไม่ได้ข้อมูลอื่นที่มาวิเคราะห์เทียบเคียงได้ ทว่าตั้งข้อสังเกตได้ว่า พฤติกรรมการตัดสินใจจะระงับการดำเนินการร้านค้าสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ฯ อาจมีสาเหตุมาจากหลายๆเรื่องก็ได้ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยอาจไม่ได้ให้ข้อมูลในด้านนี้อย่างครอบคลุมเพียงพอ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าการนำดอกผลรายได้ของกลุ่มมาดำเนินงานจัดสวัสดิการให้สมาชิกน่าจะทำต่อไป ทั้งควรจะขยายขอบเขตออกไปให้กว้างขวาง มีสินค้าและบริการที่จำเป็น เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่สมาชิกในหลายๆด้าน โดยไม่จำเป็นต้องสร้างกำไรในรูปแบบปริมาณเงิน กิจกรรมร้านค้าสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ฯ น่าจะดำเนินการต่อไป เพราะเป็นการตอบสนองปัญหาปากท้องโดยตรง และเป็นสวัสดิการที่เป็นรูปธรรมที่สุด การลดภาระด้านค่าใช้จ่ายที่

จำเป็นแก่สมาชิกเป็นการตัดโอกาสที่จะต้องไปกู้เงินและจะช่วยเหลือสมาชิกจากการเป็นหนี้เป็นสินนายทุนได้อย่างมาก

6.2 สัดส่วนสมาชิกของกลุ่มต่อสมาชิกสหภาพแรงงาน

ที่ประชุมรายงานความก้าวหน้า 18 มกราคม 2544 ณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ยังตั้งข้อสังเกตในเรื่องข้อมูลเชิงปริมาณที่เกี่ยวข้อง เช่น ประชาชนที่ได้ประโยชน์จากกลุ่มออมทรัพย์นั้นเป็นสัดส่วนเท่าไรเมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนในชุมชนที่กลุ่มดำเนินการอยู่

ดังได้กล่าวแล้วว่า สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จะต้องเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานด้วย สำหรับข้อมูลด้านปริมาณเกี่ยวกับสหภาพแรงงาน ผู้วิจัยได้ติดต่อสอบถามคุณอนันต์ชัย อุทัยพัฒนาชีพ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ กองแรงงานสัมพันธ์ กรมคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการ (กุมภาพันธ์ 2544) ได้ทราบว่า จำนวนสหภาพแรงงานทั่วประเทศ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2543 มี 1,063 แห่ง มีสมาชิกทั้งสิ้น 283,124 คน

ในจังหวัดสมุทรสาคร (ซึ่งย่านอ้อมน้อยอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร ทั้งนี้ไม่มีตัวเลขแยกเป็นตำบล อำเภอ) มีสหภาพแรงงานทั้งสิ้น 38 แห่ง มีสมาชิก 6,500 คน (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2542 ตัวเลขปี 2543 ยังไม่ส่งเข้ากองแรงงานสัมพันธ์)

ส่วนในจังหวัดนครปฐม (ย่านอ้อมใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ไม่มีตัวเลขแยกเป็นตำบล อำเภอ) มีสหภาพแรงงานทั้งสิ้น 18 แห่ง มีจำนวนสมาชิกเท่ากับ 3,100 คน (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2542 ตัวเลขปี 2543 ยังไม่ส่งเข้ากองแรงงานสัมพันธ์)

สถิติของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเป็นการเก็บอย่างหลวมๆ ไม่ได้แบ่งเป็นอำเภอ ตำบล และมีความล่าช้าของกระบวนการนำส่งข้อมูลจากจังหวัด

ต่างๆที่จะส่งเข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้ข้อมูลในเขตย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ไม่ได้ให้ภาพที่ชัดเจนและยังล่าช้าไปเกือบสองปี

เท่าที่จะทำให้พอเห็นภาพได้ สมาชิกกลุ่มอ้อมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่มีประมาณ 300 คน ซึ่งน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกสหภาพสองจังหวัดรวมกันเท่ากับ 9,600 คน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้ไม่ได้ให้ความเข้าใจต่อภาพของกลุ่มอ้อมทรัพย์ของคนงานอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับสหภาพแรงงานมากนัก

ขณะเดียวกัน อาจจะมีกลุ่มอ้อมทรัพย์ของคนงานในย่านอื่นๆของจังหวัดนครปฐมและสมุทรสาครนอกเหนือจากย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่อีกก็ได้ หรืออาจจะมีกลุ่มอ้อมทรัพย์ของชุมชนชาวบ้านที่อยู่ในเขตอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ที่สมาชิกไม่ได้เป็นคนงานแต่เป็นชาวบ้านมารวมตัวกันก็ได้ นักวิจัยไม่สามารถให้ภาพตรงนี้ได้ เพราะข้อจำกัดเรื่องเวลาและไม่ได้ให้ความสำคัญของเรื่องนี้ไว้ในลำดับต้นๆ

6.3 ความเป็นชุมชน

ในด้านของความเป็นชุมชน ในเชิงพื้นที่ ย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่เป็นชุมชนแบบเมือง มีโรงงานสถานประกอบการจำนวนมาก มีตลาดสดหลายแห่ง มีย่านการค้า มีสถานบันเทิง โรงภาพยนตร์ขนาดเล็ก และมีบ้านเช่าสำหรับคนงานอยู่ในตรอกซอกซอยต่างๆจำนวนมาก การดำเนินชีวิตเป็นลักษณะสังคมเมือง ไม่มีความผูกพันกันอย่างชุมชนชาวบ้าน

ฉะนั้น กลุ่มย่อยหรือสายย่อยๆของกลุ่มอ้อมทรัพย์ ที่มีหัวหน้าสายเป็นผู้รับผิดชอบนั้น นับเป็นกลุ่มที่มีแบบแผนความสัมพันธ์ที่น่าสนใจ เพราะจะต้องรู้จักกันดีพอสมควรในระหว่างคน 20-50 คน ซึ่งมักอยู่ในโรงงานเดียวกัน เป็น

สมาชิกสหภาพแรงงานเดียวกัน แม้ว่าอาจจะมาจากภูมิภาคคนละจังหวัดหรือคนละภาคก็ตาม

สมาชิกเหล่านี้จะต้องมีความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกัน แต่ในการค้าประกัน กู้ยืมเงินกันก็ไม่ได้มีความเสี่ยงมากนัก เพราะกู้ภายในวงเงิน ระบบการดำเนินการรัดกุม ทั้งสมาชิกยังต้องมองถึงความต้องการของตนด้านการเงินในอนาคตด้วย หากตนไม่ค้าประกันให้เพื่อน (ในกรณีกู้ยืมพิเศษ) เมื่อถึงคราวตนมีความต้องการบ้างก็จะมีเพื่อนมาค้าให้เช่นกัน จิตสำนึกตรงนี้จึงเกิดขึ้นจากการมองเห็นความจำเป็นที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากระบบของกลุ่มที่รัดกุมไม่ทำให้เสี่ยงเกินไป ตลอดจนการผนึกกันเป็นกลุ่มย่อย ไม่ได้เกิดจากความเป็นเครือญาติ ความเป็นคนบ้านใกล้เรือนเคียง หรือคนหมู่บ้านเดียวกัน อย่างกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนชาวบ้าน

ความเป็นชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ผูกพันกันด้วยจิตสำนึกในพันธกิจสำคัญสองเรื่องคือ การเข้าร่วมเป็นขบวนการแรงงานในรูปของสมาชิกสหภาพแรงงาน และการเข้าร่วมในความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันในด้าน การกู้ยืมเงินเมื่อมีความจำเป็น โดยเฉพาะในวงของกลุ่มย่อยที่อยู่ภายในกลุ่มออมทรัพย์

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถึงแม้ความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกสองชุดนี้ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างขัดแย้งกัน แต่ก็ไม่ได้ลงร่องปล้องขึ้นกันอย่างราบรื่นเท่าใดนัก ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ค่อนข้างเห็นความสำคัญของการเป็นองค์ประกอบที่เข้มแข็งส่วนหนึ่งของขบวนการแรงงานค่อนข้างมาก จะเห็นได้จากหลักฐานสำคัญ 3 ประการ

ประการที่หนึ่ง การให้ความสำคัญกับ "ความเป็นอิสระ" ของกลุ่มอย่างมาก เป็นความหมายของการเป็นอิสระในการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางด้านแรงงาน

ไม่ใช่ความหมายของการเป็นอิสระที่เกี่ยวกับกิจกรรมออมทรัพย์ของกลุ่ม

ประการที่สอง ยิ่งไปกว่านั้น ในขั้นจุดกำเนิดเริ่มแรก มีการเสวนาของคณงานหญิงช่วงปีพ.ศ. 2538 เกี่ยวกับข้อคิดเห็นว่า จะทำอย่างไรคนงานหญิงในพื้นที่อ้อมน้อย-อ้อมใหญ่จึงจะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ชื่อของการเสวนาบ่งบอกถึงสมาชิกระดับรายบุคคล ทว่าในการสรุปผลการเสวนากลับสะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการพึ่งตนเองของกลุ่มสหภาพแรงงาน ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่มาจากการรวมตัวของสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อยและอ้อมใหญ่หลายสหภาพ (บันทึกตีพิมพ์ รัชชัยเศรษฐศาสตร์, 2537)

ทั้งนี้มีการวิเคราะห์ให้เห็นความจำเป็นว่า การพึ่งตนเองของกลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่จะช่วยให้กลุ่มมีอิสระทางความคิดมากกว่าการพึ่งพิงเงินสนับสนุนนอกกลุ่ม ซึ่งมีผลให้ตัดสินใจในเรื่องไหนหลายๆอย่าง ไม่มีอิสระเท่าที่ควร หากกลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมที่มีผลให้พึ่งตนเองได้ จะเป็นการแสดงความเข้มแข็งของกลุ่มอีกทางหนึ่งด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในเดือนมิถุนายน 2540 ก็มีการระบุในวัตถุประสงค์ของกลุ่มออมทรัพย์ฯ ข้อ 4 ไว้อย่างชัดเจนว่า เพื่อพัฒนากลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ให้สามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต นั่นก็คือ จุดกำเนิดของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานนี้ มีส่วนอย่างสำคัญต่อการส่งเสริมหรือสนับสนุนสหภาพแรงงานในย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ให้เข้มแข็ง เป็นอิสระ และพึ่งตนเอง หรือกล่าวง่าย ๆ คือ กลุ่มเล็กที่มีสมาชิก 300 กว่าคนต้องดำเนินไปเพื่อผลักดันกลุ่มสหภาพแรงงานกลุ่มใหญ่ให้เข้มแข็ง

เราจะเห็นว่า รากเหง้าของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่มาจากจิตสำนึกที่มีต่อพันธกิจสำคัญที่ไม่ได้แย้งกัน แต่มีความเหลื่อมล้ำต่างกันสองชุด คือ (1) ผลักดันความเป็นอิสระ ความเข้มแข็งและความ

สามารถพึ่งตนเองได้ของสหภาพแรงงาน และ (2) ให้สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ช่วยเหลือตนเองได้ มีแหล่งเงินกู้ยามต้องการจำเป็น โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยแพง

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของเงินกองทุนพัฒนาสังคม จากเดิมจัดสรรไว้ร้อยละ 5 เท่านั้น มาเป็นร้อยละ 15 เพราะผู้นำกลุ่มเห็นว่าการปันผลกองทุนก่อนนี้น่าจะนำไปสู่การเสริมสร้างแนวทางการพึ่งตนเองในระยะยาวของกลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ กลุ่มน่าจะนำกองทุนนี้ไปดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่โดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนภายนอก เงินทุนส่วนนี้นำไปใช้ในกิจกรรมการอบรม การศึกษา การรับเรื่องราวร้องทุกข์ การเคลื่อนไหวต่างๆ อย่างอิสระ

ความเป็นชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ จึงไม่ได้ร้อยรัดกันด้วยความเอื้ออาทรในหมู่เครือญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้ชิด แต่เป็นจิตสำนึกต่อพันธกิจที่สำคัญสองชุดดังกล่าว โดยภาพรวม กลุ่มออมทรัพย์ฯ มีจิตสำนึกทั้งสองชุดนี้ในระดับความเข้มข้นแตกต่างกัน แม้ไม่ขัดแย้งกัน กลุ่มต้องการสนับสนุนสหภาพแรงงานเช่นเดียวกันกับต้องการแหล่งเงินกู้ที่มาจาก การออมทรัพย์ของสมาชิก ต้องการช่วยให้สหภาพแรงงานเข้มแข็ง พร้อมกับ การพึ่งพาอาศัยเพื่อนในกลุ่มด้านการเงิน

B.4 ความหลากหลายของสมาชิก

ในประเด็นความหลากหลายของสมาชิก สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่เป็นหญิง มาจากภูมิลำเนาที่แตกต่างกันมาก ประเด็นนี้จะแตกต่างจากกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนชาวบ้านทั่วไป ซึ่งมักจะมีความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ต้องเป็นสมาชิกสหภาพแรงงาน ต้องมีรายได้และสามารถส่งเงินออมทุกเดือนและ

ต่อเนื่อง ระบบกลุ่มย่อยที่มีหัวหน้าสายหรือหัวหน้ากลุ่มดูแลรับผิดชอบทำให้สมาชิกมีความสัมพันธ์กันระดับหนึ่ง นอกจากนั้น หากสมาชิกในกลุ่มต้องการกู้เงินประเภทพิเศษในวงเงินมากกว่าเงินออมของตน 2 เท่า สมาชิกก็จะต้องสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น มิฉะนั้นก็จะหาคนค้ำประกันให้ไม่ได้

การที่มีสมาชิกที่หลากหลาย ทว่าสมาชิกแต่ละคนไม่ได้มีความมั่นคงในหน้าที่การงาน มีโอกาสสูงที่จะตกงาน วางงาน หรือเปลี่ยนงานไปจากย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการและระบบการกู้ยืมเงินที่รัดกุม การมีวงเงินที่จำกัดอย่างมากในการกู้ยืมทำให้กลุ่มลดความเสี่ยงที่สมาชิกอาจตกงานแล้วย้ายออกจากพื้นที่ไปโดยไม่บอกกล่าว

กติกาหรือระเบียบด้านนี้เป็นที่พอใจของสมาชิกโดยทั่วไปด้วย เพราะสมาชิกก็อยากที่จะมีกลุ่มออมทรัพย์ฯ ของตนที่เป็นที่พึ่งพิงทางการเงินยามเดือดร้อนได้ อยากให้กลุ่มอยู่ไปนานๆ ไม่อยากให้ต้องเลิกกิจการไปอย่างรวดเร็ว

6.5 แบบแผนความสัมพันธ์ในกลุ่ม

แบบแผนความสัมพันธ์ในกลุ่มออมทรัพย์ฯ ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่มีพื้นฐานที่สำคัญสองชุดใหญ่

ชุดแรกเป็นความสัมพันธ์ที่มาจากกลุ่มย่อยๆ ที่มีสมาชิกแต่ละกลุ่มประมาณ 20-50 คน และมีอยู่ประมาณ 16 กลุ่มย่อย สมาชิกในกลุ่มย่อยมีความสัมพันธ์กัน โดยมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันหากมีความจำเป็นต้องกู้ยืมกรณีพิเศษ หรืออย่างน้อยก็ร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการนำเงินของตนมาร่วมสะสมเดือนละหนึ่งครั้งอย่างสม่ำเสมอ

แบบแผนความสัมพันธ์ชุดที่สอง เป็นเรื่องของความผูกพันต่อการเคลื่อนไหวเคลื่อนไหวของขบวนการแรงงาน ดูเหมือนว่า ประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว

ของขบวนการแรงงานโดยรวมเป็นเรื่องของผู้นำแรงงานที่ถูกแทรกแซงจากอิทธิพลของพรรคการเมืองหรือผลประโยชน์ภายนอกค่อนข้างมาก เมื่อพูดถึง "ความเป็นอิสระ" หรือ "การพึ่งพิงตนเอง" ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยค่อนข้างจะให้ความสำคัญมาก

เป็นเรื่องที่น่าสนใจและเป็นข้อสังเกตว่า สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ทั้ง 300 คน มีการรับรู้ต่อแบบแผนความสัมพันธ์ทั้งสองชุดอย่างไร สมาชิกทั้งหมดเห็นความสำคัญต่อการสนับสนุนให้สหภาพแรงงานเข้มแข็งเท่าๆกับการมีแหล่งเงินทุนของตนเองหรือไม่ หรือสมาชิกส่วนหนึ่งอยากให้เป็นผลหรือจัดการกับผลกำไรของกลุ่มไปในด้านสวัสดิการมากกว่าเอาไปพัฒนาระบบสหภาพแรงงานหรือไม่

เป็นไปได้หรือไม่ว่า สมาชิกสหภาพแรงงานคนอื่นๆที่ไม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพราะเห็นว่าการเป็นเพียงสมาชิกสหภาพแรงงานก็เป็น การร่วมขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเพียงพอแล้ว สมาชิกต้องการผลประโยชน์ จากกลุ่มออมทรัพย์ในฐานะสมาชิกรายบุคคลในสัดส่วนที่มากกว่านี้ การเข้ากลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการกักเงินของตนเองแล้วเอาดอกผลไปสนับสนุนสหภาพแรงงาน ให้เข้มแข็งเป็นการเรียกร้องมากเกินไปหรือไม่ จิตสำนึกในเรื่องการมีส่วนร่วมมี ส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันขบวนการแรงงานที่เป็นของตนเองอย่างแท้จริง นั้นมีดีกรีความเข้มข้นอยู่ในมวลสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สักแค่ไหน เพียงใด

หากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมด 300 คน เห็นว่า การสนับสนุน สหภาพแรงงานให้พึ่งตนเองได้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะทำให้เป็นที่พึ่งแก่คนงานที่ไม่ ได้รับความเป็นธรรมได้อย่างเข้มแข็ง นั้นหมายความว่า สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มี จุดยืนหรือมีจิตสำนึกของสหภาพแรงงานเป็นหลัก และมองเห็นความสัมพันธ์ เชื่อมโยงระหว่างความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์กับความเข้มแข็งของขบวนการ

แรงงานอย่างชัดเจน ดังนี้ นับว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาขบวนการแรงงานที่ น่าประทับใจ

แต่หากเป็นตรงกันข้าม กล่าวคือ สมาชิกกลุ่มอสมทรัพย์เห็นว่าสวัสดิการ ของสมาชิกควรจะเป็นภารกิจที่มีความสำคัญมากกว่า ก็เป็นเรื่องที่น่าติดตามใน ลักษณะของวิคิดวิธีจัดการภายในของกลุ่มว่าจะเน้นให้ความสำคัญในเป้าหมาย ของจิตสำนึกในพันธกิจชุดใดมากกว่าอีกชุดหนึ่ง ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การให้ความสำคัญ ของทั้งสองด้านไปพร้อมๆกันเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกับสมาชิก ทั้งมวลของกลุ่ม ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และความเหมาะสมของสภาวะการณ์ที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ การหน้าที่เชิงการตลาดและความเสมอภาคของกลุ่ม อสมทรัพย์ฯ (Equality VS Market Function)

ในด้านการหน้าที่ในเชิงธุรกิจ การตลาด หรือเชิงพาณิชย์ ของกลุ่ม อสมทรัพย์ฯของคณงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ในที่ประชุมรายงานความก้าวหน้า 18 มกราคม 2544 ณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประเด็นบทบาทหรือการหน้าที่ สำคัญสองด้านที่มักจะมีข้อสงสัยว่าจะกระทำไปพร้อมๆกันได้ หรือไปด้วยกันไม่ ได้ หรือประการใด การหน้าที่ดังกล่าวก็คือ (1) การหน้าที่ด้านกำไรทางธุรกิจหรือ การตลาด และ (2) การหน้าที่ด้านการสร้างความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค เท่าเทียมในกลุ่ม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กลุ่มอสมทรัพย์ฯของคณงานย่านอ้อมน้อย-อ้อม ใหญ่ไม่ได้เน้นการหน้าที่ในเชิงธุรกิจหรือการตลาดเป็นหลัก แม้ว่าข้อเท็จจริง ปรากฏว่า กลุ่มอสมทรัพย์ฯมีกำไรจากการกู้เงินตนเองและการนำเงินมาสะสม

มากพอสมควร ทว่าจิตสำนึกในพันธกิจแสดงออกอย่างชัดเจนจากความรัดกุมอย่างยิ่งในการดำเนินงานและการปฏิเสธการลงทุนที่เสี่ยงเพื่อหวังผลกำไรมากนักกระทั่งกิจกรรมร้านค้าสวัสดิการที่น่าจะทำกำไรให้พอสมควรให้แก่กลุ่มออมทรัพย์ฯ กรรมการกลุ่มยังตัดสินใจที่จะระงับการดำเนินงานไป ด้วยเหตุผลว่ากรรมการไม่สามารถจะให้เวลามาดูแลรับผิดชอบได้เพราะต้องเคลื่อนไหวในกิจกรรมด้านอื่นๆด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า กิจกรรมเคลื่อนไหวที่เป็นภาระที่กรรมการให้ความสำคัญสูงไม่ใช่กิจกรรมเคลื่อนไหวในกรอบด้านการออมทรัพย์ของกลุ่มเพียงประการเดียว ทว่าเป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวของกลุ่มใหญ่ทั้งหมดคือกลุ่มสหภาพแรงงาน ซึ่งมีสหภาพแรงงานหลายๆแห่งในย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่มารวมตัวกัน

การหน้าที่ที่เข้มข้นที่สุดของกลุ่มออมทรัพย์ฯ ก็คือ การหน้าที่ด้านความเสมอภาค ความเท่าเทียม ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจัยยังเห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์ฯ ดำเนินการหน้าที่ด้านความเสมอภาคเท่าเทียมนี้แยกแยะไปเป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับที่พิจารณาจากสถานภาพการเป็นสมาชิกออมทรัพย์ฯ กล่าวคือ การพยายามให้สมาชิกไม่เป็นหนี้สินนายทุน ด้วยการออมทรัพย์ กู้ยืมเงินตนเอง และค้าประกันให้เพื่อนสมาชิก เหล่านี้คือสัญลักษณ์ที่จะบ่งบอกว่า สมาชิกในจุดยืนรายบุคคลต้องการสร้างโอกาสความเท่าเทียมด้านเศรษฐกิจ (รูปธรรมคือการกู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำ) ในสภาพสังคมปัจจุบันที่ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมีโอกาสเหนือกว่าพวกเขาอย่างมาก และ

- ระดับที่พิจารณาจากกรอบของขบวนการสหภาพแรงงานทั่วไปผ่านกิจกรรมของกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ ความเสมอภาคและเท่าเทียมในระดับนี้เป็นเรื่องของสิทธิของคนงานที่ต้องร่วม

ต่อสู้อย่างแข็งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งความเสมอภาคเท่าเทียมด้านต่างๆ ในจุดยืนของคณงาน

ผู้วิจัยเห็นว่า ความเสมอภาคและเท่าเทียมในระดับที่สองเป็นเรื่องสำคัญ กลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่เป็นร่วมใหญ่ที่ครอบคลุมออมทรัพย์ฯ (กลุ่มเล็ก) นี้อยู่ การตั้งกลุ่มเล็กก็เพราะต้องการให้คำจูงกลุ่มใหญ่โดยมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะ “เป็นอิสระ” “เป็นตัวของตัวเอง” อย่างเต็มที่ ขณะเดียวกัน กลุ่มเล็กที่มีสมาชิกเพียง 300 กว่าคนนั้น สามารถสร้างดอกผลให้เพียงพอต่อการผลักดันความเป็นอิสระของกลุ่มใหญ่เพียงใด การปันผลกำไรเป็นกองทุนพัฒนาสังคมอาจต้องเพิ่มสัดส่วนมากกว่านี้ยิ่งขึ้นหรือไม่ และการเพิ่มสัดส่วนนี้จะทำให้ความเสมอภาคระดับรายบุคคลได้รับการกระทบกระเทือนหรือไม่

การระดมสมาชิกกลุ่มใหญ่ให้เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มเล็กมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จะเป็นทางออกที่สำคัญที่จะคำจูงกลุ่มใหญ่ให้เข้มแข็งได้ อย่างไรก็ตาม คณงานในจำนวนมากขึ้นนั้นมีจิตสำนึกต่อขบวนการแรงงานกลุ่มใหญ่มากน้อยเพียงไร สมาชิกรายบุคคลของกลุ่มเล็กก็ต้องการประโยชน์โดยตรงจากการปันผลของกลุ่มด้วย การที่กลุ่มเล็กโตขึ้นอย่างรวดเร็วก็อาจจะมีผลกระทบหลายประการเหล่านี้เป็นเรื่องที่คณะกรรมการของกลุ่มต้องพิจารณาดำเนินการต่อไป

๕.7 วาทกรรมว่าด้วยความเป็นอิสระ

คำสำคัญ (Keywords) ที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยกล่าวถึงบ่อยครั้งและสอดคล้องกับเอกสารของโครงการแรงงานหญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง อย่างที่สอดคล้องก็คือ คำว่า “ความเป็นอิสระ” “อิสระทางความคิด” “อิสระในการดำเนินงาน” “การพึ่งพาตนเอง” และ “ความเป็นตัวของตัวเอง” วาทกรรมชุดนี้สะท้อนให้เห็นว่า กรรมการ

และสมาชิกกลุ่มมีประสบการณ์ของการรวมตัวในรูปของสหภาพแรงงานที่ถูกแทรกแซงหรือได้รับอิทธิพลจากองค์กรภายนอกกลุ่มสหภาพฯ อาทิ นักการเมือง นักธุรกิจ รัฐบาล องค์กรเอกชนต่างชาติ องค์กรเอกชนของไทย สหภาพแรงงานกลุ่มอื่นๆ ตลอดจนผู้นำคนงานที่ไม่ได้ดำเนินงานเพื่อคนงานอย่างแท้จริงแต่เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

ผู้วิจัยไม่ชัดเจนในประวัติศาสตร์ของการรวมตัวของสหภาพแรงงาน ทว่าวิเคราะห์จากวาทกรรมชุดนี้ มองว่ากลุ่มออมทรัพย์ฯ และกลุ่มสหภาพแรงงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่น่าจะมีประสบการณ์ด้านลบจากการไม่เป็นอิสระ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ตลอดจนการถูกอิทธิพลภายนอกเข้าแทรกแซงค่อนข้างมาก จึงมีความปรารถนาในการเป็นอิสระอย่างแรงกล้า ความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่ม (ทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก) อยู่ที่ความเป็นอิสระของกลุ่มเป็นสำคัญ

ในความหมายของการเป็นอิสระ กลุ่มออมทรัพย์ฯ (แน่นอนว่าหมายรวมถึงกลุ่มใหญ่ด้วย) แสดงให้เห็นในแนวเดียวโดดๆ คือ **ต้องเป็นอิสระด้านเงินทุนดำเนินงานให้ได้** ถ้าจะต้องเคลื่อนไหวเรียกร้องกิจกรรมเรื่องใด แล้วต้องอาศัยทุนจากมูลนิธิ องค์กร หรือบุคคลใด ดูเหมือนว่าจะขาดความเป็นอิสระ กลุ่มค่อนข้างจะมองว่าในอนาคตต้องเป็นอิสระให้ได้อย่างเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ คือ ดำเนินการเรียกร้องใดๆ ด้วยเงินทุนของกลุ่มเอง และกลุ่มออมทรัพย์ฯ นี้ได้รับการคาดหวังอย่างสูงให้เป็นกลไกในการระดมทุนเพื่อให้กลุ่มเข้มแข็งและเป็นอิสระได้

ผู้วิจัยเห็นว่า คำตอบต่อ "การเป็นอิสระ" น่าจะมีหลายๆ คำตอบโดยที่อำนาจของกลุ่มไม่สูญเสียไป การเป็นอิสระบนความช่วยเหลือทางการเงินจากบุคคลหรือองค์กรภายนอกก็น่าจะเป็นไปได้ ทว่ากลุ่มอาจจะต้องไม่ติดยึดอยู่กับบุคคลเดียว องค์กรเดียว หรือมูลนิธิเดียว และการรับความช่วยเหลือด้านเงินทุนกลุ่มก็อาจจะต้องต่อรองขอเป็นฝ่ายตั้งเงื่อนไขบ้าง โดยไม่ยอมให้ผู้เป็นเจ้าของ

ทุนมาก้าวท้าวความเป็นอิสระ เป็นเรื่องไม่ยากที่จะยืนบนขาของตนเอง และการยืนบนขาของตนเองก็ไม่จำเป็นต้องปฏิเสธความช่วยเหลือที่จำเป็นจากผู้อื่น

ประเด็นสำคัญคือ ความช่วยเหลือนั้นต้องมีเจตนาที่สอดคล้องกับความเป็นอิสระของเรา มิใช่การให้ความช่วยเหลือเพื่อแสวงหาประโยชน์จากเรา มาใช้อำนาจเหนือเรา หรือทำให้ศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพของคนงานต้องด้อยลง แท้จริงแล้ว ทั้งรัฐและเอกชนหลายฝ่าย ทั้งองค์กรแสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร ต้องเข้ามาร่วมมือรับผิดชอบการพัฒนาสังคมร่วมกัน สิทธิของแรงงานเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องระดมความร่วมมือจากทุกฝ่าย การได้รับความช่วยเหลือไม่ใช่เรื่องน่ารังเกียจ ทว่าต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ที่แหลมคมมากขึ้น เลือกที่จะรับความช่วยเหลือที่จะไม่กระทบความเป็นอิสระ และปฏิเสธความช่วยเหลือที่อยู่บนพื้นฐานตรงกันข้าม

ในขณะที่สถานการณ์ทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากจากจุดที่กลุ่มอภิมหาเศรษฐีของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่กำเนิดขึ้นมา ผู้วิจัยเห็นว่า มีปัจจัยบวกหลายๆประการและมีโอกาสมากขึ้นที่ขบวนการแรงงานจะเลือกเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น แนวความคิดเรื่องการเป็นอิสระไม่จำเป็นต้องอ้างคุณค่าและความหมายเช่นเดิม การสร้างความหมายใหม่ (Redefine) เป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อให้การเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นธรรม ความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่ต้องรอนานเกินไป หรือไม่สามารถเห็นผลได้เลย

เมื่อวาทกรรมเรื่องการเป็นอิสระเปลี่ยนแปลงไปอย่างยืดหยุ่นมากขึ้น ความต้องการความเท่าเทียมในสมาชิกรายบุคคลก็เป็นไปได้มากขึ้น กลุ่มจะสามารถจัดสรรปันผลกองทุนใหม่ ให้การตอบแทนแก่สมาชิกรายบุคคลมากขึ้น ดำเนินงานร้านค้าสวัสดิการต่อไป และเริ่มดำเนินงานสวัสดิการด้านอื่นๆ ให้เป็นประโยชน์แก่สมาชิกได้ การที่สมาชิกได้รับผลตอบแทนที่ดีขึ้น จะส่งผลให้กลุ่ม

เข้มแข็งขึ้น ขอบเขตของกลุ่ม จำนวนของสมาชิก จะขยายตัวมากขึ้น เพราะสมาชิกได้รับผลตอบแทนที่ดีขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่า กลุ่มออมทรัพย์ฯไม่จำเป็นต้องรีบร้อนผลิผลตามในการดำเนินการหน้าที่ในเชิงธุรกิจ ทว่าในด้านความเป็นธรรม ความเสมอภาค และความเท่าเทียม กลุ่มสามารถส่งเสริมให้สมาชิกรายบุคคลได้บรรลุผลอย่างจริงจัง พร้อมๆกับกลุ่มใหญ่ โดยการให้ความหมายที่ยืดหยุ่นมากขึ้นกับวาทกรรมชุดที่เกี่ยวข้องโดยตรง

๖.๘ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของคนยากจน โดยคนยากจน และเพื่อคนยากจน

ในระบบสังคมที่มีความเชื่อว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมีความสำคัญสูงสุด (แนวคิดแบบพวกขวาใหม่) มองว่าความไม่เท่าเทียมกันของประชาชนไม่เพียงแต่เป็นปรากฏการณ์อันปกติธรรมดา ทว่าเป็นความจำเป็นที่ต้องให้เกิดความไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม เพื่อว่าคนจะได้ขยันมากๆ ประชาชนในสังคมต้องคิดว่าตนต้องทุ่มเทให้กับการทำงานมากๆ มิฉะนั้นจะไม่มีรายได้เพียงพอ การคิดเช่นนี้เป็นการสนับสนุนให้การเติบโตของเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะเจ้าของสถานประกอบการจะได้แรงงานที่ดี ทำงานอย่างทุ่มเทล้มตาย เพื่อจะได้มีกินมีใช้ หรือไม่ถูกสังคมประนามว่าเป็นคนเกียจคร้าน มิใช่ว่าโครงสร้างของสังคมเศรษฐกิจการเมืองจะขาดความเป็นธรรมเช่นไร

ในด้านแนวคิดทฤษฎี ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การดำเนินการด้านกลุ่มออมทรัพย์ของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่เป็นการจัดสวัสดิการสังคมของชุมชนรูปแบบหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของการปลดปล่อยตนเองออกจากโครงสร้างของเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมที่เป็นไปได้จริง และเป็นไปด้วยน้ำมือของกลุ่มประชาชน

เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน เป็นไปไม่ได้ที่เราจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมขนาดใหญ่ที่รับเอาความไม่เท่าเทียมและความอยุติธรรมไว้เป็นแรงจูงใจให้คนในสังคมแข่งขันกันสั่งสมความมั่งคั่ง

การดำเนินงานด้านกลุ่มอ้อมทรัพย์สินของคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ เป็นการเพิ่มโอกาสในการปลดปล่อยตนเองให้มีเสรีและลดโอกาสที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบสังคมทุนนิยม

ในกระบวนการชนแบบโครงสร้างการหน้าที่ มักจะมองว่าโครงสร้างสังคมเป็นของใหญ่และเป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะนิ่งสถิตย์ หากเราจำนนต่อกระบวนการชนนี้ใหญ่ชุดนี้ เราก็ไม่สามารถที่จะดิ้นรนแก้ไขสถานการณ์ที่มีแต่ข้อจำกัดและอุปสรรครายล้อมเราให้ลุล่วงไปได้

ในกระบวนการชนความขัดแย้งแบบมาร์กซิสม์ เห็นความขัดแย้ง แต่ต้องการเปลี่ยนแปลงที่สั่งสมพลังมวลชนขนาดใหญ่และโค่นล้มคู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงเฉียบพลัน เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า เป็นไปไม่ได้อีกต่อไปแล้วในสหัฐวรรษใหม่ ความขัดแย้งมาจากพื้นฐานหลายชั่วในสังคมที่มีความหลากหลายอย่างมาก เราจำแนกแยกแยะผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่ออกเป็นสองชั่ว (Dichotomy) อย่างแน่นอนตายตัวเช่นยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมไม่ได้อีกต่อไป

ในกระบวนการชนหลังความทันสมัย (Post-modernism) โครงสร้างของสังคมก็คือผลผลิตของคนในสังคมนั้น (Social construction) ดังนั้น แทนที่จะยอมให้โครงสร้างของสังคมมากำหนดตัวเรา เราก็สามารถที่จะกำหนดโครงสร้างของสังคมที่เป็นของเราเองได้ การกำหนดโครงสร้างสังคมของเราเองสามารถลดผลกระทบจากการถูกเอารัดเอาเปรียบภายในโครงสร้างสังคมใหญ่ได้ ถ้าเราเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมใหญ่ไม่ได้ เราก็ต้องพยายามสร้างโครงสร้างสังคมของเราเอง (Mullaly, 1993) การสร้างโครงสร้างสังคมของเราเองก็ไม่จำเป็นต้อง

เป็นเรื่องของการใช้กำลังอาวุธ ความรุนแรง หรือการลุกมาฆ่าแกงผู้คน แต่เราดำเนินการไปด้วยการวิพากษ์สถานการณ์อย่างชัดเจน ชัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคออกไป นำจุดแข็งที่มีมาเป็นประโยชน์สูงสุด ให้ความหมายใหม่ของวิกฤตมาเป็นโอกาส และเชื่อมั่นว่าเราจะเติบโต เข้มแข็ง เป็นอิสระ และเป็นตัวของตัวเองได้

กลุ่มออมทรัพย์ฯ พยายามกำหนดโครงสร้างของสถาบันการกักขังเงินของตนเอง เพื่อลดโอกาสที่ถูกโครงสร้างสังคมทุนนิยมเอารัดเอาเปรียบให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ เสมือนสิ่งคมั่งที่สร้างรวงรังของตนเอง เพื่อพิทักษ์ปกป้องและดูแลกันเอง ไม่ให้สัตว์อื่น ๆ เข้ามารบกวน เพราะมั่งไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับป่าทั้งป่าได้ แต่สามารถปกป้องให้ประชาคมของเรามีอาหาร มีการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขได้

สิ่งที่กลุ่มออมทรัพย์ฯ น่าจะกระทำต่อไปก็คือ การเพิ่มพูนความเข้มแข็งของกลุ่มและประชาคมของตน การวิเคราะห์และทบทวนว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ฯ ของตนออกนอกกลุ่มนอกทาง พินาศ หรือถูกกระแสทุนนิยมพังทลายลงไป กลุ่มจะต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งที่จุดใดต่อไป การขยายสวัสดิการสังคมของชุมชนออกไปอย่างครบวงจรควรจะดำเนินการอย่างไร และจะก้าวออกไปสู่ภาคีแห่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนี้ต่อไปได้อย่างไร สถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ได้ก่อให้เกิดปัจจัยตัวแปรที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มหรือไม่ กลุ่มจะใช้โอกาสใหม่ๆ เหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก กลุ่มเล็ก และกลุ่มใหญ่อย่างไร หรือแม้กระทั่ง วิกฤตอย่างที่สุดของกลุ่มจะสามารถสร้างความหมายใหม่ให้เป็นโอกาสได้เพียงไร

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จะเด็จ ชาวนิโกล และบัณฑิต เป็นพิเศษ. (มปป.). กลุ่มออมทรัพย์กับการพึ่งตนเองของชุมชนคนงานย่านอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่. ฝ่ายแรงงานหญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง.

นลินี ดันธุนิตย์. (2543). กลุ่มออมทรัพย์: องค์ครนำในการพัฒนาและจัดสวัสดิการชุมชน? กรณีศึกษาภาคอีสาน. สนับสนุนการวิจัยโดย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ. (2537). บทวิเคราะห์เสรีภาพการรวมตัวต่อรองของลูกจ้างในสังคมไทย. ใน บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ (บก.). สิทธิแรงงานไทยยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิอารมณ์ พงศ์พงัน และสถาบันการศึกษาแรงงานเสรีเอเชีย-อเมริกัน. น.65-117.

พิทยา ว่องกุล. (2543). ชุมชนแบบองค์รวมสมัยใหม่: รูปแบบสังคมบูรณาการ. เอกสารประกอบการเสวนาโต๊ะกลม เรื่อง "คนจนจะดูแลคนจนได้อย่างไร" จัดโดย สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ภาค 7 วันที่ 6 ธันวาคม 2543 ณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ.ขอนแก่น.

เสรี พงศ์พิศ. (มปป.). กลุ่มออมทรัพย์กับสวัสดิการสุขภาพชุมชน.

ภาษาอังกฤษ

Hewitt, M. (1992). Welfare, ideology and need: Developing perspectives on the welfare state. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

Mullaly, R. (1993). Structural Social Work: Ideology, theory and practice. Toronto, ON: McClelland & Stewart Inc.

- Rea, D. (1998). *The myth of the market in the organisation of community care*. In A. Symonds & A. Kelly (Eds.). *The social construction of community care*. London: MacMillan Press. pp.199-207.
- Symonds, A. (1998a). *Social construction and the concept of 'community'*. In A. Symonds & A. Kelly (Eds.). *The social construction of community care*. London: MacMillan Press. pp.7-17.
- Symonds, A. (1998b). *The social construction of public care: From community care to care by the state*. In A. Symonds & A. Kelly (Eds.). *The social construction of community care*. London: MacMillan Press. pp.18-32.
- Williams, F., Popay, J., & Oakley, A. (1999). *Welfare research: A critical review*. London: UCL Press.
- World Bank. (2001). *World Development Report 2000/2001: Attacking poverty: Overview*. Washington DC: World Bank.

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ ในการจัดระบบโครงการช่วยเหลือทางสังคม โดยภาคชุมชน

1. ความสำคัญของปัญหา

เรื่องคนจนคนด้อยโอกาสและการช่วยเหลือคนจนคนด้อยโอกาสกำลังเป็นที่พูดถึงและถกเถียงกัน ทั้งระดับโลก ระดับประเทศ และระดับชุมชน นโยบายระดับโลกตามความเชื่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่ต้องการให้ลดบทบาทของภาครัฐบาลและเน้นบทบาทของเอกชนในทุกๆด้าน รวมถึงด้าน Social Safety Net (SSN) ด้วย SSN โดยชุมชน ซึ่งเป็นระบบการจัดสวัสดิการช่วยเหลือกันเองที่มีอยู่ในหลายประเทศ รวมทั้งในประเทศไทย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา เพื่อดูว่ามันเป็นระบบที่สามารถที่จะสร้างขึ้น ทำให้ขยายตัว และมีประสิทธิผลเพียงพอที่จะช่วยเหลือคนยากคนจนคนด้อยโอกาสได้อย่างเป็นจริงและทั่วถึงหรือไม่

2. โจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ขณะนี้ในประเทศไทยมีองค์กรเศรษฐกิจชุมชนหลายรูปแบบ และได้เติบโตเข้มแข็งเป็นแบบอย่างจนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายก็มีอยู่หลายแห่ง ซึ่งเป็นกรณีที่ควรศึกษาว่าองค์กรเศรษฐกิจชุมชนเหล่านี้มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นต้นแบบ (model) ของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมระดับชุมชนในขอบเขตทั่วประเทศได้หรือไม่ มีจุดอ่อนข้อใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข มีจุดแข็งข้อใดที่ควรส่งเสริมและพัฒนาต่อไป องค์กรเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์ที่เติบโตและสร้างสรรค์โครงการสวัสดิการชุมชนต่างๆที่น่าสนใจ อาทิเช่น กลุ่มออมทรัพย์ใน

ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ภายใต้การนำของครูชบ ยอดแก้ว กลุ่มคลองเปรี๊ยะ ภายใต้การนำของนายอำพร ดั่งปาน และกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลนาหว้า ภายใต้การนำของนายเค็ด้า ยอดเพชร ในอำเภอเดียวกัน ทั้งสามกลุ่มมีกำเนิดมายาวนาน จนกลุ่มออมทรัพย์เติบโตเข้มแข็ง จนกระทั่งสามารถนำเงินรายได้จากกลุ่มออมทรัพย์มาจัดตั้งเป็นกองทุน "สวัสดิการชุมชนและช่วยเหลือผู้ยากไร้ (ในชุมชน)" ซึ่งกองทุนนี้มีการแตกย่อยเป็นกองทุนต่างๆตามลักษณะของปัญหาและกลุ่มคนอีกหลายสิบกลุ่ม และเพื่อที่จะขยายผลของทุนลักษณะนี้ให้แพร่กระจายครอบคลุมขอบเขตทั่วประเทศ ผู้นำของทั้งสามกลุ่มนี้จึงได้มีการเสนอว่าให้รัฐบาลนำเงินไปสมทบกองทุนเพื่อให้กองทุนเติบโต มีทุนหมุนเวียนใช้สอยได้มากขึ้น โดยกำหนดเงื่อนไขว่า

ปีที่ 1	สมทบ 100% ของกองทุนที่มีอยู่แล้ว
ปีที่ 2	สมทบ 80% ของกองทุนที่มีอยู่แล้ว
ปีที่ 3	สมทบ 60% ของกองทุนที่มีอยู่แล้ว
ปีที่ 4	สมทบ 40% ของกองทุนที่มีอยู่แล้ว
ปีที่ 5	สมทบ 20% ของกองทุนที่มีอยู่แล้ว
ปีต่อไป	สมทบ 10% ของกองทุนที่มีอยู่แล้ว

คำถามจึงมีว่า รูปแบบและวิธีการจัดการของกองทุนสวัสดิการชุมชนในตำบลน้ำขาว ตำบลคลองเปรี๊ยะ และตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลาสามารถที่จะขยายผลให้แพร่กระจายครอบคลุมทั่วประเทศได้หรือไม่? เพราะอะไร? และอย่างไร? คำถามต่อมาคือ เป็นไปได้หรือไม่ที่รัฐบาลจะออกเงินสมทบให้แก่กองทุนดังกล่าว โดยที่กองทุนยังคงดำรงสถานะเป็นกองทุนของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน และคำถามสุดท้าย ซึ่งเป็นคำถามที่สำคัญที่สุดคือ องค์กรเศรษฐกิจชุมชนทั้งสามองค์กรจะเป็นตัวแบบที่เหมาะสมที่สุดในการพัฒนา

เศรษฐกิจสังคมของชุมชนไทยหรือเปล่า? มีตัวแบบอื่นๆที่ดีกว่า เหมาะสมกว่าหรือไม่ อย่างไร?

2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากโจทย์วิจัยดังกล่าวนำไปสู่วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้คือ

(1) ศึกษารูปแบบและวิธีการของกลุ่มออมทรัพย์ ในตำบลน้ำขาว ตำบลคลองเปรี๊ยะ และตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ว่ามีรูปแบบและวิธีการอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มออมทรัพย์หรือองค์กรเศรษฐกิจชุมชนอื่นๆแล้วเหมือน-แตกต่าง ดีกว่า-ด้อยกว่า อย่างไร

(2) ศึกษาความเป็นไปได้ที่จะให้รัฐบาลออกเงินสมทบกองทุน โดยที่กองทุนยังคงสถานะเป็นกองทุนของชุมชนเหมือนเดิม

(3) ศึกษาผลกระทบเชิงบวกเชิงลบขององค์กรเศรษฐกิจชุมชนตัวอย่างเหล่านี้ว่ามีอะไรบ้าง

(4) ศึกษาเงื่อนไขหรือภาวะที่ทำให้องค์กรเศรษฐกิจชุมชนประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เช่น ด้านแหล่งเงินทุน ระยะเวลาของการเติบโต บัณฑิตของความเติบโต ความครอบคลุมของบทบาทและหน้าที่ต่อชุมชน เหล่านี้เป็นต้น

(5) ศึกษาความเป็นไปได้ที่จะนำรูปแบบและวิธีการของชุมชนตัวอย่างไปใช้ในชุมชนอื่นๆ และหรือศึกษาว่ามีรูปแบบอื่นที่ดีกว่า เหมาะสมกว่า ที่จะนำไปใช้ทั่วไปได้หรือไม่

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบในกรณีศึกษาต่างๆ ได้แก่

(1) กลุ่มออมทรัพย์อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา: กรณีศึกษาบ้านนาหว้า ตำบลคลองเปรี๊ยะ และบ้านน้ำขาว

(2) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต พระอาจารย์สุบิน ปณีโต จังหวัดตราด

(3) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนพื้นนคร่วมเกล้า โชน 8 จังหวัดกรุงเทพฯ

(4) กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนคนงานย่อนอ้อมน้อย-อ้อมใหญ่ จังหวัดนครปฐม

(5) ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

(6) เครือข่ายหัตถกรรมและพัฒนาสตรีอีสาน "กลุ่มแม่หญิง" : กรณีศึกษากลุ่มพรรณไม้ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และ กลุ่มแพรวพรรณ อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น

(7) โรงสีชมรมรักษารวมชาติ ชุมชนนาไร่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

(8) สถาบันการเงินชุมชน จังหวัดพะเยา

(9) ชุมชนศิระชะอโคก จังหวัดศรีสะเกษ

โดยมีระยะเวลาในการศึกษา 5 เดือน

4. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ในองค์กร จึงต้องศึกษาเป้าหมาย ปรัชญา ระบบงาน กระบวนการ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ของงาน ส่วนนี้จึงมีลักษณะเป็นการวิจัยการดำเนินงาน (operational research) ซึ่งการวัดผลการดำเนินงานจะดูที่ประสิทธิผลหรือการบรรลุเป้าหมาย ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรต่างๆในการก่อให้เกิดผล ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง การเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นจะทำให้เห็นประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจึงต้องรวบรวมจาก

- (1) เอกสารต่างๆภายในองค์กร
- (2) บุคคลที่มีบทบาทในองค์กร
- (3) สมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในองค์กร
- (4) ข้อมูลจากองค์กรอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง
- (5) ข้อมูลและข้อสังเกตจากคนภายนอก เช่น นักวิชาการ ราชการ

ที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ

การรวบรวมข้อมูลจึงใช้วิธีการต่างๆผสมผสานกันไปคือ

- (1) เอกสารขั้นต้นภายในองค์กร เช่น บัญชีการเงิน รายงานการประชุม การสัมภาษณ์ผู้ที่มีบทบาทในองค์กรและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องหรือสนใจ
- (2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม คือ การประชุมกลุ่ม การร่วมประชุมกับองค์กร การร่วมกิจกรรมกับชุมชน เป็นต้น
- (3) การสังเกตและตีความจากสภาพแวดล้อมทางประเพณี วัฒนธรรม และลักษณะของบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- (4) ข้อมูลจากเอกสารชั้นสองต่างๆ

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับและการใช้ประโยชน์

5.1 ผลที่จะได้รับ

- (1) รายงานวิจัยที่แสดงรายละเอียดให้เห็นเป้าหมาย ปรัชญา ระบบงาน กระบวนการ ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ของกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการชุมชนในตำบลน้ำขาว ตำบลคลองเปรี๊ยะ ตำบลนาหว้า เปรียบเทียบกับองค์กรเศรษฐกิจชุมชนตัวอย่างอื่นๆที่ทำการศึกษา
- (2) จะได้ข้อสรุปว่ารูปแบบ วิธีการ และกลไก ของกลุ่มออมทรัพย์

และองค์กรเศรษฐกิจชุมชนสามารถจะขยายผลให้แพร่กระจายออกไปได้หรือไม่
จะได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า รัฐบาลควรสนับสนุนด้านการเงินแก่กลุ่มออม
ทรัพย์และองค์กรเศรษฐกิจชุมชนหรือไม่? อย่างไร?

(3) จะได้บทสังเคราะห์ที่สามารถพัฒนาเป็นแนวคิดและหลักการ
ในการจัดระบบ Social Safety Net ในสังคมไทย

5.2 ผู้ที่จะใช้ประโยชน์

(1) กลุ่มออมทรัพย์และองค์กรเศรษฐกิจชุมชนตัวอย่างอื่น ๆ ที่
ต้องการศึกษาบทเรียนและประสบการณ์จากกลุ่มออมทรัพย์และองค์กรเศรษฐกิจ
ชุมชนที่ศึกษาเหล่านี้

(2) กรรมการนโยบายสังคมและรัฐบาล ซึ่งสามารถใช้งานวิจัยนี้
ประกอบการตัดสินใจและกำหนดนโยบายทางสังคมด้าน Social Safety Net

6. นักวิจัยผู้รับผิดชอบ

- (1) ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
- (2) ดร.ชัตติยา กรรณสูต
- (3) อ.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
- (4) ดร.กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์
- (5) อ.อภิญา เวชชัย
- (6) ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ

โครงการวิจัย การศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดระบบโครง
ข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) โดยภาคชุมชน เป็นโครงการ
ย่อยของโครงการใหญ่ คือ โครงการ “การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคน

จนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ทำการศึกษาวิจัยสวัสดิการสังคมด้าน
บริการสังคม ประกันสังคม และการสงเคราะห์สังคม เพื่อบรรเทาปัญหาอันเกิด
จากความยากจนและความด้อยโอกาสของคนในสังคมไทย ใช้เวลาศึกษาทั้งหมด
39 เดือน และคาดหวังว่า ผลของงานวิจัยจะช่วยให้สังคมไทยสามารถพัฒนา
ระบบสวัสดิการสังคมให้มีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต่อ
คนจนและคนด้อยโอกาสอย่างทั่วถึงและพอเพียง

รายละเอียดและความก้าวหน้าของโครงการ “การพัฒนาระบบ
สวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ติดตามได้จากเว็บไซต์
www.welfareforall.org

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทย
ยังอ่อนด้อยในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะด้านผู้จัด
(รัฐ - เอกชน - ชุมชน) ด้านความ
ครอบคลุม (ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง)
และด้านระดับสวัสดิการ ส่วนที่ได้รับ
สวัสดิการไปแล้วก็เป็นสวัสดิการระดับต่ำ
ไม่เพียงพอ จึงเป็นภารกิจอันหนักหน่วง
ของสังคมไทยที่จะยกระดับและพัฒนา
ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคน
ด้อยโอกาสในสังคม

สวัสดิการสังคมศึกษา (๒)

ปกขาวกระดาษ

ISBN 974-03-0095-2

9 789740 300953

รวม 170 บาท